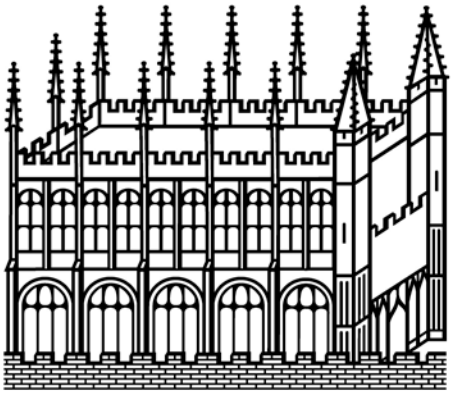

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

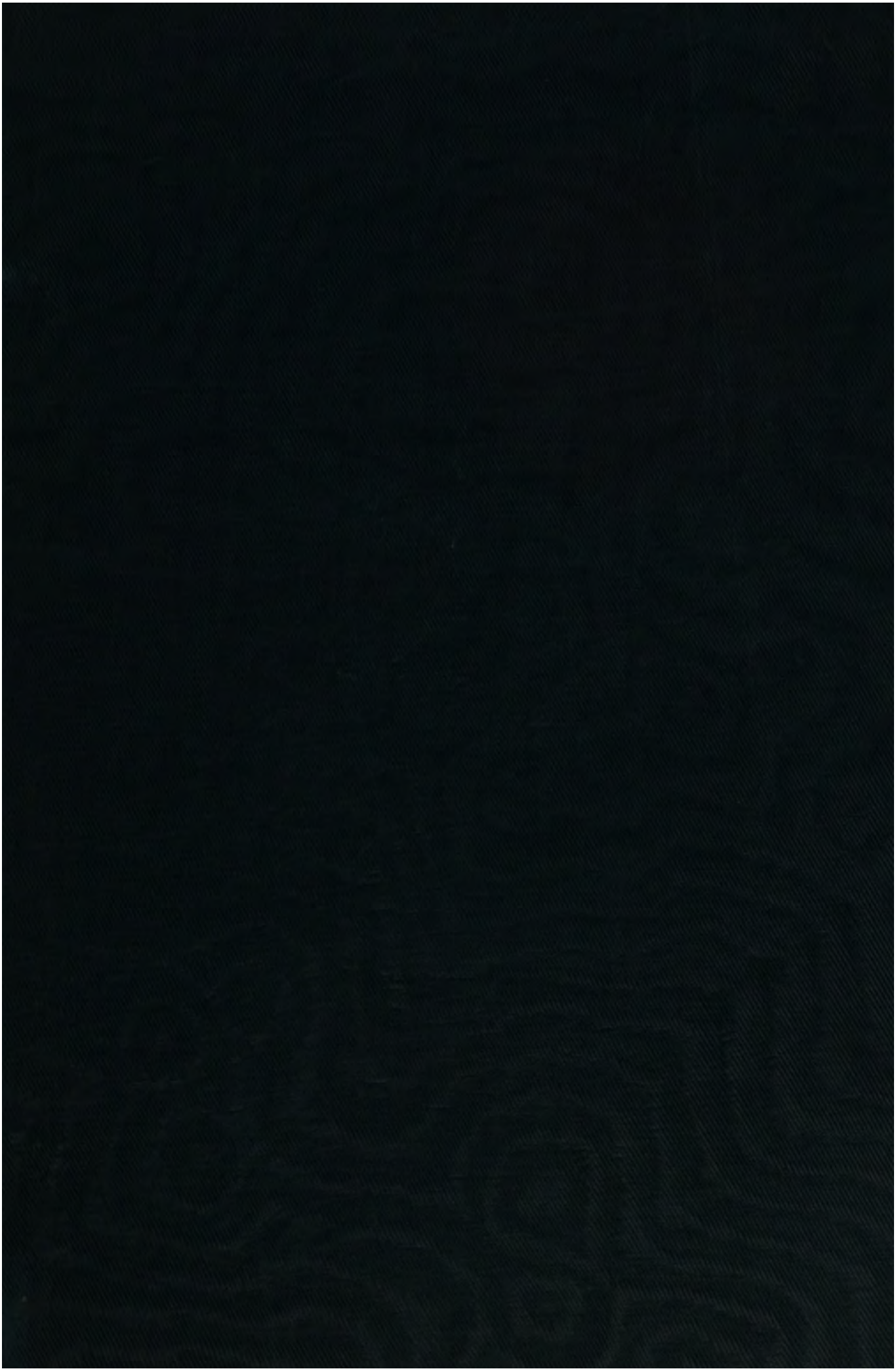
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

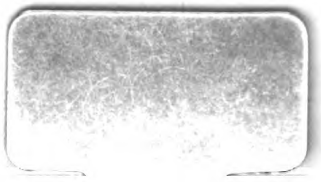
http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

انیس الاطبا - تالیف حکیم مولوی محمد صادق علی -
مجربات اکبری - اُردو ہر مرض کے نسخے آزمودہ
مترجمہ حکیم واحد علی موہانی -
طب نبوی - جسکا ہر نسخہ مریضون کے لیے
اکسیر اعظم ہی انتخاب احادیث نبوی سے مولفہ حافظ اکرام الدین
رموز الحکمت - اُن علامتون کا بیان جس سے
ابتدائے مرض سے مال تنک یا دی معلوم ہوتا ہی
اور اُسکے دفع کی تدبیر مولفہ حکیم رجب علی -
معالجات احسانی - دلائل تشخیص امراض اور
اُسکا علاج مولفہ حکیم احسان علی -
علاج الامراض - اُردو طب کی مستند کتاب
مترجمہ حکیم محمد ہادی حسین خان -
رسالہ قارورہ - شناخت رنگ وقوام ورائحہ
بول مین عمدہ رسالہ مولفہ حکیم غلام یحیٰی -
مرکبات احسانی - بطور قرابادین ہر مرض کی
تشخیص بہ ترتیب حروف تہجی از حکیم احسان علی -
اکسیر القلوب - ترجمہ اُردو مفرح القلوب جو تصنیف
حکیم محمد اکبر ہی مترجمہ حکیم محمد نور کریم -
عجالۂ مسیحی - معالجہ امراض وبائی وسوداوی مولفہ
حکیم سید محمد ولی -
کیمیاے عناصری - ترجمہ قرابادین قادری
مترجمہ حکیم محمد نور کریم -
تشریح الاجسام - علاج اقسام بھوڑا انگلیسی مولفہ
بیہ افضل علی ڈاکٹر -
مجمع البحرین - یہ کتاب طب یونانی اور ڈاکٹری
مین ہمقالب ہی اس عنوان کی کتاب ابتک تالیف
نہین ہوئی جو جامع کمالات حکیم محمد حمید خان رئیس
جالندھر ملازم سرکار ریاست کپورتھلہ زد گار بنائی -
ترجمہ ذخیرۂ خوارزم شاہی - کلیات ومعالجات طب
مین اعلیٰ درجہ کی کتاب ہی جو زبان فارسی مین تصنیف
حکیم اسمعیل بن الحسن محمد احمد الحسنی جرجانی تھی اُسکا
ترجمہ اُردو مین منجانب مطبع حکیم محمد ہادی حسین خان
مراد آبادی نے بہت سلیس اُردو عام فہم مین فرمایا مین جلدین
۱- جلد اول ودوم وسوم وچہارم بکجائی -
۲- جلد پنجم وششم بکجائی -
۳- جلد ہفتم وہشتم ونہم ودہم بکجائی -
ضروری المطب - اُردو اسمین تاثیر وخواص
ادویۂ مفردہ جدول مین لکھی ہین مولفہ حکیم
مہتاب راے رئیس ستارک -
ترجمہ اُردو قانون شیخ الرئیس - بوعلی سینا کا
جلد اول کلیات فن طب مین مترجمہ مولوی غلام حسین -
زینت الخیل - فن معالجہ گھوڑون مین مع
تصاویر -
ایضاً - مع رنگ -
فرہنگ رنگین - گھوڑون کے علاج مین بہت
نایاب کتاب ہی مولفہ سعادت یار خان رنگین دہلوی -
مجموعۂ میزان الطب - اُردو مع رسالہ بحران
وغیرہ ہین مترجمہ حکیم مولوی صادق علی -

INDIAN INSTITUTE OF OXFORD

اُم العلاج - غریب رسالہ ہی جادی ترکیب معالجات طبیہ عہد دولت نورالدین محمد جہانگیر بادشاہ غازی مین تصنیف حکیم امان اللہ فیروز جنگ کی۔

طب یوسفی - مع مجموعہ چند رسائل ذیل۔

۱ - رسالہ نبض - ۲ - رسالہ قارورہ - ۳ - رسالہ ستہ ضروریہ - ۴ - رسالہ مقطعات یوسفی - ۵ - رسالہ ماکول ومشروب - ۶ - قصیدہ در حفظ صحت - ۷ - رسالہ بحران۔

زاد غریب - غربا اور مسافرین کے لیے نادر نسخے تدابیر معالجہ ہر موسم کی رعایت سے کوڑی کی دوا لاکھون کا فائدہ بخشتی ہی مصنفہ حکیم صادق علی خان خلف حکیم شریف خان۔

قرابادین قادری - تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی۔

علاج الابدان - رسالہ غریب المفاد جسمین علاج امراض انسانی کا خود انسان مین موجود بسند نقل کتب طبیہ ثابت کیا ہی مولفہ حکیم عبدالحق صاحب۔

کنز الاسرار - معالجات اسرار طب کا مبدا ظہور ہی تصنیف حکیم ہادی حسن مرادآبادی۔

بہیج المذاقت - تصنیف حکیم قدرت احمد۔

رسالہ تحفۃ الواقیہ لسہام الامراض الوبائیہ - خاص امراض وبائی کا علاج اور اُسکے اسباب وعلامات کا بیان تصنیف حکیم سید افضل علی المخاطب بہ شفاء الدولہ۔

رموز الحکمت - مصنفہ مولوی رجب علی مدرس اول فارسی۔

علاج الامراض - مولفہ حکیم محمد شریف خان مع رسائل ستہ ضروریہ وغیرہ۔

رسالہ ارارۃ سواء الطریق لطالب مناہج التحقیق - تحقیقات طب کا بطور مباحثہ ڈاکٹری ویونانی لکھا ہی۔

رسالہ دافع المنیہ ونافع البریہ فی احکام التغذیہ - لاصحاب التخمۃ والبیضۃ تنقیحات تخمہ وبدہضمی ریفہ کا بیان ہی اور اُسکا علاج ہی۔

کتب طب اُردو

تشریح الاسباب - معروف بہ مظہر العلوم مع نقشۂ بروج فلکی مصنفہ حکیم قاضی الٰہی بخش۔

رسالہ زبدۃ المفردات - ونظم بارق مولفہ حکیم سید علی حسین متخلص بہ ملیح۔

زبدۃ الحکمت - فصول اربع مین روزمرہ چیزون کے استعمال کا بیان ہی مولفہ سید حکیم قمر علی رئیس متھرا۔

مفید الاجسام - مع فوائد عجیبہ ہر قسم امراض کے نسخے مولفہ سید فضل علی نیٹو ڈاکٹر۔

علاج الغربا - اسکی کوڑیون کی دوا قیمتی کام کرتی ہی مترجمہ حکیم غلام امام۔

قانون عترت - عموماً ہر قسم تپ کا علاج وخصوصاً تپ دق وتپ مزمن کا مصنفہ حکیم عترت حسین۔

تحفۃ الاطبا - اسم بامسمّٰی ہی مولفہ حکیم سید اشرف حسین خیرآبادی۔

قرابادین شفائی - اردو مترجمہ حکیم محمد ہادی حسین خان مرادآبادی۔

قرابادین ذکائی - فارسی مصنفہ حکیم ذکاء اللہ خان اردو مترجمہ حکیم محمد ہادی حسین خان مرادآبادی۔

غلطنامهٔ میزان الطب

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۷	۵	بزور	بزوری
۱۳	۱	درسمیت	وسمیت
۱۶	۱۲	منتضج	منضج
۱۷	۵	مهک	مهک را
۱۸	۹	وقابل	قابل
〃	۱۳	میشود	نشود
۱۹	۱۴	که سطح	سطح
۲۰	۱۳	بطبخ	بطبیخ
۲۵	۱۴	تی	تی
۲۷	۱۷	طبخ	طبیخ
۳۰	۱۶	الضرور	الضرورة
۳۲	۱۴	ازانکه	آنانکه
〃	〃	داشته	دانسته
۴۳	۹	هرگا	هرگاه
۶۷	۴	اسبا	اسباب
۷۱	〃	بنضج د	بنضج
۷۸	۱۶	که سینه	سینه
۸۲	۴	ورنه	ونه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۳	۱۲	نمایند	نماید
۸۴	۱۱	مضرت	مضرت دارد
〃	۱۲	نشمامند	نشمانند
〃	۱۷	که ندا	اگر ندا
۱۰۱	۱	معالیق بود	بود
۱۲۸	۹	نشایهین	نشان
۱۲۷	۱۸	رطوبت	ورطوبت
۱۵۶	۱۵	دوای	دوالی
۱۵۷	۴	فصل ۶	فصل ۸
۱۷۴	۱۲	فصل ۱	فصل ۲
۱۷۶	۸	فصل ۲	فصل ۳
۱۷۸	۱۶	فصل ۲	فصل ۵
۱۷۹	۶	آب گلاب	وآب بدوگلاب دیر
۱۸۲	۱۱	فصل ۵	فصل ۸
〃	۱۴	فصل ۶	فصل ۹
〃	۱۹	فصل ۷	فصل ۱۰
۱۸۳	۴	فصل ۹	فصل ۱۱
〃	۱۳	فصل ۹	فصل ۱۲

فائده بسیار باشد که در امراض حاده تا سه یوم علامات بحران میماند پس درین سه روز در هر کدام روز که علامات بحران زیاده باشد همان روز را یوم البحران باید شمرد خصوصاً که یوم الانذار نیز بران گواهی داده باشد و آنروز روز بحران هم بود فائده انیمه که گفته شد از تعداد ایام باحوری در امراض حاده واقع میشود واما امراض مزمنه عدد ماه و سال چون عدد روزهای امراض حاده بود چنانچه در ربع سودا وی و بلغمی هفت ماه همچنین نوبه غب باشد بالجمله بعد صد و بیست روز بحران یا پس هفت سال یا پس از چارده سال یا پس بیست و یکسال و بقراط بعد از چهل روز بجز روز شصتم و هشتادم و صد و بستم از روزهای بحران نشمرده و بداند که در حمی غب یوم النوبه روز بحران میباشد پس باید که احکام بحران در روز نوبه ملحوظ خاطر دارند و احتیاط کنند که در وقت پری شکم واقع نشود فائده معمول اکثر اطباست که اگر حدوث مرض قبل از انتصاف نهار باشد آنروز را در حساب مرض کامل تمام میگیرند و اگر بعد انقضای نصف النهار باشد ترک میکنند ظاهر اسببش انیست که یوم بلیله نزد ایشان از نصف النهار تا نصف النهار دیگر است باقی براهین اکثر امور مذکوره خصوصاً علت وقوع بحران و حساب اخذ و ترک روز حدوث مرض مع اختلاف طرق در غایة البیان فیما یتعلق بالبحران مذکور است اینقدر برای تعلیم مبتدیان و حفظ اطفال مرقوم شد والحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً

خاتمة الطبع ریخته قلم فطانت رقم رشک قدسی و سلیم منشی محمد انوار حسین تسلیم

بعد حمد حکیم خالق ارواح و اجسام و نعت نبی برگزیده کافهٔ انام و منقبت آل شمع شبستان کرامت و اکرام و محمدت اصحاب زیب و سادهٔ عزت و احترام محمد انوار حسین تسلیم حرفی میزند

دران بحران ناقص افتد و بانج و خطر باشد هشت روز ست ششم و هشتم و دهم و یازدهم
و دوازدهم و شانزدهم و هیزدهم و نوزدهم و ایامیکه دران بحران نباشد سیزده روز
است بست و دوم بست و سوم بست و پنجم بست و ششم بست و هشتم بست و نهم
سیم سی و دوم سی و سوم سی و پنجم سی و ششم سی و هشتم سی و نهم وجهت تسهیل حفظ
متعلمان جدولے جامع اقسام اربع موافق اکثر اطبای نامدار مرقوم مے شود

جدول ایام بحران و مسهل و واقع فی الوسط و خلافی برای تسهیل حفظ موافق معمول اکثر اطبای نامدار

۱	بحران	۱۱	بحران جید	۲۱	بحران محمود	۳۱	بحران
۲	خلافی	۱۲	مسهل با اختلاف	۲۲	مسهل بلا خلاف	۳۲	مسهل بلا خلاف
۳	بحران	۱۳	بحران محمود	۲۳	مسهل بلا خلاف	۳۳	مسهل بلا خلاف
۴	بحران	۱۴	بحران جید	۲۴	بحران	۳۴	بحران
۵	واقع فی الوسط	۱۵	خلافی	۲۵	مسهل بلا خلاف	۳۵	مسهل
۶	بحران ردی	۱۶	مسهل با اختلاف	۲۶	مسهل	۳۶	مسهل بلا خلاف
۷	بحران محمود	۱۷	بحران	۲۷	بحران	۳۷	بحران
۸	یوم مسهل با اختلاف	۱۸	بحران	۲۸	خلافی	۳۸	مسهل بلا خلاف
۹	بحران	۱۹	یوم مسهل با اختلاف	۲۹	مسهل بلا خلاف	۳۹	مسهل بلا خلاف
۱۰	یوم مسهل با اختلاف	۲۰	بحران	۳۰	خلافی	۴۰	بحران

اسفل ونفخ بطن و دردپشت وانطباع براز و قراقر امعا وعدم علامات قی در رعاف وغیره ونبض
صغیر وقوی وصلب بودن وعلامت رعاف ثقل سمع ودوی وطنین واشتغال سر واشک وتبار
روبروی چشم وخارش مینی وخربان رگهای سر وبودن مرض منفراوی یا دموی خصوصاً وقتیکه
بیمار جوان باشد وعلامت ادرار ثقل مثانه وغلظت وکثرت بول وعدم اسهال مادّه بطرف
دیگر ودر زمستان بیشتر از دیگر فصول افتد علامت عرق انتفاخ بشره ورنگینی بول بروز چهارم
وغلظت آن بروز هفتم وموجبات بعض تنبیه بر علامات استفراغات همیشه متوجه باشند اگر طبیعت
بقوت دفع ماده نماید عین مقصود ومراد است والا گاهی طبیب حاذق را احتیاج باعانت طبیعت
شود در صورتیکه طبیعت مهیا کند ماده را برای اخراج وبسبب ضعف خود استیصال آن نتواند کرد

فائده بدانند که هر مرض را که آخر بسلامت بود چهار مرتبه میباشد ابتدا تزاید انتها انحطاط بحران
در انحطاط نمیشود و بحران تام در وقت انتها باشد وانچه در ابتدای مرض افتد مهلک ست وانچه
در زمان تزاید آید ناقص وردی بود بدان ودر ایام مرض بعضی روزهای بحران باشند که آنرا ایام
باحوریه نیز گویند وبعضی روزهای خبر دهنده که بحران کی خواهد شد وآنرا ایام الانذار گویند و هفت
روز هانه از باحوری باشند ونه از انذار اما بحسب انحراف بحران دران روز واقع میشود وآنها
ایام واقع فی الوسط گویند واما ایامیکه دران بحران افتد تام ونبک باشد ویازده روز است
چهارم وهفتم وچهاردهم وبستم وبست ویکم وبست وچهارم وبست وهفتم وسی ویکم
وسی وچهارم وسی وهفتم وچهلم وبنابر تسهیل حفظ بتدیان درین دو بیت یاد کرده شد نظم

دال زا و یا گو دال و کاف و گا	کاف دال و کاف زا میدان یقین
لام الف با لام دال و لام زا	میتم ایام بحورین را گزین

وایام واقع فی الوسط شش روز ند سوم و پنجم و نهم و یازدهم و سیزدهم و هفدهم واما ایامیکه

وبحران

رسالهٔ بحران

سلخ

وبحران دیدن بیمار
در خواب استحمام وایزن
وقیء غسل او و قیء زگاه
دست زدن بر بعض اعضا
آبستن و پرستار او و آنچه
آن موضع گوم و قی
علامت عرق است ۱۲
سنه سلخ قولنج

روز از معارف مدرسه
آنرا اطبا گاه صاحب بحران
زمره و اما ایامیکه دران
بحران تام واقع نمیشود
آنرا ایام واقع فی الوسط
بنابر تسهیل حفظ
سلخ

وربدن بیمار تغیر عظیم ظاهر شدن بحالی بهتر یا بدتر و تشبیه داده اند مرض را بدشمن باغی
وطبیعت را بپادشاه حامی وبدن را بملک سلطان ویوم البحران را بروز مقابله وقتال پس
هنگام کارزار لامحاله سلطان را دفعةً یا تدریجاً غلبه باشد تام یا ناقص و یا بالعکس و ازین اقسام
تغیر شدتگاه نه هویدا میشوند وهمچنانکه در روز قتال از طرفین اسباب جنگ وحرب مهیا باشند
وامور خطرناک مانند آوازهای سخت وچیزهای وحشت آمیز وخوف وتحیر پیش آیند همچنان درین روز
همان قسم اضطراب وکرب وقلق عظیم وحرکات صعبه وشنیدن آوازها چون دوی وطنین وتشویش
افعال بمریض لاحق میشوند پس روزیکه بحران واقع شود مریض را هیچ وجه تحریک نفرماید زیرا که
تحریک صناعی اگر موافق تحریک طبعی شود موجب استفراغ مفرط کردد ودران مخافت بل
سلب قوت وهلاک ست واگر مخالف تحریک طبعی بود تشویش درافعال طبیعت واقع گردد
وطبیعت از فعل تام خود که بدون عائق ومانع بود باز میماند وبحران جید واخراج ماده واستیصال
مرض بوجه اکمل نمیشود ازین وجوه در روز بحران از مسهلات ومستفرغات بل از محرکات ممانعت
فرموده اند حتی که اگر مریض متحمل باشد از غذا باز دارند والا بقدر ضرورت ومقتضای وقت
غذای لطیف سریع الهضم بکار برند فائده بدانکه بحران انیکه بدفع ماده بود بر پنج نوعست بقی واسهال
وعاف وادرار وعرق وبحران که بعرق وادرار بود ناقص باشد چه ماده رقیق مندفع میکردد
وغلیظ باقی میماند وبحرانیکه بقی یا اسهال یا عاف بود تام باشد فائده بحران را تقدم اعراض
لازمست مثلاً اگر در روز بحران شود علامات واعراض در شب مقدم شوند واگر شب واقع
شود در روز ظاهر گردند وهریک را از استفراغات خمسه علامات جداگانه مقدم شوند مثلاً
علامت قی ضیق النفس وغثیان وتقلب نفس وتنخی دهن ودوران معده واختلاج آن وتاریکی چشم
وسقوط نبض واختلاج لب زیرین وعلامت اسهال درد امعاء وثقل بدن وتمدد شراسیف

رسالهٔ بحران

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الحکیم الوهاب ونصلی علی رسوله محمد صاحب الحکمة وفصل الخطاب وعلی آله الاطیاب واصحابه الانجاب اما بعد می گوید بنده مسکین محمد بدرالدین بن خواجه جمال الدین غفرالله له ولوالدیه واحسن الیهما والیه که این فوائد چند ست مسمی به مختصر البیان فی ضروریات البحران ملتقط از رساله مستغنی عن الاوصاف در نظر اهل انصاف جامع رموز این فن حاوی فوائد نو وکهن جان حکمت یونان مسمی بغایة البیان فی ما یتعلق بالبحران تصنیف طبیب حاذق حکمت ناطق سرآمد اطبای جهان محسود اماثل واقران یکتای زمانه بوعلی روزگار یگانهٔ عصر جالینوس وقار حضرت استاذی حکیم علی حسین عم فیضه الی تعاقب الملوین که دست شفایش همدست اعجاز ست وتدبیر صائبش امراض لادوا را خانه بهاندازد روح علی عباس مجوسی را بجذاقتش ایمان کامل ودر جنب مسیحائی او دعوای ابی سهل مسیحی باطل حسب اصرار واستبداد مردم دیدهٔ آدمیت نقش نگین مروت مجمع فضائل کونین حاجی حرمین شریفین حاجی محمد حسین عزه الله تعالی فی الدارین بکمال استعجال بنابر ضمیمه کردن رسائل مطبوعهٔ طبیه که سراز قالب طبع برآورده بودند در قالب تحریر ریخته شد وما توفیقی الا بالله التماس بخدمت اصدقا اینکه اگر بر سهوی مطلع شوند باصلاح آن کوشند وبذیل عفو پوشند بدانکه لفظ بحران یونانی ست یا سریانی ومعنی آن شدت تموز است ویا فصل خطاب ودر اصطلاح اطبا عبارت است از کوشیدن طبیعت باعلت وبدان سبب

چاپ سنگی شیخ ادریس در قانون بدان تصحیح فرموده ۱۳۰۲ منه

سلسلهٔ ۵۲ چاپخانه شیخ عباس بن عباس الجوستی مجلد کامل الصفاة بدان اشاره کرده ۱۳۰۲ منه

رسالهٔ بحران

سنه ۱۳۰۲ حسب الطرح جوهری در مطبع الفیوضات سنه ۱۳۰۲ موافق بیان صاحب مستطاب رابع الرتبه سنه ۱۳۰۲

بسیار خوردن آب تنها یا ممزوج بمشروب وحکم خوردن ممزوج بمشروب دارد خوردن میوهای تر و از انجمله است ذوبان اعضا و خروج ذائب بطریق بول چنانکه در حیات محرقه و ازان جمله است استفراغ مادهٔ متحقنه در بدن چنانکه در بحران اواری و فرق میان بحرانی و ذوبانی آن بود که بیمار در بحرانی بقوت بود و از عقب آن راحت یابد بخلاف ذوبانی و ایضاً در ذوبانی حرارت قویه بود و بول را رائحهٔ حادّه باشد و در روز بحران نباشد و اسلم بول ردی چون اسود و غلیظ چیزے بود که اغبر باشد یعنی استفراغ کرده شود دفعةً کثیراً منقطعاً قلیلاً از برائے آنکه اول دلالت کند بر قوت طبیعت و ثانی بر ضعف طبیعت و اسباب قلت بول نیز بسیار است و از انجمله است فرط تحلیل رطوبات از جهت شدت تخلخل بدن و اتساع مسام او بحرکت مفرط و از انجمله است فنای رطوبات بدن از جهت فرط حرارت و این سبب غیر سبب اول است از برائے آنکه اول زوال رطوبت ست بعد از وجود او و ثانی انتفای اوست ابتداءً و از انجمله است سده که در مجاری بول منفضه بسوی مثانه است پس بیرون نیاید مگر رقیق قلیل و باقی ماند غلیظ کثیر و از انجمله است اسهال چه اسهال موجب انصراف مائیت بجانب معده و امعاست و افراط قلت بول یا قلت تحلل منذر ست باستسقا و دلائل بر ازدرصفرت و سواد و بیاض و غیرها نزدیک است بدلائل بول قاتل

خاتمه

احکام بول را چو زده فکر یوسفی	بهر تو جمع کرد و جمیع برادران
تاریخ سال تا که شود در و ثنت بدان	قارورهٔ گیر چار صد و سی فزا بران

کمتر باشد و فضول مندفع در رسوب روی یا از اعضا باشد یا از رطوبات چه نیست در بدن
جسمیکه باشد از رسوب غیر این هر دو و کاین از اعضا باشد یا از اعضای اصلیه و آنرا خراطی
گویند یا نباشد پس اگر از اعضای اصلیه نباشد و رودنیت باشد آنرا دسمی خوانند یا نباشد
دنیت در رود آنرا لحمی گویند و خراطی یا از ظاهر عضو باشد یا از باطن عضو پس اگر از ظاهر عضو
باشد آنرا قشوری خوانند و اگر از باطن عضو باشد پس این منفصل اگر اجزای کبار عراض
بیاض احمر باشد آنرا صفاتی گویند و ابیض از مشانه و احمر از کلیه یا کبد باشد و اگر نباشد اجزای
کبار عراض پس اگر باشد احمر آنرا کرسنی خوانند و اگر نباشد نخالی گویند و کاین از رطوبات
بعضی مائل بحمرت دلالت کند بر احراق دم و بعضی کمدست دلالت کند بر احراق بلغم و بعضی
اصفرست و دلالت کند بر غلبه صفرا و بعضی اسود است و دلالت کند بر احراق سودا و تمامی
اینها که مذکور شد دریولیست که آنرا رسوب بود اما عدم رسوب را اسباب است اول عدم نضج
(ای تمامی این ادله که مذکور شد)
دوم سدده سوم قلت مادهٔ و رسوب در اصحا کمتر باشد از جهت خلو عروق آنها از خلط
واجب الاندفاع بول و اگر باشد رسوب عدیم النضج بود و باشد از فضل غذا و منزول
نیز رسوب کمتر بود از جهت قلت فضول آنها خصوصاً وقتیکه مرتاض باشد از جهت کثرت
(صاحب ریاضت)
تحلیل بسبب ریاضت و در ریعنی و فربهی که تارک ریاضت باشد رسوب بسیار بود از
انواع رسوب است رسوب مدی که ثفل در رودهٔ بود و مخاطی که ثفل در روخلط خام غلیظ باشد
و بسیار باشد که یافته میشود در عرق النسا و وجع مفاصل و فرق بینهما بعد از مشاکلت هر دو
(ای مدی و مخاطی)
در لون و هیات آنست که مدی متین بود و متقدم باشد او را و رم و آسان بود اجتماع
ثفل و تفرق در و بخلاف مخاطی درین احکام **جنس هفتم مقدار بول** ست بول یا اقل
است از طبعی یا اکثر از و یا مساوی او و اسباب کثرت بول بسیار است و از انجمله است

قوله خراطی گویند خراشد
نسبت بسوی خراط و آن
جسم غریبست کرخاش شود یا
باشد از غشای حیاتی خون
زنفسی
قوله قشوری از قشور
خون رسوبیست
و وجود این کم را خلط نباشد
دلالت میکند بر
ان شاء الله

بسیار خوردن آب تنها یا ممزوج بمشروب وحکم خوردن ممزوج بمشروب دارو خوردن میوهای تر و از انجمله است ذوبان اعضا و خروج ذائب بطریق بول چنانکه در حیات محرقه و ازان جمله است استفراغ مادهٔ متحقنه در بدن چنانکه در بحران ادراری و فرق میان بحرانی و ذوبانی آن بود که بیمار در بحرانی بقوت بود و از عقب آن راحت یابد بخلاف ذوبانی و ایضاً در ذوبانی حرارت قویه بود و بول را رائحهٔ حادّه باشد و در روز بحران نباشد و اسلم بول ردی چون اسود و غلیظ چیزے بود که اغرب باشد یعنی استفراغ کرده شود دفعةً کثیر الانقطاعاً قلیلاً از برائے آنکه اول دلالت کند بر قوت طبیعت و ثانی بر ضعف طبیعت و اسباب قلت بول نیز بسیار است و از انجمله است فرط تحلیل رطوبات از جهت شدت تخلخل بدن و اتساع مسام او بحرکت مفرط و از انجمله است فنای رطوبات بدن از جهت فرط حرارت و این سبب غیر سبب اول است از برائے آنکه اول زوال رطوبت ست بعد از وجود او و ثانی انتفای اوست ابتداءً و از انجمله است سده که در مجاری بول منفضه بسوی مثانه است پس بیرون نیاید مگر رقیق قلیل و باقی ماند غلیظ کثیر و از انجمله است اسهال چه اسهال موجب انصراف مائیت بجانب معده و امعاست و افراط قلت بول یا قلت تحلل منذر ست باستسقا و دلائل بر از در صفرت و سواد و بیاض و غیرها نزدیک است بدلائل بول قتاتل

خاتمه

احکام بول را چو زد دفکر یوسفی	بهر تو جمع کرد و جمیع برادران
تاریخ سال تا که شود در و شنت بدان	قار دره گیر چار صد و سی فزا بران

۱ قوله بخلاف ذوبانی یعنی ذوبانی قوت نمیباشد بیمار بعد از و ضعیف میگردد

۲ قوله از برائے آنکه اول یعنی اول دلالت میکند بر قوت طبیعت از جهت آنکه بعد از استفراغ کرده شود و قوت باقی باشد

۳ قوله بحرکت مفرط یعنی حرکت بسیار

۴ قوله تحلل رطوبات فضیل یعنی تحلل رطوبات بسیار

۵ قوله بول فضیل یعنی بول بسیار

۶ قوله قوت طبیعت یعنی قوت طبیعت باستقرار اگر دلالت میکند بر فرق اتصال در مجاری بول پس مخدر میشود و بایست گردد اسعاد و حادث میکند استسقای زقی را و فتیاد دلالت میکند بر ضعف کبد از دفع فضلات بس فرو مخدر میشود و بایست

کمتر باشد و فضول مندفع در رسوب روی یا از اعضا باشد یا از رطوبات چه نیست در بدن
جسمیکه باشد از رسوب غیر این هر دو و کاین از اعضا باشد یا از اعضای اصلیه و آنرا خراطی
گویند یا نباشد پس اگر از اعضای اصلیه نباشد و رودنیت باشد آنرا دسمی خوانند یا نباشد
دهنیت در رود آنرا لحمی گویند و خراطی یا از ظاهر عضو باشد یا از باطن عضو پس اگر از ظاهر عضو
باشد آنرا قشوری خوانند و اگر از باطن عضو باشد پس این منفصل اگر اجزای کبار عراض
بیاض احمر باشد آنرا صفاتی گویند و ابیض از شانه و احمر از کلیه یا کبد باشد و اگر نباشد اجزای
کبار عراض پس اگر باشد احمر آنرا کرسنی خوانند و اگر نباشد نخالی گویند و کاین از رطوبات
بعضی مائل بحمرت دلالت کند بر احراق دم و بعضی کمدست دلالت کند بر احراق بلغم و بعضی
اصفر است و دلالت کند بر غلبه صفرا و بعضی اسود است و دلالت کند بر احراق سودا و تمامی
اینها که مذکور شد دو بولیست که آنرا رسوب بود اما عدم رسوب را اسباب است اول عدم نضج
(ای تمامی این ادله که مذکور شد)
دوم سدده سوم قلت مادهٔ و رسوب در اصحا کمتر باشد از جهت خلو عروق آنها از خلط
واجب الاندفاع بول و اگر باشد رسوب عدیم الهضم بود و باشد از فضل غذا و منزول را
نیز رسوب کمتر بود از جهت قلت فضول آنها خصوصاً وقتیکه مرتاض باشد از جهت کثرت
(صاحب ریاضت)
تحلیل بسبب ریاضت و در مریضی و فربهی که تارک ریاضت باشد رسوب بسیار بود از
انواع رسوب است رسوب مدی که ثفل در رود معده بود و مخاطی که ثفل در رو خلط خام غلیظ باشد
و بسیار باشد که یافته میشود در عرق النسا و وجع مفاصل و فرق بینهما بعد از مشاکلت هر دو
(ای مدی و مخاطی)
در لون و هیات آنست که مدی متین بود و متقدم باشد او را و رم و آسان بود اجتماع
ثفل و تفرق در و بخلاف مخاطی درین احکام **جنس هفتم مقدار بول** ست بول یا اقل
است از طبعی یا اکثر از و یا مساوی او و اسباب کثرت بول بسیار است و از انجمله است

قوله خراطی گویند خراط
نوبست نسبی خراط و آن ابم
جسم غریب است کرخانی شوند با آن
باشد از عضای اصلیه غیر آن
زنفسی است قوله قشوری خوانند
زان رسوبیست که باشد کرانوق
و با وجود این کثیر الفاظ نباشد
دلالت میکند بر ترقی در هضم
زان شاید باشد بوست

از افضل باشد یا در اوسط یا در فوق و اول را رسوب رهب گویند دوم را متعلق سوم را غمام و اطلاق میکنند رسوب را بر غمام و متعلق از برای آنکه چیزیکه از شان اوست رسوب متعلی میشود و در وسط میباشد و قیکه منع کند مانعی از رسوب پس بجهت آنکه این صفت که بالقوه در وست گفته میشود او را رسوب یا دال است بر نضج مادّه و آنرا رسوب محمود خوانند یا غیر دال بر و آنرا رسوب ردی خوانند و رسوب محمود را اوصاف است اول بیاض از برای آنکه نضج بهضمه است و فعل هاضمه تشبیه باعضاست و اعضا ابیض اند پس مشابهت در لون تابع باشد نضج را و فضلات[51] بهضم کبدی احمر بود لیکن شانه و غیر آن از مجاری تغیر مید هند حمرت[52] را پس ظاهر نمیشود در رسوب و دام ملاست از برای آنکه دلالت میکند بر آنکه تمامی اجزای رسوب[53] قبول کرده است نضج را سوم استواکه مشابه الاجزا باشد یعنی بعضے اغلظ نباشد از بعضی چهارم اجتماع اجزا از برای آنکه تشتت آنها از ریاح[54] مانعه از اتصال بعضی بعضی باشد و مخالطت ریاح بهول از فجاجت بود و رسوب محمود قسمست افضل او رسوب اسبست[55] پس متعلق[56] پس غمام[57] بدو وجه وجه اول آنکه غالب بر اعضا از اجزای ارضیه است تا صلب و قوی بود و فضول مندفع بهول و قیکه نضج بود شبیه باشد باعضا و غالب باشد بر و ارضیت پس نشانش آن بود که تسفل بود چیزیکه از و تسفل شود نزدیکتر بود بنضج و وجه دوم آنکه اکثر سبب تعلی ریح بود و هر چند که ریح بیشتر باشد تعلی بیشتر باشد و کثرت ریح دلالت کند بر عجز قوت از دفع مادّه و رسوب مذموم آنست که یافته نشود در او اوصاف مذکور و آن نیز سه قسم است افضل او غمام پس متعلق پس رهب و این وقتی ست که طفو از جهت حرارت مصعده باشد از برای آنکه همچنانکه حرارت مصعدست ملطف نیز هست اما وقتیکه طفو از مخالطت ریح قاهره اجزای ارضیه را که از شان اوست تسفل باشد از جهت میل ریح بسوی فوق پس رهب افضل از متعلق و متعلق افضل از غمام بود از برای آنکه درین هنگام ریح در تسفل

نباشد و بعضی از اجزای او منع بصر کند از نفوذ و صفا از علامت نضج و سکون مواد است
و کدورت از امارات عدم نضج و ثوران اخلاط و کدر اندکی از جهت سقوط قوت و از جهت
ورم باطن میباشد و غلیظ مفارق کدر است باستواء قوام **جنس چهارم رائحه بول است**
بول بحسب رائحه یا منتن ست یا عدیم الرائحه یا معتدل اما منتن دلالت کننده است بر یکی
از دو امر امر اول افراط عفونت[۱] اخلاط امر دوم قروح یا جرب در آلات بول و این اکثر
در شانه باشد از برای آنکه احتباس بول بیشتر در و بود پس تاثیر قروح شانه در افساد رائحه
اکثر باشد و فرق میان امرین مذکورین بوجوه است اول آنکه کائن از قروح آلات بول میباشد
با وجع در عضو متقرح بخلاف کائن از عفونت اخلاط دوم آنکه کائن از قروح با قیح و قشور میباشد
بخلاف کائن از عفونت بحسب قوت مریض و ضعف او بیش و کم میشود خلاف کائن از قروح
و اما عدیم الرائحه دلالت کننده است بر جمود اخلاط و فجاجت او از جهت سقوط قوت میباشد
و این وقتی ست که عاجز نشود قوت طبیعت از دفع خلط ما تعفن البول پس اگر باشد این
در عقب بول شدید المنتن دلالت کند بر اعراض طبیعت از مقاومت مرض پس ناچار باشد
از انتظار موت و اما معتدل دلالت کند بر نضج[۲] ماده **جنس پنجم زبد بول ست** و زبد در بول
حاصل میشود از رطوبات لزجه که مخالط اوست ریح خارج مع البول و دشوار است بر و انیکه
خرق کند آن رطوبات را و بیرون آید پس متعلی شود بول را زبد و عجب[۳] که امتداد رطوبت
لزجه حول ریح غلیظ است و هر چند این رطوبات لزجه او فر و ریاح ممدود او را اکثر باشد بول را
زبد بیشتر بود و کثرت زبد و کبر و بطو انفقار و زوال او دلالت کند بر کثرت ماده غلیظه لزجه و غلبه
ریاح **جنس ششم رسوب ست** و رسوب در لغت استقرار اجزاء غلیظه در اسفل
مائیات ست و در اصطلاح اطبا هر جوهر غلیظ از مائیت متمیز باشد از آن و برابر بود این که

دو نوع است **نوع اول** از شفف چیزیست که آنرا مطلق لون نیست چون هوا و اجرام فلکیه و باز نمیدارد ماورای خود را اصلا از ابصار **نوع دوم** از شفف چیزیست که آنرا لونی چون ماء صافی و این نیز باز نمیدارد ماورای خود را از ابصار مگر اندکی و نوع اول را ابیض نمیگویند از برای آنکه عدیم اللونست ازین جهت ممکن نیست رویت او و نوع ثانی را ابیض میگویند و اطلاق ابیض بر و مجازاست از برای آنکه او را غیر بیاض فی نفسه لونی ست و از خاصیت ممکن ست رویت او بخلاف هوا مثلا و منعکس میشود شعاع از و و منعکس نمی شود از هوا و وجه مجاز آنست که چون مثل این شفف را عارض شود تکاثف یا تفرق بسوی اجزای صغار بسیار شود بسبب این اجزاء مذکور سطوحی که مرئی شود ابیض اما تکاثف چون چیزیکه عارض شود آب را وقتیکه منجمد گردد و اما تفرق چون چیزیکه حادث گردد آب را وقتیکه کف کند و مردم گمان برند که بیاض موجود است در آب و مظهر اوست تکاثف و تفرق و این غلط است و این قسم از بیاض در بول یا دلالت کند بر عدم تصرف طبیعت در آب جهت بطلان هضم کبد از استیلای بر دیا بر سده که منع کند نفوذ صالح را پس بیرون آید بول برنگ آب

جنس دوم قوام بول است و بول بحسب قوام یا رقیق است یا غلیظ یا معتدل بینهما از برای آنکه خالی ازان نیست که او را قوامی محسوس است زائد بر قوام مائیت یا نیست اگر نیست رقیق است و اگر هست میرسد بعسر سیلان یا نمی رسد اگر میرسد غلیظ و اگر نمیرسد معتدل بینهما و سبب رقیق عدم نضج است یا کثرت شرب آب یا سده و شناخته می شود موضع سده بثقل و تمدد و سبب غلیظ عدم نضجیت یا نضج خلط مفرط الغلظ و علامتش تقدم افراط غلظ است و سبب معتدل بینهما نضج است **جنس سوم صفا و کدورت بول است** و صافی آنرا گویند که متشابه الاجزا باشد و منع بصر نکند از نفوذ و کدر آنرا گویند که متشابه الاجزا

که باصفرتی باشد که بزعفرانی زند دوم آنکه متقدم باشد او را بول قوی الرائحه یا احمر سبب دوم جمود است باین نوع که یافته شود در بدن ماده بارده که تجمید کند چیزیکه مخالط مائیت بول است از اخلاط و جمود سوداست از برای آنکه بانجمد متراکم شود و در سطح او پس تکثیف کند جسم را پس عارض میشود اسوداد از اینجهت حادث گردد سواد ثمره راکه او را ببرد رسد و علامت سواد یکه حاصل شود بسبب جمود یکی از دو امر است امر اول آنست که با کمودت باشد امر دوم آنکه متقدم باشد او را بول اخضر عدیم الرائحه یا ذو الرائحه که دلالت کند ببرد چون حموضت سبب سوم حرکت مادهٔ سوداویه است که تحریک کند طبیعت آنرا برسبیل تنقیه و بحران و اخراج کند از طریق بول همچنانکه در حمیات سوداویه و علامتش آنست که در روز بحران باشد و از عقبش خفت حاصل شود و مقدم باشد او را علاماتی که دلالت کند بر نضج ماده سبب چهارم تناول شی صابغ است چون شراب اسود که طبیعت تصرف نکند در و پس بیرون آید بحالت خود مع بول و عدم تصرف طبیعت در و یا از جهت سقوط قوت کبد است و این در غایت ردائست یا از جهت بودن او ست زائد بر قدر کفایت و در این خطری نیست اصل نجم از اصول لون ابیض است و منقسم شود بدو قسم قسم اول لونیست که مفرق بصر است چون لون لبن و غیر مشف است و نفوذ نمیکند در و بصر یعنی باز میدارد ما ورای خود را از ابصار و یافته نمی شود در بول مگر باغلاظ و اطلاق بیاض بر و حقیقة است و دلالت میکند یا بر غلبهٔ بلغم و برد یا بر ذوبان شحم باعضای اصلیه و علامت ذوبان شحم آنست که بول با بیاض وسخی باشد و سببش حرارت قویه است که اذابت سوءات بدن کند و این ذائب منجمد میشود در قاروره و علامت ذوبان اعضای اصلیه چون عصب و عظام آنست که بول شدید البیاض بود و این در آخر دق میباشد و علامتش ذبول و ضمور قویست قسم دوم لونی ست که مشف است و آن بر

وسوداالقذیه بسبب ضعف کبد و قلت تمیز مائیت ازدوم و لون ناری از طبقات صفرت اولست بر حرارت
از طبقات حمرت از برای آنکه صفرت از جهت اختلاط صفراست و حمرت از اختلاط دم و حرارت
صفرا اشدست از حرارت دم و ایضاً غالب است بر صفرا جزو ناری و بر دم جزو هوائی
و حرارت نار اشد است از حرارت هوا اصل سوم از اصول لون خضرا است
و مشتمل است بر چهار طبقه طبقهٔ اول فستقی ست که آنرا خضرتی ست مائل بزردی
و دلالت میکند بر برد و جمد از برای آنکه این لون حاصل میشود از اختلاط سودا بالصفرا و غالب است
که سودا از برد و جمد حاصل شود و قرشی در شرح کلیات آورده که لون فستقی نزدیک من دلالت
میکند بر احتراق صفرا از برای آنکه سودائی که از برد حاصل میشود با کمودت میباشد نه با صفرت
طبقهٔ دوم نیلنجی ست و او لونی است که خضرت او فوق خضرت فستقی است و مشابه رنگ
نیلی بود که در آب حل کرده باشند و این بول نیز دلالت میکند بر برد و جمد اما بر دو درین اقوی است
و فستقی و نیلنجی مندرانند در صبیان بفالج و یا تشنج از برای آنکه در بدنهای ایشان رطوبت
غالب است طبقهٔ سوم زنجاری ست طبقهٔ چهارم کراثی و این هر دو لون دلالت میکنند
بافراط حرارت محرقه و فرق بینهما آنست که زنجاری مائل است بیاض از جهت شدت
حرارت و بخلاف کراثی اصل چهارم از اصول لون اسود است و آنرا اسباب بود
سبب اول احتراق است باین طریق که یافته شود در بدن صفرای حاده پس احتراق کند
چیزی را که مخالط مائیت بول است از اختلاط و سبب اسود او محترق بحرارت آنست که چیزیکه
باقی ماند در رو بعد از احتراق از رطوبت مانعه از تشتت متوجه سطح ظاهر او شود و پس نفوذ نکند
ضوء در و پس او را سواد عارض گردد از برای آنکه کثافت سبب سواد است چنانچه در نکهت
محسوس شود و علامت سوادیکه حاصل شود بسبب احتراق یکی از دو چیز است اول آنست

ضعف کبد در نارسی بول
این بول نظر بحرارت کم است
چون این بول مشتمل است
شرکب در رقت میباشد
اما در صورتیکه فالج از اطراف
بسبب برودت جسم مرتبه بول
زنگاریست کراثی بول در بیمار
است و ضعف او در بیمار

بیکنج ناشی پس بیمار
از برای اینکه سودا باعث اوست
ابیاض سمائی باشد و باعث دلالت میکند بر
باختلاط سودا با صفرت و در بیمار صفرت
دلالت میکند بر احتراق است
بیکنج بر احتراق صفرا از برای آنکه سودائی
بیکنج بر اثبات لون نابه بعد لازم زیاد
بیکنج بر اثبات لون نابه بعد لازم زیاد
بیکنج بر اثبات لون نابه بعد لازم زیاد

مسمی بر سوب امر دوم آنکه دلالت بول بر احوال کبد و مشانه اوضح است
از دلالتش بر آلات غذا از جهت انفصال اکثر او در کبد و کثرت مکث او در مثانه و اجناس ادله
بول یعنی چیزهائیکه بول بتوسط آنها دلالت میکند بر حال بدن هفت است جنس اول لون است
و اصول این جنس پنج و اصل اول از اصول لون اصفر است و محتویست بر پنج طبقه طبقه
اول تینی است که صفرتش چون آب تمن اندک است و مائل است به بیاض و دلالت کننده
است بر برد از برای آنکه لون تینی یا از جهت کثرت مائیت است یا از جهت قلت صفرا و هر یک
ازین هر دو دلیل برد است و این حکم اکثریست از برای آنکه امکان دارد که لون تینی از جهت
میل صفرا بجانبی دیگر باشد طبقه دوم اترجی است که صفرت او شبیه است بصفرت قشور اترج
و حادث میشود از مخالطت صفرای زاید بر چیزیکه در تینی است و دلیل اعتدال است طبقه سوم
اشقر است که صفرتش مائل است بحمرت و دلالت کننده است بر حرارت طبقه چهارم ناری است
که صفرت او شبیه است بلون نار و دلالت کننده بر حرارت زائده بر چیزیکه در اشقر است طبقه پنجم
احمر ناصع است که مسمی است بزعفرانی چه لونش مشابه بشعر زعفران است بخلاف ناری
که مشابه صبغ زعفران است و دلالت کننده است بر حرارت زائده بر چیزیکه در ناریست
اصل دوم از اصول لون احمر است و منطویست بر سه طبقه طبقه اول اصهب است
که او را اندک حمرتی است و نزدیک است به بیاض و دمی که موجب آنست لابد است از آنکه
رقیق باشد طبقه دوم وردی است که او را حمرت زائده است بر حمرت اصهب و دمی که موجب
آنست لابد است از آنکه غلیظ باشد طبقه سوم قانی و اقتم است که او را حمرتی است مائل
به تیرگی و دمی که موجب آنست لابد است از آنکه اغلظ باشد و سبب جمیع این طبقات تکثه
غلبه دم و حرارت است علی مراتبها و گاهی بول با وجود برد احمری باشد چنانکه در فالج

بدلائل نبض بر حال بدن والله اعلم

خاتمه

زود رقم خامه‌ام دلائل نبض + نظری کن تا ملی فرمائی + تا شود نبض سال تاریخش نبض گیرو نود برو افزائی

رسالهٔ دلائل البول

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد از سپاس حکیم مطلق جل ذکره و پس از درود بر رسول برحق صلی الله علیه وآله واصحابه مخفی نماند که چون رسالهٔ دلائل النبض باختتام انجامید بخاطر بعضی از مخادیم واعزه چنان رسید که در ادلهٔ بول نیز کلمه چند نوشته شود و حرفی چند نگاشته گردد لاجرم این مختصر که بدلائل البول موسوم است در حیز عبارت و قید کتابت آمده و التوفیق من الملک الاحد بدانکه اول اختلاط آب بطعام در معده است تا ترقیق آن کند و کیلوس گرداند و را پس جاری گردد با کیلوس از ماساریقائی که در جهت مقعر کبد است و از عرق شعریه که در محدب اوست پس جاری شود اکثر آن از کبد بسوی کلیتین و از کلیتین بسوی مثانه و اندکی که در جگر باقی ماند جاری شود بادم در عروق پس رجعت کند قهقری بسوی مثانه و از بنجهت منصبغ شود بول کسے که خضاب کرده شود بحنا و کم گردد بول کسی که عرق بسیار کند و بسیار شود بول کسیکه عرق کم کند و بعد از اجتماع مجموع آب در مثانه منتقل شود از و بسوی احلیل یا فرج و از احلیل یا فرج بسوی خارج و معلوم میشود از چیزهائیکه مذکور شد دو امر **اول** آنکه در بول دو چیز است مائیت منفصله که اکثرش از کبد است و فضلهٔ هضم ثانی است و ثفل که مصاب اوست در عروق بلا اقل مائیت که فضلهٔ هضم ثالث است و این ثفل جوهریست

۱۷ نوزدهم اکتوبر

از منضروب پس مرتفع میشود از ارتفاع اقل از ارتفاع وربد ضارب پس عود میکند مرة ثانیة
جالینوس گفته یا ختم در نبض مطرقی عود را مرتین و اطبا اختلاف کرده اند که مطرقی نبض
واحد است یا دو نبضه و اختیار کرد شیخ اول را و امام گفته که خلاف لفظی است از برای
آنکه اگر شرط کنیم در نبضه انبساط و انقباض مابین مطرقی نبضه واحده باشد والا نبضتین
و سبب مطرقی قوت قویه و حاجت شدیده و آله صلبه است پس مطاوعت نمیکند در حصول
کمال انبساط بلکه منقطع میشود قبل از حصول بسوی غایت پس شدت حاجت می خواند
قوت را با تمام فعل او پس ملحق میشود ضربهٔ دیگر و گاهی بسبب ضعف قوت میباشد از برای آنکه
چون قوت عاجز باشد از بسط شریان عارض شود او را توقف میان نقطهٔ مرکزیه و محیطیه
از جهت استراحت و گاهی از جهت شاغلی که مشغول دارد طبیعت را از کمال انبساط میباشد
همچنانکه عارض شود در فزع مفرط پس نزدیک زوال او تمام کند حرکت را ذو الفترة نبضی را
گویند که واقع شود در وسکون وقتیکه متوقع باشد حرکت چون مابین مسافت مثلاً یا در مرکز
بعد از سکون داخلی جهت مانع از انبساط ثانی پس متصل شود سکونی دیگر بسکون اول یا
در محیط بعد از سکون خارجی بمثل ذلک و سبب اغاثة قوت یا استراحت یا عارض مناقض
که منصرف شود بسوی او طبیعت دفعة چو غم مفرط و واقع فی الوسط نبضی را گویند که
واقع شود در وحرکت وقتیکه متوقع بود سکون کمابین الحرکتین و فرق میان واقع فی الوسط
و مطرقی آنست که قرعهٔ ثانیه در واقع فی الوسط بعد از اتمام انبساط اول و قبل از اتمام انقباض
اوست و در مطرقی جزئیست از انبساطی که قرعه اولی اول اوست و سبب واقع فی الوسط محتاج
حاجت بهت بسوی ترویح که محتاج گردانیده طبیعت را بآنکه حرکت کند در وقت غیر حرکت
و دلائل نبض در سرعت و بطو و قوت و ضعف و تواتر و تفاوت و غیرها نزدیک است

وسبش شدت ضعف است تا غایتی که استطاعت ندارد که بسط دهد عرق نابض را دفعةً واحدةً
بلکه بسط دهد شیئاً بعد شیئٍ وگاه باشد که سبش لین عرق بود و دودی نبضی گویند که مشابه موجی بود
الا آنکه صغیر بود بخلاف موجی و سبش ضعف زائد بر موجی است نملی نبضی را گویند که مشابه باشد
دودی را لیکن اصغر و اشد از دودی تواتر و ضعف و سبش زیادتی بود بر چیزیکه در دودی ست
ذنب الفار نبضی را گویند که اخذ کند تدریجا از مقداری بسوی اعظم یا اصغر از و پس رجعت کند
بسوی مقدار اول وگاه باشد که منقطع شود قبل از وصول بمقدار اول و این قسم ردیست
وقتیکه اخذ کند از زیادت بسوی نقصان از برای آنکه دلالت میکند بر ضعف طبیعت اما وقتیکه
اخذ کند از نقصان بسوی زیادت ردی نیست بلکه جید است از برای آنکه دلالت میکند بر قوت
طبیعت و قسم اول که اخذ است از نقصان بسوی زیادت مشابه ذنب الفار است اگر گردانیده شود
مبدأ طرف دقیق بدینصورت ○ و قسم ثانی که اخذ است از زیادت بسوی نقصان مشابه
ذنب الفار است اگر گردانیده شود مبدأ طرف غلیظ بدین هیأت ○ مثال تدرج در
اختلاف آنست که ماتحت اصبع اولی مثلاً بر حدی باشد از عظم و ماتحت ثانیه انقص از و
و ماتحت ثالثه انقص از ماتحت ثانیه و ماتحت رابعه انقص از ماتحت ثالثه باشد و بر عکس این
چنانکه مثلاً ماتحت اصبع اولی بر حدی باشد از صغر و ماتحت ثانیه اعظم از و و ماتحت ثالثه اعظم از
ماتحت ثانیه و ماتحت رابعه اعظم از ماتحت ثالثه و قیاس کن و وقتیکه اختلاف در سرعت یا غیر
آن بود قسمی را که رجوع میکند بحالت اولی ذنب راجع گویند و قسمی را که رجوع نمیکند پس اگر
فتی شود بحیثیتی که احساس کرده نشود حرکت او را ذنب منقضی گویند و الا ذنب ثابت
مطرقی نبضی را گویند که قرع کند اصابع را پس عود کند اندکی بجانب مرکز و قبل از وصول
بغایت مرکز عود کند پس تمام کند حرکت انبساط را و از همین تشبیه کرده شد بضرب مطرقه که باز میگردد

فصل در اختلاف نبض

اختلاف خاص گردان تقدیر زمان را میکند از عظم و صغر است لهذا ترجیح داده
بیان عظم و صغر بیان کرده شد و بعد ازین
تفاوت و تواتر و صلابت و لین بر اندک
اختلاف گاهی در نبضات یکدیگر بود و باین
نسبت گاهی در نبض واحد بود و باین
ثانیه بر ثالثه و همین قیاس نقصان یابد
نبضه واحده در اجزای آن باین طور
که ماتحت اصبع اولی است بر حدی که

از مرکبات نبض که مخصوص اند باسمار رقم و ثبت میباید عظیم صغیر منشاری موجی دودی سلمی
ذنب الفار مطرقی ذوالفترة الواقع فی الوسط عظیم نبضی راگویند که زاید باشد در اقطار ثلثه و بیش
کثرت حرارت و رطوبت و مطاوعت آلت ست صغیر نبضی راگویند که ناقص باشد در
اقطار ثلثه و بیش قلت حرارت و رطوبت و نقصان مطاوعت آلت ست منشاری
نبضی راگویند که سریع و متواتر و صلب و مختلف الاجزا در شهوق و غور و تقدم و تاخر و صلابت
ولین بود و معنی هریک از سرعت و تواتر و صلابت دانسته شد اما معنی اختلاف در شهوق
و غور آنست که بعضی از اجزای عرق مرتفع شود و بعضی منخفض و اختلاف در تقدم و تاخر آنکه
حرکت کند اجزای عرق قبل از وقت یا بعد از وقت و در صلابت ولین آنکه بعضی اجزای
عرق صلب بود و بعضی لین گردد و سبب اختلاف دو چیز است اول اختلاف مصبوب
در جرم عرق از اختلاف چون دم و صفرا و بلغم و سودا در عفونت و فجاجت و نضج چه عفونت
موجب لین و کمال انبساط است و عدم عفونت موجب اضداد اینها و نضج نیز موجب این
امور است و فجاجت موجب اضداد اینها دوم ورم اعضای عصبانیه است که موجب صلابت
بعضی اجزای عرق دون بعضی است و اختلاف در صلابت ولین موجب اختلاف در شهوق
و غور است ایضاً و این همچنانست که اصحاب ذات الجنب را بود از برای آنکه محیط است بشریان
و غشایکی از خارج دویگری از داخل و اغشیه منتسجه از لیف عصبی و لیف رباطی پس ازین
منجذب میشود چیزیکه متصل است باعصاب موضع ورم بسبب زیادتی ورم در حجم عضو
و چیزیکه نیست بآن اعصاب منجذب نمی شود پس متمدد نمیگردد و بعضی از اعضای شریان
دون بعضی پس چیزیکه متمدد میشود صلب میگردد و چیزیکه متمدد نمیگردد لین میشود موجی
نبضی راگویند که سریع و متواتر و لین و مختلف الاجزا در شهوق و غور و تقدم و تاخر باشد

نبضی ست که آنرا وزنی معین است پس اگر وزن حاصل باشد جید الوزن گویند و سبش
جری اسباب نبض بر مجرای طبعی است و اگر حاصل نباشد ردی الوزن و ردی الوزن منقسم
میشود بسه قسم مجاوز الوزن و مبائن الوزن و خارج الوزن مجاوز الوزن آنست که متشابه باشد
وزن سنی که یلی اوست چون صبی که اورا وزن صبیان و مبائن الوزن آنکه مشابه بود سنی را
که یلی آن نباشد چون صبی که اورا وزن شیوخ باشد و خارج الوزن آنکه مشابه نباشد وزن
سنی را چون صبی که اورا وزن سنی نباشد و این قسم در غایت ردارت ست از برای آنکه دلالت
کنند و است بر تغیر عظیم در مزاج باید دانست که حاجت بسوی نبض چنانکه گذشت از برای
ترویح روح عزیزیست پس اگر زیاده شود حاجت بسبب زیادتی حرارت و عرق نابض
مطاوع و قوت محرکه مساعد باشد نبض عظیم بود یا زیادتی حاجت و مساعدت قوت سریع
گردد و اگر حاجت بافراط کشد بر وجهی که منتفع نشود بهوای منجذب به نبض عظیم و سریع
نبض باعظم و سرعت متواتر گردد اما اگر عرق نابض مطاوع نباشد یا زیادتی حاجت و مساعدت
قوت نبض سریع صغیر گردد و اگر قوت با زیادتی حاجت و مطاوعت آلت ضعیف باشد
پس اگر حاجت بی تواتر منتفع شود سریع تنها گردد و اگر زیادت شود حاجت سریع با تواتر
و اگر ضعیفه گردد بمثابه که قادر نباشد بر فعل سرعت نیز متواتر صغیر گردد و صغیر میشود نبض از
از جهت انضغاط قوت در تحت مادهٔ غذائیه یا خلطیه چنانکه در اول نوبتهای تپ هرچند که
قوت در اصل قوی باشد و لین نبض از جهت رطوبت است و صلابت از جهت یبوست
واندکی صلب میگردد در بحرانها بسبب اندفاع ماده بسوی عضوی از اعضا چون راس
و معده و امعاء غیرهم و اختلاف نبض از جهت ثقل ماده یا شدت ضعف بود و سبب
اختلاف چون بسیار گردد باطل شود نظام نبض و حسن وزن والله اعلم و چند نوع است

ف ۱۰ نسخه
وخارج الوزن با بدون
که وردی خارج است از ربع
از زان طبیعیه که بهبودان
مخصوص است آنکه او مطلقا
وزن ندارد و زیرا که هر
نبض که باشد بسبب وزن
خبر از بدن کند و مصنف
جالینوس و چون معلوم
که جید الوزن دلیل اعتدال
حال است بدانکه دلیل است
که خارج جید الوزن دلیل
حال است و هرگاه خارج
بیشتر شود در دلالت شدیدتر
باشد زیرا که هر چه از مجرای
طبیعی بیرون تر رود در
باشد ۱۲ منه

یعنی اول چیزیکه واقع شود در تحت اصبع واحده و اوسط چیزیکه واقع شود در تحت اصبع
واحده و آخر چیزیکه واقع شود در تحت اصبع واحده یا متشابه بود در احوال مذکوره یا متخالف
یا متشابه در بعضی و متخالف در بعضی دیگر اگر متشابه بود در احوال مذکور مستوی علی الاطلاق
گویند و اگر متخالف باشد مختلف علی الاطلاق و اگر متشابه بود در بعضی و متخالف در بعضی
دیگر مستوی گویند در چیزیکه حاصل شده تشابه در و مختلف در چیزی که حاصل نشده و سبب
مستوی حسن حال بدنست و سبب مختلف شدت ضعف یا ثقل مادهٔ جنس نهم ماخوذ است
از انتظام در اختلاف و عدم انتظام در و منقسم میشود بمختلف منتظم و مختلف غیر منتظم مختلف
منتظم آنست که حفظ کند یک دور یا دو دور یا بیشتر را و متغیر نگردد مثال چیزی که حفظ
کند دور واحد را آنست که سرعت مثلاً در یک نبضه مقداری معین باشد و در نبضهٔ
دیگر مثل و ثلث آن و استمرار یابد و مثال چیزی که حفظ کند دو دور آنست که سرعت در
نبضهٔ اول مقداری معین بود و در دوم مثل آن و در سوم مثل و ثلث مقدار اولی
و برین استمرار یابد تا عدد معین و من بعد میشود سرعت در هر نبضه مثل آن نبضه که مجاور
اوست و نصف آن و استمرار کند برین تا عدد معین پس باز رجوع کند بدور اول تا اینکه
تمام کند عدد معین را پس باز رجوع کند طرف دور ثانی همچنان و سبب این قسم ضعف
سبب اختلاف ست از برای آنکه اگر سبب قوی بودی احداث تفاوت و تواتر کردی
و باقی نماندی بر حالت واحده و مختلف غیر منتظم آنست که حفظ نکند دورین را و سبش قوت
سبب اختلافست و این جنس داخل است در تحت مختلف و ازین جهت واجب است که
اجناس متباشده نه وه جنس دهم ماخوذ است از وزن که عبارتست از مقایسه احد الشیئین
بدیگری جهت شناختن نسبتی که بینهاست بدانکه هر فردی را از افراد انسان در حالت صحت

قوله و انه بحسب ذاته الخ
است که اجناس متباشده وه
چنانچه شیخ بوعلی و محمد زکریا
اجناس دوازده را شمرده
اما جالینوس بحسب مستقرا ذکر
کرده و اکثر متاخرین تبعیت
او کرده و هر آنکه جنس دیگر
کثیر دارد ۱۲ منه ۵۲ منه

در لغت عبارتست از اندازه
گرفتن چیزی بچیزی
قیاس کنند چیزی را بر آن تا
تا مستعلم شود از آن مقدار
کردن نسبتی که میانها واقع
شده و نزد اطبا عبارتست
از آنکه زبان یکی از دو حرکت را
بزبان حرکت آخر یا زبان ساکن
از دو سکون را زبان یکی
آخر یا زبان ساکن
زبان یکی از دو سکون یا زبان
یکی از دو سکون را زبان
نزد حرکت تا یا سکون
نزد وقف

از کیفیت جسم عرق و منقسم می شود بحار و بارد و معتدل حار آنست که جسم عرق احر باشد از مقیس علیه و سببش کثرت حرارتست بارد آنکه ابرد باشد از مقیس علیه و سببش قلت حرارت است معتدل آنکه مساوی مقیس علیه بود و سببش توسط حال بینهاست جنس هفتم ماخوذ است از رطوبت مافی العرق و منقسم می شود بممتلی و خالی و معتدل ممتلی آنست که احساس کرده شود در رطوبت فوق مقیس علیه و سببش کثرت رطوبت است خالی آنکه احساس کرده شود در رطوبت دررو دون مقیس علیه و سببش قلت رطوبت است معتدل آنکه مساوی مقیس علیه بود و سببش توسط حال بینهاست جنس هشتم ماخوذ است از استوا و اختلاف در احوال نبض و مراد باحوال نبض عظم و صغر و قوت و ضعف و سرعت و بطؤ و تواتر و تفاوت و صلابت و لین است و عرق نابض موصوف باستواء و اختلاف هر احوال مذکوره بیکی از سه چیز است اول مجموع نبضات یعنی ثلث نبضات مثلاً یا متشابه است در احوال مذکوره یا متخالف یا متشابه در بعضی و متخالف در بعضی دیگر پس اگر متشابه بود در احوال مذکور مستوی علی الاطلاق گویند و اگر متخالف باشد مختلف علی الاطلاق و اگر متشابه باشد در بعضی و متخالف در بعضی دیگر مستوی گویند در چیزے که حاصل شده تشابه در و مختلف در چیزے که حاصل نشده دوم اجزای نبضه واحد یعنی چیزیکه واقع شود از و در تحت اصابع اربعه یا متشابه بود احوال مذکور یا متخالف یا متشابه در بعضی و متخالف در بعضی دیگر اگر متشابه بود در احوال مذکوره مستوی علی الاطلاق گویند و اگر متخالف باشد مختلف علی الاطلاق و اگر متشابه باشد در بعضی و متخالف در بعضی دیگر مستوی گویند در چیزے که حاصل شده تشابه در و مختلف در چیزیکه حاصل نشده سوم اجزاے جزو واحد است از نبضه واحده

فصل در بیان احوال نبض

فرق از کیفیت جسم — فرق میان جسم — جنس خامس خلط — فرق از کیفیات مذکوره — بیان احوال نبض — فاصل از متصل — فرق میان رطوبت و — بیان مستوی و مختلف — لانهایکه کیفیتان انفعالیتان — کیفیت مرکب — شریان چهارشعبه — حال متواتر از حال دیگر — امکان کیفیت فعل

معتدل	معتدل	معتدل	معتدل	معتدل	معتدل	معتدل	معتدل	معتدل
عریض	عریض	عریض	ضیق	ضیق	ضیق	عریض	عریض	عریض
مشرف	منخفض	معتدل	معتدل	منخفض	مشرف	معتدل	منخفض	مشرف

جنس دوم ماخوذست از کیفیت قرع نبض و منقسم می شود بقوی و ضعیف و معتدل قوی آنست که قرع کند لحم انامل را اکثر از مقیس علیه و سببش شدت قوت حیوانیست ضعیف آنست که قرع کند لحم انامل را اقل از مقیس علیه و سببش شدت قوت حیوانیه است معتدل آنکه مساوی مقیس علیه باشد و سببش توسط حال بینهماست جنس سوم ماخوذ از زمان حرکت و منقسم می شود بسریع و بطی و معتدل سریع آنست که تمام کند حرکت را در زمان اقصر از مقیس علیه و سببش کثرت حاجت روح بنسیم بطی آنکه تمام کند حرکت را در زمان اطول از مقیس علیه و سببش قلت حاجت است معتدل آنکه مساوی مقیس علیه بود و سببش توسط حال بینهماست جنس چهارم ماخوذ است از زمان سکون و منقسم میشود بمتواتر و متفاوت و معتدل متواتر آنست که زمان سکونش اقصر بود از زمان سکون مقیس علیه و سببش ضعف قوت حیوانیه است متفاوت آنکه زمان سکونش اطول بود از زمان سکون مقیس علیه و سببش شدت قوت حیوانیه است معتدل آنکه مساوی مقیس علیه باشد و سببش توسط حال بینهماست جنس پنجم ماخوذ از قوام و عرق و منقسم میشود بصلب و لین و معتدل صلب آنست که صلابتش اکثر از صلابت مقیس علیه باشد و سببش کثرت یبوست لین آنکه صلابتش اقل از صلابت مقیس علیه بود و سببش قلت یبوست است معتدل آنکه مساوی مقیس علیه باشد و سببش توسط حال بینهماست جنس ششم ماخوذ است

گرفته شود سه قسمی که در قطع عرض شده و ترکیب داده شود با سه قسمیکه در قطع سمک ست پس حاصل شود نه قسم دیگر مجموعه بیست و هفت قسم باشد چنانکه درین جدول تصور کرده شود

طویل	طویل	طویل	قصیر	قصیر	قصیر	معتدل	معتدل	معتدل
عریض	ضیق	معتدل	معتدل	ضیق	عریض	عریض	ضیق	معتدل
طویل	طویل	طویل	قصیر	قصیر	قصیر	معتدل	معتدل	معتدل
مشرف	منخفض	معتدل	معتدل	منخفض	مشرف	مشرف	منخفض	معتدل
عریض	عریض	عریض	ضیق	ضیق	ضیق	معتدل	معتدل	معتدل
مشرف	منخفض	معتدل	مشرف	منخفض	مشرف	معتدل	منخفض	معتدل

وضابطه در ثلاثی آنست که دائم حفظ کرده شود دو قسم پس اعتبار کرده شود قسم ثالث بیکی از سه وجه چنانچه گرفته شود طویل از قطع طولی و عریض از قطع عرضی پس حاصل کرده شود طویل عریض پس این حاصل گردانیده شود دو ثلث از برای آنکه طویل عریض یا مشرف باشد یا منخفض یا معتدل و قس علیه الباقی پس حاصل کرده شود بیست و هفت چنانکه درین جدول نموده شد

طویل	طویل	طویل	طویل	طویل	طویل	طویل	طویل	طویل
عریض	عریض	عریض	ضیق	ضیق	ضیق	معتدل	معتدل	معتدل
مشرف	منخفض	معتدل	مشرف	منخفض	معتدل	مشرف	منخفض	معتدل
قصیر	قصیر	قصیر	قصیر	قصیر	قصیر	قصیر	قصیر	قصیر
عریض	عریض	عریض	ضیق	ضیق	ضیق	معتدل	معتدل	معتدل
مشرف	منخفض	معتدل	مشرف	منخفض	معتدل	مشرف	منخفض	معتدل

سه درین خانه معتدل اول از قطر طول است و معتدل ثانی از قطر عرض است و معتدل ثالث از قطر عمق

سه درین خانه معتدل اول از قطر عرض است و معتدل ثانی از قطر عمق

مشرف منخفض معتدل بینهما طویل آنست که احساس کرده شود اجزاے او در طول اکثر از مقیس علیه وسببش کثرت حرارت است قصیر آنکه احساس کرده شود اجزای او در طول اقل از مقیس علیه وسببش قلت حرارت است معتدل آنکه احساس کرده شود اجزای او در طول مساوی مقیس علیه وسببش توسط حال بینهماست عریض آنست که احساس کرده شود اجزاے او در عرض اکثر از مقیس علیه وسببش کثرت رطوبت است ضیق آنکه احساس کرده شود اجزای او در عرض اقل از مقیس علیه وسببش قلت رطوبت است معتدل آنکه احساس کرده شود اجزاے او در عرض مساوی مقیس علیه وسببش توسط حال بینهماست مشرف آنست که احساس کرده شود اجزاے او در ارتفاع اکثر از مقیس علیه وسببش کثرت حرارتست منخفض آنکه احساس کرده شود اجزای او در ارتفاع اقل از مقیس علیه وسببش قلت حرارتست معتدل آنکه احساس کرده شود اجزای او در ارتفاع مساوی مقیس علیه وسببش توسط حال بینهماست اقسام تسعه مذکوره باعتبار مقدار انبساط وانقباض بسائط است هرگاه که ترکیب کرده شود هریک از ترکیب ثنائی وثلاثی بیست وهفت قسم می گردد وقید ترکیب ثنائی وثلاثی جهت استحالهٔ رباعے وما فوق آنست ازبرای آنکه چهار قسم از اقسام تسعه جمع نمیشود مگر اینکه دو قسم از قطر واحد باشد واجتماع قسمین ان دلیل الاخصار درقطر واحد محال است چه اعتدال در هر قسم مع زیادت ونقصان وهمچنین زیادت ونقصان در هر قسم ممتنع الاجتماع است ضابطه در ثنائی آنست که گرفته شود سه قسمے که در قطر طول است وترکیب کرده شود باسه قسمیکه در قطر عرض است پس حاصل شود نه قسم بعد ازان ترکیب کرده شود باسه قسمیکه در قطر سمک است پس حاصل شود نه قسم بعد ازان

وآن مشرف منخفض معتدل بینهماست ۱۲

رسالهٔ دلائل النبض

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله النافع الحکیم العلام والصلوة علی زبدة الانبیاء واولاده الکرام واصحابه العظام بعده پوشیده نباشد که این سطری چند است از صناعت طب در ادلهٔ نبض بر حال بدن که جهت طالبان این فن مرقوم شده وبدلائل النبض موسوم گشته مثنوی وار وامید یوسفی که مدام ✤ فیض گیرند ازین چه خاص وچه عام ✤ خلق عالم شوند ازین محظوظ ✤ ماند از آفت زمان محفوظ ✤ نبض حرکت اینیه است از او عیهٔ روح مرکب از انبساط وانقباض جهت تعدیل روح نسیم واخراج فضلات او واجناس ادلهٔ نبض یعنی چیزهائیکه نبض بتوسط آنها دلالت می کند بر حال بدن ده است جنس اول ماخوذ است از مقدار انبساط وانقباض واقسامش نه است از برای آنکه اقطار سه است طول وعرض وعمق ونبض در هریک ازینها یا زائد است یا ناقص یا معتدل واز ضرب سه در سه نه حاصل می شود واین نه است طویل قصیر معتدل بینهما عریض ضیق معتدل بینهما عمیق ضحل معتدل بینهما

(ای از بدن روح حیوانی)

(ای سیاله در طول وقصر)

سکته حرکت کند از مکان خود بمکان دیگر وعالم انتقال از مکان بمکان بیشتر بود در حرکت از مکان بمکان کمتر

سکته حرکت ارادی است یا طبیعی یا قسری

سکته حرکت ارادی است یا بتوسط قوت نفسانی

سکته حرکت ارادی است یا بتوسط قوت حیوانی

سکته حرکت ارادی است یا بتوسط قوت طبیعی

وطبیعت زهر را بر سبیل تموج بپوست افگند و دفع نماید همچون تعریق بادویه معرقه یا بدوانیدن
وجز آن و این تدبیر خوف هم دارد ششم آنکه تدبیری کنند که منع انتشار زهر کند و این چنان باشد
که بجز لسع عضو ملسوعه را قطع نمایند اگر ممکن بود پس داغ دهند یا بالاتر از محل لسع عضو را سخت
بندند و ادویهٔ مخدره بر آن نهند تا زهر تجاوز نکند و وضع محاجم بر نفس عضو و میان عضو و بدن نافعست
و کمندره را باید که شکم سیر بود و دهن بروغن گل چرب سازد تا مضرت نکند و اویه که دافع زهرست
لاغیه شیر او گزیدن افعی را نفع تمام دارد و تخم تنج دو مثقال جمیع زهرهای حیوانات را سود
میدهد و بار درخت چنار که تازه برآمده باشد عجیب است و بطون و معدهٔ ابن عرس پاک کرده
و بکشنیز بریان ساخته و خشک کرده نفع تمام دارد و سرگین بز سوخته خوردن و ضماد کردن اثر کلی
دارد و پودینه کوهی خوردن و ضماد کردن سود مندست شیر بخته و خام بروغن گاو بر نهند سود دهد
و بکشنیز سه کف خوانیدن لذع زنبور و مورچه و مگس عسل را سود دهد و چون ادویه جامعه کافی در
مطلب است بعلاج هر موذی علحده نپرداخت و زخم سگ دیوانه را تا چهل روز به شدن ندهند
و اگر فراهم آید متقرح سازند تا خوب برآید و در اسهال سود امبالغه نمایند و زهر این بعد سالها
غلبه میکند احتراز از سگ دیوانه واز کسی که سگ دیوانه وی را گزیده باشد لازم است بیماری
که از گزیدن سگ دیوانه افتد از معضوض وی نیز افتد و بدانکه معضوض را تنفر از آب
لازم ویست از نا خوردن آب بهلاکت می افتد تدبیر آب نوشانیدن آنست که نیزه دراز
بگیرند و یک سر او در مشربه بگذارند و سر دیگر در حلقش چنانچه وی آب را نه بیند و بعضی اهل تجربت
گویند که همان وقت که سگ دیوانه گزد خون آن سگ قدری گرفته و با آب آمیخته آن کس را
بنوشانند زهر اثر نکند و گفته اند که تا شش ماه مشک خوراند هر روز نیک ماشه تا سه ماه
زخم را به شدن ندهند و گفته اند که جگر همان سگ بریان کرده خوراندن نفع دارد و بعوذه تعالی

برآمدن وی تمامه وقتی برآمدن وی از جایش نه تمامه وهن و وهی آنکه باستخوان و با عضای محیط
آن کوفت لاحق شود بی آنکه از جای بلغزد علاج کسر و خلع مفوض بهکمانگر ماهر دارند و دیگر تدبیر کو
کشیدن عضو و جنبش دادن و جز آن باشد معروفست آما در وقتی وهن وهی روغن مالیدن و برگ مورد
نرم کوفته پاشیدن و مغاث و خطمی بر رده بیضه طلا کردن و معتدل بستن نافع است فصل ۸ در تدبیر مسموم
هرگاه کسی زهر خورده باشد علامتش همان وقت قی آوردن آب نیگرم و روغن گنجد بامسکه بسیار نوشانیدن
واگر قی خوب نیاید در طبیخ شبت نمک آمیزند قدری بنوشانند روغن گنجد آمیخته بالجمله هرچه برای قی
کسیر و بهند و چون قی بسبب مدعا کرده شود شیر تازه خاصه که از گاو باشد بنوشانند هر قدر یکه
تواند خورد و اگر ازین هم قی آید بهتر و مسکه و روغن گداخته حکم شیر دارد در دفع زهر و تریاق کبیر
نافع است و قطعا نخفتن ندهند و اگر طعام خواهد طعامی لائق شکم سیر خورانند و هرگاه که بر نوعیت
سم اطلاع شود آنچه در اختیارات تدارک وی مرقوم شده خاصه بعسل آرند ابتداء چون غشی
افتد و حدقه بگردد و سیاهی چشم بزرگ بود و یا چشم سرخ بود و نبض ساقط شود و زبان برون آید
و عرق سرد جاری شود امید نجات نباشد و بدانند که سم یا معدنی باشد یا نباتی یا حیوانی
چنانچه مخفی نیست فصل ۹ در معالجه گزیدن جانوران زهردار بدانند که طریق دفعش اول شش وجه
بیرون نیست آنچه حسب حال باشد بکار برند یکی آنکه چیزی دهند که حرارت غریزی را برافروزد تا دشمن را
قوت ندهد و زهر دفع نماید چون تریاق کبیر و لعبت بربری و مانند آن دوم آنکه تن را بزودی
از رطوبتها پاک کنند بقی یا باسهال اما فصد نشاید کرد مگر در عقرب جراره یا بعضی حیات سوم نگذارد
خاصه زهر آزموده و تریاقیکه بالخاصیت مخصوص بآن زهر بود دهند چون گوشت تمساح جهت
گزیدن تمساح و گوشت افعی جهت گزیدن افعی چهارم آنکه دوائی دهند که ضد مزاج آن حیوان
بود چون انگزه که ضد مزاج گردم است و مانند آن پنجم آنکه دوائی دهند که اخلاط را بحرکت

آنکه در غایت فساد بود و ناصور آنکه بعد تقیح چهل روز بران بگذرد و این قسمیست از عسر اندمال
وسایعه آنکه رطوبت او بر جای دیگر بر سد آنرا نیز فاسد سازد و تپ لازم و لیست و متاکل آنکه
فواحی را بخورد و علاجش نیز بجراحان باید گذاشت و ظاهر است که آنچه خفیف ست زود
دفع میشود و آنچه قویست بر اهم قویه که در قرابادینات مسطورست تدارک توان کرد و برگ نیم
که درخت مشهور ست در هند کوفته و بعسل آمیخته انفع ترین معالجات قروحست و پرهیز
سودمند تر و تنقیه اسرع الاثر و این تدبیر در ناصور ابلغ است نخست قرحه را بگلاب که خاکستر
درخت انگور در آن آمیخته باشند بشویند و اگر قوی تر خواهند با آب دریای شور یا آب صابون
که در وی قدری زرنیخ و نوشادر انداخته باشند بشویند و بعد شستن پنبه کهنه بشراب تر سازند
و در ورانزروت و صبر و مُرّ و دم الاخوین و کندر و افیون و زعفران آلامیخته و در نهند
و همین سان میکنند تا که به شود و اگر سود ندهد گوشت فاسد ببرند اگر ممکن بود و بعد مندمل
سازند **فصل ۵** در سقطه و ضربه دوی اگر بی ورم و تپ است کل ارمنی و سپیدی میضه
و مانند آن ضماد نمایند و اگر با ورم و تپ است بفصد و حجامت پردازند پس ادویه
گذارند و بر هر عضوی رئیس که افتد تقویت آن لازم است مع مراعات اما له ماده و جزآن
که ضرور باشد و در ضربه عضلی تسکین درد واجب دانند **فصل ۶** در تدبیر مسطوط یعنی
کسی که او را بسیاط یعنی تازیانه زده باشند و بدان سبب گوشت زیر پوست متفرق
شده باشد و زدن بچوب نیز همین حکم دارد علاجش نخست آنست که گوشت متفرق مجتمع
شود و بعده گوسپند فسخ کنند و پوست وی همچنان گرم در بر چند بر دوی تا بخشک شدن آید
که ازین در یک شبانروز مغز میشود و اگر خون زیر پوست جمع آید مغز نان و ترب ضماد
نمایند **فصل ۷** فی الکسر والخلع والوثی والوهن والوهی کسر شکستن استخوان خلع از جای

عسر الاندمال باز دارد مجموع تخمین زد قرحه
وتدبیر ناصور درین کتاب یعنی میزان الطب
یاد کرده است و در قرحه شایعه فصد کنند و مسهل
دهند و آب انار بین و آب قرنبه ی قرحه را
دیده و دردی قرحه را طلا سازند و پرش
قوتیا دم دار سنگ و کاغذ سوخته و زیره
نقره و زاج سفید و زاج سوخته و زیره
یا مین نرم ساخته و بر سر گیاه شراب ترشه
و در قرحه ضماد کاپضا بفصد و مسهل کردن
بشرب سکنجبین ساده و تعدیل

میزان الطب

نمایند و اگر گوشت فاسد نگذارند و این ضماد
وعضو را در آب سرد نگذارند و آب را مرتب
میباید است عدس و عفص گل ارمنی گوشته
مختص گل سرخ و گل حاض گل ارمنی گوشته
بخته بسرکه ضماد نمایند و آب طب آبرا سکنجبین
و در و واجب پس جهت تسکین درد و آرد جاش
و در طلا نمایند و این دو انفع دارد آرد جاش
و دو درم گل ارمنی سه درم زنجبیل و زعفران
و یک درم مر و دی و فیم آب باد یان و گلاب

احتراق الجلد من عسل البلاد یعنی سوختن از بلاد رو علاجش شرط زدن و حجامت
کردنست و بعد مرهم خل نهادن **احتراق اللسان من النورة** یعنی سوختن زبان از آهک
این پان خوران را اکثر افتد علاجش بلعاب اسبغل و مانند آن تمضمض ست و روغن بادام و جوز
هندی مالیدن **فصل ۶** فی الجراحات بدانکه جراحات تفرق اتصال را گویند که در گوشت افتد
و وی چون ریم کند قرحه خوانند و اقسام جرح بسیارست صغیر کبیر بسیط مستوی الشفاه غائر
منفصل المضغه مرکب نافذ غیر نافذ و ازانکه این فن بجراحی تعلق دارد و ذکر آن بیش ازابرام
این قدر بدانند که دل چون جرح یابد مهلت ندهد و موت لازم آنست و دماغ نیز قلیل الاحتمالست
و نشان وی اختلال عقل بود و گردد و مشانه و امعا حکم دماغ دارند در باب جراحت اما
برآمدن بول بجراحت مشانه و برآمدن براز بجراحت روده گواهی دهد و جراحت جگر
اگرچه مخوف است لیکن امید سلامت هم دارد و جراحت عصب و طرف عضله مخوف است
و از تغیر لون و غشی و تشنج توان دانست و جراحت زانو که از پیش بود خلاصی ازوی کمتر است
و جراحت شکم که در جوف نافذ بود مخوفست و تهوع یا فواق لازم آنست و جراحت سینه که نافذ
بود مخوفست و خروج هوا دلیل ویست و جراحت حجاب مخوفست و ضیق نفس لازم آن
و جراحت معده مخوفست و برآمدن طعام شاهد برآن و انچه در غیر این اعضا افتد امید واری
سلامت اکثر باشد بالجمله انچه راست بود باید دوخت و انچه استخوان در وی باشد باید برآورد و در متابعت
بجراح دانا رجوع نمایند که عالم باشد که علم مجرد دینجا سود ندارد **نشوب الفصل والشوک** و غیرهما
یعنی خلیدن پیکان و خار و مانند آن و علاجش بعد اخراجش مرهم کندر باریک ساخته
پاشیدنست **فصل ۷** فی القروح و این انواع است بسیط مرکب عسیر الاندمال ناصور قرحه شایعه
قرحه متاکله بسیط آنکه از عوارض مانع الاندمال خالی باشد و مرکب ضد آن و عسیر الاندمال

یا شلغم تقرح القطباة وحمرتها یعنی ریش نشستگاه و سرخی آن علاجش در اول امر
وظهور حمرت از خفتن بر پشت و نشستن منع نمایند و روغن گرم که موجود بود و بعد ظهور ورم قبل از سیاه شدن در
طبیخ اکلیل و شبت و حلبه و کتان و مانند آن اطراف گذاشتن و آب گرم تنها نیز کافی است
و چون اطراف از ینها برآرند روغن گل بمالند و عدس نرم کوفته و بشراب جوشانیده
بگذارند و بعد بروز سیاهی شرط عمیق بر آن زدنست و بعده در آب گرم داشتن تا خون برآید
بند نکنند تا که خود ایستد و بعد برآوردن از آب گل ارمنی با آب و عسل و سرکه طلا نمایند
و بعد زمانی بشراب نیگرم یا با آب و سرکه روزی چند بار بشویند حرق النار یعنی سوختن از
آتش و علاجش قبل از آبله کردن آنست که خرقه بر برف سرد کرده نهند و هر ساعتی تازه کنند
و گل ارمنی با آب سرکه بمالند و عدس پخته بگذارند و سیاهی دوده و صمغ نفع دارد و سپیدی بیضه
بدستور و جغرات با شیر مالیدن کذلک و بعد ظهور آبله فصد کنند اگر بدن متملی بود و مرهم اسفیداج
نهند یا مرهم نوره حرق الدهن الحار یعنی سوختن از روغن گرم و تدبیرش همانست که در حرق النار
گذشت و این مخصوص ست سپیدی بیضه باندک زیت و اسفیداج آمیزند و بمالند حرق الماء
الحار یعنی سوختن با آب گرم علاجش خاکستر جو بزرده بیضه مالیدن است الاحتراق
من الصواعق یعنی سوختن از صاعقه و تدبیرش همانست که در حرق النار گذشت
الاحتراق من الشمس یعنی سوختن از آفتاب و علاجش مرهم کافوری مرهم خل کنند

میزان الطب

در همه مفید است بعد الضب نوشادر در سرکه حل کرده بمالند کثرت عرق وسببش اگر
امتلای بدن بود از اخلاط تنقیه وی نمایند و اگر امتلای بدن باشد از طعام تقلیل غذا فرمایند
و گرسنه دارند و اگر ضعف قوت بود تقویت دهند و مازو با ریگ ساخته بمالند و برگ مورد بسویند
و بخور آن بر بدن رسانند و اغذیه غلیظه حبس عرق میکند و بسیار ناپوشیدن و بهوای معتدل
نشستن و عرق نشاف نکردن حابس ست و این روغن با وجود حبس مقوی و مانع غشی ست آب
آب گلاب روغن گل یا کنجد برابر با تش نرم بجوشانند تا روغن بماند فائده کثرت عرق که بسبیل
دفع طبیعت افتد و در روز بحران باشد حبس آن نشاید کرد مگر چون خوف ضعف پدید آید
عرق الدم آنست که خون در عرق آید علاجش فصد ست و اسهال و تنقیه خون و بعده
تسدید مسام باستعمال قابضات بر بدن مزال و سمن مفرطین لاغری و فربهی که با فراط باشد
و تدبیر فربه کردن آنست که بحست ازاله سبب نمایند بعده اغذیه واد و یه سمنه دهند و این عجیب ست
صفت آن تودری سپید و سرخ و تخم خشخاش سپید مغز بادام حب الصنوبر حب السمنه بندق
جبة الخضرا جمله برابر نرم بکوبند و بروغن گاو آمیخته و بشکر مقوم بسرشند و صبح و شام بقدر قوت
بخورند و هر چه مرطب و مغلظ و جید الکیموس باشد غذا نمایند و تدبیر لاغر ساختن آنست
که باسهال وادرار و تقلیل غذا پردازند و روغن سبست وقسط بمالند و اطریفلات و معجون
کمونی بخورانند و تشنه دارند و بر زمین خوابانند و این نافع ست لک مغسول یک درم
باسرکه ناشتا بدهند یک هفته بلکه زیاده بدن لاغر کند تشنج جلد سر و جبهه انچه عارضی
بود و بتدهین دفع شود و باشد که بتنقیه حاجت افتد تعظم الراس علاجش آنست که کلاهی سازند
از چرم چنانچه چست توان پوشید و آنرا بپوشانند و اکثر قدمین و ساقین بمالند و تقلیل غذا
نمایند انتفاخ وحکه اصابع هنگام سرما علاجش آب شور شستن است یا بطبیخ حقیقند

کردنست تعقف الاظفار یعنی غلظت ست که بیشتر در اصل ناخنان پدید آید و این را
جذام الاظفار نیز گویند و علاجش تنقیهٔ سودا ست و مرهم داخلیون و دیگر قیروطیات نهاده و داشتن
تا از تعقف محفوظ ماند تشقق الاظفار اگر در طول ناخن بود مسمی است بانسان الاظفار
علاجش ترطیب است و تنقیهٔ سودا و پیه بط و مرغ و لعاب حلبه نهادن تقلع الاظفار
یعنی کنده شدن ناخنان و سببش اگر استرخا بود بی درد باشد علاجش تنقیهٔ بلغم
و اگر حدت خون بود و با درد باشد علاجش فصد صافن است و حجامت ساق و اگر در
ناخن دست بود فصد باسلیق و اگر در ناخن پای باشد بشربت عناب تسکین خون کردن تنفاخ
و حکة الاظفار علاجش باب دریاستن ست و انجیر کوفته ضماد کردن رض الاظفار یعنی
کوفته شدن ناخن علاجش در ابتدا برگ آس و برگ انار کوفته ضماد کردنست و بعد سکون
درد آرد گندم و زیت نهادن طلقیه آنست که ناخن همچون ابرک بپیدد و براق و سهل الانکسار
شود علاجش ماء الاصول و گلقند و سکنجبین و اونست بروغن بادام و بعد نضج مطبوخ افتیمون
خوراندن و زوفای رطب و بادام شیرین و پیه بز ضماد ساختن موت الدم تحت الظفر
یعنی مردن خون زیر ناخن علاجش آرد و زفت طلا کردن است و به ثلث اکثر شستن
و گاه گاه تخم جرجیر و سرکه طلا کردن و روزی چند بار در دهن انداخته بکیدن نفع تمام دارد
فائده چون خواهند که ناخن را برکنند سببی باید که زرنیخ و جاوشیر و روغن بادام تلخ
ضماد کردن بهتر و اگر نخست مرهم داخلیون ضماد کرده باشند زود اثر کند فصل ۲
در امراض متفرقه کثرت قمل و صئبان قمل پیش ست و صئبان بیضهٔ وی است
علاجش تنقیهٔ بدنست و غسل باب شور و تجدید لباس زود زود و نوعیست از قمل که آنرا قشام
گویند در سام چسپان میباشد گویا بن مویست و چون گرمی میرسد بجنبش می آیند و این دو

قتقف الاظفار نضج ناو عین مهم
وقاف مشدده و فاء اقرباذین کی
قوله علاجش تنقیه سودا رسید
جهت تنقیه سودا فصد کند و مطبوخ
افتیمون بوسند و نانخان آن
کوفانی طب الاکبر قمل الفتح
قاف و تخفیف میم پیش گویند
وصئبان صحیح صاد مهمله است آن
میزان الطب
بوسه آرد زرنیخ بیضه پیش
خوانند مراد طب آرد قوله
علاجش تنقیه بدانست نضج
علاجش فصد و مسهل پاک کنند و بعد
جهت تنقیه سودا باشد غسل
و پیه بز و مطبوخ افتیمون
و بیرون آوردن قمل و صئبان
و نفط و زرنیخ و مطلی
و بالجمله هر دوا که
علاجش تنقیه بلغم
و تنقیه سودا

فصد و جماع پرهیزند فائده برای محافظت شعر روغن لادن و روغن مورد مالند
و برای تطویل شعر آب آمله سر بشویند و آس و گل سرخ نرم کوفته بیخته آب آمله در سر اندازند
و برای انبات شعر یعنی رویانیدن موی روغن زیت کهنه با خاکستر قیصوم و زبد البحر سرشته
مالیدن نافع است و آنچه در ردای الحیه و دواء الثعلب گفته شد بکار برند و برای حلق شعر اک
و زرنیخ مشهور است اما حلق عانه باستره بهتر است و بنوره خالی از مضرت نیست و برای
منع انبات موی بنج و افیون و شوکران بسر که بمالند و مازو و خون سنگ پشت و بیضهٔ
مور چه نافعست و برای تجعید شعر یعنی انبوه کردن موی برگ سدر و مازو و حلبه در آب انداخته
بآب وی بشویند و برای ترقیق شعر یعنی باریک ساختن مو خاکستر چوب زردو رنوره آمیزند
و غلوله ساخته بر موی بگردانند روزی چند بار و یکجا بگذارند تا حلق نکند و برای تبسط شعر یعنی راست
شدن موی تا درهم نشوند روغن بآب درهم کرده نیگرم بمالند و برای تسوید شعر یعنی
سیاه کردن موی مردار سنگ و آهک سرد کرده و گل ملتانی هر سه برابر بسایند باب و بر سر نهند
بعد ستون موی آب گرم و برگ بید انجیر بر آن بندند و بعد یکپاس و رسازند و آب گرم بشویند
و بروغن لادن یا هر چه باشد سوای روغن گل چرب سازند و برای تشقیق شعر خنا و در دشت
و زرنیخ بهم سرشته و شب و زرنیخ آمیخته بمالند و شقر مرکب است میان سرخی و زردی و برای تحمیر شعر
بطبیخ سعد و کندش بشویند و برای تبییض شعر بنوماش باریک ساخته و سرکه آمیخته ضماد سازند

فصل ۴ در امراض اظفار یعنی بیماریهای ناخن برص الاظفار یعنی سپید شدن ناخنها و علاج
حلبه و تخم کتان کوفته بعسل ضماد کردنست و اگر کفایت نکند تنقیه باید کرد و صفرة الاظفار
یعنی زرد شدن ناخنها و علاجش تخم جرجیر و سرکه طلا کردن است و تقلیل صفرا نمودن
وجع الاظفار یعنی درد ناخنها و علاجش برگ مورد و برگ سرو کوفته ضماد

وحسب حاجت باصلاح پردازند و بتقویت کوشند و رشتن باز و با قاسود دارد و حزاز
سبوسه سرایت دآزا ابریه نیز گویند و علاجش تدهین است و در آب چندر نمک انداخته
سر شستن و اگر کفایت نکند به تنقیه بلغم و دم و سودا توجه فرمایند شقوق اطراف
و وجه و شفت علاج اگر از امور خارجی بود چون گرمی و سردی غیر وطی بکار برند و اگر از
امور باطنی بود بتر طیب و تنقیه کوشند حسب سبب تقشف و تقشر جلد تقشف درشتی است
و تقشر معروف علاجش تنقیه بدن است و تدهین بادهان مرطبه سجوج جلد یعنی خراشیده شدن
پوست علاج مرد اسنگ با گلاب سائیده بمالند و اگر قوی باشد و خوف ورم بود رگ زنند
و خرقه تر کرده بر نهند بشرطیکه در اطراف عضله نبود و الا وضع خرقه تر نشاید فصل ۳ در انچه بموی
تعلق دارد دواء الثعلب آنست که موی بریزد بی پوست دواء الحیه آنکه موی بریزد و پوست نیز
جدا گردد و درین هر دو فساد در جلد لازم علاج آنها ز هر خلط که پدید آید تنقیه وی باید کرد
انتشار و تساقط شعر یعنی ریختن موی بی ظهور فساد در جلد و علاجش نیز حسب سبب
توان کرد و انتشار شعر سر که بان پوست سر بغایت نرم نماید مسمی است به علت لغامه
و لغامه را بپارسی شتر مرغ گویند و این مرض با دبیشتر افتد و تدبیرش حلق سر است زود زود
و تدهین سر بروغن آمله دائم ضلع آنست که موی وسط سر بر و د فقط
علاج انچه در انتشار گذشت همانست اما اگر در سن پیری افتد تدارک نتوان کرد
تشقق شعر علاجش ترطیب و تدهین است نموسه آنست که سر چرب نماید و علاجش
تنقیه است باطریفلات شیب یعنی سپیدی موی که قبل از وقت آید و وقت او
کهولت است و تدبیرش آنست که یک عدد هلیله مربا هر صبح بخورند و در هر ماهی یک هفته
اطریفل صغیر بکار برند و بعد دو ماه مسهل بلغم بعمل آرند و از خموضات و کثرت

ترب بسر که طلا ساختن در بهق سپید و خربق سیاه بسر که در بهق سیاه و برص سیاه نافع است
و خون مار سیاه در برص سپید بالخاصیت نفع میدهد **کلف** مشهور است و بوجه مختص و فرق در
و در بهق سیاه آنست که کلف صاف میباشد و بهق سیاه ذی خشونت **تمش** نقطه بسرخی مائل
است که در بدن پدید آید و اکثر بر وجه افتد **برش** نقطه مائل بسیاهی ست و این نیز بیشتر
بر روی افتد و انچه گفته شد مطابق قول جمهور است **علاج** ریوند چینی بعسل ضماد
نمایند و دیگر زرنیخ زرد با آب کشنیز تر طلا نمایند و اگر نفع ندهد به **تقیه** کوشند بعده تطلیه
و عند طلاء دوا نخست باید که آب گرم تکمید موضع علت کنند و دوا نیز گرم کرده برنهند
خیلان جمع خال است و آن نقطه خرد سیاه مشهور است سیاه یا کمد که از بدن
افراشته باشد و علاجش همانست که در کلف بکار آید **خضرت** آنست که خون زیر پوست
بیفشرد از ضربه علاج بعد تسکین الم ضربه ببرگ کرنب یا پودینه ضماد نمایند **وشم**
آنست که عضو را بعسل نیلگون سازند چنانچه در زنان دهقانیان مروج است و تدبیر
زوال وی آنست باید که بنظرون و آب گرم آنجا را بمالند و بعده عاک البطم
با عسل نرم ساخته ضماد کنند چند کرت همین سان بکنند تا بتمامه زوال گیرد
و اگر ازین دور نشود و متقرح سازند ببلادر **بادشام** سرخی مائل بکبود است
که بر وجه و اطراف ظاهر شود و خاصه هنگام سرد و علاجش فصد است و اسهال
بمطبوخ هلیله و اگر با جراحت بود مرهم احمر بکار بستن و از نفس عضو خون کشیدن
و صابون طلا کردن و بعد خشک شدن با آب گرم شستن و باز طلا کردن و شستن
مکرر نفع دارد **فساد لون** یعنی متغیر شدن رنگ بسبب گشتن در آفتاب یا بسبب لقاهت
یا بسبب خوردن زیره و نانخواه یا بسبب غلبهٔ اخلاط **علاج** قطع سبب نمایند و تنقیه فرمایند

طب اکبر ... طب اکبر ... طب اکبر ... طب اکبر ... طب اکبر ...

وحوالی او بقدر درمے سرخ نماید و این را **اشیلم** گویند سوم آنکه بثور بزرگ شبیه بدل خرد
بود و ببر بنا گوش برآید و این را **ثور الاصداغ** گویند و آنرا چون بشگافند بجز خون
غلیظ برنیاید چهارم آنکه شبیه بثور الاصداغ و پس سر و گردن پدید آید و آنرا **ثور القفا**
گویند و باوجع شدید میباشد و کثیر العدد میشود پنجم آنکه خرد و سخت و سرخ و بیدرد باشد و چون
برآید زمانی طویل بایستد پس از انجا غائب شود و جای دیگر برآید علاجش بعد تنقیه حسب المادة
اضماده بکار بستن است و در ثور القفا روغن بنفشه بشیر زنان در بینی چکانند و بر سر مالند
آبله فرنگ نوعیست از ثور غریبه و علاجش تنقیه است حسب الخلط حصبه ثور سرخ
که بمقدار عدس باشد و با تب بود و با تب باشد و وی مشهور ست **جدری** ثور بزرگ است که بمقدار عدس
باشد و با تب بود و این را آبلهٔ نغرکان گویند **حمیقا** جدات بزرگ سپید متفرقه است که بی تب
باشد و عقل و نفس برقرار بود و این اسلم است و سمی است بخارک و خشخاش و باد آبله **علاج**
تدبیر تب از مبحث حمیات جویند و تدبیر پزانیدن آبله و خشک کردن و خشک ریشه جدا کردن
و نشان وی زائل ساختن گوشند بطریقیکه در طب الاکبر است **فصل** در انچه بلون و جلد
تعلق دارد **برص ابیض** و وی سپیدی غلیظ است که بر جلد ظاهر شود و اگر عام بود ببدن
برص منتشر گویند **بهق ابیض** و وی سپیدی رقیق است که بر ظاهر جلد ظاهر میشود و فرق میانها
آنست که برص براق بود و هرچون دیر ماند در عمق جلد سرایت کند چنانچه اگر بعد استحکام وی
سوزن بخلانند خون برنیاید اما بهق اکثر مدور باشد و دفعة پدید آید و هرچند مزمن شود اما خون
از سوزن خلانیدن برآید **بهق اسود** و برص اسود را قوبا مقشر نیز گویند و هرچند پوست دین
هر دو جدا میشود لیکن پوست بهق رقیق بود و در برص غلیظ همچون فلوس ماهی **علاج**
در ابیضین تنقیه بلغم باید کرد و در اسودین تنقیه سودا و ترطیب و بعد تنقیه ترمس با تخم

یعنی در بهق و برص سپید ۱۲ — یعنی در بهق و برص سیاه ۱۲

بود حنظله نامند و علاجش بعد تنقیه نمک بسر که مالیدنست و بروغن گل و چربی مرغ
پیوسته چرب داشتن بلغمیه فروح مع البشور ذی خشک ریشه است که زرد آب ازان برآید و اکثر
باخفقان و غشی میباشد و علاجش بعد از تنقیه گل ارمنی بسر که طلا کردنست بر سبیل دوام تا
قرحه خشک شود و گوشت صحیح برآید بطم شره سیاه است که بر ساق پدید آید و منقرح شود
و زرد آب سیاه برآید و علاجش بعد فصد و قی بدفعات از نفس عضو خون کشیدنست بزلو
وحجامت و بعده خاسوخته و ماميران کوفته بیخته بسر که در وغن زیت مرهم سازند و بکار
برند توته بالتائین الفوقانیین شره منقرحه است که در عمق و رخساره یا در مقعد و فرج
ظاهر شود و علاجش آنکه بعد تنقیه مرهم زنگار نهند و بعد افنای فاسد مرهم احمر مندیل سازند
داخس درم گرمست که در اصل ناخن پدید آید با درد شدید و ضربان و تمدد قوی و باشد که
آرد و علاجش بعد فصد و اسهال بتعدیل مزاج کوشیدنست و در ابتدا اسبغول بسر که طلا کردن
بر برف سرد کرده و عند شدت وجع بنج وافیون بسر که طلا کردن پس اگر بدین تدابیر
وجع ننشیند روغن گرم کنند و انگشت دران نهند تا ماده تحلیل رود و اگر کفایت نکند تخم کتان
و تخم مرخاسا دسازند تا درم پز دپس بمضغ سبز و هند و مندیل سازند ابوسمام الدم نیز گویند و
آنست که شریان زیر پوست نشگافد بصرف یا سقطه و خون و ریح هوائی که در شریانست بدان آید
و زیر پوست جمع شود و خاصه دیست که وقت انبساط شریان و رم پست شود و وقت انقباض
بلند گردد و برای برگشتن و باز آمدن خون و لون و زم نفسی و باد نهانی باشد علاجش تضمید
قوابض است چون شاه بلوط و مازو و مانند آن و اجتناب از محرکات خون شبور غریبه
دوے اقسام است یکی آنکه خرد و سپید و سخت بیخ بود و عسر النضج بود و از سر بشود و اندک اندک
ریم برآید و این را ذات الاصل گویند دوم آنکه صلب بود و در وجه پدید آید

در محلش گذشت و برای حکه قبل و دو برجلبه و تخم کتان بعسل جوشانیده و خرقه بدان آلوده بر داشتن
سودمند است **فائده** جرب حکه و شری که اطفال را افتد بعد اخراج خون بحجامت یا علق بطبیخ
گل سرخ و بنفشه و نیلوفر و جوشانده کوفته بدن بشویند و روغن جربدن طفل بمالند
و تدبیر دایه نمایند حصف بشور خرد سرخ است که باخارش شدید و خلش باشد و آنرا شوکه
نیز گویند و علاجش بعد فصد و اسهال صفرا نمک و حنا بسر که مالیدنست قوبا بپارسی کریون
و بهندی دادنامند و وی خشونتی ست ذی دور که بخارش پدید آید علاج اگر لوپید است
و در گوشت سرایت نکرده حضض بسر که یا هلیله بسر که سائیده مالیدن کفایت کند و اگر اندک تاثیری
در گوشت کرده زلوبران چسپانند و اشق بکندر و مر بسر که سائیده بمالند و اگر تاثیر تمام در
گوشت کرده باشد و ذی غلظت بود نخست بفصد و مسهل سوداپردازند و بحمام روند
بعده از نفس عضو خون گیرند و ادویهٔ قویه طلا نمایند چون زرنیخ و اشق و خردل و مقل
و زاج بر و غن گندم و سرکه آمیخته **فائده** چون قوبا زائل شود ادویهٔ راد عه طلا نمایند
چندگاه تا عود نکند و قوبای اطفال را آب دهن صائم بمالند و قوبا که بدوا به نشود شق نمایند
اگر ممکن بود پس دوای حاد گذارند تا گوشت فاسد بخورد پس جراحت را مندمل سازند بشور لبنی
بثره پسپیدست که بربینی و پیشانی برآید و چنان نماید که گویا نقطهٔ شیرست و علاجش بعد تنقیهٔ بدن
از بلغم خاکستر چوب انگور بسرکه طلا ساختن ست **بنات اللیل** بثور صلب شدید که وقت شب هنگام
پدید آید و خارش کند و علاجش بعد تنقیه به تفتیح مسام کوشیدنست بدانچه در جرب و حکه گذشت
و مالیدن آب برگ فس و در وی سر کنفج دارد **ثالیل** بثور صلب شدید الصلابه تست که بهمدگر مسه گویند
و وی اگر مدور الراس و دقیق الاصل بود مسماری گویند و اگر دراز و کج بود قرو ناخوانند و اگر باچرک
و باریم بود طرسیوس نامند و انچه بر پیشانی و روی پدید آید و پهن زرد بود عدسیه خوانند و اگر دراز باشد

جذام علتی ست که هیأت اعضا را فاسد میسازد بغایت وبهن شدن بینی وگرفتن آواز
ومشابه شدن وجه بشیر خاصه دیست واین را داء الاسد نیز گویند وعلاجش تنقیهٔ بدن ست
بفصد ها ومسلمای متعدده ودوام استحمام وترطیب بادام غذاءً وسعوطاً ومروخاً وبهترین
اغذیه شیر گوسپند ست اگر فقط برهمان اقتصار کنند بهتر والا بانان نیز شاید خورد وهرچه سوداء افزا
ترک نمایند واز معالجهٔ این ملول نشوند که اجدد بر علاج مے پذیرد وسعفه قروحیکه بیشتر
درسر وروے پدید مے آید ووے اگر تر باشد وزرد آب ازان برآید سعفه طب نامند
وشیر پنجه گویند واگر خشک باشد وقشرهائی سپید ازان جدا شوند سعفهٔ یابس نامند
علاج در رطب فصد نمایند وبعد ه بطبیخ هلیله وشاهترهٔ تنقیه فرمایند ودر اصلاح خون
کوشند وزرد چوبه وپوست انار ومرداسنگ وحنا باریک ساخته بسرکه وروغن گل
طلا سازند ودر یابس تنقیهٔ سوداء نمایند ودر ترطیب مزاج کوشند اکلاً وطلاءً وسعوطاً نوعی ست
از رطب که آنرا شهدیه گویند ونوعیست که آنرا روس الابر نامند ونوعی ست که آنرا عجر
گویند ووی مشابه بدنبل بود ودر ابتدا سخت باشد وقبیح نکند ونوعیست که آنرا
تینی نامند ونوعی ست که آنرا سعفهٔ حمراء گویند ونشانش آنست که چون سر ترا شند
پوست سرخ شود وتدبیر همه تنقیهٔ اصلاح است جرب بپارسی کرنامند ووی خارش
مع البثور ست پس اگر خشک باشد جرب یابس گویند واگر تر باشد وزرد آب ازوی برآید
جرب رطب خوانند علاج در جرب یابس بترطیب کوشند ظاهراً وباطناً وبعد حصول ترطیب
تنقیه نمایند بدفعات وبآب گرم غسل کردن وروغن گل بسرکه مالیدن مجرب است ودر جرب
رطب نخست فصد کنند وبعده بحسب غلبهٔ خلط مسهل وهندوزنهار ادویهٔ حار طلا نسازند
حکه خارش بی بثور ست وعلاجش همانست که در جرب یابس گذشت وحکه که در اعضای مخصوصه افتد

سعفه بفتح سین وسکون عین مهملتین

بطبیخ هلیله وشاهترهٔ

بجهت مشابهت مذکور

مسهل سودا

سعفه طب

سعفه عجر

مشابه بانجیر

سعفه حمراء

سعفه یابس

سعفه رطب

مسهل سودا

جرب یابس

جرب رطب

حکه

مسهل سودا

جرب یابس

جرب رطب

مسهل سودا

جرب یابس

جرب رطب

مسهل سودا

جرب یابس

جرب رطب

سلعه قولنج و غلیون و یرقان

صفت آن روغن زیت کنی

تا چهل درم روا سنگ بست درم

هم خطمی بسحق هم خرفه تا هفت درم تخمها را

یک پنج هم تخم کتان و جلبم هم تخم

شب در آب بر کنند و صبا حاب

غلط از ان بگیرند و مرد سنگ بایک

ساخته در زیت اندا ختر آتش نرم

گذارند چون خشک حرکت همی بینند

تا روغن بماند سنگ بسته شود

پس از انکه روغن سیاه گردد ظرف را

از آتش فرود آرند و لعاب دران اندازند و

بجوشانند تا غلیظ گردد پس فرو گیرند و برهم

تا از دماغ متی حاصل کند ۱۲ انتهای سلعه قولنج

صفت خیرزان

خیرزان یک مثقال تخم خطمی یک درم و تخم خرفه و تخم

خیار چنبر هر یک دو درم ازنزوت چهار درم

تر بموصوف هفت درم کوفته بیخته با گلاب

قوابض و اصلی صفت آن

اسارون عود بلسان مصطگی دارچینی زعفران

هر یک درمی نگاه بندند

صفت آن

تخم خطمی تخم خرفه هر یک دو درم تخم کتان

هفت درم ۱۲ انتهای سلعه قولنج غلیظ

چهار درم ۱۲ انتهای سلعه قولنج

صفت آن انیسون مصطگی زنجبار یرقان

هر یک دو درم لوشاد زشیطرج سوس غدد

هر یک سه درم لبلاب اسطوخودوس کرده

کرده در سرکه یک شبانه روز بخیسانند

بیخ درم بفشارند و بپالایند

صفت آن

بیخ کرفس کرفه شاهتره چوبک اوسنج هر یک

وطول این همه چون تمام بالش کرده از زیر

سر بیمار نهند

صفت آن

کرفس کرفه شاهتره چوبک اوسنج هر یک

سر بالش کرده از زیر

سر بیمار نهند

همچون سلعه بود در نتو و قبول غمز مگر آنکه خمیر نسبت به سلعه میل به سختی دارد و بیشتر در گوشت نرم

پدید می آید خاصه در گردن و بغل و علاجش تنقیه بلغم است و داخلیون نهادن و بهتر تنقیه بهمون

بسلاطین و مقیات ۱۲

چیزها حب خیرزان و حب و اصلی و اطریفل غدوی سقیروس و رم صلب را گویند و علاجش

بفتح سین و سکون قاف و فتح فاء ۱۲

تنقیه سوداست و مرهم داخلیون نهادن و باشد که از بلغم یا از ترکب سودا و بلغم افتد و صلابت

در این نسبت بسودا وی کمتر باشد و علاجش تنقیه است حسب الخلط و بعضی ازین عدیم الحس باشد

و بعضی ذی حس و انچه ذی حس باشد و الم کند مسمی است به سقیروس غیر خالص این را تدارک

توان کرد بخلاف عدیم الحس که لابد له گفته اند سرطان و رم سوداویست که شدید الصلابة

بیست صحت برای او ۱۲

و کمد اللون و مستدیر الشکل باشد و سطش آگنده و در عضو فرو رفته بود و در نواحی آن رگهای

سرخ و سبز پدید آید و مجموع بسرطان ماند علاجش تنقیه سوداست بتدریج در اصلاح

چند نوبت ۱۲

لهذا بدین نام مسمی گردید ۱۲

مزاج جگر کوشیدن و در ابتدا روا دعات ضماد کردن تا متقرح شود و بعد تقرح انچه

چون حکاکه حجاری و حکاکه اسرب ورد روغن گل و آب کشنیز تر و عنب الثعلب ۱۲

مدمل و مسکن و مانع از دیاد بود بکار برند چون سپیدهٔ ارزیز و توتیای مغسول و جز آن

بروغن گل آمیخته عرق مدنی بپارسی رشته گویند و علاجش در ابتدای ظهور فصد است

و رم حمرة ۱۲

و بعده بر نفس و رم زلو نهادن و تنقیه سوداست و ترطیب نمودن و صبر با آب کشنیز تر

بمطبوخ افتیمون و غیره ۱۲

و آب کاسنی سبز طلا کردن و صبر در دفع این مرض مخصوص است اول روز نیم درم صبر در

آب کاسنی بشب تر نمایند و صبح آن بنوشانند فقط یا بقند و روز دوم یک درم صبر

کنند و روز سوم یکنیم درم سه روز کافیست و چون رشته سر بر آرد بر قطعهٔ اسرب

بپیچند تا از ثقالت رشته بیرون آید و نواحی و رم روغن مالند و آب گرم بمثانهٔ بز یا گاو

نهاده تکمید نمایند و احتیاط ورزند تا گسسته نشود و اگر بگسلد بشگافند در طول تا که مادهٔ

فاسد جمله بر آید پس باند مال کوشند و معجون قبیل بخاصیت مانع این علت است

سے برآید همچون گل سیاه و ریزهٔ سفال و ریزهٔ ناخن و مانند آن علاجش بعد تقیه و تلطیف
تدبیر مرهم داخلیون ضماد کردنست و بعد نضج شگافتن و باید که ماده را بدفعات برآرند
زیرا که یکبارگی برآوردنش آشر غشی می آرد و بعد پاک کردن از ریم پنبه کهنه دران
پرسازند تا ریم را بچیند پس باندمال جراحت کوشند و دبیله که در اعضای افتد هریک در محلش
گذشت خراج و آن نیز ورم بزرگ است که میل بجمع کند و تدبیرش همانست که در دبیله
گذشت فائده آماس تا پخته نشود نشگافند و بهترین محل شگاف آنجاست که بلند
شده باشد و نرم گشته باشد و باید که شق پائین تر بود تا ماده خوب برآید او ذیما ورم نرم
سپید رنگ است که بی حرارت و بیدرد باشد و بتازی ورم رخو نامند علاجش اصلاح مزاج و تنقیه
بلغم است و نطرون بآب خاکستر درخت انگور و قدری سرکه ضماد نمایند و صبر با سرکه و گلاب
نیز کافیست نفخه ورم ریحی را گویند و نشان وی سبکی است و بعد غمز همچنان بحالت خود
برآمدن بمثابه مشک پر باد علاجش از چیزهای باد انگیز پرهیز دنست و شکنندهٔ باد خوردن
و بگاو درس تکمید کردن و طلای او ذیما بکار بستن سلعه ورم غلیظ غیر صلب است که زیر پوست
از حرکت باد آزاد حرکت میکند در محلش و وی اقسام است شحمیه و عسلیه و اردیه هالیه و شیر ازیه علاجش
تنقیهٔ بلغم است و داخلیون دائم نهادن پس اگر تحلیل نیابد ادویه متعفنه گذارند تا بپوساند
یا شق نمایند پوست را و سلعه را برارند باحتیاطیکه میدانند غدد و عقد فزونیهای صلب است
که بر ظاهر بدن افتد و فرق درین و در سلعه آنست که اینها سخت میباشند و کلان نمیشوند و اگر
عشیر الماده باشد در جنب او دیگر غدد دیدیمی آیند بخلاف سلعه که کلان میشود و بهیچ حال خالی از نرمی
نمیباشد و علاجش داخلیون نهادنست و قطعهٔ ثقیل اسرب بستن فوجشلا ورمیکه در اعضای
غددی پدید آید و از جنس طاعون نباشد علاجش همانست که در اورام مغابن گذشت خنازیر

شیر ازیه از ذکر ماده
کرده و طبیعت بشیر ازیه شباهت پیدا کند و قوام او هم بشیر ازیه شباهت
لهذا شحمیه گویند ۱۲ طبیب اگر
عسلیه چونکه
قوام او هم بشیر ازیه شباهت
۱۲ طبیب اگر
اردیه هالیه از ذکر قوام ماده او
بچون حسو غلیظ باشد که بادو بالیه بسیار
هذا این را بدین نام خوانند و اردیه هالیه بر
ازدو گرد فارسی اما از دو مشهور است و از تبانی
و قتی خوانند و بالیه دنبه را گویند که تازه
گرفته باشند ۱۲ گوئی طب الاکبر

میزان الطب

شیر ازیه از ذکر ماده
کرده و طبیعت بشیر ازیه شباهت پیدا کند و قوام او هم بشیر ازیه شباهت
لهذا شحمیه گویند ۱۲ طبیب اگر
عسلیه چونکه
قوام او هم بشیر ازیه شباهت
۱۲ طبیب اگر
اردیه هالیه از ذکر قوام ماده او
بچون حسو غلیظ باشد که بادو بالیه بسیار
هذا این را بدین نام خوانند و اردیه هالیه بر
ازدو گرد فارسی اما از دو مشهور است و از تبانی
و قتی خوانند و بالیه دنبه را گویند که تازه
گرفته باشند ۱۲ گوئی طب الاکبر

سے قولنج و بیش ازین نیست
از آنجا بگردد و ابتدا کرده شود
وسیعی و بسته و انجا گردد
طرافت بود و دارنی مانعی
بهتر است
خطی و خرتان و خیبا و خیبر
دعا کنند ضماد نمایند و طبیب اگر
داروی کنند از جمله مسکن ثقاه
سے افتد بالفتح اول و سکون ثانی
تحیا بضم ثانی و فتح ثالث و الف
کبیر سے قولنج اصلاح مزاج نمایند بغو
نسا و مزاج بود بخشیدن اصلاح
عضو را بروغن گل یا بروغن کنجد و دنبه گاو
بالندوار اگر سپید ابلغم بود بخشیدن منضجات
او و پختن بعد بسپید ابا یرو و حب راوند مسهل
قرطای او و بیا نمک خاکستر خوب درخت
اگر سرکه گلاب سازند ۱۲ طبیب اگر

بشویند تا خون بسیار برآید و هرگاه امتلای خون باشد فصد مجوز است خاصة که اول شرط
برورم زده باشد او رام مغابن ورم غیر سمی است که در بغل یا پس گوش یا بن ران
پدید آید و وی اگر بسبب قرحه یا جرح عضوی بود چنانچه در بن ران از قرحه پای پدید می آید
و مانند آن جدوار طلا کردن کافیست و محتاج تنقیه نیست و اگر بدون آن بود از دفع
اعضای رئیس ماده را ادویهٔ مرخیه ضماد نمایند و قطعاً روادعات دیگر او رام بی سمیت که در
استعمال روادعات در آن لازم است و چون ماده روی بجمع آرد منضج و تفجیر کوشند آکله پیدا سی
خوره گویند و خاصه ویست که بگوشت نواحی تعدی میکند بسرعت مثلاً اگر صبح در عضوی
پدید آید تا شام بقدر فلوس خیار شنبر وسعت میگیرد و علاج کردن آن داغ دادنست مع دلک
کل ارمنی با سرکه حوالی آن طلا ساختن و تنقیهٔ بدن بمبالغه نمودن و بسر که و آب یا بشراب
جراحت را شستن و اگر سودند بد بر نفس آکله داغ دهند بروغن کنجد بدینوجه که روغن کنجد
سخت گرم کنند و حوالی آن از خمیر بگیرند و در میانش روغن جوشان بیندازند و دمل ورم
معروف ست علاجش تنقیهٔ خون و دیگر اخلاط است و سکنجبین خوراندن و از ابتدا تا سه روز روادعات
نهادن و روز چهارم اسبغل بسپیده تخم مرغ سرشته ضماد نمایند و چون روی بجمع نهد بپزند و بشگافند
و بعد پاک شدن ریم باندمال کوشند ادویهٔ منضجه انجیر و علک کوفته ضماد نمایند دیگر خمیر
گندم با ندک نمک و روغن کنان و عسل آمیزند و برنهند ادویهٔ مفجره خمیر ترش و تخم مرو گرین
کبوتر و آهک آب نارسیده بزرده تخم مرغ و عسل سرشته ضماد سازند و بدانند که شگافتن
تا بهن بهتر از شگافتن بدو است فائده اگر همان روز که دمل ظاهر شود آهک بروغن کنجد
یا سپیدهٔ مرغ سرشته طلا نمایند زیاده نشود و بیله دوی و زمیست بزرگتر از دمل که در دنک و عاقبت
که بر ظاهر بدن پدید آید یا در باطن آن و باید دانست که مادهٔ او مختلف الالوانست و متنوع الاقوام

بحمد الله تعالی کتاب میزان الطب که مشتمل بر سه مقاله است بتاریخ روز شنبه بیست و نهم ماه ربیع الاول سنه ۱۲۱۲ بقلم فقیر حقیر محمد اکبر بن محمد یوسف الحسینی الشهیر بمیر اکبر در شهر بنارس در محله بیرم خان در خانه خود بپایان رسید

وتدارک جراحت بمرهم اسفیداج فرمایند چاورسیه ثور صغار گاورس مانند است که سرش سیاه
وبخش سرخ باشد ومتفرق بهم آید علاجش تنقیه صفرا وبلغم است وپوست انار بگلاب وقدری
سرکه طلا کردن وفصد اگر حاجت آید مجوز است نارفارسی بثره پرآب رقیق شدید الحرقه
وکثیر الحکه است که چون برآید زود خشک ریشه گردد وپیش از برون او خطوط سرخ طاوسی ان محل
پدید می آید واین را هم آتشک گویند وبعضی حمره نامند وعلاجش فصد است وتنقیه صفرا وتضمید
مردارسنگ بگلاب یا ماز وبسر که سائیده نفاطات ثور کبار مشابه بآبله است که از سوختن می افتد
ودروی اکثر آب رقیق میباشد وگاه خون رقیق وگاه بجز سیخ غلیظ هیچ نباشد ودر بخالت مسمی است
به نفاخات نیز وعلاجش فصد وتغلیظ خون است وبعد از انکه نفاطه بعظم خود برسد باید که
بسوزن زر بشگافند وسر دوات طلا نمایند شری ثور مسطحه بسرخی مائل است که بعضی ازوی
خرد بود وبعضی بزرگ واکثر وقعه می افتد باخارش وکرب واگر رطوبت ازوی برآید دلم خوانند
وروی اکثر دموی بود وگاه بلغمی آثار هریک بین است وعلاجش در دموی فصد است وتلیین
وتضمید سرکه وگلاب ودر خمی ودر بلغمی تنقیه وتقطیع بلغم وشری بلغمی را بعضی بنات الیل ماشرا دمیت
که از صفرا وخون پدید آید درروی ونشان وی انیست که روی بغایت سرخ باشد ودرد کند
وضربان وسر وگوش وبینی وخساره وجبهه منتفخ شود وعلاجش خون کثیر گرفتن ست وبعد آن
طبیخ زانرم کردن ووقت تلیین برحلق وسینه مبردات ضماد نمایند تا ماده ازروی بسینه نریزد
وطبیخ مسی دانه عناب بسکنجبین آمیخته نوشیدن اثر تمام دارد طاعون وبیست که کشر
درایام وبا پدید می آید وحرقت شدید لازم آنست ورنگش سرخ میباشد یازرد یا کمد یا سبز
یا سیاه وهریک بترتیب بدتر است علاج درتبرید وتقویت دل ودماغ مبالغه نمایند
ونواحی ورم چیزهای سرد طلا نمایند نه برنفس ورم وبرنفس ورم شرط ازنند عمیق وآب گرم

میزان الطب

حاجت ایدبمطبوخ فواکه یا ملین مبارک توان داد فائده انچه گفته شد در سائر اورام

همین قاعده را مرعی دارند مگر در اورام مغابن که از دفع اعضای رئیس باشد استعمال ردواوعات

جائز نیست سقاقلوس ورم نهایت عظیم است که عضو را می میراند و سیاه و فاسد میگرداند

و علاجش قبل از انکه عضو سیاه شود شرط تمیز زون است و از نفس عضو خون کشیدن

و بعد گرفتن خون آرد گرسنه بسکنجبین آمیخته طلا نمایند اما بعد ظهور سیاهی در عضو

بلا تامل قطع کنند عضو را تا فساد او بعضو دیگر سرایت نکند لهذا فصد درین مجوز نیست

و اگر عضو قابل قطع نبود حران آن داغ دهند و تا که سقاقلوس مستحکم نشده غائر غرا یا

نیز نامند حمره ورم صفراویست که بپارسی سرخ باد گویند پس اگر صفرای خالص

است حمرهٔ خالصه نامند و وی سوزان و درخشان و ساعی باشد و زرد رنگ و اگر مرکب

باخونست سریع السعی نبود و سوزان نباشد و سرخ بود علاج در خالص تنقیهٔ صفرا نمایند

و دویهٔ سرد و تر طلا فرمایند همه وقت و در غیر خالص نخست فصد کنند بعد و تنقیهٔ صفرا نمایند

و در تضمید قاعدهٔ فلغمونی مرعی دارند باعتبار اوقات حمره بپارسی آتشک گویند و این جهاتیست

که پیدا میباشند و سرخ و باد در قوی میبود گویا آتش نهاده اند و علاجش تنقیهٔ صفراست و اگر خون

غالب باشد فصد نیز نمایند و بعضی برآنند که خون آنقدر گیرند که غشی افتد و این دو اطلا نمایند که بجره

مخصوصست در وی سر که بر زمین گرم اندازند تا که بجوشد پس برگیرند و کافور آمیزند و طلا سازند اگر

گل ارمنی یا گل سرشوی نیز آمیزند بهتر باشد نملهٔ وی بثره باشد یا شور که با حرقت شدید و خارش

بود از جای خود تجاوز نمیکند پس اگر مادهٔ صفرای خالص ست نملهٔ سافج گویند و اگر با خون

مختلط باشد متاکله خوانند و سافج آن بر ظاهر پوست باشد و متاکله در پوست و گوشت

بهر دو سرایت کند و علاجش حسب سبب نمایند و اطلیهٔ حمره نافع است و دوا را لذوحوالی این ضماد نمایند

خصوص همراه عسل یا جلاب و ماء اللحم نیز و زرده بیضه بدستور **فصل ۴** درحمی جدری
وحصبه ونشان اینها تاسه عظیم است و در دپشت و خازیدن نبی وامدن اشک و ترسیده
بیدار شدن اما تپ حصبه تاسه ناک تر باشد و درد کمر درین کمتر بود نسبت بحمی جدری و علاج
این تپ قبل از بروز جدری وحصبه خون کم کردنست و تلیین نمودن و بشربت عناب
مداومت کردن اما بعد بروز اصلا تنقیه نشاید کرد و همدران کوشند که بتمامه برآید
واین چنان باشد که بدن بجامه پوشند و آب سرد جرعه جرعه بمیدهند و خاکشی در فرش باشند
و در آب جوشانیده زیر جامه بدارند **فصل ۵** درحمی وبائی واین تپی ست مهلک که در
هنگام وبا افتد و علاج تا که طاعون برنیامده به تنقیه و تلطیفه کوشند و دل و دماغ را قوت دهند
وبعد ظهور طاعون بمعالجه وی که گفته آید رجوع نمایند **باب ۲۵** در اورام وثبور ظاهر بدن
وانچه بظاهر تن تعلق دارد **فصل ۱** در اورام ومانند آن ورم خردمسمی است به ثبور و اورام
اقسام است وهر قسمی نامی دارد چنانکه بیاید بدانکه فلغمونی ورم غلیظ کثیر العظم وموی ست
که با وجع وضربان شدید باشد علاجش فصد است ودر ابتدا تنضید رواوعات چون
صندل وفوفل وگل ارمنی ومامیثا واقاقیا وگل سرخ وکاسنی ومانند آن کردن ودر
تزائد قدری مرخیات چون آرد جو وکشنیز تر وخطمی وخبازی ومانند آن نیز ضم ساختن
بار واوع ودر انتهاء مرخیات ومحلل چون آرد باقلی وخطمی وخبازی وبابونه وتخم مرو
وجز آن بکار بستن ودر انحطاط محلل فقط چون بابونه واکلیل وتخم کتان وحلبه ومانند آن استعمال
نمودن وانجا که ماده تحلیل نیابد وروی بجمع آرد وچیزهای پزنده چون تخم کنوچه وتخم کتان
وانجیر ومانند آن ضماد سازند تا پخته شود وپس اگر خود نشگافد فبها ورنه چیزی مفجره یعنی
شگافنده چون سرگین کبوتر واشق برنهند یا آهن سرد نهند وبعد فصد اگر به تلیین

موجود باشد که تپی دیگر گیرد و این ترکیب را مداخله گویند دوم آنکه چون یک تپ بگذارد
دیگر تپ سر بر آرد و این ترکیب را مبادله نامند سوم آنکه دو تپ معاً گیرند خواه ترک اینها معاً
باشد یا نه و این ترکیب را مشارکه خوانند و مشابکه نامند و علاجش بتامل نمایند تحقیق نموده و هر
غالب باشد ازالهٔ آن بیشتر مرعی دارند **فصل ۳** در حمی دق و وی آنست که حرارت غریزیه
باعضای اصلی مخصوص بدل آویزد و رطوبات طبیعی بدن را شروع در افنا نماید و این تپ
تا آخر در ابتدا است بجز دق و دیر انمی خوانند لیکن چون بدرجهٔ دوم رسد و گدازش در اعضا افتد
ذبول نامند و چون ازین هم تجاوز کند و موی ریختن گیرد منقت و منخشف گویند و درین وقت
تدارک مشکل است و علامت دق مفرد آنست که تپ نرم لازم باشد و بعد خوردن غذا
برافروزد و نبض صلب و ضعیف و متواتر بود و بعد تناول طعام میل بقوت و عظم نماید
و چیزی در بول پدید آید علاج بتر طیب و تبرید کوشند حسب حاجت باصلاح غذا و ادویه
و هوا و دوا و شیر خر و دوغ درین تپ نافع است اگر با تپ دیگر یار نبود و طریق شربت اینها
از مطولات جویند و درین مرض مهما امکن بقویت اعضای رئیسه کوشند مع مراعات ترطیب و اگر
ناممکن باشد احتیاط نمایند که طبع نرم نشود و هرگاه ضعف پدید آید ماء اللحم نیکو چیزیست
و بدانکه مرضیست مشابه بدق که اطبا آنرا دق الشیخوخت نامند و دق الهرم خوانند و وی
آنست که حال جوان مشابه پیران شود و حال پیران خراب تر ازانکه بود گردد و بی حرارت
و وی بیشتر پیران را افتد و بجوانان کم و بکودکان کمتر و سبب وی سرد شدن دل است
از افراط تبرید در حمیات یا نوشیدن آب سرد بعد ریاضت یا بموجبی دیگر و علاجش تعدیل مزاجست
باستعمال انچه گرم تر بود نه بافراط و گاه گاه غسل لیسیدن نافع است و اگر مستحکم شود متعذر الزاله
است اما دست از تدبیر باز ندارند که بهلاک عاجل منجامد و ورق زر سود مند است

بود ربع دائر خوانند و وی بعد دو روز نوبت میکند و از انکه روز اخذ وے بحساب روز
ترک چهارم روز است ربع مینامند و بهمین قیاس نمایند اسامی این حمی را که تسمیه وے
باعتبار یوم اخذ و ترک نهاده اند چون خمس و سدس و سبع و ثمن و تسع و عشر همه بکسور الاول
و زیاده برین نیز مشهود شده است اما ربع کثیر الوقوع است نسبت باخوانش و ربع از
دو وجه بیرون نیست یکی آنکه از عفونت سودای طبیعی بود و تقدم تناول چیزهای سودا افزا
و صفر نبض بران گواهی دهد دوم آنکه از سودای غیر طبیعی افتد و چون متحقق است هر خلط که
بسوزد سودای غیر طبیعی میشود پس ربع یا دموے باشد یا صفراوی یا بلغمی یا سوداوی
و ظهور آثار هر یک ازین اخلاط بران گواهی دهد و ربع صفراوی باحرارت میباشد و زود
میگذرد و پوشیده نماند که تپ ربع از جمله امراض مزمنه است اکثر دیر میماند و باشد که در پنج و شش
نوبت منقضی شود و باز عود کند علاج تدبیر مشترک در جمیع اقسام آنست که روز نوبت
خاصه که نوبت اول روز بود غذا و آب ندهند خصوص آب سرد و هر چه از جنس میوه تر باشد
و انچه باد انگیزد و هر چه گرم و خشک و انچه سریع التعفن بود منع نمایند و مهما امکن در نضج کوشند
و چیزهای مرطب غذا گردد و دوا (چون شیر و خیارات و شفتالو و انگور را) پس از نضج تنقیه نمایند حسب الخلط بدفعات و در دموے
فصد فرمایند اما بعد دو سه نوبت و در دیگر اقسام نیز فصد مجور است اما پس از نضج مگر در صفراوی
و آنجا که خون سرخ و صاف برآید نشاید گرفت البته و از انکه این تپ دیر میکشد بمراعات قوت
باید کوشید و پرهیز سخت نباید فرمود و سر هر ماه فصد اسلم کردن و خون اندکی گرفتن در روز نوبت
سه گهڑی پیش از آمدن تپ مجمه بر سپرز نهادن و بسیار یکیدن ظاهر النفع است فائده حمیات که
بترکیب افتد کثیر اند و باسمی علحده مخصوص نمیتوانند مگر شطر الغب و غب غیر خالص و از نیها آنرا که
بلا انتظام اند مختلط نامند و ترکیب مرکبات از سه وجه بیرون نیست یکی آنکه تپ هنوز در بدن

سیزدهم از الطب

دو سواس و ترخی بدن مائل بسرد و
کبودی و لاغری بدن و کمودت لون بخران
ظهور نیابد ۱۲ طبیب اکبر ۳۵ قوت تنقیه نیابد
حسب الخلط پس در ربع دموی بفصد فصد بجوت
تنقیه سودا باسهال ماء الجبن کذا از بابونج
قوت داده باشد بنوشانند و کذلک بهر
نخم سودا بود و شیرینی اگر از ترنجبین باشد چون
بنفشه و شاهتره و دیگر گاهی بسپستان و طبرزد
خیار شنبر و ترنجبین مجموع خلط شده بدهند

واما در ربع صفراوی بطبخ خیارین کوده
ربع صفراوی بطبخ خیارین و شاهتره و بنفشه
و شاهتره با شربت تنقیه نمایند و اگر
بلغم از دو مسهل قوی چون ایفتیمون
و حب ایفتیمون استعمال نمایند و اگر
ربع سوداوی بود تدبیر او فریب
بتنقیه و بعد نخست دو مسهل دین نوع
بدفعات دهند و اگر فی طب الاکبر

سکنجبین و گلقند و بعد یک هفته قی فرمایند به سکنجبین و آب گرم خصوص وقت آغاز نوبت
و سکنجبین و آب گرم کثیر المقدار دهند و هر چه بآسانی باید بهتر است مبالغه نباید کرد
و گاه گاه انیسون همراه گلقند خوردن و پودینه و مصطگی خائیدن لازم دانند و بعد نضج تمام
مسهل توان داد و اگر طبع قبض باشد هر شب دوای تر بدبعد حاجت دادن و صبحی
نیم درم گلقند خورانیدن و عقب آن ده درم سکنجبین عسلی نوشانیدن نافع است گسترطبیکه
رفع قبض مطلوب بود اگر بول غلیظ و رنگین باشد فصد مجوز است و آنجا که دماغ ضعیف
بود سکنجبین نباید داد و بعد استفراغ قرص گل اثر تمام دارد و اگر نانخواه کوفته بیخته با شهد
آمیزند و سه درم بدهند تب بلغمی کمنه که سخت بلرزاند و دیر گرم شود دفع گردد و غاریقون
یک درم با عسل همین عمل کند و در لقمه بدادن منضجات و ملطفات چندان دلیری که در نائبه
کنند نتوان کرد و خاصه که صداع یا ضعف دماغ داشته باشد نوعیست از حمی بلغمی که درون
سرد باشد و بیرون گرم و این را حمی القیالوس گویند و نوعیست ازان که درون گرم بود
و بیرون سرد و این را حمی لیفوریا گویند و این بیشتر در نائبه افتد و طریق علاجش همانست
که گذشت فائده گاه باشد که لیفوریا صفراوی باشد چنانچه گفته شد در صفراوی و نوعی
دیگر است از بلغمی که در وی حرارت و برودت معا محسوس شود بظاهر و باطن و نوعی دیگر است
که برودت در باطن باشد و ظاهر بحال اصلی بود و لرزه با دوار افتد بی حرارت و این هر دو
نام ندارد و نوعی دیگر است که در روز آید و در شب فرو آید و این را نهاری گویند و نوعی
دیگر ضد آنست و این را لیلی نامند علاج اینهمه تلطیف خلط است و جز آن که گذشت قسم چهارم
در حمیات سوداوی و این را نیز اگر مادهٔ وی داخل عروق باشد ربع لازم گویند و نشان
وی لزوم تب است و مع ذلک دو روز در میان داده شدن شدن و اگر خارج عروق

میزان الطب

اگر آنکه بلغم شور باشد که در آنجا بجز تبرید نباید کرد و بالجمله در علاج تپ تا جنس و فصل و قوع
و ترکیب کما حقه معلوم نشود دلیری بعلاج نشاید نمود و قرص گل در مرکب بسیار نافع است
و سکنجبین همراه گلقند بدستور و عوارضات که در محرقه پدید آید افراط عرق است
و رعاف و سبات و ضیق نفس و شهوت کلبی و عطسه متواتر و غشی و مانند آن و تدبیر هر یک
از محلش چیند بارعایت تپ و محافظت قوانین و نوعیست از صفراوی که در درون گرم بود و بیرون
سرد و این نیز مسلمی است به لیفوریا و نشان وی لزوم تپ است و بنوبت غب مشتد شدن
و دیگر آثار صفرا پیدا بودن و گرمی باطن و سردی ظاهر گواهی دادن علاجش علاج غیر خالصه است
و سکنجبین با گلقند نافع و نوعیست که صفراوی با غشی باشد و این را حمی غشیه گویند و علاجش
از حمی غشی گیرند و وقت نوبت نان در آب لیمو تر کرده چند لقمه بخورانند قسم سوم در حمی بلغمی و مادهٔ
وی اگر داخل رگ عفن شود لثقه خوانند و این ماده اگر بلغم شور بود در عروق و نواحی
دل و معده باشد ایضاً مسلمی است بمحرقه اما در محرقهٔ صفراوی و محرقهٔ بلغمی از ظهور آثاریکه بهریک
مخصوص شده فرق بین ست و اگر خارج رگها عفن شود نائبه نامند و مواظبه خوانند اما
لثقه لازم باشد و بی لرزه اگرچه فاتر شود و لیکن محسوس نباشد فتور او نائبه هر روز یکبار و دو بار
فراوانگیزد و دیگر آثار بلغم پیدا بود مگر آنکه بلغم شور باشد که علامت حرارت در وی پدید آید
و چونکه باشد این حرارت بحرارت صفرا نرسد و نشان بلغم مالح آنست که ابتدا به قشعریره
کند و بر دو لرزه کم باشد و نشان زجاجی آنکه لرزه شدید بود و نشان حامض آنکه برد
شدید بود و نشان حلو آنکه برد در وی کم باشد و در اکثر تا چند نوبت از قشعریره
و برد و نافض هیچ نباشد علاج تا یک هفته سکنجبین عسلی و ماء العسل که در وی زوفا
پخته باشند و کشکاب که در وی قدری بادیان و نخود مطبوخ بود همید هند و کذلک

موصوف است فائده غب خالص لازم زیاده از یک هفته و غب خالص دائر زیاده بر هفت
نوبت که دو هفته باشد نمیماند بشرطیکه سوء تدبیر نشود علاج ظاهر است که مادهٔ صفرا محتاج
تبرید و ترطیب است و مقتضی تنقیه اگر طبع قبض باشد لیکن بدانند که در انجا که ماده داخل رگها
بود افراط در تبرید نشاید کرد و بنضج مادّه بیشتر مراعات باید نمود مگر در محرقه صفراوی که تبرید
کثیر مطلوب است تا بدق فینجا مدالاور محرقه که مادّه دران نسبت بحرارت غالب تر باشد باید که
در اینجا نضج و تنقیه مقدم دارند مع رعایت تبرید و بعد تنقیه تبرید افزایند و درین تپ اگر
خون نیز غالب بینند و بول سرخ و غلیظ باشد فصد مجوز ست خاصه وقتیکه ماده داخل رگها بود
اما جراتی که درد موی کنند بفصد دریجا نتوان کرد و خون باید گرفت اما کمتر پس از نضج
صفرا و منع از فصد در صفراوی که گفته اند بر تقدیر یست که صفرا خالص بود و خون غالب
نباشد و بدانند که در حمیات دائره اگر ممکن باشد روز نوبت غذا نباید داد و هر گاه سرما
و لرزه آغاز کند سکنجبین در آب گرم باید خورانید تا باشد که صفرا بقی برآید و اگر چه نه برآید
بقوت تهوع البته تحلیل میابد و لرزه ساکن میشود و چون تپ فرو آید پاشویه فرمایند
و پایها بمالند تا بقیه حرارت از سر فرو کشد و سکنجبین درین وقت نیز موافق است و استفراغ
حسب میل مادّه درینوقت باید کرد مثلاً اگر باغثیان نبوده مانعی نبود قی فرمایند و اگر با قرا قر
امعا بود مسهل دهند و اگر با تقاضای بول بود و فراغت نیابد مدرات نوشانند و اگر با ندا دت
پوست بود و عرق نخوب نیاید تعریق نمایند و آنجا که میل مادّه بهیچ جانب نبود و اسهال اوفق است
و در تپهای گرم اولی تر است که ترنجبین ندهند مگر همراه آلو یا تمرهندی و تا که کار را ناب
فواکه کشاید چیزی دیگر دادن نشاید بجز ملین مبارک و آنجا که صفرای خالص نبود و پیش از نضج
مسهل ندهند بلکه ملین هم ندهند مگر آنکه مادّه هائج بود و هر چونکه بلغم بیشتر بینند تبرید کمتر کنند

سکنجبین ساده و لعاب اسبغول و اوشیم و شربت نانخ و شیرهٔ خرفه دانه‌دان بحسب حاجت توان داد و خاصه بهی اطفاء حرارت دل شربت صندل رشتی و شربت حماض انبج خوردن و خربق بصندل و گلاب دانه‌ها کافور سرد ساخته بر سینه گذاشتن بحذاقت نفع تمام دارد و قوی کافور حرارت قوی باشد نداد اگر ماده بر حرارت غالب بود نخستین بنضج او کوشند بکیر باهای صفایه و جهت تلیین آب آلو و تمرهندی و مانند آن

میزان الطب

باشد شربت آبخیص منفعه دارد و اگر خیارشنبر در آب خوزا خیارشنبر
نمایند ۱۲ طب اگر ۱۲ قوه ۱۲ طب ۱۲ قوه ۱۲ طب ۱۲ قوه ۱۲ طب ۱۲ قوه
روی دانست که مغز طوس با تمر هندی با آب
سا سنی حل کرده در آب کشک با جرا بخشد
بنشاند و اگر آنرا در ادویه بکار برند
نباشد نمایند بهتر بود و اصل کرده ادویه تر
تیاسد اگر در ترنجبین بکار برند
ضرورت افتد بقدر ترنجبین شربت
و اگر بجوشانند در ترنجبین
مسهل الصفرا بکار برند
مسکن الصفرا بکار برند
مسکن الصفرا بکار برند

باید آمیخت و شربت بنفشه لعق باید کرد و اگر عوض حموضات چیزی دیگر دهند که هم تب را نفع دهد و سرفه را نیز مضر نبود بهتر باشد و درین تب عناب نمیسانیده یا جوشانیده آب بکرات نوشانیدن و مداومت بران نمودن اثر تمام دارد و خاصه آنجا که تغلیظ مطلوب باشد و اسبغل فقط در تصفیه خون کفایت دارد و آب آلو نیز نافع تر است و سرفه را هم بسیار مضر نیست **قسم دوم** در صفراوی مفرد و مرکب و نشان صفرا و غیره در مقدمه کتاب گذشت درینجا باید دانست که اگر مادهٔ صفرا داخل رگها عفن شود تب لازم می باشد و یک روز درمیان اشتداد میکند و این را غب لازم میگویند پس اگر مادهٔ مذکور در رگها حوالی دل و معده باشد عوارض مشتد باشند و این تب را محرقه خوانند و اگر خارج رگها عفن شود غب وافر نامند پس آنجا که مادهٔ صفرا خالص بود غب خالص گویند و اگر با بلغم مرکب بود و مرکب او شدید باشد چنانچه امتیاز بینهما نتوان کرد غب غیر خالص نامند و اگر ترکب بشدت بود شطر الغب خوانند بالجمله خاصه خالصه دائره است که یک روز آید و یک روز نه مگر آنکه دو غب جمع آیند و خاصه غیر خالصهٔ دائره است که یکروز بشدت آید و دوم روز نیز اند کے تغیر پدید آید اما شطر الغب که هر دو مادهٔ اش خارج عروق عفن باشد خاصهٔ ویست که یک روز آثار تب بلغم پدید آید و روز دوم هم آثار بلغمی و هم آثار صفراوی زیرا که بلغمی هر روز نوبت کند و صفراوی یکروز میان و اگر هر دو داخل عروق باشند آثار هر دو لازم بود و مع ذلک یکروز درمیان تغیری زاید پدید آید و اگر صفرا داخل عروق بود و بلغم خارج آن صفراوی لازم باشد و بلغمی نیز هر روز آید و درینجا نیز یکروز درمیان اشتداد آثار لازم است کما لایخفی و این هر سه نوع بشطر الغب غیر خالصه مسمی است و اگر صفرا خارج عروق بود و بلغم داخل آن بلغمی لازم باشد و صفراوی یک روز درمیان آید و روز نوبت صفرا عوارض اشتداد تمام نمایند و این نوع بشطر الغب الخالصه

اعراض و نفع و مضرت و ضابطه هر یک

حکم علاج هر یک

نسبت هر یک با دیگر

نسبت هر یک با دیگر

نسبت هر یک با دیگر

بود و در استحصافی که مع دلک بدن ممتلی باشد و در تخمی که هنوز ثفل موجود باشد و در ترلی که حار بود و پوشیده نماند که دلک و ریاضت معتدل و استحمام در استحصافی انفع است و در سدی نافع استحصافی آنست که مسام بسته شوند و بشر کثیف گردد و سدی آنست که در عروق ضیقه ماده بند شود اما قشفی آنست که از ترک ریاضت یا ترک استحمام و مانند آن هر چه محلل فضول باشد واقع شود خواه بسده انجامد یا نه و زحیری اگرچه همچون دیگر امراض نیز خالی ازان نیست که احداث تپ مذکور بوجع میکند یا باستفراغ اما تخصیص او بذکر یحتمل که بنا بر کثرت وقوع آن باشد یا بنا بر اتفاق **فصل ۲** در حمی خلطی و چون خلط چهار است بچهار قسم این قسم منقسم شده **قسم اول** در دموی یعنی خونی و این دو گونه است یکی آنکه خون گرم شود فقط و افزون گردد و تپ آرد بی آنکه متعفن شود **دوم** آنکه متعفن شود و این تپ را علی الاطلاق مطبقه خوانند و آنرا که غیر عفنی ست سوناخس نامند و نشان این تپ از آثار غلبهٔ خون یا عفونت آن و ایضاً از ناگسیار بدن تپ و نیامدن عرق پوشیده نیست و در عفنی تعفن در بول و براز لازم است و کذلک همه اعراض در ثوران بود نسبت سوناخس و علاج این تپ اخراج خون است بهر وجه که ممکن و اسهل باشد و حسب حاجت بتطفیه و تصفیه کوشیدن بالجمله افراط تبرید درین تپ منع است تا به یشرغس نانجامد و در سوناخس خون هر چند بیشتر گیرند بهتر است و در عفنی بقدر مناسب پس اگر رقت در خون باشد تغلیظ کنند بشربت عناب و اگر غلیظ باشد تلطیف نمایند بسکنجبین ساده و هر چه ملین طبیعت است باید داد و هر گاه بعد بحران ماده در رگها باقی باشد آب کاسنی سبز بقدر بیست درم لبلاب و بجوشانند و کف بردارند و پانزده درم سکنجبین آمیزند و بدهند و آنجا که سرفه باشد و ادرن حموضات ضرر دانند و لعاب بهدانه و اسبغل

اگر زخم بود مرهم نهند و اگر ضربه یا سقطه بود مایثا و گل ارمنی با آب یا گلاب نهند و آب سرد ریزند و باشد که حجامت کنند و اگر فشاردن موزه بود تدبیرش نیز همین است و اگر انصباب مواد بود اگر مادهٔ خون است فصد و اگر دیگر است قی و اسهال باید فرمود و در حار روغن گل و در بارد روغن بابونه و فرفیون و قسط مالند فصل ۶ در وجع کف الرجل و این مرضی است که کف پای درد کند و پا نهادن متعسر بود و علاجش عدس در سرکه پخته ضماد کردن است و اگر خون غالب بود فصد مقدم دارند باب ۴۲ در حمیات یعنی تپها و این سه گونه باشد حمی یومی و حمی خلطی و حمی دقی فصل ۱ در حمی یوم و این تپی است که بروح تعلق دارد و صالة و در اکثر یک روز زائل میشود لهذا باین نام مسمی است و وی حسب سبب باهمی مخصوص است چنانچه غمی و همی و فرعی و فکری و غضبی و فرحی و سهری و قشقی و تعبی و استفراغی و وجعی و عشی و جوعی و عطشی و سدی و استحصافی و تخمی و ورمی و شمسی و ناری و غذائی و دوائی و زکامی و نزلی و شرابی و زحیری و معنی هریک معلوم است و هر واحد ازین اسباب چون مفرط میشود روح را گرم میکند و تپ می آرد پس اگر تعلق حرارت بیشتر بروح نفسانی بود یا حیوانی یا طبیعی تپ را نیز بهمان روح مضاف سازند چون حمی یوم نفسانی و حمی یوم حیوانی و حمی یوم طبعی و از ظهور ضربین در روح ازین ارواح توان دانست که در کدام روح تعلق گرفته و علامت حمی یوم علی الاطلاق آنست که حرارت او یکسان بود غیر سوزان بمثابهٔ حرارتی که از ریاضت می شود و از آثار عفنی و دقی معرا بود و در اکثر یک شبانه روز منقضی شود و بشرطیکه منتقل بجمی دیگر نشود و علاجش ازالهٔ سبب است بهرچه درخور وی بود و باید دانست که درین تپ از غذا باز ندارند مگر در تخمی و ایضاً استفراغ نفرمایند مگر در سدی که سببش امتلا

ای نشستن بین حرارت با روح و آخر بعرق زائل شود و علامت تعلق حرارت با روح نفسانی آنست که در وقت تپ زائل شود و بعد از آن عود نکند و علامت تعلق حرارت با روح حیوانی آنست که در وقت تپ زائل شود و بعد از آن عود کند و علامت تعلق حرارت با روح طبعی آنست که در وقت تپ زائل نشود و بعد از آن عود کند و علامت تعلق حرارت با روح نفسانی و حیوانی آنست که در وقت تپ زائل شود و بعد از آن عود کند و علامت تعلق حرارت با روح حیوانی و طبعی آنست که در وقت تپ زائل نشود و بعد از آن عود کند و علامت تعلق حرارت با روح نفسانی و طبعی آنست که در وقت تپ زائل شود و بعد از آن عود کند و علامت تعلق حرارت با هر سه روح آنست که در وقت تپ زائل نشود و بعد از آن عود کند و علامت تعلق حرارت با روح نفسانی و حیوانی و طبعی آنست که در وقت تپ زائل شود و بعد از آن عود کند و علامت تعلق حرارت با روح نفسانی و حیوانی و طبعی

مسمی است بریح الشوکه و تدبیرش اخراج خون و تنقیه صفراست تنبیه وجع المفاصل
که از مواد مرکب افتد علاجش نیز مرکب باید کرد و بدانند که سورنجان در جمیع اقسام نافع است
اکثر او طلاءً خصوص در نقرس لیکن باید که چون بخورند زیره و زنجبیل آمیزند تا معده را ضرر ندهد
و در اثنای اکل او مفاصل را بموم روغن چرب دارند تا عضلات مفاصل را آسیب نرسد
ذکر ادویه مسکن وجع سورنجان سپید و نبات مساوی کوفته بیخته سه درم آب سرد بدهند
دیگر کشنیز خشک سه درم با همچند شکر بدهند دیگر تخم خشخاش سپید دو درم با همچند شکر دهند
دیگر اسبغول در آب گرم لت کنند و روغن گل آمیخته طلا نمایند دیگر حلبه با سرکه طلا سازند
فائده اگر از استعمال رواوع و مخدر در نقرس و جز آن اختلال دماغ پدید آید باید که آن
دوا را زود از عضو بردارند و بطبیخ بابونه و خطمی تنطیل نمایند بران عضو تا ماده از دماغ بحل
خود باز گردد و هرگاه در وجع الورک و عرق النسا و اسود ناهد و داغ دهند بر ورک در
وجش و بر شتالنگ در عرق النسا و رگ عرق النسا و کشودن در عرق النسا نیز نافع است
و نشان این رگ آنست که گره دار باشد و احوط در داغ آنکه سیخ آهنی گرم کنند و بالاتر از شتالنگ
بهشت انگشت داغ دهند در عرض و یک داغ بر سیخ خنصر و بنصر پشت پای دهند خط مانند
و استعمال چوب چینی بشرائط محافظت اثر تمام دارد در ازالهٔ همه امراض مفاصل و غیر آن
فصل ۵ در دوای وی آنست که رگهای ساق بزرگ و سطبر شود و علاجش تنقیه سوداو بلغم
است و بعد فصد و اسهال وقتی رگهای مذکور را فصد کردن تا از ذوات آن ماده برآید و پس از
ظهور خفت سپیدهٔ بیفته بر ساق طلا کنند یا ببندند باعتدال تا ماده دیگر نریزد **فصل ۶** در
داء الفیل و وی آنست که پای مریض چون پای پیل نماید و علاجش نیز همانست که بدوالی
گذشت و اگر شدید بود متعرض نباید شد **فصل ۷** در وجع العقب یعنی درد پاشنه و بیش

از یکطرف بود والا از هر دو طرف و ایضاً اگر علت در ید باشد اکحل زنند و اگر در رجل باشد
باسلیق و هر چون که باشد خون وا افگیرند بعد حسب حاجت تلیین شکم کنند و اشربهٔ معدله دهند
و در ابتدا و ترا ید در وا دعات طلا نمایند اما بعد فصد و عند شدت درد مخدرات نیز بیفزایند
و قریب بانتهام رخیات ضماد سازند چون بنفشه و خطمی و بعد رسیدن بانتها محللات چون اکلیل
و بابونه بکار برند ضماداً و نطولاً و اگر فساد خون بود بسبب آمیختن صفرا در وی آثار صفرا نیز
پیدا بود چون شدت وجع و حرقت و جز آن علاجش نیز فصد است و تلیین اما در ینجا باخراج
خون کثیر حاجت نیست و بعد تنقیه استعمال مدرات بارد و نفع تمام دارد و تضمید محللات اصلا
در ینجا نشاید و سکنجبین در ین هر دو انفع الاشیاست اما بسیار ترش نباید و اگر صفرا بود و آثار صفرا
صرف پیدا بود و علاجش تلیین و تعدیل است و قی نفع تمام دارد و بفصد حاجت نیست
و بدانند که از صفرای صرف وجع المفاصل نادر است که پدید آید و اگر بلغم بود نشان دے
کثرت ثقل است و دیگر آثار برودت و علاجش قی است و اگر کفایت نکند منضج و مسهل
پرواز ند بکرات و بعد تنقیهٔ تام مدرات حار دهند و در ینجا هیچگاه رواوع صرف
و محلل صرف بکار نتوان بست و اگر سودا بود نشان او کمودت لونست و قلت وجع
و تمدد و کثرت صلابت و رم و علاجش فصد است و تنقیهٔ سودا بمسهل بعد نضج تام و تضمید
مراهم ملینه فائده چون فصد کنند رگ وسیع زنند پس اگر خون غلیظ و سیاه آید وافر
بگیرند و اگر سرخ و صاف آید فورا بند کنند و به تلطیف مادّه کوشند بعده بفصد پرواز ند
و اگر ریح بود نشان او انتقال درد و شدت تمدد است و علاجش گلقند و گلاب و عرق
بادیان و شربت بزوردانست و روغن گل مالیدن و به تنقیهٔ بلغم و تجفید بضم متوجه
بودن و نوعیست از ریحی که از شدت حدت باستخوان میرسد و آنرا می شکند و فاسد سیاه

بعد ان [illegible] طلا نمایند باید کہ بہت رفع مادہ صفرا [illegible]
روغن وا یا شاوا و قاقیا با سرکہ و آب سرد [illegible]
و کشنیز و مانند آن طلا نمایند [illegible]
ماؤف ۱۲ طب اکبر ۵۵ قوا ضماد [illegible]
محل کہ قیمہ در مفاصل حار را سودا دارد [illegible]
بسرشند و استعمال نمایند ۱۲ طب اکبر ۵۵ و تضمید
محللات اصلا در ینجا نشاید بلکہ چیزہا [illegible]
کہ بقبض شود چون آبہ [illegible]

انفع اما در انجا که بلغم منصب شده باشد تصعید محللات در اکثر کفایت کند بی تنقیه
واگر تداخل ریح بود در ظهر نشانش همانست که در انصبابی رفت الا ثقل که درین نباشد
یا کمتر باشد اما در اکثر در و منتقل بود و علاجش نیز همانست زیرا که اصل این باد بلغم است
واگر کثرت جماع بود علاجش ترک جماع است و تدهین پشت بروغن گل و سورنجان و اگر
کافی نشود و تنقیه نمایند بلغم را و اگر ضعف کلیه بود علامت و علاج آن گذشت و اگر امتلای
رگ پشت باشد از خون نشان وی آنست که از ابتدای فقره پشت تا قطن در دکند
وخربان و علاجش فصد باسلیق و مابض ست و تبرید شربا و طلا و اگر بمشارکت رحم بود چنانچه
بعض زنان را وقت آمدن حیض میشود بجهت فراغت نیامدن حیض علاجش اورا حیض است
وتدهین پشت بروغن گل **فصل ۳** در وجع خاصره و اسباب و علامت و علاجش
ازوجع ظهر جویند **فصل ۴** در وجع المفاصل یعنی در دبند گاه عام است که این در دبا درم
باشد یا بی ورم بالجمله انچه در مفصل سُرین افتد وجع الورک نامند و انچه از ورک خیزد و بر پای
فرود آید عرق النسا خوانند و انچه در مفصل کعب یا در انگشتان پای افتد نقرس گویند و آن
بیشتر در ابهام پای شود اما انچه در مفصل اطراف افتد نامی علیحده ندارد و باسم مطلق
که وجع المفاصل است مسمی است و چونکه سائر اقسامش در اسباب و علاج متحد اند تدبیر
کلی نوشته می آید و بعضی امور که مخصوص اند بابابی اشاره بدان کرده خواهد شد انکه سبب
وی اگر سوء مزاج ساده بود گرم یا سرد یا خشک نشان وی آنست که بتدریج حادث
شود و ثقل و ورم هیچ نبود پس آثار مخصوص هر کیفیت بر وجود آن گواهی دهد علاجش
تعدیل بست شربا و طلا اگر اما سوء مزاج رطب سبب وجع نمیشود و اگر کثرت خون بود
نشان او حمرت عضو است و تمدد و ضربان و علاجش فصد است از طرف مخالف اگر علت در

بزنان نیز ظاهر میشود و تدبیرش همانست که در مردان گفته شد باب ۲۳ در امراض ظهر
واطراف یعنی انچه به پشت و دست و پای تعلق دارد فصل ۱ در حدبه و آن زوال فقارست
بقدام یا خلف یا یمین یا یسار باشد آنرا که بقدام بود حدبة المقدم و تقصع نامند و آنرا که
یمین یا یسار باشد التواخوانند اما حدبة الموخر نامی علیحده ندارد و حدبه بحقیقی همین ست
واسباب حدبه مطلقاً نسج است یکی ورم عضله نواحی فقار دوم نسج غلیظ که زیر فقار
بند شود سوم رطوبت مائی که در جرم رباط فقار نافذ شده ارخا نماید چهارم تشنج
رباطات مذکور پنجم سقطه و ضربه اما انچه سببش باد غلیظ باشد مسمی است بریاح الافرسه بالجمله
علامت ورمی تقدم وجع صلب است مع حمی حاده و علامت بادشدت وجعست بی تپ
و علامت رطوبت سپیدی لونست و تقادم تدابیر مرطب و علامت سقطه و ضربه ظاهرست
علاج در ورمی فصد و تلیین کنند و حسب حاجت اضمده استعمال نمایند و همه انچه تدبیر ورم سرد
بعمل آرند و در تشنجی انچه بحیح الکلیه گفته شد بکار برند و در رطوبی نیز همان کنند که بتشنجی و در تشنج
انچه در مبحث تشنج مطلق گذشت و در ضربی و سقطی مهره را بجا آرند و اگر فرو رفته باشد بجذب
فقار بوضع محاجم نار و غیره یا بوضع زفت و مقل باقدری عاقرقرحا سرشته و اگر بیرون سو
باشد برد آن بید و هر چون که بود بعد رداد و به قابضه ضماد نمایند جهت محافظت
فصل ۲ در وجع ظهر یعنی درد پشت و سببش اگر وقوع سور مزاج ساذج بود در پشت
نشان او احساس سردیست و در دی ثقل و انتفاع از سخونت علاجش تسخین است
اکلاً و ضماداً و اگر تولد بلغم بود در ان یا انصباب وی بران نشان او وجع مع ثقل است پس
تقدم تناول چیزهای بلغم افزا بر تولد بلغم گواهی دهد و حدوث آن عقب غضب و تعب
و جز آن که تحریک ماده نماید بر انصباب شاهد باشد و علاجش تنقیه است و استعمال شیاف

میزان الطب

نوشانند و اولیٰ و یه مرخیه ضماد نمایند و به همین تدبیر ملازم باشند و اگر دیر کشد انجیر و خردل
جوشانند و بطبیخ او حقنهٔ رحم فرمایند و جرم اینها کوفته در محل درم بر عانه ضماد سازند و بعد
انفجار به تنقیهٔ ریم و اندمال کوشند چنانچه گذشت **فصل ۲۳** در سرطان رحم و این اکثر عقب
ورم گرم رحم افتد و نشان او صلابت و حرارت و ضربانست و درد تا حجاب سینه برآمدن و پشت پای
متورم شدن و هرچند ورم مذکور دوا پذیر نیست لیکن جهت آنکه قوت نگیرد با صلاح همی کوشند
باستعمال مراهم در و نشان و فرزجه و جزآن و مرهم رسل خاصیتی عجیب دارد و جهت تنقیهٔ سودا
گاه گاه فصد و اسهال لازم است و اعانت بر ترطیب واجب **فصل ۲۴** در اختناق رحم
و این مرض شبیه است بصرع و غشی لیکن درین کف از دهن نمی آید و اضطراب نمی افتد اما
بیهوشی مفرط میباشد که هرگز چیزی نمیشنود و علاج در حالت مرض تدبیر همانست که در غشی و صرع
گذشت الا آنکه چیزهای خوشبو قطعاً نبویانند بلکه گوگرد و مقل پیش بینی سوزند و عطریات در
رحم مالند و دغدغه کنند و اگر جماع ممکن باشد خاصتهً اگر عدم جماع و تراکم منی باعث
بوده باشد نفع تمام دهد و آنجا که حبس طمث موجب بود فربیون و فلفل حمول سازند و در حال افاقت
حسب حاجت تنقیه و تقویت توان کرد **فصل ۲۵** در اجتماع آب در رحم و نشان او و اجتماس حیض است
و ظهور حالتی شبیه باستسقای زقی و باشد که گاهی رطوبت از رحم بالا آید علاجش تنقیه است
و مدرات دادن و آنچه از بهر استسقاء و سیلان رحم گفته شد بکار بستن و جوع و ریاضت نفع تمام
دارد و گویند خربق سپید حمول کردن اثر کثیر دارد **فصل ۲۶** در نفخهٔ رحم و نشان او انتفاخ
عانه است مع الوجع و از زدن دست چون آواز طبل برآمدن لهذا بعضے در تعریفش گفته اند حالتیست
شبیه باستسقاء طبلی علاج تنقیه بدن و کسر باد نماید مفتیات حقناً و فرزجهً و ضماداً
و تکمید اً و آبزناً و هرچه در طبلی ست در اینجا بکار آید **فائده** عذیطه و ابنه و عاقونا

ورامک آلائیده بوساطت آن رحم را برداردپس آن کروبه همانجا بداردو برفائد دیگر
فرج را محشو سازندو بعصابه ببندند نوعی که الیق بود پس برعانه و نواحی فرج قابضات
ضماد نمایند و بر کمرگاه مائل بطرف ناف محاجم نهند بلاشرط و بمکند و تاسه روز
باید که برهمین هیأت بماند واز هرچه مضر بود و محرک باشد اجتناب کنند و پیوسته عطریات
بوینید و روز سوم برخیزد و آن کروبه دور کرده تجدید نمایند و مربوط العصابه مشی کنند
برفق تا خاطر جمع شود **فصل ۲۰** در میلان رحم یعنی مائل شدن رحم بجانبی و وی بمس
اصابع معلوم میشود قوابل را ایضاً وجع در وقت جماع لازم آنست و باشد که زحیر آرد
وبول و غائط حبس کند علاج اگر سببش امتلاء وامتداد رگها بود از خون فصد صافن کنند از
محاذی شق مائل واگر بقبض بود از اصابت برد در آبزن مرطب نشانند و روغن بابونه و بیضه
مالند واگر انصباب رطوبات بود بر رحم حقنه نمایند بایارجات و بعد زوال سبب اگر میلان باقی بود
قابله را فرمایند که بانگشت راست کند بعد تمریخ قیروطی یا شحوم برنگشت تا اذیت ندهد **فصل ۲۱**
در ادرام رحم و سببش اگر مادهٔ حار بود نشان وی تب حار است و تواتر نبض و نفس و فساد معده
ودماغ وظهور وجع در عانه یا قطن حسب وقوع ورم در مقدم رحم یا موخرش و در خاصه تین
اگر بهبود و جانب بود علاجش همانست که در ورم مثانه گذشت و چون ریم کند و بشگافند بتدبیر
قرحهٔ رحم کوشند و اگر بلغم بود وجع نواحی عانه مع الثقل پیدا بود علاجش قی است و انچه در ورم
سرد مثانه گذشت و اگر سودا بود نشان وی ظهور صلابت است و میان رحم و قلت وجع
وکثرت ثقل علاجش تنقیهٔ سوداست بفصد و اسهال و استعمال مرهم شحوم و ادهان رزقا
وحمولا و بطبیخ شبت و حقنی آبزن ساختن شبانروزی دو بار **فصل ۲۲** در دبیله رحم و ورم چون
پخته شود و سر نکند دبیله نامند علاج اگر در فم بود بشگافند تا ریم برآید و اگر در قعر بود مدرات

ورمک آلائیده بوساطت آن رحم را بردارند پس آن کروبه همانجا بدارند و برفائد دیگر
فرج را محشو سازند و بعصابه ببندند نوعی که الیق بود پس برعانه و نواحی فرج قابضات
ضماد نمایند و بر کمرگاه مائل بطرف ناف محاجم نهند بلاشرط و بمکند و تاسه روز
باید که برهمین هیأت بماند واز هرچه مضر بود و محرک باشد اجتناب کنند و پیوسته عطریات
بوینید و روز سوم برخیزد و آن کروبه دور کرده تجدید نمایند و مربوط العصابه مشی کنند
برفق تا خاطر جمع شود **فصل ۲۰** در میلان رحم یعنی مائل شدن رحم بجانبی و وی بمس
اصابع معلوم میشود قوابل را ایضاً وجع در وقت جماع لازم آنست و باشد که زحیر آرد
وبول و غائط حبس کند علاج اگر سببش امتلاء وامتداد رگها بود از خون فصد صافن کنند از
محاذی شق مائل واگر بقبض بود از اصابت برد در آبزن مرطب نشانند و روغن بابونه و بیضه
مالند واگر انصباب رطوبات بود بر رحم حقنه نمایند بایارجات و بعد زوال سبب اگر میلان باقی بود
قابله را فرمایند که بانگشت راست کند بعد تمریخ قیروطی یا شحوم برنگشت تا اذیت ندهد **فصل ۲۱**
در ادرام رحم و سببش اگر مادهٔ حار بود نشان وی تب حار است و تواتر نبض و نفس و فساد معده
ودماغ وظهور وجع در عانه یا قطن حسب وقوع ورم در مقدم رحم یا موخرش و در خاصه تین
اگر بهبود و جانب بود علاجش همانست که در ورم مثانه گذشت و چون ریم کند و بشگافند بتدبیر
قرحهٔ رحم کوشند و اگر بلغم بود وجع نواحی عانه مع الثقل پیدا بود علاجش قی است و انچه در ورم
سرد مثانه گذشت و اگر سودا بود نشان وی ظهور صلابت است و میان رحم و قلت وجع
وکثرت ثقل علاجش تنقیهٔ سوداست بفصد و اسهال و استعمال مرهم شحوم و ادهان رزقا
وحمولا و بطبیخ شبت و حقنی آبزن ساختن شبانروزی دو بار **فصل ۲۲** در دبیله رحم و ورم چون
پخته شود و سر نکند دبیله نامند علاج اگر در فم بود بشگافند تا ریم برآید و اگر در قعر بود مدرات

بنوشانند و روغن بابونه و بیضه و دهن گاو و دهن بنفشه و دهن گل و شیر زن و شیر ماده و شیر خشت و روغن بابون

در رطوبت و منی آنست که رطوبت با غلظت باشد و منی سپید تر و با قوام تر از نسبت رطوبت بود و علاج وی همانست که در سیلان منی مردان گذشت **فصل ۱۷** در احتباس طمث یعنی بند شدن حیض بیش از قلت خون بود نشان وی نخافت بدن است و جز آن از لوازم وی علاجش افزودن خونست باغذیهٔ مقویه و اگر غلظت خون بود بسبب برودت یا مخالطت خلط غلیظ تقدم اسباب و وجود آثار بر وی پیدا باشد علاجش تنقیهٔ اخلاط غلیظ است و استعمال ملطفات شربا و بخورا و اگر انسداد افواه عروق رحم بود نظر کنند که موجب آن حرارت است با برودت یا یبوست و حسب آن تعدیل نمایند چنانچه در عقر گفته شد و اگر بموجب انسداد اندمال قروح رحم باشد علاج نپذیرد لیکن جهت امن از آفات کثرت فصد و ریاضت و تقلیل غذا لازم است و اگر رتق بود ذکر رتق می آید و اگر فربه مفرط بود که مسالک بند کند علاجش تنهیل است و اگر انحراف رحم بود تدبیر میلان وی نمایند **فصل ۱۸** در رتق و وی آنست که چیزے زائد در فم فرج یا مابین فرج وفم رحم و یا بر فم رحم پدید آید اول مانع دخول قضیب ست و ثانی مانع دخول تمام و ثالث مانع دخول نیست لیکن مانع می آید خروج حیض را و علاجش دشوار است **فصل ۱۹** در نتور رحم یعنی بر و ز رحم و نشان خروجش آنست که در عانه و قطن و مقعد درد عظیم پدید آید و کز از و رعشه افتد و در فرج جسمی نرم محسوس شود علاجش آنست که اول تنقیهٔ امعا کنند بحقنه و تنقیهٔ مثانه بمدرات بعده روغن زیتق یا گل بگیرند و قدری روغن عنوق و قدری غالیه دران آمیزند و نیم گرم در رحم چکانند و بران بمالند پس برپشت خوابانند و رانها بردارند بنوعیکه کشاده باشند و بهم نه پیوندند و پایه را فرمایند تا از مرعز سے گروهه ساخته و به طبخ قابضات که در شراب مطبوخ باشند تر کرده و در رحم آفاقیا وسک

یا چرک پاک شود و بعده مرهم باسلیقون بر روغن گل حقنه نمایند تا نغز کند و اگرچه در عنق رحم بود فرزجهٔ ادویهٔ مذکوره کفایت کند و بحقنه حاجت نباشد و شهد فقط یا در شیر جوشیده بصوف یا پنبه حمول کردن در تنقیهٔ رحم نفع تمام دارد و عند شدت وجع افیون و زعفران بشیر زنان حمول سازند **فصل ۹** در شقاق رحم نشان او ازیاد وجع است وقت جماع و برآمدن ذکر خون آلوده خاصه اگر در عنق بود علاجش بمرهم که در شقاق مقعد بکار آید کنند و مرهم باسلیقون یا پیه بط و روغن بنفشه نفع تمام دارد فائده گاه باشد که بسبب دلالت یا از ازاله بکارت جا بیکه در میان دبر و قبل واقع است بشگافد علاجش مرهم از مغز ساق گاو و موم سپید و پیه گردهٔ بز کنند و سنگ راحت کثیر المقدار سائیده بر فاده نهاده ببندند تا بطوف شق لاحق شود و از هر چه مضر باشد پرهیزند **فصل ۱۰** در حکهٔ رحم و علاجش بعد تنقیه برگ پودینه و پوست انار و عدس مقشر کوفته و بیخته و بمثلث یا شراب یا سرکه آمیخته حمول ساختن هست بصوف و روغن گل و بنفشه مالیدن و حکة القبل را نیز تدبیر همانست **فصل ۱۱** در بواسیر الرحم و وی هم چون بواسیر مقعد بود و علاجش همانست که در بواسیر مقعد گذشت **فصل ۱۲** در ثبور رحم و وی بمس معلوم شود و باشد که خارش کند و علاجش تنقیه و تعدیل ست و مرهم اسفیداج مالیدن اگر ثور در عنق بود و در رحم حقنه کردن اگر ثور غائر باشد **فصل ۱۳** در ثالیل رحم و این نیز بمس معلوم شود علاجش فصد و اسهال سودا ست بطبیخ بابونه و اکلیل و حلبه و تخم کتان آبزن سا خطمی و مدام قبل شستن **فصل ۱۴** در ناصور رحم و وی قرحهٔ مزمنه هست و تدبیرش گذشت **فصل ۱۵** در سیلان رحم یعنی برآمدن رطوبت از رحم و علاجش تنقیه و تجفیف هست بمراعات حرارت و برودت مزاج **فصل ۱۶** در سیلان منی زنان و فرق

سلسلهٔ تولید مرهم باسلیقون بقیه
آن را بیخ بسته گاو و زفت مساوی
در هم بهم شسته و بآن اضافه کنند
بیاستعمال نمایند ۱۲ انتهای
سلسلهٔ تولید مکرر رحم و سبب آن
خلط مادهٔ صفراوی است یا مایع بورقی
یا رکال سودا وی و باشد که ذی تجویف
پدید و مکرر آرد و استدلال باتفاوت
سبب بنگ ملت توان کرد بعلت
پدید و رفع و عدم استدلال
شش زبان طویل دلیل قوی است
طب اکبر سلسلهٔ قوله بعد تنقیه ای اول تنقیه
نمایند بقصد و استعمال سبب سبب در ریه
منذل و با مثنا اعضا و الجیه آمیس کشنیز
و خرزه و کاهو طلا کردن و روغن گل مالیدن
سودا و اردو ۱۲ طب اکبر سلسلهٔ قوله علاجش
بایدو نیست بحقنه کار و بقصد فرو نیامد
و خلط سودا وی
ترکیب حبوب تنقیه و تحلیل سودا وی
زرک رشته و مطبوخ افتیمون
بهمه دو این مرهم استعمال نمایند صفت آن
اقلیمیا را در جوهر مرداسنگ ساییده یک عدد
موم سپید و پیه گردهٔ بز هر دو روغن خشخاش زرد آلو یا بنفشه
بهست درم هم ساز د چنانکه مرهم است ۱۲
طب اکبر سلسلهٔ علاجش تنقیه و تعدیل است
پس باید که فصد باسلیق کنند و جهت تسکین
صفرا بکمین و شیره انار و خرفه و کشک جو دهند ۱۲
طب اکبر سلسلهٔ قوله در برآمدن رطوبت دو این
فصل گذشت از تخم برآید باقی بود یا صفراوی
یا سودا وی یا بلغمی بود یا صفراوی
استعمال

بیرون غیبت خطاطالب تفسیر کردن
خرقه بار دارد و بعد از خشک شدن
خرقه بلون خرقه نغز کند ۱۲ طب اکبر
سلسلهٔ اعانت اپس باید کرد بعد
بیخته رحم اگر حرارت نبود جهت
دو افیون دو گز سیاه و آب بپاشند
و با یابس فتر ایار کرده رحم را حقنه کنند
دار اگر حرارت باشد برای تنقیه رحم ۱۲ کذا
گفته شده بر خوانند ۱۲ کذا
طب اکبر

وهمچنان فرق در رجا و استسقا بر ما پیدا آن بالجمله صلابتی که در رجا میباشد از همه فارق است
وسببش اگر ورم صلب رحم بود تدبیرش می آید و اگر انصباب خلط یا تولد ریح بود در عقر گذشت
واگر تولد صورتی ناقص بود در رحم جهت اشتمالش بر آب زن فقط و تدبیرش اسقاط آنست
بسقطات چنین فصل ۶ در کثرت طمث یعنی افراط خون حیض و آنچه در غیر ایام معتاد آید مسمی
است باستحاضه و سببش اگر بسیاری خون بود آثار امتلا پیدا بود و علاجش تقلیل آنست
واما له بربط تدمین و وضع محاجم زیر آن و بعد فصد جهت قبض قرص کهربا هند و بشافه
ممسک پرداز و اگر رقت و حدت خون بود آثار صفرا پیدا بود و علاجش تنقیه آنست
و تغلیظ خون و قرص و شافه که در دموی گذشت بکار بستن و صندل برعانه طلا
کردن و اگر کثرت مائیت بود آثار بلغم پیدا بود و خون رقیق و سپید آید علاجش تنقیه
و تجفیف است و اگر حدت و کثرت سودا بود سیاهی خون یا کمودت یا خضرت آن
گواهی دهد علاجش تنقیه سوداست بفصد و اسهال و اگر بواسیر الرحم یا قروح آن بود
تدبیران توان کرد و اگر انخراق رگهای رحم بود از عسر ولادت تدبیرش از قروح
وشقاق رحم جویند و اگر زوال بکارت بود علاجش در شراب قابض نشانیدنست بطبیخ
قابضات قبل نشستن و بروغن گل چرب ساختن و خاکستر درخت انگور بر خرقه نهاده
رفاده مانند بر فرج بستن و فاذزهر با دوغ سائیده دادن و شقاق را بمرهم تدارک کردن
فصل ۸ در قروح و جروح رحم و نشان دمی لزوم وجع است و خروج ریم فقط یا خون یا هر دو
بهم آمیخته بالجمله قرحه بی ریم نباشد علاج تا که جراحت ریم نکرده باشد و مانعی نه بود فصد کنند
واصلاح غذا نمایند و قرص کهربا دهند و حقنه فزرجه حالبسه بکار برند اما اگر جراحت ریم کند یا دم
سرد بد قرحه این باشد تدبیرش حقنه برحم کردنست بروغن گل و روغن بنفشه و آب شکر بهم آمیخته

چون عطسه آمدن گیرد دهن و بینی او را بگیرند تا قوت عطسه درون افتد و مدد دهد و اگر پوست مار و سرگین کبوتر مجموع یا تنها بسوزند و دود آن برحم رسانند زود برآرد و اگر بهیچ حیله برنیاید قطع جنین باید کرد قوابل که باین کار مخصوص اند میدانند طریق آنرا فصل ۵ در احتباس نفاس و تدبیر وی از احتباس طمث جویند بیان او دو به که در رحم را که بعضی زنان را بعد ولادت افتد ساکن کند تخم کتان بجوشند و برحم رسانند دیگر شیر خر نیگرم کنند و آبدست نمایند دیگر سُم استر و خرد و دود کنند دیگر آب صعتر نوشانند دیگر طبیخ خبازی نوشانند و برحم رسانند دیگر اگر هیچ دوا نشود ندهد توان داد پوست خشخاش یعنی کوکنار در آب تر نمایند قدری ازان بنوشانند انتباه گاه باشد که باسقاط حاجت می افتد و تا ضرورت نبود از نکاب این نشاید خصوص بعد ظهور حیات و تدبیر اسقاط اینست فتیله از کاغذ بافته بدهن رحم گذارند و اگر این را بقطران یا بآب حنظل یا بطبیخ او یا بزهره گاو آلوده باشند قوی تر باشد دیگر انگزه نیم درم سداب خشک سه درم مر یکدرم بکوبند و بطبیخ ابهل دهند صبح و شام این یک شربت است و غذا نخود آب باشد دیگر تریاق اربعه مجربست و هر چه در احراز مشیمه و جنین میت است نافع و هنگام اسقاط نخست استحمام و تدهین شکم بروغن بید انجیر و شرب اسراق چرب لازم است بعده مسقطات بکار بستن پس از اسقاط مقل و خردل تبخیر کند برحم تا خون سائل شود و غلیظ نگردد فائده هرگاه خواهند زن بارنگیرد تدبیرش اینست که بعد از جماع زن را جهیدن فرمایند هفت باریانه بارو فوراً برخیزانند بعد از نزال عطسه آورند و سر قضیب بروغن کنجد آلوده جماع کردن منی بلغزاند دیگر فلفل بعد جماع بروی تن دیگر سرگین موش باشهد فرزجه ساختن دیگر که تمام عمر مانع آید سرگین فیل خشک کنند و باشهد بخورانند زن را فصل ۶ در رجاء و این مرضی ست مشابه بحمل و فرق درین و در حمل از تجاوز هنگام حرکت و دیگر آثار پوشیده نیست بر زنان

از احتباس طمث و تغیر رنگ و انتفاخ پستان ۱۲

پیشتران

دیگر چه در اخراج مشیمه و جنین الخ

آن دارویی که زنده و مرده و مشیمه را

آرد شاط اشیمه بر بخاست اگر تکی قسط

سلیخه ناخواه فوتنج تخم رنگوش تخم فلیون جعد

فرشیون جعده عود بلسان اسارون افیون یک

جزوی جعد اکر شانزده وزن راحه دوی اشانزده

۱۲ طب اکبر ۵۴ و فرق درین و در حمل

اع باید دانست که فرق درحمل صادق هست

بهاکه حمل گاه دست انست که درین حالت

شکم باصلابت بود و دست بر پایین مست

دفترل باشد و حرکت او مثل حرکت

چنین نباشد و زمان وضع درگذرد

و تا چهار سال جایز بلکه تا ۶

میخانند و دوائی پذیرد و این علت

بسبب اهمال عالج و اعتماد زنان

باستقای کشد ۱۲ الکرانی

طب الاکبر

برادهٔ دندان فیل یک مثقال بخورانند دیگر بول فیل وقت جماع یا قبل ازان فوشانند دیگر
پنیر مایها خصوص کہ پنیر مایهٔ خرگوش فرزجه فرمایند متصل بپاک شدن حیض بہ وعنقریب مجامعت
نمایند **فصل ۲** در کثرت اسقاط یعنی بسیار افتادن جنین و سببش یا از امور خارجیه بود یا نفسیه
یا بدنیه و علاجش منع سبب کافیست و تفصیل اسبابش در عقر جویند کہ این ہر دو متحد الاسباب اند
و اکثر **فصل ۳** در عسر ولادت تدبیر وی حسب تقاضای ہوا و حال پوشیده نیست و طریق
صواب در حق جبالی خاصتہً آنانکہ ولادت آنہا بعسر باشد آنست کہ از ماه ہشتم نوشیدن شیر
شروع کنند بقدر ہضم و قبول طبع و چون آثار وضع ظاہر شود بحمام برند و آب گرم بروی ریزند
و در آبزن نشانند و تدہین نمایند و چند قدم بگردانند پس متوجه سازند بوضع بحضور قابله
و پیش ازین باید کہ از بول و غائط خود را خالی کند و از آب سرد و سردیهای دیگر و ترشیها
احتراز کند و بر در دهنیز بماند و دم فرو کشد و آواز ندہد و بر پای زور کند و قابله روغن بادام
یا روغن کتان و لعاب تخم کتان نیم گرم بر فرج رحم بسیار مالد تا طفل بسہولت برآید ذکر ادویه کہ بالخاصیت
عسر ولادت را سیر سازد سنگ مقناطیس قطعهٔ کلان در دست چپ و ہند دیگر بسیار بر زانوی
راست بندند دیگر دارچینی نخورانند و اگر حلتیت یا جندبیدستر آمیزند و بدہند زود اثر کند اما اگر
حرارت نباشد توان داد دیگر پوست خیارشنبر چہار مثقال نرم بکوبند و بپزند و بشربت بنفشه
یا نخود آب آمیزند و بخورانند مجرب است و حوامل را عطریات بسیار نباید شمانید خصوص وقت
وضع کہ قطعاً مجوز نیست **فصل ۴** در احتباس مشیمه و موت جنین نشان موت جنین
آنست کہ حرکت نکند و اطراف حامله سرد شود و نفس متواتر زند علاجش مبادرت در
اخراج است باید کہ مشکطرا اشیع و پرسیاوشان و اہل ہر یک سه درم ترمس پودینه ہر یک
دو درم بجوشانند و باده مثقال نبات نوشانند و عطسه آورند بشمانیدن کندش و شونیز و جرآن

میزان الطب

سبب اسقاط یا شدن اعضای جنین و اگر بسیار باشد چون ہر بیماری
در وقت بکار دارند و اگر بسببی دیگر
موجب بود یا از اندرونی کوشند مع عایت
ولادت و مزاج رحم و اطباء اکبر علاج عسر ولادت
تقاضای ہوا و حال اگر از عسر ولادت
بسبب فربہی زنان و ضعف رحم باشد روغن
بنفشه و زنبق و بیدمشک و شبت و مرزنگوش
پخته با انجیر و شیر گاو و آب تازه باشد
و اگر از خشکی و لاغری زنان و ضعف
رحم باشد روغن بادام و روغن گاو و شیر
گاو و آب تازه و شبت و مرزنگوش
پخته با انجیر و شیر گاو و آب تازه باشد
و اگر از سردی مزاج رحم باشد روغن
بنفشه و زنبق و بیدمشک و شبت و مرزنگوش
پخته با انجیر و شیر گاو و آب تازه باشد
و اگر از گرمی مزاج رحم باشد روغن
بنفشه و زنبق و بیدمشک و شبت و مرزنگوش
پخته با انجیر و شیر گاو و آب تازه باشد
و اگر از خشکی مزاج رحم باشد روغن
بنفشه و زنبق و بیدمشک و شبت و مرزنگوش
پخته با انجیر و شیر گاو و آب تازه باشد

سبب توان کرد و دلیل حرارت رحم حرارت و غلظت و سواد خونست و دلیل برودت مقارنت و دیر دیر آمدن حیض و عدم حرفت و دلیل یبوست خشکی فرج است و قلت حیض و دلیل رطوبت سیلان رطوبت است از رحم و اینچنین کس اگر حمل گیرد زیاده از سته ماه حمل نماند و انچه مادی بود از نوع رطوبت سائله بر نوع ماده استدلال کنند و اگر افراط فربهی بود علاجش تهزیل است و اگر افراط لاغری بود علاجش تسمین است و اگر حبس حیض بود علاجش ادرار و اگر ورم رحم یا بواسیر یا قرحه یا صلابت وی بود علاجش دفع سبب است و هریک ازین در محل خود ذکر شده و اگر باد غلیظ بود که در رحم تولد کند نشان وی انتفاخ عانه است و ظهور باد از فرج وقت جماع باواز و علاجش کسر باد است و مجمره ناری نهادن و روغن بید انجیر بقدر سه درم همراه ماء الاصول هر روز دادن و بگوشت طیور غذا کردن و اگر وقوع افتی بود در فم رحم چون ورم صلب بارتق یا ثولول و مانند آن هرچه مسد فم او شود علاجش ازالهٔ سبب است چنانچه بیاید و این نوع عقر را انغلاق الرحم نامند و اگر انحراف فم رحم بود از مقابل فرج که بدان سبب منی داخل نشود و نشان وی در رحم آنست وقت جماع و تدبیر میلان رحم می آید و اگر امور خارجیه بود چون بسرعت برخاستن زن بعد از اکمال و حرکت عنیف و مانند آن که موجب انزلاق منی از رحم شود علاجش منع سبب است فائده گاه باشد که عقر از جانب مرد بود و درینصورت علاج مرد باید کرد فساد مزاج منی وی در یافته و بر حقیقت عضو مطلع شده و گاه باشد که در اصل خلقت مرد یا زن قابل تولد نبود بالخاصیته بمثابه بعضی اشجار که هرگز بار نمی آرند و عقر حقیقی همین ست که این را علاج نیست بالجمله امتحان عقر حقیقی که از مرد است یا از زن آنست که منی هر دو را جدا جدا در آب اندازند هر کدام که بر آب ایستد و ته نشین نشود و عقر از صاحبش باشد بیان او دیه که بالخاصیته یاری میدهد بر احتمال

سبب توان کرد و دلیل حرارت رحم حرارت و غلظت و سواد خونست و دلیل برودت مقارنت و دیر دیر آمدن حیض و عدم حرفت و دلیل یبوست خشکی فرج است و قلت حیض و دلیل رطوبت سیلان رطوبت است از رحم و اینچنین کس اگر حمل گیرد زیاده از سته ماه حمل نماند و انچه مادی بود از نوع رطوبت سائله بر نوع ماده استدلال کنند و اگر افراط فربهی بود علاجش تهزیل است و اگر افراط لاغری بود علاجش تسمین است و اگر حبس حیض بود علاجش ادرار و اگر ورم رحم یا بواسیر یا قرحه یا صلابت وی بود علاجش دفع سبب است و هریک ازین در محل خود ذکر شده و اگر باد غلیظ بود که در رحم تولد کند نشان وی انتفاخ عانه است و ظهور باد از فرج وقت جماع باواز و علاجش کسر باد است و مجمره ناری نهادن و روغن بید انجیر بقدر سه درم همراه ماء الاصول هر روز دادن و بگوشت طیور غذا کردن و اگر وقوع افتی بود در فم رحم چون ورم صلب بارتق یا ثولول و مانند آن هرچه مسد فم او شود علاجش ازالهٔ سبب است چنانچه بیاید و این نوع عقر را انغلاق الرحم نامند و اگر انحراف فم رحم بود از مقابل فرج که بدان سبب منی داخل نشود و نشان وی در رحم آنست وقت جماع و تدبیر میلان رحم می آید و اگر امور خارجیه بود چون بسرعت برخاستن زن بعد از اکمال و حرکت عنیف و مانند آن که موجب انزلاق منی از رحم شود علاجش منع سبب است فائده گاه باشد که عقر از جانب مرد بود و درینصورت علاج مرد باید کرد فساد مزاج منی وی در یافته و بر حقیقت عضو مطلع شده و گاه باشد که در اصل خلقت مرد یا زن قابل تولد نبود بالخاصیته بمثابه بعضی اشجار که هرگز بار نمی آرند و عقر حقیقی همین ست که این را علاج نیست بالجمله امتحان عقر حقیقی که از مرد است یا از زن آنست که منی هر دو را جدا جدا در آب اندازند هر کدام که بر آب ایستد و ته نشین نشود و عقر از صاحبش باشد بیان او دیه که بالخاصیته یاری میدهد بر احتمال

یافروتر ازان پاریده شود و مراق سالم باشد پس انچه تحت صفاق ست از صفاق بالاتر
آید و مراق را از انجا بلند نماید و همچنان گاه باشد که در محل اربیه یعنی کش ران شق و صفاق افتد
و در انجا شوپیده آید و فتق البطن و الاربیه بیشتر زنان را شود و علاجش ربط آن محل است
بر فائدهٔ تقیل و عصابهٔ محکم و ادویه و پرهیز همانست که در قیل گفتیم و بدانند که این مرض به نمیشود و
تدبیر زیاده برین نیست که زیاده شدن ندهد فائده در ابتدای قیل و فتق داغ دادن بسیخ
گرم انگشتان هر دو پای را نافع گفته اند و همچنان رگ سطبر که در بیخ زنگشت ست از دست
مخالف علت داغ دادن فصل ۱۱ در نتوء سره و دوی اگر یوم ولادت شده باشد بسبب
رداوت قطع ناف یا آسیبی دیگر در همان هنگام در اصلاح کوشند بربط ار فائده و جزان اما چون
مستحکم شود به نمیگردد و اگر در غیر آن هنگام افتد از فتق صفاق آنجا باشد یا از اجتماع
رطوبت بلغمی چنانچه در استسقای زقی میشود یا از اجتماع باد چنانچه در طبلی میشود یا از روئیدن
گوشت زائد در ناف زیر پوست یا از انشقاق رگی زیر پوست و گرد آمدن خون آنجا نشان
فتق برگشتن فزونیست عند الغمز با قراقر یا بی قراقر و نشان رطوبت ثقالت و نشان
باد لین ملمس و ازدیاد و نقصان تتواز باد انگیزد و کاسر باد و نشان گوشت شدت صلابت
و بودن بریک حالت و نشان جمع خون رنگ تتو نفسجی یا سیاه نمودنست علاج انچه از فتق
باشد گذشت تدبیرش و انچه از رطوبت یا باد باشد تدبیرش از استسقای زقی و طبلی
گیرند و انچه از روئیدن گوشت باشد تعرض نکنند و انچه از اجتماع خون باشد
زلو بران چسپانند و ادویهٔ قابض که دهن رگها به بندد و در اعراف ذکر یافته ضماد سازند
تا باز بر نیاید باب ۲۲ در امراض که مخصوص بزنانست فصل ۱ در عقر یعنی حمل نگرفتن
و سببش اگر سوء مزاج رحم بود حار یا بارد یا یابس یا رطب سانوج یا مادی علاجش حسب

یا با دیا آب در کیس خصیه فرود آید و این را فتق نیز گویند بلفظ مطلق و جمهور اورده و قرو نیز نامند
و آنجا که نادل در خصیه مادهٔ غلیظ بود قرو اللحمی خوانند و این فصل بر پنج قسم ذکر کنم قسم اول
در قیلة الامعاء و نشان وی آنست که اندک اندک فرود آید و بمشقت بالارود و وقت
رجوع قرا قر کند و درین قسم گاه باشد که قولنج افتد علاج بتدریج بالا برند و رده را برگردانند دگر
بزد دگر رده و آب گرم بریزند و در آبزن بنشانند پس ازرد این ضماد بر بن خصیه و کشان ان جانب
نهند مصطلی و انزروت کند رد و جوز سرو و برگ سرو و اقاقیا و گلنار رد مرد دم الاخوین و شب یمانی
و خمض و اهلیله و صبر جمله را برابر کوفته بیخته بسریش ماهی سرشته و در آب عنب الثعلب گداخته
و بر پارچه کشیده بگذارند و بر فاده همواره بر بندند تا محکم شود و تا سه روز بسته دارند و مریض را
باید که خفته باشد و بعد سه روز بر خیزد و با فق بگردد و از هر چه مضر بود اکلاً و شرباً و عملاً پرهیزند
و پیوسته جوارش کمونی بخورند و بلجامیکه باین کار مخصوص ست بسته دارند قسم دوم در قیلة الترج
و نشان وی نیز عسر رجوع است اما بی قرا قر و بهمین فرق میکنند در معالی و علاجش همانست
که گذشت قسم سوم در قیلة الثیج و نشان وی آنست که بآسانی بالا رود و قرا قر شدید
کند و علاجش چیزهای بادشکن دانست و از باد انگیز پرهیزانیدن و موضع را بسته داشتن
قسم چهارم در قیلة الماء و نشان او آنست که کیس خصیه سنگین و آبناک نماید و هیچ حیله بالا
نرود و علاجش نشف آب است بدانچه در استسقای زقی گذشت و اگر سود ندهد بزل کنند بنظر یکه
معروفست قسم پنجم در قیل که قرو اللحمی گویند و نشان او غلظت و صلابت و تمادد است
و در کیس خصیه محسوس شود نه در جرم کیس و بهمین فرق میکنند درین دو درم صلب خصیه
و علاجش تنقیه سود دست و هم بدانچه در درم صلب خصیه گذشت پرداختن فصل ۳
در فتق مراق البطن و فتق الاربه باید دانست که گاه باشد صفاق از جای نافذ بالا

برآن گواهی دهد و تدبیرش همانست که در قرحهٔ مثانه گذشت **فصل ۱۹** در ورم قضیب
تدبیرش از ورم خصیه جویند **فصل ۲۰** در حکهٔ خصیه و قضیب و علاجش فصد است و حجامت
ران و اسهال صفرا و بعده تنطیل آب گرم و سرکه و روغن گل مالیدن و سپیدهٔ بیضه
طلا کردن **فصل ۲۱** در شقاق قضیب علاجش از شقاق مقعد گیرند **فصل ۲۲** در ثالیل
و ثبور صلب که بر قضیب و نواحی آن پدید آید علاج سیاه دانه و سرکه با پیه مرغ آمیزند و طلا
نمایند و به مبحث ثالیل مطلق رجوع نمایند **فصل ۲۳** در سدهٔ مجرای قضیب و سبش اگر
تبره بود دبول بدشواری آید و حرقت کند علاجش فصد است و شیرهٔ خرفه و تخم خربزه بشربت
خشخاش دادن و ماهیغل بر روغن بنفشه با دام بر قضیب نهادن و چون سر کند شیاف افیون
بر روغن گل و بشیر دختران چکانند در احلیل و اگر وجع شدید بود اندکی افیون نیز آمیزند و اگر
خلط لزج باشد که بچسپد در احلیل بول بعسر آید بی حرقت و در بول غلظ ظاهر شود علاجش
مدرات دادن است و بطبیخ مرخیات تنطیل کردن و درین طبیخ روغن بابونه قدرے
آمیخته بر ذرق نمودن در احلیل و اگر ثولول بود دبول بعسر آید بی حرقت و بی خروج بلغم
در بول علاج اگر ثولول بخارج قریب بود صبر و سپیدهٔ ارزیر بر روغن گل بچکانند و اگر قوی الاصل
باشد بنیصد صافن و حجامت پردازند **فصل ۲۴** در اعوجاج قضیب یعنی کج شدن
و سبش یا تشنج عصب بود یا ورم عضله و علاجش بعد ازالهٔ سبب لیمین عضوست بمالیدن رو
و جران پس بدست راست کردن در حمام تا راست شود **باب ۲۱** در امراض صفاق و ثرب و مراق
بدانکه پوست شکم را مراق گویند و غشای که زیر مراق است صفاق خوانند و پردهٔ غلیظ چرب را
که زیر صفاق و مماس احشاست ثرب خوانند **فصل ۱** در قیل و وی آنست که منفذ صفاق
که در کیش ان واقع است بجانب خصیه بگشاید یا پردهٔ مذکور ازینجا بشگافد پس ثرب یا امعا

مردان و در فرج زنان چسپانیدن نافع تر بود و اصلاح غذا مفید **فصل ۱۳** در وجع الانثیین
و سبش اگر ورم بود ذکر ورم کرده شد و اگر ریح بود منتقل باشد و تکمید و تدهین او هان گرم کافی است
و اگر سوء مزاج بود حار باشد یا بارد معدلات این بارها گفته شد شرباً و طلاءً و اگر ضربه یا سقطه
یا صدمه بود فصد لازم است و ضماد بنفشه و خطمی و عنب الثعلب و نیلوفر و کدو نافع **فصل ۱۴**
در تصعر الخصیه و سبش برودت است که بیضه را افسرده سازد و تدبیرش استحمام و ارخاء
و تسخین است **فصل ۱۵** در ارتفاع الخصیه و این گاه باشد که تمامه بسوی مراق رود
و در ظاهر هیچ ننماید و چون چنین شود عسر بول و تقطیر و فتور در حرکات پدید آید اما در ارتفاع
اندک بجز وجع خفیف آسیبی نیست بلکه گاه درد هم نمی باشد اما چون دیر ماند آفت می آرد
علاجش استحمام است و روغن فرفیون بهر جذب مالیدن و اگر بعد حمام و آبزن مجمعه بزرگ
بر خصیه گذارند و بتدریج بکشند فرو آرد **فائده** گاه باشد که قضیب مرتفع شود و در ظاهر
هیچ اثر نماند و تدبیرش همانست که گفته شد بهر نزول خصیه **فصل ۱۶** در دوالی الصفن
دوی آنست که رگهای کیس خصیه برآمد شوند چنانچه در پای مردم می افتد و علاجش همانست
که در دوالی پای بیاید و صلابت اگر در کیس افتد بدانچه در ورم صلب خصیه گذشت
زائل شود **فصل ۱۷** در استرخاء الصفن یعنی فرو هشتن کیس خصیه علاج مازو و آس
و گل سرخ و گلنار و مانند آن قابضات ضماد کنند و بطبیخ آن تغطیل **فصل ۱۸** در قروح قضیب
و خصیه و حوالی آن و این دو گونه است یکی آنکه قرحه تازه بود و نو پیدا و علاجش بمرداسنگ
و توتیا کنند و رورا و مرهما و اگر خون غالب بود تنقیه نمایند دوم آنکه دیر مانده باشد
علاجش باین مرهم کنند دم الاخوین هر یک دو مثقال صبر مرداسنگ انزروت
هر یک دو درم بروغن گل مرهم سازند **فائده** قرحه که در اصل افتد حرقت بول و درد موضع

در عذیطه و این مرضیست که وقت انزال غائط بی اختیار برآید و سببش ضعف اعضای رئیسه است و کثرت رطوبت و علاجش تقویت است و شافه از اقاقیا و راک و گلنار و صمغ و کندر ساخته برداشتن خاصه وقت جماع و بروغن ناردین مقعد چرب کردن و علاج مباشرت باید که شکم خالی باشد **فصل ۹** در ابنه و آنرا علت الشیاخ نیز گویند و این مرضی است که در امعاء مستقیم حلقه پدید آید و جماع کشانیدن خواهد و علاجش اگر ماده است تنقیه نمایند و اگر از غلبهٔ مزاج انثویت است بضرب استحمامات **فصل ۱۰** در ادرام اثیین و سببش اگر خون بود عظم ورم و ثقل و حرارت گواهی دهد و اگر صفرا بود شدت حرارت علاج بعد فصد و حجامت پشت و ساق رواد عمات طلا کنند در ابتدا و بعده رواد ع و محلل و بعده محلل صرف چنانچه در باب ادرام مضبوط است و اگر بلغم بود برخاوت و بیاض بود علاجش فی است و منضج و مسهل بلغم دادن و ارد با قلا و نخود با عسل ضماد کردن و اگر سودا بود با صلابت و لمعوت باشد علاج او دو به ملینه ضماد نمایند و بعده منضج و مسهل سودا دهند و اگر ریح بود و عضو منتفخ باشد و آثار مادهٔ دیگر معرا و علاجش تکمید است و کمونی خوردن و اگر کفایت نکند لبنی و مسهل پردازند اما قی در امراض سفلی نافع تر است و بخطر فاسده ورم که در کیس خصیه فقط بود اعراض بخفت میباشد و محسوس میبود و انچه در بیضه میباشد شدت اعراض و تپ و عطش پیدا بود **فصل ۱۱** در تعظیم الاثیین یعنی بزرگ شدن خصیتین و این از قبیل سمن است نه ورم علاج بنج و شوکران و تفاح و جلد خشخاش و حکاکه حجر المسن بآب کشنیز ضماد نمایند و اگر گل ارمنی و سرکه بیفزایند بهتر باشد و این را اگر بر پستان نهند بزرگ شدن ندهد و تقلیل غذا شرط است **فصل ۱۲** در عاقونا و این مرضی ست که در قضیب یا فم رحم اختلاج افتد و علاجش تنقیه و تلطیف خونست و بعد تنقیه عام زلو بر قضیب

اگر کثرت منی بود یا حدت وی یا استرخای اوعیه منی بود تدبیرش در سرعت انزال
گذشت و اگر تشنج عضله اوعیه منی بود نشان آن خروج منی ست بانعوذ بسرعت
و تواتر قضیب و تدبیرش تدهین عانه و خصیه است و بعلاج تشنج کوشیدن و اگر ضعف گرده
بود که شحم او بگداز د و برآید و نشان وی آنست که بعد جماع چون بول کند چیزے سپید
غلیظ برآید بی لذت و دفق و آثار ضعف گرده پیدا بود و علاج ضعف گرده گذشت و این
قسم را بر سبیل مجاز در سیلان منی شمرده اند والا فی الحقیقة سیلان شحم گرده است نه منی
و اگر از استماع کلام جماع و فکر درین کار بود که نفس را خواهشمند ساخته سیلان منی آرد علاجش
قطع سبب است پس اگر مع الکثرة باشد یا مع الضعف یا مع الحدة حسب آن تدارک
کنند انتباه سیلان منی بزنان نیز افتد بهمان اسباب که ذکر کرده شد و گاه باشد
که از استرخای فم رحم افتد و تدبیرش قی کردن و در آبزن قابض نشستن است
دوائیکه همه را سود دهد تخم سداب سه درم تخم فنجنگشت و بیخ سوسن هریک دو درم گلنار
و برگ گل هریک یک و نیم درم کوفته بیخته و دو درم در دوغ یا آب غوره بدهند دیگر که مذی
و وی را سود دهد شهد انج بریان کرده بعسل آمیزند و بدهند **فصل ۵** در منی الدم و سبب
او ضعف خصیه و گرده است و علاجش خصیتین در روغن مصطگی نهادن است اگر بی حرارت
باشد و گرده را قوت دادن **فصل ۶** در کثرت احتلام و علامت و علاجش همانست که در
در و منی گذشت و قطعهٔ اسرب بر پشت بستن بیواسطه محاذی گرده نفع دارد **فصل ۷**
در فرسیموس و این مرضی ست که قضیب دائم قائم بود و تواتر کند علاج اگر از غلبهٔ خون
بود تنقیه وی کنند و تبرید نمایند و اگر از برودت و یبوست بود قی فرمایند و چیزهای
بادشکن بکار برند اکلاً و طلاءً و روغن سداب بمالند بر عانه و پشت **فصل ۸**

از استماع اخبار جماع و فکر او بازدارند و اگر
باشد تا بل گرداننده پس اگر منی منعقد بود و اگر
جماع سرد و بر و مقلات منی منعقد آرد و اگر
ضعیف باشد قوت دهند و آنرا باشتر و بات
و بدین عانه و خصیان و نشستن در آبگرم منی
چون روغن زیتون و روغن بید و روغن سرو کنند
ذی حصی بود و بدین مرهم و روغن مصطگی مضمد آن عضو گردد

میزان الطب

۵۴ قرار روغن مصطگی ده درم افشره بنجاه درم روغن زیت یا روغن
گل سرخ یا روغن کنجد اندک اندک در شیشه کند
و اندر دیگ آب کنده آتش بدهند تا آب
بجوشد و مصطگی بگداز د و بدین مصطگی را در آب
گرم میکنند و آب بار و روغن بجوشانند تا آب
جذب شود پس بکار برند ۱۲ طب اکبر ۵۵
قوی نفع دارد و کوفتگی جامد خواب اسهال کردن
ساختن و در گیهه و پنبه نگاشت و گل سرخ
و امثال آن بروی گستردن جهت سلوی را
خشن ۱۲ طب اکبر ۵۵ و نیز موس بدان

۱۲ بجاویف
۱۲ حرکت
۱۲ بجزجات بلکم
۱۲ و از اسهال گی احتراز نمایند ۱۲

وشراب انگور خام شش رطل ساق — وبازدو گلنار و گل سرخ و کندر و — صعتر و سعد از هریک یک درم — وشب یمانی از هریک دو درم را بکوبند — بخشانیده بپالایند و بدارند و بجسب حال — بانوشند و فرخنوش بخشانیده بگویند — صفت معجون بخشانیده بیاسیاه — ویلیه از هر یک دو درم بخشانیده بگویند — وشیطرج هندی و سنبل الطیب از هریک دو درم بخشانیده بگویند — قسم شصت و هفتم از هریک چهار درم بخشانیده بگویند — همه را بکوبند و بیرند و بر روغن بادام چرب سازند — و با عسل مصفی بسرشند و بعد ده روز مشک — آمیزند و در ظرف چینی بدارند و بعد از شش ماه — بکار برند شربتی دو درم یا زیاده بحسب قوت — مزاج و علاج و بر فرودن بخشانیده نشست — کرآنرا چهار ده شبانروز در سرکه انگور

میزان الطب

تمرهندی اگر از خاک و خاشاک — خشک باشد بعد خشک ساختن بعمل آرند

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج غیر آن مثل است

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

وشراب فرخنوش نافع و اگر شهدانیز باو بجوشانند و بعسل آمیزند و بدهند بغایت سود و بدهد اگر
کثرت منی و غلبهٔ خون بود نشان او اعتدال قوام و کثرت منی ست و قوت آلت و علاجش
فصد است و جماع و تقلیل غذا و حموضات و هر چه متقلل منی و خون بود باید داد و اگر حدت
منی بود نشان او رقت و صفرت و حرقت منی ست و علاجش تبرید ست و تخم کاهو بغایت
سود مند و اگر ضعف اعضا بود خاصتهٔ رؤسا و نشان او آنست که باضعف باه بود و ضعف
عضو گواهی دهد و علاجش تقویت آن عضو است **فصل ۳** در کثرت شهوت و سببش
اگر کثرت خون و منی بود خوبی بدن بر آن گواهی دهد و این را علاج نشاید کرد که ضرر دارد
اما اگر ضرور افتد بفصد و اسهال و تناول حموضات تقلیل نمایند و اگر حدت منی بود تبرید
کافی ست و غسل بآب سرد نافع تر و اگر کثرت باه منی بود و رقت فقط مع ضعف و قلت خون
نشان او کثرت منی و رقت و بیاض است و کثرت نفخ و علاجش شونیز و تخم سداب و تخم
فنجنگشت دادن ست و جوارش کمون نفع تمام دارد و اگر قوت اعضای منی بود مع ضعف
اعضای رئیس نشان وی ظهور ضعف است در عضو رئیس مع قوت اعضای منویه
و علاجش تحذیر اعضای منی ست و تقویت ضعف و اگر ظهور بثور یا قروح یا حکه بود در
اوعیه و مجاری منی نشان او غلبهٔ شهوت است از جماع و انزال بلذت تمام و بسرعت شدن
و آنجا که بثور متقرح شود الم پیدا بود و آثار قروح نمایان و علاج قروح مثانه تدبیر آنست از
فصد و اسهال و غیر آن و اگر کثرت تولد نفخ بود در بدن چنانچه در اصحاب مراقیا می شود
نشان وی شدت نعوظ است و تقدم چیزهای نفاخ علاج اگر حرارت غالب بود مبرد
و هند و اگر رطوبت زیاده باشد مجففات و محللات با دوهند و اگر سودا افزون باشد
باسلیق زنند و مسهلات سودا دهند **فصل ۴** در دور و رمنی و مذی و وذی و سببش

بطبیخ افتیمون و هند ۱۲

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

۱۲ طب اکبر ۱۲ قولنج و کاهو و خشخاش

یا کراهیت او یا تخیل آنکه ویرا بسته اند و بدان سبب شهوت زائل گردد با وجود صحت اعضا
و کثرت منی زیرا که امور نفسیه از سائر موثرات قوی تر است و علاجش دفع آن خیال و دهم
بهر وجه که ممکن شود ششم آنکه در دل یا معده یا جگر یا دماغ یا گرده آفتی و ضعفی افتد و علاجش
اصلاح آن عضو است قسم دوم در استرخای آلت و سببش اگر ضعف بدن یا ترک
جماع زمانی طویل باشد تدبیرش در قسم اول گذشت و تمثیل باب گرم و بعده تمریخ بشیر بلیش
و عقب آن تضمید بزفت در ترک جماعی لازم است و اگر قلت تولد نفخ و ریح بود در اسفل
بدن بنگرند که از برودت ست یا حرارت و یبوست حسب آن تدارک نمایند و این قسم از
قوت بدن و سلامتی اعضاء و انتفاع از چیزهای نفاخ یافتن ظاهر است و اگر وقوع
جنسی از فالج بود با عصاب از انصباب بلغم در اعصاب یا از ملاقات آب سرد و برف
نشان اوی تقدم سبب است و رقت منی و سهولت خروج او بی انتشار و علاجش انچه
در فالج گذشت و حقنه و حمول و مسوح مسخنه را در بیخا اثر تمام است و آنرا که آلت او در این علت
برسیدن آب سرد منقلص و مجتمع نگردد علاج پذیر نباشد اکنون چند ادویه که به تعظیم قضیب
مخصوص اند ذکر کنم اگر آلت را بخرقه درشت بمالند که تا سرخ شود پس وغن مورد
و مانند آن بمالند و بالای آن زفت طلا سازند و این عمل مکرر کنند که مجرب است
و اگر آب کرفس مکرر بشویند آلت را بزرگ سازد و اگر بر وغن گوسپند مکرر چرب نمایند
قضیب را و خراطین خشک یا علق یعنی زالوی خشک در روغن سوسن بسایند و طلا
نمایند همین عمل کند فصل ۲ در سرعت انزال و سببش اگر ضعف ماسکه بود بسبب
برودت رطوبت نشان او کثرت بیاض و رقت منی ست و فقدان آثار حرارت
و علاجش تنقیه است بمسهلات گرم و قی نفع اتم ندارد و معجون خبث الحدید

۱۲ تذکرهٔ طب اکبر

وغلظت باشد واگر ضعف در جگر است مائل بسرخی و رقت باشد و علاجش تقویت جگ
وگرده است واگر تاکل رگهای اعضای بول بود نشان قروح پیدا باشد و تدبیر و
گدمشت و قرص کانجه انفع است **باب ۲۰** در امراض که بمردان مخصوص است و وی
مشتمل بر چند فصل است **فصل ۱** در نقصان باه و استکمال این عمل موقوف بصحت اعضا
رئیسه است و پوشیده نماند که نقصان باه بر دو گونه است یکی آنکه شهوت و آرزوی جماع
ضعیف بود دوم آنکه آلت مسترخی گردد **قسم اول** در ضعف شهوت و اسباب ضعف
انواع است یکی آنکه بدن ضعیف شود از قلت غذا و بدان سبب روح و ریح و خون که ماد
شهوت است کم شود و نشان وی ضعف قوت است و تقدم جوع و علاجش تقویت
باغذیه لذیذه و ادویه مقویه و ملهو و لعب و غنا دوم آنکه منی کمتر تولد کند مع تناول اغذ
بوفور و نشان وی قلت خروج منی و نزارت است و موجبش وقوع سوء مزاج است
و آلات منی و تصور از مماثل و انتفاع از ضد دلیلی قویست بر نوعیت سوء مزاج و علاجش
تبدیل ست سوم آنکه منی متحرک نشود و لذع و وخز و غدغه در ذات وی نماند اگرچه متولد بیشو
و کثیر بود و ظاهر است که تا منی در حرکت نیاید و از بخره از وی نه برآید شهوت پدید نیاید و نشان
وی آنست که منی کثیر برآید و غلیظ بود و بدشواری خارج شود و ابتدای لذوظ ضعیف
باشد و بعد زمانی از دخول قوی گردد و علاجش تسخین است باستعمال زرعونی و لبوب
و معجون بزور و مانندان چهارم آنکه ترک جماع اتفاق افتد زمانی طویل و مودی بضعف
باه شود و علاجش بتکلف خود را مائل کردنست بدین کار و نظر در تسافد حیوانات و استما
کلام جماع و تناول ادویه مهیجه مفید و عاقرقرحا بروغن مغز پنبه دانه طلا کردن بر عا
و اثمین و قضیب نافع **پنجم** آنکه امری از امور دهمیه در نفس تمکن گیرد و چون احتشام منفو

بود تدبیر آن عضو باید کرد و اگر زوال فقرها که محاذی مثانه است بود بر دفقار کوشند و در
سلس البول این را مشروحا بگوییم **فصل ۱۱** در تقطیر البول و اسباب وی از مبحث احتباس
معلوم شود و حسب آن سبب معالجه توان کرد **فصل ۱۲** در سلس البول یعنی برآمدن بول
بی ارادهٔ وسببش اگر استرخای مثانه بود یا سوء مزاج گرم که بر مثانه افتد یا ورم که در اعضاء
مجاور افتد یا خلع مثانه تدبیر وی از مبحث احتباس جویند و اگر شرب مدرات چون شراب
خربزه و مانند آن بود ترک سبب نمایند و اگر زوال فقرات محاذی مثانه بود و بعد ضربه
وسقطه عارض شود پس زوال اگر بداخل است جذب فقار نمایند بمص محاجم یا بتضمید زفت و اگر
بخارج است رد او نمایند بدست و آنچه بانقطاع اربطهٔ مثانه انجامد علاج نپذیرد **فصل ۱۳**
در بول الفراش یعنی در خواب بول کردن و این بیشتر با طفال افتد و علاجش تسخین است
و بازالهٔ استرخاء عضله کوشیدن بدانچه در حبس بول گذشت و بهترین حیل آنست که از
خواب مکرر بردارند و بول کنانند و بشب آب و طعام ندهند و این دوا باید داد و زیره کندر
حب الآس هر یک پنج مثقال با چهل مثقال عسل بسرشند شربتی دو درم **فصل ۱۴**
در بول الدم وسبب او اگر انفتاح یا انشقاق رگ گرده بود نشان خروج خون صاف است
بی درد و بی امتزاج ریم پس آنچه اندک اندک آید از انفتاح رگهاست و آنچه بسیار آید از
انشقاق رگ است و علاجش فصد باسلیق است و صافن و قرص کهربا و قرص بول الدم
دادن و حجامت بر سفره و عانه نافع و آنجا که حدت در خون باشد آب سرد بر مثانه ریزند
و مبرد ات ضماد سازند و خبردار باشند تا خون در مثانه بسته نشود و شربت عناب
بنقوع کشنیز حابس و مطفی است و اگر ضعف جگر یا گرده بود که مائیت را از خون جدا
نتواند کرد و بول غسالی بران گواهی دهد پس اگر ضعف در گرده است مائل بسپیدی

ورود خلط حاد باشد نشانش وجود آثار حرارت ست واین نیز با سر نمی انجامد وعلاجش ترطیب ست
وتبرید وتغریه واگر موت قوت دافعه مشانه بود نشان وی آنست که زمانی طویل شخصی بر تقاضای
بول مصابرت کند بتکلیف سببی وشغلی وبعده حبس شود وعلاجش در آبزن نشستن ست وهمدران
مشانه را بدست منغمر ساختن تا بول بعسر بیرون آید وبهر احیای دافعه روغن بلسان وروغن قسط
برعانه بمالند واگر بدین حیله نکشاید قاطر بعل آرند وطریقش معروف است واگر قرحه
یا بثره بود که در مجاری بول افتد واز انکه مرور بول اذیت میدهد طبیعت از دفع بول
احتراز کند ونشان وی وجود آثار قروح وثبور ست وعلاجش از مبحث قروح جویند
واگر ضربه بود که بر پشت ومشانه افتد باید دید که علت حبس حدوث ورم شده یا وقوع
تشنج وتهلهل در لیفهای مشانه اگر ورم ست بتدبیری رجوع نمایند واگر تشنج یا تهلهل
بود فصد باسهلیق نمایند وروغن گل مالش نمایند واگر قبض وییوست بود که در مجاری
بول افتد از حرارت شدید نشان وی وجود آثار حرارت ست وبمرطبات نفع یافتن
وعدم خروج بول اگر اندک باشد وسهولت آن اگر کثیر المقدار مجتمع آید در مشانه علاجش
ترطیب وتبرید ست واگر تشنج بود که در مشانه ومجاری بول افتد از انصباب بلغم بر عصبها
ورباطها نشان وی وجود آثار تشنج ست وگاهی اگر بول آید اندک وبزرق آید نه بادرار بخلاف
استرخاء وعلاجش ازاله تشنج است بدانچه گذشت واگر ارتفاع خصیه بود تدبیری که خواهد آمد
متوجه شوند واگر ضعف حس مشانه بود که از لذع بول خبر نیابد تا دفع کرا ید فقدان حس از عدم احساس
لذع بول گواهی دهد وعلاجش روغن زعفران یا بلسان چکانیدن وشیافهای حلیل وچیزهای خوشبو ضماد
کردن وماء الاصول بر روغن بید انجیر نوشانیدن وتریاق کبیر خورانیدن واگر امتلا باشد
قی مقدم دارند واگر خلع مشانه بود تدبیر خلع گذشت واگر ورم عضوی مجاور یا آفت عضو مجاور

واز اسفل تا اعلی بمالند که بدین تدبیر البته سنگ از انجا برمی آید و در جوف مثانه می افتد
و بول کشاده میگردد و حجر الیهود اصیل مجرب است **فصل ۹** در حرقت بول و سبب سوزش
اگر جرب گردد یا مثانه یا الذع مده که از قرحه اینها آید باشد تدبیر جرب و قرحه کوشند و اگر قرحه
مجری قضیب باشد تدبیر وی می آید جدا و اگر گرمی جگر و غلبهٔ صفرا بود و نشان حرارت
جگر و غلبهٔ صفرا گواهی دهد علاجش تبرید است بدانچه در سوء مزاج جگر گذشت و اگر تعدیل
کفایت نکند بسبب کثرت مادهٔ تنقیه باید کرد و شیاف ابیض با شیر عورت حل کرده بروغن
گل یا با دام آمیخته در احلیل چکانند و قضیب در لعاب اسبغول بدارند و اگر خراشیده شدن
رطوبت که در مجری بول ملصق است باشد تقدم شرب مدرات حاره و کثرت جماع و مانند آن
از امور محلله گواهی دهد و علاجش بعد قطع سبب شیاف ابیض بشیر زنان در احلیل چکانیدن
و دیگر الیعبه و مغریات استعمال نمودنست شرباً و قطوراً **فصل ۱۰** در احتباس بول و آن اگر نوعی باشد
که اصلا چیزی از بول نیامد آنرا سر خوانند بالف و الا عسر نامند بعین و سبب اگر ورم گرده یا مثانه باشد
اینها یا جمود خون یا مده در مثانه یا ریح مثانه باشد گفته شده اند انیمه و اگر برآمدن گوشت زاید بود
در مجری بول و فقدان آثار دیگر امراض گواهی دهد علاج ندارد ولیکن بهر نفع ما آبزن میکنند
از طبیخ مرخیات و ادرین مودی باسر نمیگردد و اگر استرخای عضله بود که عاصر است مرعنق
مثانه را نشانش آنست که چون بر مثانه غمز کنند بول بآسانی برآید باد را علاجش تسخین ست
شرباً و طلاءً و روغنها که در فالج است مالیدن و اگر انسداد خلط لزج بود در مجری
که میان مثانه و قضیب است نشانش ثقل عانه است و تقدم تناول مغلظات و مبغرات
از آثار دیگر آفات علاج مدرات قویه نوشانند و در آبزن نشانند و فوراً بعد خروج از آبزن
روغن خشک و عقرب در احلیل چکانند و اگر افنای رطوبت مغری مجری بول

مسیر الطلب

نیم گرم دادن نفع دارد و غالیه طلا کردن مفید و اگر در خلع بسبب ضربه عضو متمدد شود احتباس بول پدید آید و اگر اتساع در عضله رومی نماید سلس البول پدید آید بالجمله آنجا که تمدد عضله بوده باشد فصد صافن نفع دارد و هرگاه امراض دیگر مثانه با خلع جمع آیند اول ازاله امراض دیگر باید کرد و بعد بتدبیر خلع متوجه باید شد **فصل ۷** در انتفاخ مثانه و این را ریح مثانه نیز گویند و نشان او ظهور تمدد است در مثانه پس اگر بی ثقل و با انتقال باشد از ریح فقط است و اگر با ثقل و بی انتقال باشد از ریح مع الرطوبة است علاج چند روز ماء الاصول حار دهند فقط یا با ندکی روغن بید انجیر و بعده دو مثقال روغن بید انجیر بر سبیل دوام خورانند روغنهای بادشکن مالند و چکانند و روغن زعفران خوردن و مالیدن فائده تمام دارد هرگاه بول بعسر آید پوست خربزه خشک نرم بکوبند و بقند و هند و با آب زن در آرند و آنجا که بارطوبت بود قی متواتر و تریاق مثرودیطوس و انجیر نفع کلی دارد **فصل ۸** در حصاة المثانة و نشان سنگ مثانه حکه بیخ قضیب است و بعد بول باندک زمان باز تقاضای بول شدن و غلبه لغوط و تواتر قضیب یکبارگی پدید آمدن و همچنان فوراً ساکن شدن اما احتباس با عسر بول و درد مثانه هیچ نمیباشد در اینجا مگر وقتیکه درد هنه مثانه که مخرج بول است سنگ بند شود و عام است که سنگ در میان مثانه تولد کند یا از گرده بمثانه فرود آید و هرگاه در دور گردد و پیوسته ران بود پس ساکن شود و نشان آن باشد که سنگ از گرده بمثانه فرود آید علاج انچه در حصاة کلیه گذشت بکار برند و ازادویه هرچه قوی تر بود بعمل آرند و روغن عقرب و روغن خسک و مانند آن برعانه مالند و در حلیل چکانند و اگر ضرور افتد بدستکاری بیرون آرند و بجز بن بغده و نفوذ شق مجوز نیست و مهما امکن از ارتکاب این توان کرد زیرا ان فیه خطرا عظیما هرگاه سنگ در مخرج بول بند شود عسر بول و درد آرد بیمار را برپشت خلطانند و هر دو پای او بردارند و آب گرم برعانه او ریزند

فصل ۴ در جمود الدم فی المثانه یعنی بستن خون در مجرای بول و این عقب بول الدم یا ضربه دسقطه پدید آید و نشان او غشی و کرب و برودت اطراف است و باشد که لرزه افتد در بدن و علاج او آنست که سکبجین عنصلی تنها یا بقدری خاکستر درخت انگور آمیخته بنوشانند و پنیر مایه خرگوش و آب خاکستر چوب انگور خوراندن و بر مثانه ریختن و در اهلیل چکانیدن نافعست و هرگاه بدین تدبیر نگذارد چیزیکه قوی الادرار بود و مفتت الحصاة باشد بدهند و طبیخ نخود سیاه و سداب نوشانیدن و خاکستر چوب انجیر در آب انداخته آب آنرا در اهلیل چکانیدن اثر تمام دارد و آنجا که هیچ سود ندهد و خوف هلاک باشد دستکاری فرمایند و محل بسته را بر سبیل حصاة بیرون آرند عنق مثانه را شق کرده غذا درین مرض آب مرغ با نخود سیاه و وارچینی پخته سازند فصل ۵ در وجع مثانه و وی یا از ورم افتد یا از قرحه یا از جرب و این هر سه گفته شد یا از حصاة یا از باد افتد و این هر دو نیز گفته شود یا از سوء مزاج افتد یا از دفع کردن طبیعت ماده را بدین جهت و این هر دو در پیش خواهد آمد و ذکر میشود بدو قسم قسم اول آنکه از سوء مزاج افتد و وی اگر حار بود تشنگی و حرقت بول و تقدم تناول مدمات و چیزهای حار گواهی دهد و علاجش تبرید است اکلا و طلاء و نبادق البزور بارد سریع الاثر است و اگر بارد بود سپیدی بول و تقدم مبردات قویه چون کافور مانند آن گواهی دهد و از هبوط ریاح بارد نیز پدید می آید و علاجش تسخین غذا و دواست و آب شیر گرم بر مثانه ریختن زود اثر میدهد قسم دوم در وجع مثانه که بر سبیل دفع طبیعت افتد و نشان وی وقوع آنست در روز بحران و بول بسیار و بر آمدن و علاجش اعانت برادرار است فصل ۶ در خلع مثانه یعنی بیجا شدن مثانه و سببش ضربه یا سقطه است که بر پشت رسد علاج خصیه خرگوش سوخته بشراب ریحانی آمیخته بخورانند و خنجره خروس سوخته با

والانتفاخ وتپ گرم وعسر البول پیدا باشد وعلاجش فصد باسلیق است در ابتدا و بعد
سه روز رگ ماابض زون ولیمون مبارک دادن باب عنب الثعلب و در ابتدا از نهار مدرات
قویه ندهند ورواوعات صرف قطعاً ضماد ننمایند خصوص در دموی و هرگاه ماده روی
بجمع آرد در نضج وانفجار وتنقیهٔ مده واندمال کوشند چنانچه قاعدهٔ اورام اعضای باطنیه است
واگر بارو بود از صلابت ولین ورم و دیگر آثار که مخصوص بلغم وسودا است توان دانست که سودا است
یا بلغمی علاج در بلغمی قی وحقنه حاد ونشستن در آب بزن محلل ونوشیدن مدرات حامع مار العسل و
خیارشنبر نفع دارد و در سودا وی چیزهای لیمن ضماد نمایند ونطول سازند وآب کرنب و آب کنجد و
نوشانند واز تخم خیارین ولیمون وانیسون وپرسیاوشان وفلوس خیارشنبر جلاب سازند
وروغن بادام آمیزند وبدهند وقطعاً وراورا مبالغه نکنند که ضرر دارد وبعد ظهور نضج
ورم فصد صافن یا باسلیق نافعست **فصل ۲** در قروح مثانه ونشان او خروج مشور
در بول ونتن بول وعسر وحرقت آن علاجش همانست که در قروح کلیه گذشت وهرگاه
وجع شدت کند شیاف ابیض بشیر زنان حل کرده در اهلیل چکانند وآنجا که چرک بسیار آید
مار العسل فقط چکانیدن در تنقیهٔ قرحه اثر تمام دارد و پوشیده نیست که در امراض مثانه رساند
دوا از مخرج بول اسرع النفع ست و در مجری بول زنان ببرق توان رسانید **فصل ۳**
در جرب مثانه ونشان او طهور وجع وخارش است درین محل وحرقت ونتن بول الدم وشبه
آنکه بول الدم آید علاج در تنقیه و تعدیل کوشند ونسبت تنقیه تعدیل را بیشتر کار فرمایند که در
تعدیل اسرع البرء است بخلاف جرب کلیه که در وی تنقیه اولی تر است ولعاب بهدانه
وشیر زنان وروغن بادام در مجری اول چکانیدن نفع دارد واگر بدین حقنه کنند مثانه را
انفع باشد وبهترین غذا آش جو و بابچه وامراق جرب بی نمک است وشیر رنج باشکر نیز مفید

بود دوغاربود و باشد که قولنج آرد و دردم گردد که مزمن شود فصد مابض نفع تمام دارد

فصل ۷ در قروح الکلیه ونشان او خروج ریم وخون وقشور پشت دربول ووجود وجع درگرده وعلاجش تعدیل مخلط است وفصد از جانب عضو ماوف کردن ودر یبجال مسهل قوی زنهار ندهند اما ملین سبک مجوز است وبعد از تعدیل وفصد مدرات دهند حسب حرارت وبرودت وبعد مادملات نوشانند وقرص کاکنج نفع تمام دارد وبنادق البزور سود مند

فصل ۸ در جرب الکلیه ونشان وی وقوع خارش ودغدغه است دران موضع وعلاجش تنقیه است وقی در هفته دوبار لازم داشتن وشربت بنفشه نوشانیدن شیاف ابهیض بروغن بادام در احلیل چکانیدن بنادق البزور خورانیدن **فصل ۹** در ذیابیطس وابن مرضیست که آب بمجرد نوشیدن از راه بول بیرون آید وعلاجش حسب حرارت وبرودت پوشیده نیست در حار قرص کافور وقرص طباشیر وقرص ذیابیطس ودر بارد شتر ودیطوس ومعجون ماسک البول باید داد **فصل ۱۰** در حصاة در مثانه که در گرده متولد شود واین مرض اکثر بنوبت اشتداد میکند بعد یک ماه ویکسال یا کم وزیاده وعلامت وی ثقل وتمدد قطن ست وصفرة یا حمرة بول وخروج سنگ دران گاه گاه وغلبه درد نزد امتلای امعا وآنجا که سنگ بود اعراض بشدت باشند ودر ریگ بخفت عالج بخست قی فرمایند وبعده بدد مسهل مناسب پردازند وبنقیا خورانند وعند شدت وجع در آبزن که در وجع کلیه گذشت نشانند ومعجون عقرب ومعجون حجر البهود در نقست اثر تمام دارد وپرهیز از مغلظات وتجوید مضم لازم شناسند وکذلک در خلور یاضت کردن وبحمام معتدل رفتن وجماع کمتر کردن وبر بستر کتان خفتن وآب سرد در اثنای طعام وبر نهار وگاه گاه نوشیدن مانع تولد حصات است **باب ۱۹** در امراض مثانه **فصل ۱** در ورم مثانه ووی اگر حار بود وجع در جانه بشدت بود وجع النحس

وقلت باه و وجع نرم و رصاب و در موخر سر لازم بودن علاج قطع سبب کنند پس جهت
فربهی کلیه کوشند باستعمال مسمنات چنانچه در آخر بیاید و دواء المسک نافع است
و ادویه مبهیه مفید **فصل ۳** در ضعف الکلیه و نشان او در و کمر است خصوص عند انحناء
و انتصاب و انتقال از پهلو بپهلو و ایضاً ضعف باه و قلت تقاضای بول و غسالی
بودن آن بعد هضم کبدی و مائی بودن آن قبل وی دلیل آنست علاج اگر سوء مزاج
سبب بود در تبدیل کوشند حسب مزاج و اگر هزال کلیه باعث او بود معالجه او نمایند و اگر
سستی جرم گرده و اتساع مجاری سے موجب او بود کثرت مدرات یا افراط جماع یا ضربه یا سقطه
بران گواهی دهد علاجش منع سبب ست و تقویت کوشیدن و هر چه مقوی کبد است مقوی
گرده است و معجون لبوب نفع تمام دارد و کزبرلک اغذیه مبهیه **فصل ۴** در ریح الکلیه و نشان
او وجع و تمدد حوالی کمر است بی ثقل و بی آثار سنگ و در حالت جوع خفت یافتن علاج
زیره و شبت و تخم سداب و بابونه برگرده ضماد کنند و شربت بزور نوشانیدن و انچه
باد شکن است خوردن و مالیدن نفع دارد و تجوید هضم مفید **فصل ۵** در وجع الکلیه سبب
آن یا ریح باشد یا ضعف و رم یا حصات یا قروح که در گرده افتد علاجش ازاله سبب است
و در جمله از طبیخ بابونه و شبت و خطمی و برگ کرنب آبزن ساختن نافع ترست **فصل ۶**
در ورم الکلیه علامت و علاج وی حسب ماده همانست که در ورم جگر گذشت و وجع
موضع کمرگاه لازم اینست پس اگر ورم در کلیه ایمن بود در راندکے بالاتر باشد
و اگر در ایسر بود پست تر باشد زیرا که گرده راست نسبت بچپ بلند تر است
و شدت درد دلیل آنست که گرده از انجا که نزدیک بغشا و علائق است و رم گرده
بماده گرم و اگر ورم در مجاری بود عسر بول پیدا بود و اگر در نواحی رود ده

فصل ۶ در استرخای شرج و آنرا استرخاء المقعد نیز گویند و نشان وی خروج ثفل و باد بی ارادهٔ پس اگر سببش برودت و رطوبت باطنی باشد یا خارجی تقدم اسباب گواهی دهد و ترهل پیدا بود و علاجش تنقیهٔ مادهٔ مرخیه است و تبدیل بدانچه در فالج گذشت نمودن و اگر تورم مقعد بود گذشت علامت و علاجش و اگر فسخ یا هتک عصبه بود از ضربه و سقطه یا قطع بواسیر وقوع آن دفعةً و تقدم سبب گواهی دهد و لا علاج له فصل ۷ در خروج المقعد و وی اگر از ورم بود تدبیر وی نمایند و این بعسر برآید و اندرون رود و حیله ادخال مقعد متورمه آنست که در طبیخ مطبی و بنفشه بنشانند و بموم روغن گرب سازند و اندر کنند و اگر استرخای عضله ممسکه بود و این بسهولت برآید و اندر شود تدبیرش آنست که روغن گل خام بر مقعد بمالند و سپیدهٔ ارزیز و گلنار و مازو و شب یمانی و سرمه و پوست انار باریک سازند چون غبار و برآن پاشند و رفاده گذاشته بعصابه محکم ببندند فصل ۸ در قروح المقعد علاج مرهم اسود سفید نهند و هر چه قوی التجفیف باشد فرو رسازند و در شدت وجع افیون مالند و اصلاح و دیگر تدبیر همانست که در قروح مطلق ضبط یافته فصل ۹ در حکة المقعد و سبب او اگر تولد دیدان خرد بود علامت و علاجش گذشت و اگر خلطی بود از اخلاط علاجش تنقیه است حسب الخلط و حجامت عصعص و در جمیع مفید و سرکه و روغن گل مالیدن بغایت نافع باب ۸ در امراض کلیه یعنی گرده فصل ۱ در سوء مزاج کلیه و نشان او و وجود آفت است در محل آن و دیگر آثار حسب حرارت و برودت سوداوی بود یا مادی همانست که در سوء مزاج جگر گذشت و کذلک علاجش و در حار کافور نفع تمام دارد اما افراط نشاید که قاطع باه و مولد حصات است فصل ۲ در هزال الکلیه و علامت آن سپیدی بول است و در و رآن و نحافت بدن

باطراف و باشد که اسهال خون آرد و قراقر لازم این مرض است علاج تنقیه سودا نمایند
و چیزهای باد شکن دهند و این نفع دارد پوست بیخ کبر یک جزو صعتر یا پسی نصف جزو شربتی
دو درم و دلک و حمام و سواری اسپ و ریاضت سودمند است و فصد باسلیق در اکثر مفید

فصل ۳ در ناصور مقعد و آن قرحه ایست غائر عسر البرء که در سر مقعد افتد بطرف رود مستقیم
و پیوسته زرد آب ازان برآید علاج نخست قرحه را بفشرند تا زرد آب برآید پس شیاف غرب
آب بسایند و صبح و شام دو سه قطره بچکانند بر پشت خوابانیده و سرین بالای بالین نهاده
تا که دواخشک شود بهمین هیأت بدارند و اگر در ناصور فتیله تواند رفت فتیله باد و یه شیاف
غرب آلایند و در آب صمغ گردانیده بگذارند دران و اگر میل را به پنبه پیچیده و بجای فتیله
بعمل آرند بهمان طریق بهتر باشد و هرگاه ناصور در رود ه نافذ باشد و باد و براز ازین راه
برآید درینوقت متصدع بعلاج نباید شد که خطر دارد **فصل ۴** در ورم مقعد و وی اگر گرم
بود باد رو و التهاب باشد علاجش فصد است یا حجامت قطن و سپیده بیضه مرغ بروغن گل آمیخته
در هاون قلعی یا اسرب صلابه کرده نهادن و اگر درد صعب باشد اندکی افیون بیفزایند و بدانند
که قی نفع تمام دارد و ملاک امر تعدیل است باشربه و اغذیه مناسب و هرگاه ماده روی بجمع
آرد زود دلبشگافند بی انتظار نضج زیرا که اگر زود دلبشگافند ماده غائر شود و ناصور گردد و اگر مزاج
سر دبلغمی بود رخاوت و رم و فقدان آثار حرارت پیدا باشد و علاجش قی است و مرهم محلل
نهادن و اگر پخته باشد بشگافند و اگر صلب بود ملینات محلله چون پیه بط و بابنه آن نهند

فصل ۵ در شقاق مقعد و علاجش همانست که در شقاق لب گذشت و احتراز از آب بسیار سرد
و بسیار ترش لازم است و کذلک شکم را قبض نباید داشت لهذا گفته اند که درین علت هر صبح
شربت بنفشه تر و روغن بادام یا لعاب بهدانه آمیخته باید داد و از اغذیه ملینات باید خورانید

در افصاد جمیع اقسام دیدان سود دارد بخورندیا بر مقعد بمالند باب ۱۷
در امراض مقعد و دروی چند فصل ست فصل ۱ در بواسیر و وی آنست که بر سر مقعد
فزونیها پدید آید پس اگر خون و زرداب ازان برآید وا می گویند و اگر نه عیما خوانند و ناهمای
بواسیر حسب تشابه او بچیزی ماخوذ است چون نخلی و عنبی و تینی و تولولی و تمری و توتی
تشبیه بنخل بنابر کثرت بیخهای ویست و تمری و جزآن بنابر مشابهت صورت اثمار مذکور
و سبب این مرض فساد خونست بغلظت و باشد که از اختلاط صفرا پدید آید بالجمله سوزش
و درد و لذع باسور نشان خون صفراویست و خلبه و کثرت ثفل و وجع ثقیل و قلت لذع دلیل
خون غلیظ علاج فصد کنند و حسب حاجت خون گیرند و اگر مانعی بود بدین الورکین حجامت
نمایند و طبع نرم دارند و باصلاح خون کوشند و اگر خون بسیار آید قبض کنند بقرص گهربا
و لیکن تا که خون سیاه آید و خوف ضعف قوی نباشد زنهار حبس نباید کرد که خروج او
از اکثر امراض ایمن سازد و اگر باسور متلی و با درد بود و خون ازان نیاید باید که بطبیخ منطلی و شبت
تکمید کنند و بروغن شفتالو یا بیه کوهان شتر یا مغز ساق گاو تدهین نمایند بعده آب
پیاز و زهره گاو و روغن بنفشا بهم آمیزند و بصوف آلوده حمول فرمایند و یا پیاز فقط گرم کرده
نیز تفتیح نماید و بسیار باشد که تکمید و تدهین کفایت کند و بدین مفتحات حاجت نیاید
و مرهم سپیده بهر تسکین درد مخصوص است و روغن گل بزرده بیضه مرغ بدستور دانجا که باسور
بی درد بود و خواهند که آنرا قطع کنند یا خشک سازند میشاید اما قطع خالی از خطر نیست و اگر
کنند یگان عدد باسور نگهدارند تا بی آسیب باشد و بتخیر مقل و مر و شحم حنظل و سلخ الحیه
و اقماع باذنجان مسقط و میبس ست مفردة و مجموعة فصل ۲ در بواسیر ریحی و وی آنست که در امعا
ریح غلیظ متولد شود و درد آرد و آن ریح گاهی بانفل فرود آید و گاهی بجانب پشت و گاهی

در ساعت بنشاند **فصل ۴** اندر حصر یعنی قبض ماندن شحم بی درد و علاجش از باب قولنج
ظاهر است و شربت بنفشه بروغن بادام نفع دارد **فصل ۵** اندر دیدان یعنی کرم شکم و وی
چهار گونه است یکی دراز و آنرا حیات خوانند و دوم عریض مشابه بدانه کدو و آنرا حب القرع
نامند سوم مستدیر چهارم صغیر شبیه بکرم سرکه و این دو قسم نامی خاص ندارند و نشان
دیدان آنست مطلقاً که روزانه لبها خشک باشند و شب ترگردند و لعاب سائل گردد اما
قذع شدن در فم معده و حالت گرسنگی حرکت تصاعد احساس کردن خاصه حیات است
زیرا که محل تولدش امعای علیاست و کثرت اشتها و خروج کرم در برازگاه خاصه
حب القرع قسم سوم است و اینها در قولون و اعور متولد میشوند و خارش و دغدغه مقعد خاصه
قسم چهارم است و این در روده مستقیم میشود و اکثر بکودکان می افتد علاج بکشند و بیرون آرند
بدین وجه که سه روز شیر تازه نوشانند پیاپی بقند شیرین ساخته و در روز چهارم این دوا
بدهند بشیر آمیخته برنگ کابلی مقشر و سرخس و تربد و قنبیل هر یک پنج درم ترمس و قسط تلخ
هر یک هفت درم شیح ده درم نمک هندی یک درم کوفته بیخته سه درم بدهند و در حالت
شرب بینی بند کنند تا بوی آن نرسد بکرمان و اگر مزاج گرم بود زنهار دوای گرم نباید داد
و درین حالت این دوا نفع است پوست درخت انار ترش و بیخ آنرا بجوشانند و آب آن
بنوشانند کرم را بکشد و بیرون آرد و اگر خوردن دوا مکروه باشد حقنه نمایند و شیاف بکار برند
و اگر این نیز مشکل باشد سماق و اقاقیا و گل مختوم بشراب آمیخته بر شکم طلا نمایند یا بادام
تلخ و قنبیل و ترمس و کبر و کرنب بسرکه آمیخته ضماد سازند و نیکوترین حیل بهر کرم خرد
آنست که حنا و موم سرشته شافه سازند و بردارند و بعد لحظه مقعد طفل را مقابل
چراغ بدارند و کنارهٔ مقعد بکشایند و هر چه برآن آید بگیرند و زیت الفاق

از طرف خام بر شکم بستن سریع النفع است و مجمره ناری بدستور و نوعی ست از ریحی که بسبب
انصباب سودا بر شکم عارض شود چنانچه در مالیخولیا مراقی بعضی را پدید آید و نشان او آنست
که دفعةً افتد و شکم نفخ کند و آروغ ترش آید و وجع بشدت نبود و علاجش تنقیه سودا است
و فصد اسلیم نافع بود و تدهین مفید و اگر ورم بود که در امعا افتد حسب المادة تنقیه باید کرد و آنچه در
ورم معده گفته شد نفع دارد و بالا گفته شد که در قولنج نخست بتخمه طبخ بکشایند و شرب مسهل نشاید
و ورم بلغمی در خونا در افتد و در سودا وی حقنه که در وا دویه بارد بروچربی مرغ و روغنها باشد
نفع بسیار دارد و اگر التوای امعا بود یعنی بجا شدن تقدم حرکت عنیف یا جستن و امثال
آن گواهی دهد و علاجش بجا آوردنست بمالیدن شکم و کمر و بیمار را بر پشت غلطانیدن و دو
دست و پای او بر داشته جنبانیدن بنوعیکه مشهورست و عوام بجا شدن رودها را بجا شدن
ناف تعبیر کنند و آنجا که قولنج التوائی بسبب فتق و قرو افتاده باشد باید که امعا را بجایگاهش
بند بر فتق رجوع نمایند و اگر ثقل بود که در امعا بندد و علاجش دفع آنست بمزلقات بنحیکه در
زیر گذشت و بعده اگر بواسطه بقای سبب موجبه خوف حدوث بود ثانیاً ازاله آن نمایند
تا عود نکند و اگر اجتماع صفرا بود در جوف امعا تنقیه کفایت کند و این نادر افتد لقله المادة
و لطافتها و آنجا که بمشارکت عضوی قولنج پدید آید چون از ورم مثانه و گرده و جگر و رحم
و سپرز و جز آن بمعالجه آن عضو کوشند و نوعیست از قولنج که آنرا ایلاوس نامند و وی
بدترین اقسام است و تهوع دقی لازم آن و چون محکم شود زبل در قی می برآید علاجش
همانست که گذشت حسب سبب بکار برند و در ابتدا و این علت فصد نفع کلی دارد خاصه
اگر خوف ورم بود یا ورم موجود باشد فائده ادویه که خورون آن انواع قولنج را سود دهد
گوشت هدهد و خراطین خشک و کثرد م بریان و شاخ گوزن سوخته و این دو از خیر و در دو صعب

ازطرف خام برشکم بستن سریع النفع است ومجمره ناری بدستور ونوعی ست ازریحی که بسبب
انصباب سودا برشکم عارض شود چنانچه درمالیخولیا مراقی بعضی را پدید آید ونشان او آنست
که دفعةً افتد وشکم نفخ کند وآروغ ترش آید ووجع بشدت نبود وعلاجش تنقیه سودا است
وفصد اسلیم نافع بود وتدهین مفید واگر ورم بود که درامعا افتد حسب المادة تنقیه باید کرد وآنچه در
ورم معده گفته شد نفع دارد وبالا گفته شد که در قولنج نخست بتخمه طبخ بکشایند وشرب مسهل نشاید
وورم بلغمی در خونا در افتد ودر سودا وی حقنه که در وا دویه بارد بروچربی مرغ وروغنها باشد
نفع بسیار دارد واگر التوای امعا بود یعنی بجا شدن تقدم حرکت عنیف یا جستن وامثال
آن گواهی دهد وعلاجش بجا آوردنست بمالیدن شکم وکمر وبیمار را بر پشت غلطانیدن ودو
دست وپای او برداشته جنبانیدن بنوعیکه مشهورست وعوام بجا شدن رودها را بجا شدن
ناف تعبیر کنند وآنجا که قولنج التوائی بسبب فتق وقرو افتاده باشد باید که امعا را بجایگاهش
بند بر فتق رجوع نمایند واگر ثقل بود که درامعا بندد وعلاجش دفع آنست بمزلقات بنحیکه در
زیر گذشت وبعده اگر بواسطه بقای سبب موجبه خوف حدوث بود ثانیاً ازاله آن نمایند
تا عود نکند واگر اجتماع صفرا بود در جوف امعا تنقیه کفایت کند وآین نادر افتد لقله المادة
ولطافتها وآنجا که بمشارکت عضوی قولنج پدید آید چون از ورم مثانه وگرده وجگر ورحم
وسپرز وجز آن بمعالجه آن عضو کوشند ونوعیست از قولنج که آنرا ایلاوس نامند ووی
بدترین اقسام است وتهوع دقی لازم آن وچون محکم شود زبل در قی می برآید علاجش
همانست که گذشت حسب سبب بکار برند ودر ابتدا واین علت فصد نفع کلی دارد خاصه
اگر خوف ورم بود یا ورم موجود باشد فائده ادویه که خورون آن انواع قولنج را سود دهد
گوشت هدهد وخراطین خشک وکثرد م بریان وشاخ گوزن سوخته واین دو از خیر ودرد صعب

یعنی در رودہ و وی در قولنج صحیح و خیر لازم است و آنجا که درد امعا بدون اینہا بود حسب سبب تدارک کنند بدانچہ ذکر یافتہ و بیاید در قولنج و مبحث دیدان و انچہ بعد تشرب ادویہ مسہلہ پدید آید آب گرم کفایت کند جرعہ جرعہ بنوشند و روغن گل مالند **فصل ۶** در نفخ و قراقر امعا و سبب او اگر تناول اغذیہ نفاخہ باشد یا بسیار خوردن یا رداء الکیفیۃ چون گوشت گاو پیش تناول نمودن علاجش تجوید غذا و تبدیل معتاد است و گلقند و گلاب نافع و اگر ضعف دہر و امعا باشد نشان او حدوث قراقر است با وجود تناول غذای صالح معتدل المقدار و علاجش تقلیل طعام و فلافلی و کمونی دادن و اگر مع اسہال بود جوارش خوزی نفع تمام دہد **فصل ۷** در قولنج وی در دیست شدید کہ در امعا افتد و با او طبع مطلق قبض شود یا قدری آید اما بدشواری و سبب او اگر بلغم غلیظ بود تناول اغذیہ غلیظ و حبس شدید گواہی دہد و دل بیمار چیزی ترش و شور خواہد و علاجش آنست کہ نخستین بشافہ و حقنہ طبع نرم بکنند و بعدہ بہر تنقیۂ تام مسہل نوشانیدن و انچہ با وجود اسہال معدہ را قوت دہد و غثیان دفع کند سفرجلی مسہل است و شہریاران فائدہ آبزن و کماد و ضماد قبل از حمل طبیعت بکار برند و بعد رفع قبض یک شبانروز غذا ندہند و بہترین غذا درین شوربای نخود آب است کہ از گوشت خروس پیر ساختہ باشند و کبک و عصفور و گوسفند جوان نیز مجوز است با تواہل حارہ و تقلیل آب واجب است و اگر عوض آن گلاب و عرق بادیان یا ماء العسل اقتصار کنند بہتر است و اگر باد غلیظ بود وجع مسلی و تقدم تفکہ و تغذی نفاخات گواہی دہد و قراقر کند و در اکثر وجع منتقل باشد و علاجش ہمانست کہ گذشت و در بنجا گفتہ و تنطیل قبل از حمل طبع باک ندارد و روغن شبت مالیدن و کمونی خوراندن و آنچہ بنفع المعدی نفع دارد دادن و از آرد ماش ہندی کہ بارد مشہور ست نان ساختن و از یکطرف برتابہ پختہ

سبب مدد هیچ باشد و هنوز باقی بود نخستین انقطاع سبب نمایند بعده تدبیر قرحه فرمایند

فصل ۴ اندر زحیر یعنی پیچش و آنرا علة الدجاجه نیز گویند و عام است که رطوبتی اندک در هر اندک مدت برمی آید و این مختلط باشد با خون یا نه و سبب او اگر ثقل یا بس بود که در امعا بند شود و طبیعت خواهد که دفعش کند و آن خود برنیاید امار طوبت رو ده برآید و او مسمی است بزحیر کاذب و نشان او آنست که اسبغول و مانند آن از تخمها انچه بنوشانند برون نیاید علاجش تلیین است باشربه و حقنه لینه و باشد که آب گرم فقط نوشیدن کفایت کند و زنهار چیزے قابض نشاید داد که مهلک است لهذا گفته اند زحیر را قبل از تحقیق زوال سبب اگرچه مزمن باشد حابسات نباید داد و اگر بلغم یا صفرا یا سودا بود علامت و علاجش از سبج جویند و بدانند که حقنه و شیاف در زحیر نسبت بمشروبات نافع تر است و اگر ورم گرم بود که در رودهٔ زیرین افتد نشان او احساس ضربان و ثقل است در آن و باشد که تب و عسر بول پدید آید علاج رگ زنند و زیر کمر حجامت کنند و غذا کم خورند و مطفیات خون دهند و چون ماده از انصباب باز بایستد خطمی و حلبه و بنفشه و بابونه و برگ کرنب بجوشانند و بطبیخ آن نطول سازند بر مقعد و شکم و آنرا که قی آسان باشد نفع کثیر دارد و اگر سردی مفرط بود که بمقعد رسد تقدم اسباب برودت گواهی دهد و علاجش تکمید بآب گرم است و تدهین بروغن قسط گرم کرده و مانند آن و برخشت گرم نشستن و دو درم حب الرشاد بریان بچندان ناکوفته بر نهار خوردن و اگر رسیدن ایذا بود مقعد و امعا را از رکوب و جلوس بر چیزی صلب مومی روغن مالیدن کفایت کند و زردهٔ بیضه بروغن گل لت زده و درین اقسام و در سائرهٔ این اقسام نفع تمام دارد **فائده** هرگاه باشد که در خلوتر شی خورده شود و زحیر آرد و تدبیرش شرب شربت نبات است و تخم مرغ نیم پخت مع صمغ عربی و گل ارمنی خوراندن **فصل ۵** در مغص یعنی

مرطبات و ملینات دهند چون لعاب بهدانه و اسبغول و شربت بنفشه بروغن
بادام و مانند آن و هرگاه امعاء از ثفل پاک شود و سبج باقی باشد قابضات مناسبه
باید داد اما پیش از تنقیهٔ امعاء زنهار قابض ندهند که سخت مضر است و اگر ادویهٔ سمیه بود
که تناول آن اتفاق افتاده باشد چون زرنبج و نوشادر و سبج و جز آن علاجش قی است
و شیر تازه و حسوها نوشانیدن و اگر شرب ادویه مسهله بود علاجش مغریات و مبردات کنند
و دوغ آهن داغ اسرع النفع است قسم دوم در اسهال که سبب او کشودن رگ رود باشد
نشان وی آنست که چون بیاید باسهال و بآن آثار سبج و بواسیر و اسهال کبدی هیچ
نباشد و این اکثری درد بود بخلاف سبج که وجع در اکثر آن لازم است علاج اگر خون
بسیار آید و قوت مساعد بود باسلیق زنند بعده جهت حبس قرص کهربا و امثال آن
دهند و گل ارمنی نیم درم مع شربت حب الآس یا شربت انجبار نفع بسیار دارد و پوست انار
و کزمازو و گل ارمنی هر سه برابر کوفته بیخته حب سازند و دو درم بدهند مجرب است و مجمه بر شکم
نهادن و چهار ساعت نگهداشتن در منع اسهال مخصوص است فائده تا ممکن باشد مخدرات
نباید داد و عند الضرورت تا بشافه کار برآید نشاید خورانید و اگر بدهند اصلاح داده بدهند
چنانچه در قرابادینات ست فصل سی در خروج المدة من الامعاء یعنی برآمدن ریم از
نفس روده سبب او تقریح سبجیست یا انفجار ورم روده و علامتش تقدم سبج یا ورم است
و علاجش نخستین احتقانست بحقنهٔ محلی و بعد تنقیهٔ مده بحقنهٔ مدملی صفت حقنهٔ محلی پوست
انار سماق آس آرد شعیر جمله نیم کوفته در آب بجوشانند و بپالایند و قدری اهلیله سرد ناکرده
آمیزند و حقنه نمایند صفت حقنهٔ مدملی صمغ عربی گل ارمنی دم الاخوین عصاره لحیة التیس کاغذ
سوخته باریک ابیایند و در شیرهٔ لسان الحمل و توت خام آمیزند و حقنه نمایند فائده آنجا که

میزان الطب

بواسطهٔ وقوع فالج یا وجع مصب امعا آثار استرخا پیدا بود علاجش از فالج بگیرند و اگر شرب مسهل قوی موجب زلق بود چهار تخم بریان کرده بروغن گل چرب ساخته بدهند و اگر جلاب الرشاد در دوغ بجوشانند تا بسته گردد و بخورانند زود عمل کند **فصل ۲** در اسهال دموی که بمبدا او نفس امعا بود دو گونه است یکی آنکه رودهٔ بخر اشده و آنرا سحج گویند دوم آنکه رگهای رودهٔ از خون پر شود و دمن رگی از رگهای مذکور بگشاید بی خراش (بالفتح) و این فصل بدو قسم بیان کنم **قسم اول** در سحج و سبب او اگر صفرا بود نشان وی آنست که نخستین اسهال صفرا وی افتد بعدهٔ صفرا با خراطه مختلط آید بعده با خون و خراطه و لزوجات دیگر آثار حرارت پیدا بود و علاج در ابتدا رب غوره و رب انار و مانند آن چیزی قابض و ترش دهند و اگر ماده کثیر بود تنقیه او نمایند پس از قطع سبب لعابات و مغریات نوشانند و شیرهٔ خرفه با گل ارمنی اثر تمام دارد و سفوف مقلیا شا بدستور و هرگاه قبض زود تر مطلوب باشد تخمها را بریان نمایند و با رتنگ فقط نافع تر است هم بهر قطع ماده و هم بهر سحج و اسهال و آنجا که درد شدید باشد چهار تخم یعنی اسبغول و ریحان و کنوچه و با رتنگ در آب گرم لت کنند و لعاب از ان بگیرند و روغن گل اندکی آمیزند و بنوشانند و اگر بلغم بود تقدم اسهال بلغمی گواهی دهد و بیشتر عقب زکام و نزله افتد علاج نخستین قطع سبب کنند باستفراغ و منع انصباب و بعده مغریات دهند چون تخم ریحان و امثال آن و هلیلهٔ سیاه بروغن بریان کرده کوفته بخیته بقدر سه ماشه همچند آن قند سپید آمیخته بنوشانند نفع کلی میدهد و اگر سودا بود نشان او پیشی و اُمی است و کرب شدید و بروز سودا مع خون و خراطه و بر از علاج بعد قطع سبب بتقویت سپرز کوشند و تخمهای لینه و سفوف الطین دهند و اگر ثفل غلیظ خشک بود که امعا را بخراشد بخشونت تقدم قبض شکم و تناول یابس قابض و برآمدن ثفل خشک گواهی دهد علاج

از اسباب سهل آن و اسباب

شدت وی و اسباب طبیعت

بیشتر کند الوان خون مخلوط

چیزی نافع اگر بیند مضرات

طبیعی اگر بیند مضرات

تنقیه بدین نگاه دارند ۱۲

تنقیه بدین نگاه دارند ۱۲

تنقیه بدین نگاه دارند ۱۲

INDIAN INSTITUTE OXFORD

وسیبوس وگاورس و نمک تکمید کنند و بوره و پودینه و سداب بسرکه و عسل ضماد سازند
و معاجم نازی گذارند و سفوف[ف] حرف[ف] خورانند **فصل ۹** در حجامة[ف] الاطفال و نشان او بر آمدن
ریگ است در بول و خلش در سپرز نمودن و دیگر اعضا سالم بود علاج انجیر محلل خورانند
وضماد نمایند و مدرات[ف] و کاسرات که در کلیه و مثانه است بکار برند **باب ۱۶** در امراض امعا
یعنی رودها **فصل ۱** در زلق الامعا و وی آنست که طعام از روده زود بیرون آید و سبب او
اگر ظهور ثور بود و در سطح درونی امعا آثار حرارت پیدا باشد و طعام چون برودة آید درد
کند و بزرداب رقیق مختلط برآید و علاجش فصد است و اسهال صفرا و تسکین بمبردات[ف]
شربا و حقنا و سفوف زلق الامعا ثوری نفع تمام دارد و اگر ظهور ثور بود بر سطح برونی
آن و غدغه و لذع در احشا پدید آید و وجع گاهی بر ناف بود و گاهی زیر ناف و گاهی
در پهلوها و طعام غیر منهضم برآید و علاجش سوای حقنه همانست که گذشت
و تضمید مبردات زیر ناف در اینجا انفع و اگر رطوبت باشد که سطح داخلی امعا را ملس گرداند
از خروج رطوبت با طعام غیر منهضم گواهی دهد علاجش اسهال وقی است و در اینجا
حب ایارج نفع تمام دارد و کذلک هر دوائی و هر تدبیر[ف] که بود مجفف بود و اگر سوء مزاج
رطب سازج بود که با معا افتد آثار رطوبت پیدا بود و با طعام هیچ رطوبت برنیاید و علاجش
سفوفهای مجفف است و روغن گل بر شکم مالند و اگر خلط صفراوی بود آثار او پیدا بود
علاجش تنقیه آنست و هلیله زرد نفع تمام دارد و اگر بلغم و صفرا بود آثار هر دو پدید آید
و تقدم تناول فواکه گواهی دهد و علاجش تنقیه صفرا و بلغم است و این سفوف
کثیر النفع است هلیله زرد دو درم و حب الرشاد حب الآس سماق کزماز و هر یک یک
و نیم مثقال همه را نرم بکوبند بفیر حب الرشاد شربتی دو درم و اگر ضعف در امعا پدید آید

مطبوخ را هر صبح سه کف از بول خود نوشیدن اثر تمام دارد و اسیلم از چپ بعد تلیین صلابت بمراهم مفید و نفع مند است و حساءة **فصل ۴** در تقیح الطحال و بدانند که ورم سپرز در اکثر به تحلیل میرود یا صلب میگردد و نادر باشد که پخته شود و ریم کند ونشان استحالهٔ مادّه او بهره وجع ناخس است وظهور اجسام غریب در بول مع التنن و باشد که ریم او بمعده گراید و درقی و براز برآید و ریم این دروی میباشد و علاجش همانست که در دبیلهٔ کبد گذشت و در دادن مدرات رعایت مزاج لازم دانند و اگر بعد تقیح صلابت باقی بود اضمده ورم سودا وی بکار برند و در جمله از قابضات پرهیزند و هرگاه ورم صلب مزمن شود و بدو انفع نگیرد داغ نهند بدین طریق که پوست شکم را که بالای طحال است بصنّارهٔ معلق سازند و بآلتی آهنی دراز که سر او دو شاخ بود دو داغ دهند و قریب یکدیگر دو داغ دیگر نهند تا در سه کرت شش داغ حاصل آید اگر آلتی سازند شش قبه دار که در یک ضعه شش داغ دهد می شاید **فصل ۵** اندر ضعف الطحال بدانکه ضعف اگر در جاذبه او بود اشتها ساقط شود و امراض سودا ویه پدید آید و اگر در ماسکه بود اسهال وقی سودا وی روی نماید و اگر در هاضمه بود اشتها زیاده شود یا اسهال سودا افتد و اگر در دافعه بود سپرز بزرگ شود و اشتها ساقط گردد و علاج جهت تقویت افسنتین سنبل کرناج فرفیون قاقلا فلفل زنجبیل فتاح اذخر بیخ کبر گل سرخ مقل نرم بکوبند و بآب برگ طرفا یا آب سداب آمیزند و سرکه افزوده ضماد سازند و سپرز را بمالند بخرقهٔ درشت و محاجم بغیر شرط نهند **فصل ۶** اندر سدّه طحال و نشان او ثقل در سپرز محسوس شدنست و آثار ورم نابودن علاج هر چه در باب سدهٔ جگر گفته شد و قوی ترین ادویه او بکار برند و سکنجبین بزوری و قرص کبر بغایت مفیدست **فصل ۷** در نفخة الطحال و وی از ضعف هاضمه و دافعه افتد علاج سپرز را قوت دهند

---

۱۱۷ مطبوخ را هر صبح سه کف از بول خود نوشیدن اثر تمام دارد و اسیلم از چپ بعد تلیین صلابت بمراهم مفید و نفع مند است و حساءة **فصل ۴** در تقیح الطحال و بدانند که ورم سپرز در اکثر به تحلیل میرود یا صلب میگردد و نادر باشد که پخته شود و ریم کند ونشان استحالهٔ مادّه او بهره وجع ناخس است وظهور اجسام غریب در بول مع التنن و باشد که ریم او بمعده گراید و درقی و براز برآید و ریم این دروی میباشد و علاجش همانست که در دبیلهٔ کبد گذشت و در دادن مدرات رعایت مزاج لازم دانند و اگر بعد تقیح صلابت باقی بود اضمده ورم سودا وی بکار برند و در جمله از قابضات پرهیزند و هرگاه ورم صلب مزمن شود و بدو انفع نگیرد داغ نهند بدین طریق که پوست شکم را که بالای طحال است بصنّارهٔ معلق سازند و بآلتی آهنی دراز که سر او دو شاخ بود دو داغ دهند و قریب یکدیگر دو داغ دیگر نهند تا در سه کرت شش داغ حاصل آید اگر آلتی سازند شش قبه دار که در یک ضعه شش داغ دهد می شاید **فصل ۵** اندر ضعف الطحال بدانکه ضعف اگر در جاذبه او بود اشتها ساقط شود و امراض سودا ویه پدید آید و اگر در ماسکه بود اسهال وقی سودا وی روی نماید و اگر در هاضمه بود اشتها زیاده شود یا اسهال سودا افتد و اگر در دافعه بود سپرز بزرگ شود و اشتها ساقط گردد و علاج جهت تقویت افسنتین سنبل کرناج فرفیون قاقلا فلفل زنجبیل فتاح اذخر بیخ کبر گل سرخ مقل نرم بکوبند و بآب برگ طرفا یا آب سداب آمیزند و سرکه افزوده ضماد سازند و سپرز را بمالند بخرقهٔ درشت و محاجم بغیر شرط نهند **فصل ۶** اندر سدّه طحال و نشان او ثقل در سپرز محسوس شدنست و آثار ورم نابودن علاج هر چه در باب سدهٔ جگر گفته شد و قوی ترین ادویه او بکار برند و سکنجبین بزوری و قرص کبر بغایت مفیدست **فصل ۷** در نفخة الطحال و وی از ضعف هاضمه و دافعه افتد علاج سپرز را قوت دهند

وآب کشوث جملہ باسکنجبین و بہترلیسین مطبوخ ہلیلہ و مغز فلوس و وقت شدت حرارت قرص کافور
گہ ورد اسقولوقندریون باشد و در بارد آب کرفس باسکنجبین بزوری حار و مثلث برنہار
وآب ترب و تریاق اربعہ و گلقند و پوست بیخ کبر باسکنجبین بزوری و در یابس شربت بنفشہ
و ماء الجبن و مانند آن ہرچہ مرطب بود شربا و ضمادا و اگر با مادہ بود فصد و مسہل سودا
مقدم دارند و در رطب از گل سرخ و بیخ کبر زراوند و سنبل و لک و زرشک کہ باریک ساختہ باشند
اقراص سازند و بدہند و منضجات را ضماد نمایند و بہترلیسین حب اباره بکار برند و ہرگاہ مادہ
مرکب بود علاج نیز مرکب کنند و آنچہ در پاک کردن سپرز بارد و رطب مقرر است پوست بیخ
کبر است و فتیمون مساوی کوفتہ بیختہ بعسل سرشتہ دو درم بدہند و آنچہ از ترکیب
بر دو بس افتد آنرا جساوۃ و غلظت طحال نامند و جدا بیاید فصل ۳ اندر ورم طحال
وی اگر حار بود تپ لازم باشد پس اگر مویست بنوبت ربع اشتداد کند و اگر صفراوست
بد و رغب و دیگر اعراض ہریک پیدا بود و اگر بلغمی بود تہیج الطحال خوانند و اگر سوداوی
باشد صلابت و جساوۃ الطحال خوانند و نشان رطوبت و یبوست کور سودا مزاج
گذشت علاج حسب الخلط تنقیہ نمایند و تعدیل و در حار آرد و جو آب برگ کرنانج و آب برگ
عنب الثعلب ضماد کنند و در بلغمی خاکستر چوب درخت انگور بارد و غن گل آمیختہ یا خاکستر
سرگین بزسہ حصہ و خاکستر بیخ کبر یک حصہ کہ طلا سازند و در سودا وی اشق و در سرکہ
گداختہ یا سداب و پودینہ بسرکہ سرشتہ یا نخالہ در سرکہ جوشانیدہ و اشق دران آمیختہ طلا
سازند و گفتہ اند کہ اگر از چوب گز ظرف سازند و طعام و آب در ہمان ظرف بخورند در
چہل روز سپرز بگداز د و اگر پرسیاوشان و زوفای یابس و تخم فنجنگشت مساوی کوفتہ بیختہ
بعسل سرشتہ دو درم بدہند سپرز بگداز د و انجیر بسرکہ نہادہ و کبر محلل خوردن بدستور

طحال یعنی گداز ندۂ آن قوی از سہیل گزیدہ
در اول دشمنک صد و دو ۱۲ کذا فی بحر الجواہر
ازاب الگود سجزہ و آب خالص یک جزو کذا
جوش نیامدہ تا یک ثلث آن بماند و در طبیعت
و منافع قرینہ تخم نرست ۱۲ مخ بان مویز
انجیر و قسط و برگ سداب و پوست بیخ کبر
ثمرہ کولفا و سقولوقندریون و باد ورد تلخ و زرگ
غرب با سرکہ پیرزگداز ندہ بہترین ادویہ است

میزان الطب

مرکب است کہ در او دو یا سہ گرفتہ شود و بسرشتہ
مشق سازند ۱۲ رطب آب کبر ۱۲
ہم بطریق پاشل پوشند و بر
کردن خیار ۱۲ و مقشر و
تمر ہندی و مقشر و
مقشر خرنوب و مقشر
در وغن بنفشہ خلوط کردہ
انجیر کبر کنند پس در عمارت طبیخ علاج
انجیر کبر مغز و رطب بسفرجل ۱۲ بیخ کبر
انجیر و کبر سیاہ و ثمرہ الطرفا
سکنجبین از وی کہ در پوست بیخ کبر
و صندل سائیدہ در حار طبیخ
چون آب کبر غب الثعلب و بعضان
الراعی و بیگ بان و مانند آن خلط سودا
سپرز بگداز د و علی
داشتن ما سبوط کذا
ازالتہا ۱۲ کبر
و بہتری منبعا کذا
سرکہ ۱۲

بروغن بابونه وشبت مفید دوم آنکه از وقوع سده در مجری که فیمابین جگر وسپرز است
افتد سوم آنکه از وقوع سده در مجری که فیمابین سپرز وفم معده است افتد ونشان این
هردو آنست که برقان بتدریج پدید آید وثقل جگر وسقوط اشتها بتدریج در اول وگرانی
سپرز وسقوط اشتها یکبارگی در ثانی لازم است وعلاجش تفتیح سده است بمسهلات و
مفتحات وفصد بهلیله یا اهلیله مریع النفع است چهارم آنکه از احتراق خون افتد بواسطه وقوع حرارت
مفرط در جگر وعلامت وعلاجش از سوء مزاج جگر نمایند پنجم آنکه از ضعف سپرز افتد خواه ضعف
در جاذبه او بود یا در ماسکه اش الانشان ضعف جاذبه سپرز سقوط اشتهاست وسپیدی چشم
مکدر نمودن ونشان ضعف ماسکه او خروج سود است بقی واسهال مع عدم آثار زیادتی
سودا در بدن وعلاجش از ضعف طحال جویند ششم آنکه از ورم طحال افتد وآن نیز گفته آید
هفتم آنکه از سوء مزاج بارد مفرط جگر افتد وتدارک آن از مبحث جگر نمایند فائده
هرگاه یرقان زرد یا سیاه جمع شود باید که از هردو دست رگ زنند بفاصله سه روز وبمطبوخ خیکه
مخرج صفرا وسوداباشد طبع را نرم نمایند پس انچه غالب بود رعایت در تعدیلش بیشتر
مرعی دارند وباصلاح جگر وسپرز کوشند فصل ۲ اندر سوء مزاج طحال یعنی سپرز دوی
اگر حار بود سوزش سپرز وبودن بول وبراز سرخ مائل بسیاهی ودیگر آثار حرارت هویدا
بودن واگر بارد بود قراقردان محل پیدا باشد وآثار برودت هویدا وگرسنگی ساقط واگر
یابس بود صلابت در سپرز وغلظ خون وتحافت در بدن ظاهر شود واگر رطب بود جایگاه
سپرز گرانی محسوس کند بیمار دلون بدن اسمرنی شود علاج در سه نوع تعدیل فقط ودر هر سه
مع التنقیه باید کرد بدانچه در جگر گذشت مگر آنکه ادویه موضعیه در اینجا بسپرز زنند وفصد
از دست چپ کنند واین ادویه بسپرز نافع اند درحاب عنب الثعلب وآب برگ بید

بروغن بابونه وشبت مفید دوم آنکه از وقوع سده در مجری که فیمابین جگر وسپرز است
افتد سوم آنکه از وقوع سده در مجری که فیمابین سپرز وفم معده است افتد ونشان این
هردو آنست که برقان بتدریج پدید آید وثقل جگر وسقوط اشتها بتدریج در اول وگرانی
سپرز وسقوط اشتها یکبارگی در ثانی لازم است وعلاجش تفتیح سده است بمسهلات و
مفتحات وفصد بهلیله یا اهلیله مریع النفع است چهارم آنکه از احتراق خون افتد بواسطه وقوع حرارت
مفرط در جگر وعلامت وعلاجش از سوء مزاج جگر نمایند پنجم آنکه از ضعف سپرز افتد خواه ضعف
در جاذبه او بود یا در ماسکه اش الانشان ضعف جاذبه سپرز سقوط اشتهاست وسپیدی چشم
مکدر نمودن ونشان ضعف ماسکه او خروج سود است بقی واسهال مع عدم آثار زیادتی
سودا در بدن وعلاجش از ضعف طحال جویند ششم آنکه از ورم طحال افتد وآن نیز گفته آید
هفتم آنکه از سوء مزاج بارد مفرط جگر افتد وتدارک آن از مبحث جگر نمایند فائده
هرگاه یرقان زرد یا سیاه جمع شود باید که از هردو دست رگ زنند بفاصله سه روز وبمطبوخ خیکه
مخرج صفرا وسوداباشد طبع را نرم نمایند پس انچه غالب بود رعایت در تعدیلش بیشتر
مرعی دارند وباصلاح جگر وسپرز کوشند فصل ۲ اندر سوء مزاج طحال یعنی سپرز دوی
اگر حار بود سوزش سپرز وبودن بول وبراز سرخ مائل بسیاهی ودیگر آثار حرارت هویدا
بودن واگر بارد بود قراقردان محل پیدا باشد وآثار برودت هویدا واگر سنگی ساقط واگر
یابس بود صلابت در سپرز وغلظ خون وتحافت در بدن ظاهر شود واگر رطب بود جایگاه
سپرز گرانی محسوس کند بیمار دلون بدن اسمرنی شود علاج در سه نوع تعدیل فقط ودر هر سه
مع التنقیه باید کرد بدانچه در جگر گذشت مگر آنکه ادویه موضعیه در اینجا بسپرز زنند وفصد
از دست چپ کنند واین ادویه بسپرز نافع اند درحاب عنب الثعلب وآب برگ بید

واکلیل و بابونه و خطمی و سپوس ۸ هفتم آنکه از ورم جگر افتد و آن گذشت ۸ هشتم آنکه از سدهٔ جگر
افتد و آن نیز گذشت ۹ نهم آنکه از گزیدن حیوان زهردار یا از تناول ادویه سمیه افتد
و علاج دفع اثر آنست بهر چه مناسب آن بود و اقراص کافور و دیگر مبردات ۱۰ در حار
و تریاق فاروق در بارد نفع دارد ۱۱ دهم آنکه جرم مراره ضعیف شود و صفرا را از جگر جذب
نکند و بدان سبب یرقان افتد و نشان او غثیان و قی صفراویست و طبع قبض بودن
و برازِ منصبغ یا قلیل الصبغ برآمدن و علاجش همانست که در ضعف جگر است ۱۲ یازدهم
آنکه از وقوع سده در مجری که فیما بین جگر و مراره است افتد علامتش همانست که در ضعف
مراره رفت و برازِ بتدریج سپید شدن علاجش علاج تفتیح سدهٔ جگر است ۱۳ دوازدهم
آنکه از حدوث سده در مجری که میان مرارهٔ و امعاست افتد و نشان او آنست
که برازِ دفعةً سپید شود و طبع بقبض آید و علاجش نیز تفتیح است و حقنهٔ نافع تر و درین
هر دو نوع سدی مغز فلوس و آب کرنب حل کرده و در روغن بادام تلخ آمیخته خوردن
بغایت مفید است ۱۴ سیزدهم آنکه درین دو مجری گوشت رویده یا ثولول برآید و نشان او
همانست که در سدی گذشت و علاجش ۱۵ چهاردهم آنکه از قولنج بلغمی افتد بواسطهٔ بلغم لزج
بر دهن رگی که با معا آمده است و منصب صفراست علاجش حل قولنج است فائده
بعد قطع سبب اگر ازالهٔ صفرت چشم خواهند بسر که کهنه استشاق نمایند در حمام و سرکه
و گلاب با آب انار ترش در چشم چکانند و بطبیخ افسنتین غرغره نمایند قسم دوم
در یرقان اسود و آنرا یرقان سندی نیز گویند و آنهم چند گونه است یکی آنکه
از دفع طبیعت افتد بر سبیل بحران امراض طحال و خفت عقب آن لازم است
و علاجش مد طبیعت است اگر محتاج بود بدانچه گذشت در اصفر و تدهین

باستحمام و حمالان ۱۲

میزان الطب

۸ و درین دو مجری که فیما بین جگر و
مراره و دیگر سه درمیان مراره و امعاست ۱۲
۱۵ قولنج و لا علاج لیعنی این نوع علاج
ندارد و زیرا که از اکثر گوشت زاید و ثولول
امکان ندارد و علاج آن دشوار است ۱۲ طب اکبر
موضع بکار نتوان بست با یک نسخه
۱۵ و در شرح قرابادین کبیر از اندرونی
بیفتد باشد که از افتد و بعضی از اندرونی
و آب بقدر که بدان نرم شود

پنجم بالای ناف اگر مریض قوی بود یکبارگی دهند والا بتفاریق باب ۱۵ در یرقان
وامراض طحال امابیماریهای مراره در ضمن یرقان ذکر یابند فصل ۱ در یرقان وی آنست
که رنگ بدن زرد شود یا سیاه اول را باصفراوی ثانی را باسود اموصوف میسازند یرقان اصفر
اکثر از جگر و مراره بود و اسود از سپرز و هریک بقسمی گفته آید قسم اول در یرقان اصفر و این
چند گونه است یکی آنکه بسبیل بحران افتد و نشانش وقوع آنست در تپهای صفراوی
دو زا یام باحوری علاج این وقت ظهور صفرت امداد طبیعت است اگر قصوری در عمل او
بود والا بر طبع گذارند و انچه مدد کند طبع را بر دفع مادّه بجلد و خول آب گرم است و شرب
سکنجبین فقط یا باشیرهٔ کاسنی و بعد اتمام در اغلب صفرت خود بخود زائل میشود و گرنه انچه
مجلی جلد است بکار برند دوم آنکه از سوء مزاج گرم جگر افتد و علامت و علاجش از مبحث
سوء مزاج جگر جویند و این قسم در اکثر باسو ناخس باشد سوم آنکه از سوء مزاج گرم مراره افتد
ونشان او آنست که دفعةً پدید آید و بول نخست سپید بود بعده زرد شود پس ازان
سیاه و غلیظ گردد و آثار سوء مزاج جگر و سدهٔ آن هیچ نباشد و اشتها بحال بود علاج
سکنجبین باشیرهٔ کاسنی دهند و دیگر تدابیر که بگرمی جگر نفع دارند بعمل آرند چهارم آنکه از
تورّم مراره افتد و نشان لزوم تپ دقی ست و خشونت زبان و تهوع و علاجش علاج
ورم جگر است پنجم آنکه از گرمی تمام بدن در گهاافتد نشانش گرمی لمس بدن است
وقبض طبیعت و حکه و تبثر بدن و همه آثار گرمی پیدا بودن علاج اگر سانج بود تبرید و اگر
مادّی بود تنقیه و تعدیل عام کفایت کند حسب حاجت و تدهین ادهان مرطبه و خول آبان
مرطب نفع تمام دارد ششم آنکه از انسداد مسام افتد و تقدم سفر در گرما و وصول غبار و خاک
بر بدن بران گواهی دهد علاجش تفتیح مسام است بغسل در حمام و جز آن بطبیخ بنفشه

ازان لطب

عمل دارد پشت با فتاب نشستن و با آب چشمه های گرم و با آب دریای شور بدن شستن
و نمک را گر با آب گدازند و چند روز در آفتاب گدازند بجای آب دریا باشد و ضماد یکه آب را
بچیند و خشک کند اینست آرد حلبه خربحمام راعی علک البطم شحم عتیق با هم بسرشند
و ضماد نمایند در لحمی بر تمام بدن و در رقی بر شکم و در طبلی بر اطراف و بدانند که در طبلی بعد
تنقیه بتحلیل ریاح کوشند بدانچه در نفخ معده گذشت و از سداب خشک و تخم خربق و بادیان
و کرفس و بوره و شکر سرخ و آب سداب شیاف خرد سازند و بدبر حمول فرمایند و در رقی بعضی
بزل میکنند و زرد آب برمی آرند و این کثیر الخطر است و طریق طبخ آب بسر که چنانست
که آب خالص صد حصه بگیرند و یک حصه سرکه انگوری کهنه آمیزند و بجوشند تا سوم حصه
از مجموع بماند سرد نمایند و بکار برند و این آب مسکن تشنگی است و بدانند که سرکه در ازالهٔ
عطش مستسقی و تفتیح سدّه سود مند است خاصةً در حار و زرشک نیز انفع است اما اگر
با سرفه بود ترشی نباید داد و همچنان با هر عارضی که جمع شود رعایت آن نیز ملحوظ دارند
و این طلا در رقی بر شکم نهند بورهٔ ارمنی بیخ سوسن قرد مانا مویز هر یک سه درم تخم کرنب
هفت درم پشک بز پنجاه درم آرد جو سرگین گاو هر یک شصت درم بسایند و با آب
بادیان یا کاسنی بسرشند و بر شکم طلا نمایند فائدهٔ استسقای طبلی چون مزمن شود و
صلابت بیفزاید اما بر مریض بهبود روی نماید و بجز بر آمدگی شکم مکروهی نباشد مستسقی
میگردد و بجهت در آنوقت چیزهای ملین ضماد نمایند و چون صلابت نرم شد و با بونه و
اکلیل الملک و مرزنگوش و صعتر و تخم سداب و چند بید ستر و خاکستر طرفا و نطرون کوفته
و بیخته با آب سداب و بول شتر آمیخته بر شکم ضماد نمایند تا تحلیل کند و هرگاه در استسقاء دو
سودند هدول غ دهند پنج جای یکی بر فم معده دوم بر جگر سوم بر سپرز چهارم بر قعر معده

میزان الطب

صحت باید و نافع ترین چیزها خوردن انار است هر قدر که تواند بخورد و تغذیه بگوشت مرغ
یا گوسپند جوان یا نخود و پخته و بسماق قیمه داده سازند و تا ممکن بود جنس حبوب ندهند و اگر
ضرورت باشد برنج مجوز است و نان که ایسون و بادیان در و باشد همراه کباب یا شوربای
گوشت و آنرا که ضعیف القوه نبود و بخوردن نان معتاد باشد اگر نان خشک غذا سازند
بهتر باشد و نافع ترین تدابیر نوشیدن شیر شتر است خاصه که اعرابی باشد و خصوص که عوض
غذا و آب همین بسند کنند و باید که روز نخست چهل درم شروع کند و هر روز ده درم
بیفزاید تا آنقدر که طبع تحمل کند و هنگام شرب شیر احتیاط نمایند تا شیر در معده نه بندد
و پودینه و حب سکبینج از منعنات تجبن لبن است گاه گاه بهمند و تشرب بول شتر
و بول بز اعرابی نیز نفع دارد و مسهلاتی که در لحمی دهند حب راوند است و اگر با حرارت بود
مطبوخ هلیله و شربت گل مکرر و در زقی کلکلانج اگر بی حرارت بود جارو هند و الا نامرد
و هلیله زرد نیز نفع کلی دارد و در طبلی نیز حسب مزاج از مسهلات مذکور بدهند و در جمله بعد
تنقیه بهر تقویت جگر قرص انبر باریس و مانند آن و بهر اد را قرص مانزریون و امثال آن
باید که بر یک مدر لزوم ننمایند بلکه تجدید همیفرمایند تا طبع بیک چیز مالوف نشود و هر دو آنکه
باشد بسیار بسایند تا سریع النفوذ باشد بجگر و طریق تعریق آنست که بورهٔ ارمنی برون
با بونه آمیخته بر بدن طلا سازند یا نمک باریک سازند و با پیه گاو بر آمیزند و بمالند
و اگر بیشتر مطلوب بود بحمام خشک نشانند و عرق هم چینند و اگر در تنور فاتر که در و
توان نشست بنشانند و عرق بچینند به از حمام باشد و طریق اندخان آنست که بیمار را
و بر یک نیمگرم آزاد در پوشند و چون ریگ سرد شود دیگر اندازند تا که برداشت کند و این عمل
فجاءة بتخفیف در درم میدهد و اگر برآمدگی در عضوی بود همانرا تدفین بر مل نماید و همین

طب اکبر

آن زمان آثار سیج مرکب میگردند با علامات کبدی و علاج نیز مرکب باید کرد فصل ۱۶

در سودا القنیه دوی مقدمه استسقاست و نشان او ظهور تهیج است در وجه و دیگر اعضا

و آثار ضعف جگر هویدا بودن و علاجش همانست که در استسقا بیاید اما چون مرض قوی

نیست ازاد و به نیز انچه غیر قوی بود بعمل آرند و بهترین تدابیر سفر حجاز است و پیاده رفتن

و چون بدانند که مستحکم شد و باستسقای انجامد شیر شتر و هند خاصه از شتر اعرابی یا بول شتر

و هند مع وانگی سکبینج و از فواکه انار نافع است و از آب سرد احتراز لازم و عوض آب

برعرق کاسنی و بادیان اقتصار واجب و آنجا که احتباس حیض یا خون بواسیر سبب

بود بدان کوشند که احتباس بگشاید بمدرات و اضمده و اگر نگشاید ضرورة فصد کنند

اما خون کمتر گیرند آنهم بعد مسهل خفیف و اون فصل ۱۷ در استسقا و دوی سه گونه است

لحمی و زقی و طبلی آنرا که برآمدگی در ظاهر بدن بود لحمی گویند زیرا که مادّه در گوشت بود و آنرا

که برآمدگی فاحش در شکم باشد خواه بدیگر اعضا هم بود یا نه اگر مادّهٔ او آب بود که در پرده های

شکم افتاده باشد زقی خوانند زیرا که شکم درین چون مشک پر آب میباشد و اگر مادهٔ او

باد بود طبلی نامند زیرا که شکم درین ترنجیده میبود و بدست زدن چون طبل آواز میدهد

علاج نخستین ازالهٔ سبب نمایند و بعده به تسخین و تعدیل جگر کوشند و هرگاه حرارت باشد

بدانچه بهر جگر گرم گفته شد تسکین آن نموده پس بتدبیر استسقا کوشند و آن اسهال

دادرار و تعریق است و اندفان و تضمید مجففات و احتراز از هر چه بسیار گرم باشد لازم شمارند

و همچنان از آب سرد نوشیدن و اگر صبر نبود از کوزهٔ تنگ ماشوره قدری بنوشند و باید که آب

مطبوخ بود خصوص باسر که و اگر عوض آب عرق کاسنی و بادیان نوشند خوب است انهم

کمتر بهتر بالجمله قدر آب در تمام روز زیاده از سه چند غذا نشاید و قدر غذا ششم حصه از حال

تدبیر ضعف نیز ذکر شد و بوعلی خوردن مویز را در دفع اسهال مجرب گفته سوم و موے
داوسمی است به ذوسنطاریا کبدی و سببش اگر امتلای خون بود بی وقوع تفرق اتصال
خون کثیر دفعتہ برآید هرگاه که آید اما دیر دیر آید و دیگر آثار امتلا پیدا بود و اگر تفرق
اتصال بود از امتلا یا ضربہ یا سقطہ یا جز آن خون بلا توقف همی آید هنگام خلو معده
وامعا و دیگر آثار موجبہ ظاهر باشد علاج در امتلا حبس نشاید کرد دیگر عند الضعف هم اندر
ابتدا فصد نمایند و با مالہ کوشند بر ربط اطراف و جز آن و چون کمتر گیرند بکرات و اگر
بقبض حاجت آید قرص کهربا بشیرہ تخم خرفہ و آب لسان الحمل دهند و تقلیل غذا
فرمایند و در تفرق اتصال امتلا تدبیر همین است و در غیر امتلائی زوال سبب کردن قرص
نفث الدم که راوندران افزوده باشند هم چند یک جزا ثر تمام دارد در قبض و القیام جهام
صفراوی و نشان او وجود علامات جگر است و علاجش از سوء مزاج جگر جویند و قبل
از تنقیہ و تعدیل حبس قطعا نکنند پنجم صدیدی و سبب او احتراق خون و دیگر اخلاط است
در جگر و علامات و علاجش همانست که در صفراوی گذشت و برآمدن زرد آب باسهال
در اینجا لازم است و تضمید صندل و گلاب بر دل و جگر واجب و فصد اسلیم راست نافع ششم
خاثری است یعنی شبیہ بمدر و برآید و سبب او نیز باشگافتن دبیلہ کبد راست یا کشادن
سدۂ جگر باحتراق شدید که در جگر افتد و علاجش حسب سبب بدانچہ گذشت توان نمود

فائدہ فرق در اسهال کبدی و اسهال مادی از علامات خاصہ ہر عضوے
پوشیدہ نیست مع ذلک بدانند کہ انچہ از کبد ست بدبو میباشد و اکثر بدکور ے آید
در خلو معدہ کم میگردد و بی دردی باشد و بزوال وضعف روز بروز ظهور فاحش مینماید
بخلاف معوی اما کبدی چون دیر پاید اسهال معوی نیز احداث می نماید

اشتہای ای قیام کبدی کذا از صفرا و صدید و خاثر افتد ۱۲ طب اکبر

[illegible] طب اکبر ۵۵ قرص نفث الدم صفت آن
در بحث نفث الدم گذشت ۱۲ ۵۶ قرص
قطعا نکنند که منع این اسهال منجر شود بہلاک
عاجل پس صواب آنست که در تنقیہ جگر گویند
و تعدیل مزاج او شود چه گر زود بدانچه در سوء مزاج
مذکور است و مارا شیر در اینجا نهایت مفید است
کذلک شربت بطینہ که در ان قبض خون در چون آخر
انار شیرین و شراب سیب خناب و پس از تنقیہ و تنوع
اگر اسهال باقی بود شراب [illegible]

بہ پیوند یابد طبع منطقی طب اکبر ۵۸ [illegible]
غلیظ و جرم غریب را گویند کہ شاید
دردی بود در رنگ و قوام ۱۲
طب اکبر ۵۹ پیچ گوشت
باید کہ بجسب بہ مستدر کہ کند
در جس عبارت نیامدہ نام کوفت
ضعف شدید نیز شنیدہ میشود و ہر چہ
در صفراوی است علاج اینست
کذا فی طب الاکبر ۱۲

زیرا که مرض در عضوئیں نیست که رواوع و محلل فقط ممنوع بود هرگاه پخته شود زود تباهین
بشگافند و انتظار نکشند که خود سر کند یا بادویه مفجره شگافته گردد زیرا که خوف است
که عضله وصفاق را فاسد ساز دیا باندرون سوسر کند **فصل ۱۰** در دبیله کبد و تدبیر این
همانست که در ذات الریه و دبیله معده گذشت و آنجا که مادّه بجانب رودہ مائل بود مسهل
خفیف دهند و اگر بطرف گرده مائل بود مدر دهند و اگر بفضای جوف روی نهد مُنذِر باستسقا
بود به تدبیر زقی کوشند و هذا اعسر هرگاه ورم بعد پختن فرو شود اعراض خفت گیرند مع
ذلک ریم در بول یا براز بروز نکند یا کند اما کمتر توان دانست که مادّه بفضای جوف میریزد
فصل ۱۱ در بثور سطح کبد و نشان او و وجود آثار سوء مزاج جگر است مع الحرقة و باشد که
بر جلد آن سمت نیز ظهور شود و باشد که گاه گاه قشعریره و ناقض افتد و علاجش همانست
که در سوء مزاج حار مادی گذشت **فصل ۱۲** در خفقة الکبد و این مرضیست که جگر بطبیعه
اختلاجی دریابد که گویا کسی میدمد در جگر و بزودی این حال زائل گردد و سببش سدهٔ جگر
است و علاجش تقیح او و فصد اسیلم از همه نافع تر **فصل ۱۳** در حصاة الکبد و نشان
سنگریزه در جگر آنست که بعد هضم غذا در معده قی افتد و خلط و درد در جگر پیدا بود و باشد
که در محل ورم سختی نیز بلمس یا بنظر محسوس گردد اکثر اینست که چون باسیلیق یمین بکشایند
و خون را امتحان نمایند زیر خون چیزے شبیه برمل مینماید بشرطیکه رگ وسیع کشاده شود و علاجش
از حصاة کلیه جویند **فصل ۱۴** در تصغر الکبد و نشان وی همانست که در صغر معده گذشت
و کذا تدبیرش و ایضاً در اینجا باید که تنقیهٔ جگر ملحوظ بود بملینات و مدرات **فصل ۱۵**
در قیام کبدی یعنی اسهال جگر و وی شش گونه است یکی قیحی و سبب او شگافتن
دبیله جگر است و تدبیر او در دبیله گذشت دوم غسالی و سبب او ضعف جگر است

وآب عنب الثعلب نیکو چیزیست واگر ورم بحرب بود باورار کوشند ولیکن قبض طبع نیز
رواندارند که مزید الم است پس درینصورت هرچه بغایت خفیف التلیین بود جهت رفع قبض
کافی ست چون لعابین وماء الشعیر ومانند آن در ورم دموی جگر چه در ابتدا وچه بعد آن
آنچه ضماد کنند باید که جامع بود در ردع وتحلیل غایت آنکه در ابتدا رعایت غلبهٔ رداع بود
ودر انتها محللات راه در تزاید تبسادی ودر صفراوی آنچه مذکور شد بعمل آرند مگر فصد وانجا
در ابتدا رداع صرف ضماد توان کرد چون آرد جو وصندل وگلاب وآب کاسنی وسرکه
واگر ضرورت شود قدری کافور نیز داخل نمایند واگر از بلغم بود نشان او کثرت ثقل است
وتپ نابودن مگر آنکه بلغم شور باشد وسپیدی روی وزبان وبرازه قلت وجع علاج در حدی
مدرات بکار برند ودر مقعری مسهلات وبعد اسهال واورار تعدیل نمایند واگر از سودا بود ضمادات
دران محل پیدا شود وعلاجش نضج ماده است بشربت منضج وتضمید قیروطی وبعد نرم شدن سنجی مسهل
ومدر سودا دادن واگر مناسب بود فصد کنند که سریع النفع است وشیر شتر یکساله بقند شیرین کرده
فائده تمام دارد بشرطیکه حرارت نبود فائده اگر ورم جگر بسبب ضربه یا سقطه عارض شود
رگ زنند وگل ارمنی یکدرم سائیده بلعاب اسبغول بدهند وزراوند وگل ارمنی وحب الآس
درین باب مجرب است واین ضماد برنهند نخود مقشر راوند هریک سته درم مومیائی دودرم
کوفته بیخته بروغن بنفشه یا هر روغن که باشد بسرشند وضماد سازند ودیگر تدابیر
حسب حاجت ازانچه مذکور شد بکار توان بست فصل ۹ در ورم عضلهای شکم واین
ورم ازیک طرف آگنده بود واز طرف ثانی باریک بطول باشد یا بعرض اما هرگز هلالی شکل نبود
بخلاف ورم جگر علاج فصد کنند ومسهل دهند ورداعات صرف در ابتدا ضماد
سازند بلاخوف تحجر ماده ودر انتها محلله فقط ضماد نمایند بلاخوف انحلال قوت

سنبل الطیب

سبب بود و ظاهر است که از صغر سن نشان وی پیدا شود و تدبیر او اجتناب مغلظات و دوام
شرب[1] مدرات است **فصل** ۴ در سدهٔ ماساریقا و نشان وی آنست که در معده و شکم و در جایگاه
ماس جگر تخمه و غائر و ثقل محسوس شود و جگر سالم بود و معده نیز اما برازکیلوسی برآید و بدن نگاه
و علاجش همانست که در سدهٔ مقعر کبد بکار آید **فصل** ۵ در نفخة الکبد و نشان ورم شان
جگر آنست که زیر قبر غه راست وجع مع التمدد پیدا شود بی ثقل و بی تپ و بعد هضم غذا
نفخ زیاده شود **علاج** کمونی[2] و شربت[3] دینار مفید است و نهار بحمام رفتن و تکمید کردن
و حسب حاجت مسهل و مدر پرداختن و اغذیهٔ بادشکن خوردن **فصل** ۶ در وجع الکبد
سبب درد اگر سوء مزاج یابسه بود یا نفخه باشد گفته شد و اگر شرقه یا ورم یا شق یا حصاة
و رمل بود گفته آید **فصل** ۷ در شرقه و وی آنست که بر نهار یا بعد ریاضت تعب یا بعد
برآمدن از حمام فوراً آب سرد بنوشند و آب آن زود بجگر رسد اعتدال نیافته و درد آرد
علاجش آنست که خرقه بآب گرم تر کنند و بر جگر نهند و سنبل و مصطگی ضماد سازند و آب گرم
ریزند که زود دفع میشود بعون الله تعالی و اگر طبیب در تدبیر غلط کند باستسقا یا بورم می انجامد
فصل ۸ در ورم کبد و وی اگر از خون بود یا صفرا نشان او تپ و تشنگی است و ثقل و درد
و حرقت محل جگر و دیگر آثار حسب المادة ظاهر بودن و علامت بودن ورم در مقعر یا مجدب
در فصل سدده گذشت و ایضاً قی و غشی و برد اطراف لازم مقعری و سعال شدید و ضیق نفس
و حبس بول و فرو شدن ترقوه باسفل و بروز ورم هلالی شکل لازم محدبی **علاج** در دو
نخست رگ باسلیق یا اکحل زنند و خون بدفعات گیرند و بعد فصد آب کاسنی و آب
عنب الثعلب و آب انارین همراه سکنجبین قندی بدهند پس اگر مادّه در مقعر بود مدرات
بدهند و بهر تلیین آب فواکه قناعت ورزند و اگر قوی تر خواهند مغز فلوس با شیره کاسنی

میزان الطب

بول از ضعف هاضمه و هر چه در ضعف هاضمه ذکر شد مع قلت احساس زبان ثقل غذا
لازمهٔ صحت است از ضعف ماسکه ظاهر است که چون ماسکه ضعیف شود غذا را در جگر
نتواند نگه داشت و هاضمه فعل کردن نیابد پس آنچه لازم وی است درین نیز پیدا بود
و قلت تلون بول و برازو قلت مقدار آن مع ترهل بدن و قبض شکم از ضعف دافعه
و از انکه گاه ضعف در بعضی افعال یک قوت بود یا در اکثر افعالش و همچنان در همه
قوتها بود یا در بعض آنها و دریافت آن از آثار مذکور پوشیده نیست و باید دانست که چون
ضعف در اکثر قوی افتد قوت ممیزه که خون را از مائیت جدا ساخته بعروق می فرستد
آن نیز بضعف میگراید پس بالضرور بول سرخ می برآید بواسطهٔ متمائز نا شدن آب از خون
علاج آنچه از سوء مزاج باشد تدبیرش گذشت و آنچه از سده یا ورم یا شق شدن و جریان
افتد گفته شود و آنچه از مشارکت عضو بود تدبیر عضو مأوف نمایند مع تقویت جگر بالجمله
ادویه و اغذیه هر چه ذی عطریت بود بکار برند که در ازالهٔ ضعف جگر ملاک امر همین ست
و فصد اسلیم در ضعف دافعه نفع دارد **فصل ۳** در سدهٔ کبد و وی آنست که در خلل گوشت
جگر یا در رگهای آن خلط غلیظ لزج بند شود و نشان وی قلت تولد خون در بدن است و صفرت
لون و اسهال غسالی و احساس ثقل در جگر پس اگر سده در محدب بود ثقل بیشتر محسوس شود
و بول رقیق و کمتر آید و اگر در مقعر بود برازبسیار و کثیر الرطوبة برآید البته و فرق در سده و ورم
جگر آنست که ورم بی تب نباشد و گرانی در سده بیشتر بود و درد در ورم فزون تر علاج
اگر سده در عدبه بود مدرات و هند حسب مزاج و اگر در مقعر بود مسهل نوشانند موافق طبیعت
و در تضمید و غذا همین سان رعایت طبع نمایند و آنجا که سبب سده تناول چیزهای قابض بود
شیر و شکر و حریره در روغن بادام و شوربای مرغ فربه و انار مزیل آنست و اگر ضیق رگهای کبد

در فائدهٔ نفع دارد و در بخار آنچه
نوشیده شود و بواکه قوت هاضمه است
زبان از لبوب منبه خوردن
و سبب گوشت بره بلغم آلود
جگر طلا کردن قوت دهد و قوت جاذبه
جگر را انشتین مصطگی و گل سرخ نافع
در بخار او دویه زایل قابض توان داد که قوت
قوت جگر و تجفیف و مضغ مویز و سیب
نگاه دارد و گوشت بره جگر را نافع
غذا را باید نیکو و قوت دهد و شود
خوردن سیب ترش قوت دهد و شود
نیشه با سیب ترش و سکنجبین و لیسه
دوا فصد را از بازین و سکنجبین و لیسه
پرورده قوت دهد و گوشت سیاب و
سیب ترش و شیرین بخورند نیکو
و فصل در تحلیل و طعام کردن سودا
است ۲۲ طب اکبر **۳۵** قولنجلیط غلیظ
بند شود و سده آرد و این گیرا و قوی تر
بواکه حرکت بعد از طعام خاصه گوشت
و شیرین بود و احتکام و خوردن شراب
حبس نفوذ امر جبات سده کبد است
کز لکه تبهای بد بود و نیشدن دانه‌های نامه
چون گل سرخ و انگشت و چیزهای قابض
بغایت چون زعفران و مانند آن نافع بود

و شربت صندل و سکنجبین و آب زرشک و دوغ سرد کرده و لعاب اسبغول و مانند آن فرادی
یا با دیگر ترکیب و اگر طبع نرم بود قرص طباشیر قابض مع رب[۵۱] به یا سیب خصوص شربت حماض
نافع تر است و اگر قبض بود طبیخ بلیله مع خیارشنبر بدستور و در دموی اگر مانعی نبود فصد
باسلیق یا ابطی مقدم دارند بر همه و در صفراوی تبرید بیشتر نمایند و اگر مصلحت دانند فصد نیز
مجوز است و ادویه سر[۵۲] بر جگر نهادن مطفی حرارت است اما در مادی قبل از تنقیه اجتناب ازان
بهتر است تا سدده نیارد و ادویه حار بادیان تخم کرفس گلقند عسلی و اثاثا سیاد[۵۳] دواء الکرکم است
وجهت تنقیه بلغم ماء الاصول و حب صبر نافع است و طبیخ زوفا با یک مثقال دواء الکرکم تسخین
و تقویت جگر خصوصیت دارد فلاسفه و اطریفل کبیر بدستور و در تنقیه مبالغه نکنند تا ذبول
نیارد و اگر با سهال بود و تخم ریحان و صمغ عربی هر یک سه درم بریان کرده و بگلاب تر نمود
بدهند و جهت تنقیه سوداء البعد ترطیب تمام مطبوخ افتیمون یا حب افتیمون و ماء الجبن
و قیروطی مرطب در ازاله یبوست بر جگر ضماد کردن اثر تمام دارد و در ترطیب افراط منع است
تا استسقاء نیارد و در جمله اغذیه انچه اوفق بحال مریض باشد اختیار نمایند و اگر مرض
مرکب بود علاج نیز مرکب سازند **فصل ۲** در ضعف کبد و وی از هر سبب که افتد
نشان او در اکثر آنست که بول و براز غسالی بود و بدن نحیف و اشتها ناقص بلکه
ساقط و از پهلوی راست تا قرعه[۵۴] زیرین وجع نرم ممتد پیدا بود خاصه بعد تناول غذا
عند نفوذ آن بجانب جگر و رنگ مریض[۵۵] اکثر بسبزی و سفیدی زند و باشد که بزردی
و کدری مائل بود فائده در هر عضوی چهار قوت است جاذبه ماسکه هاضمه دافعه
و ضعف قوت جگر را علامتی است چنانچه ذکر کنیم اما سپیدی و نرمی براز و کثرت مقدار او
مع نحافت بدن از ضعف جاذبه است و تهیل بدن و تهیج وجه و غسالیت براز و سفیدی

---

[۵۱] قولنج بسبب رطوبات است
[۵۲] قولنج دیوم سرد و در وجود عرض دوفعل
[۵۳] طب اکبر اثاثا سیا لفظ یونانی است معنی وی منفعت است یعنی نباتی
[۵۴] قرعه استخوان پشت
[۵۵] ای برنگ آبی که گوشت دران شسته باشند

بدور البطن واسهال دوری دوی آنست که بدور معین آید وسببش انصباب مادهٔ عفنه
ونشانش هر خلطی ازلون او ونشان بودن مادهٔ از ظهور درد دور عضوی وسکون آن بعد
اسهال معلوم است وعلاجش تنقیهٔ بدنست از خلط غالب ونوعی است از ذرب که
سببش وقوع سدده بود در جداول یعنی عروق ماساریقا ونشان سدهٔ جگر وعلاجش باید
ونوعیست از انکه بسبب ذهاب خمل معده افتد وظاهر است که چون خمل معده زدوده شود
غذا دران نایستد وعلت ذهاب خمل یا خلط اکال است یا ورم حار معده یا تناول سموم حار
علاج بعد ازالهٔ سبب سماق وورد وطباشیر وخولفل وصندل دپوست انار وحضض
آب به یا آب برگ گرم بر معده ضماد سازند ولپست جوو سیب وروغن بادام خورانند
ودوا مزاج وکبک غذا سازند بعد غذا تا دیر خوابیده مانند به پهلوی راست وهیچ حرکت نکنند
وگفته اند که حسوی از شیر زنان سمیذ ساز ند ونوشانند که بالخاصیة بهبت خمل است وانچه
از شرب ادویه مسهله افتد علاجش آنست بدانچه مناسب بود ودوغ سرد ساخته سریع الاثر
است **فصل ۳۱** در تصغر معده دوی اگر طبعی بود از ابتدا از کثرت مقدار غذا خرد
میداده باشد هرچند که لطیف بود تدبیر دوی آنست که غذا قلیل الکمیة وکثیر التغذیه
دهند واگر بسبب تشنج یا درم بود ازاله دوی نمایند **باب ۱۴** در امراض کبد یعنی جگر
فصل در سوء مزاج جگر ونشان هر واحد سانوج بود یا مادی از لزوم آفت در جگر مع وجود
آثار دیگر که بهریک مخصوص است وعلاجش ازاله سبب است لیکن بدانند وکاسنی نافع ترین
چیزاست در جمله سوء مزاجهای جگر وکذلک هرگاه مغز فلوس هاوی ضم سازند ورمادی
مطلق نافع است بشرطیکه تلیین مطلوب بود ودریخا هرگونه دوا که مخصوص بجگر است
مرقوم میشود حسب سبب بکار برند مع رعایت قبض وتلیین ادویهٔ بارد وآب کاسنی وآب انار

وبادام تلخ وپیه ماکیان بهم سرشته ضماد سازند وهرچه محلل اخلاط غلیظ بود مع التقریب
استعمال نمایند شربا وحقنا فائده گاه باشد که بسبب سختی سپرز سختی در اجزای معده که
محاذی بدانست پدید آید علاجش علاج سپرزست فصل ۲۹ در حساره عضلات
که بر معده واقع آید صلابت مذکور دراز میباشد واز یک طرف غلیظ ودیگر طرف دقیق
چون ذنب الغار واز انکه معده سالم از آفت است سلامتی در افعال وی اینجا لازم نیست
وعلاجش همانست که گذشت حسب الحرارة والبرودة فصل ۳۰ در ذرب وخلفه وآن
هر دو یک معنی دارند نزد بعضی مقصود فساد معده است مع الجریان بدانکه انچه از سوء مزاج
بود ساذج باشد یا مادی علامت وعلاجش حسب سبب است چنانچه گذشت وانچه از شور
وقروح افتد نیز مذکور شد وسفوف زلق الامعا وشبوری نفع تمام دارد وهمچنان سفوف
حب الرمان وانچه از زلهٔ دماغ بود آنرا اسهال دماغی گویند ونشان وی وقوع اسهالست
پیهم بعد خواب طویل بارنا دیر منقطع شدن وعلاجش حسب سبب از باب امراض سر
که بهر زله گذشت توان نمود انتباه درین علت زنهار حبس اسهال نکنند وهمگی عنایت
به تنقیه وتقویت دماغ مصروف دارند وانچه از روات تدبیر غذا افتد علاجش اصلاح
غذاست وتجوید هضم وانچه امتلائی عروق بود از اخلاط نشان وی آنست که بیمار پرگوشت
وپرقوت بود باوجود اسهال وفضله کثیر الرطوبت آید وعلاجش فصد است وریاضت
ودلک وتعریق بحمام وکثرت صیام وانچه از ضعف جگر بود نشان وی کاهیدن بدنست
روز بروز وبرازش سبز علاجش تقویت جگر است مع تقویت معده شربا وضمادا وانفع
اشیای جوارش مصطگی است فائده کیلوس اگر اصلا از معده بسوی جگر نرود دیر پدید می آید
واگر باسار یقارود وآنجا بایستد پس برگردد سبز می آید ونوعیست از ذرب که مسمی است

میزان الطب

وبر ضماد وشق ومغل وفاکستر بیخ انجیر روغن زیت بسر شده وبکار برند ۱۲ طب اکبر
وحنظل باشد چون طبیخ انجیر غلیظ شود چیزی بنوشند که خون اخلاط ۵۲ صفت سفوف زلق الامعای شبوری
بهم تنقیه کرده باشد ۵۳ صفت سفوف زلق الامعا شبوری
باسلیق حاجت آید اگر اخلاط بسیار نباشد ۵۴ صفت سفوف زلق الامعا شبوری
اگر خشک ضماد نمایند وبالش بر گیرند ۵۵ صفت سفوف زلق الامعا شبوری
وبادزهر اکیل وخطی وموم بپیشند دق ۵۶ صفت سفوف زلق الامعا شبوری
آمیخته موشند وبنشند خشک شود وبر خشک ۵۷ صفت سفوف زلق الامعا شبوری
شاخره وتمر هندی وخیار شنبر وتخم
بسی اگر اخلاط بود بر تنقیه طبیخ ۵۸ قوة حب الحرة والبرودة

معالیق بود که آلت ارتباط معده اند بدیگر اعضای و نشان وی اماله معده است
و بطرف مخالف رباط مستر خیه زیرا که معده همچون خیمه چهار جهت مربوط است باربطه طناب
مانند یکی بتر قوه دوم بصلب سوم بایمن چهارم بایسر و هر جانب که معده میل کند ثقل آنجا
محسوس میگردد و علاج هر چه در استرخا و فالج گذشت بعمل آرند و غذای لطیف دهند
و ادویه خوشبوی و قابض خورانند و آنچه در تحلیل نسج گفته آید تدبیر اینست فصل ۲۶
در تحلیل نسج معده یعنی سست شدن بافت معده و این استرخائیست قوی که
در هر جزو افتد و این بدترین امراض معده است و نشان وی بطلان هضم است
با وجود تناول غذای لطیف و قبض طبیعت با فراط و معرا بودن از آثار ورم و سوء مزاج
علاج جوارش عود دهند و روغن مصطگی و دراج و تیهو خورانند و پوست درونی سنگدان
مرغ خانگی خشک سازند کوفته و بیخته نیم مثقال با اطریفل یا شراب حب الآس آمیزند
و بخورانند و سنگ یشم مسحوق نیم درم بدستور نافع دانند فصل ۲۷ در تشنج المعده انچه در
نفس معده افتد نشان وی فساد هضم است و انچه در اربطه بود اگر در رباط خلفی باشد
غذا بجرد و رود از معده و رگذرد و بسوی امعا و مریض بجانب یمین یا یسار مائل بود و اگر در
رباط ترقوه باشد مریض مائل بجانب شکم بود و پشت راست نتواند کرد و علاج انچه در تشنج
مطلق است بکار برند آثار امتلا و استفراغ دریافته فصل ۲۸ در حبسان المعده یعنی
سختی معده و این ورم در فم معده اکثر افتد چون بلعیدن می درآید محتاج بعلامتی دیگر نیست
و هر گاه بزرگ باشد بنظر نیز محسوس میشود و فساد معده لازم اینست علاج اگر آثار گرمی
یابند گل با سلیق زنند و موم سپید بروغن گل در روغن بنفشه بگدازند و بزنند و گوشت
خوردن منع نمایند و اگر آثار سردی یابند بابونه و سنبل و بنفشه و افسنتین و خردحلبه و مقل

وقار دره سپید ۱۲

امثال آن که روح را بجنباند واگر سبب او ورم جگر یا ورم معده بود علامت و علاجش
از مبحث جگر و معده مشورمه جویند فائده عطسه آوردن در اکثر نافع ست و همچنان آب
پودینه با آب انار ترش نوشیدن و آب سرد بسیار نوشیدن و بندق در گلو آویختن و سر ساییدن
و طبیخ دارچینی و مصطگی آشامیدن **فصل ۲۰** در انقلاب المعده و وی آنست که آنچه
خورده شود بعد هضم بقی ممتنع گردد و سبب او خراش رودهٔ است که بمعده پیوسته
زیرا که غذا بعد هضم بدان سو حرکت کند و از خوف اذیت طبع آنرا برده بفرستد و بالضرور
بقی راجع نماید علاجش تدبیر سجنجست **فصل ۲۱** در قلق المعده و وی آنست که در معده
اضطراب پدید آید و آدمی بیقرار شود و بریک شکل نماند گویا در خاکستر گرم افتاده است
و این را کرب معدی نیز گویند علاج حسب الخلط تنقیه فرمایند و موافق سبب تعدیل نمایند
فصل ۲۲ اختلاج المعده و وی آنست که جنبش خفقان باشد در سر معده ظاهر شود و
علاج حسب الخلط تنقیه کنند و اگر سبب گرم بود اخراج او نمایند **فصل ۲۳** در وجع الفواد
و وی درد یست قوی که در سر معده پدید آید و بر دوت اطراف و غشی لازمهٔ اوست
علاج بوجع المعده رجوع نمایند **فصل ۲۴** در حرقت معده و سبب سوزش اگر تناول
نان فطیر و فواکه خام بود یا احتباس رطوبت خام در معده باشد تقدم تناول مغلظات و دی
رطوبات گواهی دهد و در گرسنگی خفت پدید آید و اگر انصباب سودا بود از سپرز در گرسنگی غلبه
کند و از خوردن چرب ساکن گردد علاج در انجا که از اطعمهٔ غلیظه و رطبه باشد قی فرمایند و
غذا سبک دهند و تقویت نمایند و در سودا وی اسهال یا سلیق از چپ کشانیده و بعده ملیق
مربی و سکنجبین بزوری مناسب دانند **فصل ۲۵** در استرخای معده و این دو گونه است
یکی آنکه در نفس معده بود و نشان او فساد هضم ست و بر آمدن سینه دوم آنکه در معالیق

چون پنیر مایه وجز آن بنده دو نشان این هر واحد آنست که غشی و غرق سر دپدید آید و
باشد که لرزه افتد علاج شبت و پودینه بجوشانند و در آب وی سکنجبین آمیزند و بنوشند
گرما گرم و پنیر مایه همه حیوانات خصوص از خرگوش در تذویب خون شیر بسته نفع تمام دارد
خاصیت پنیر مایه است که شیر رقیق را ببندد و بسته را بگذارد فائده بسیار باشد که در معده
اطفال شیر خواره شیر ببندد بسبب فساد شیر ده یا ضعف معده علاجش بعد تذویب آنست
که ازان شیر ده باز گیرند و عوض وی شیر شتر یا شیر گاو یا شیر بز نوشانند و این حیوان را
سداب و قیصوم خورانند و اگر باز گرفتن ازان شیر ده ممکن نبود اصلاح غذائی وی نمایند
و گاه گاه تریاق فاروق خورانند و قدری طفل را دهند نیز و شکم سیر شیر قطعاً ندهند و شکم
طفل پوشیده دارند و پودینه خشک پنجدرم خوردن در ساعت شیر بسته بگشاید **فصل ۹**
در فواق یعنی هکک اگر سبب او تناول طعام کثیر بود عقب طعام واقع شود فوراً علاجش
اخراج آن غذاست تقی و تجوید هضم و باشد که از خیر بوا و پودینه بایستد یا خود بخود بایستد و
اگر سبب او باد بود عقب تخمه و طعام بادانگیز واقع شود و این کودکان را بیشتر افتد و علاجش
چیزهای باد شکن استعمال کردنست و اگر بسبب خلطی بود حاد الکیفیه یا دوای حاد علاج
نخستین قی فرمایند بسکنجبین و آب گرم بهر تعدیل لعابها و شیرها دهند که سرد و تر باشند و
درین قسم آب گرم و روغن بادام جرعه جرعه نوشیدن و مسکه در طعام خوردن سریع الاثر
است و اگر سبب او رطوبت بلغمی بود که بر سطح معده چسپید و هن بر آب بود و هضم فاسد
و آروغ ترش آید علاجش تنقیه است خصوص اسهال با یارج و اگر سبب او سوء مزاج
بارد ساذج بود نشان او پیدا بود و علاجش تسخین ست شرباً و طلاءً و اکلاً و این را و
ریحی را و رطوبی را نافع ترین تدابیر حبس نفس ست و صیحه و غضب و حرکت و

سکنجبین با آب گرم یا بی آب گرم
آب گرم نوشیدن
آب گرم

اشنه برگ مورد و تر با شراب قابض سرشته بر معده و سپرز گذارند و قرص ایلاوس
بهترین چیزیاست در بلغمی و سوداوی فائده محاجم بی شرط نزدیک ناف دبین الکتفین
نهادن و اطراف مالیدن و خواب آوردن در دفع قی اثر تمام دارد انتباه هرگاه سبب
قی فساد غذا بود غذا فاسد را بتمامه دفع باید کرد بقی و اسهال اگر ضعف معده بود تقویت معده
باید نمود و اگر تولد دیدان بود اخراج آن نمایند فصل ۱۷ در قی الدم یعنی خون بقی آمدن
و دمی دو گونه است یکی آنکه رگی از مری یا معده بشگافد یا بسلد یا دهن او بگشاید و نشان
این وجود آفت ست در مری یا معده و وجع بین الکتفین مختص بجراحت مری ست علاج
باسلیق زنند و حسب احتیاج خون بگیرند و آنجا که خون بسیار بود یا کمین توان گرفت و اطراف
بستن و بر ساق حجامت کردن و قوابض خون دادن نفع دارد و مویز مع دانه او خوردن
در بند نمودن و مهنای رگ اثر مندست و اگر آفت در مری بود دوا اندک اندک تا زمانی طویل
بنوشند قرص محل در شگافتن رگها نفع میدهد و آب لسان الحمل و آب خرفه و امثال آن
سود مندست دوم آنکه بجگر یا سپرز یا بسر آفتی رسد و از انجا خون بمعده ریزد و بقی برآید و علامت
این قسم وجود آفت ست دران عضو و علاج همه فصدست مع اصلاح حال عضو ماوف
و در اینجا خون اندک اندک بتفاریق باید گرفت اما اگر استلای شدید بود بیشتر گیرند یک دفعه آنچه از قروح
معده افتد تدبیرش گذشت فائده هرگاه بر سینه ضربه رسد و قی الدم آرد و بعد فصد ماش و مغاث
و اقاقیا و گل ارمنی و صبر و مر با آب مورد سرشته بر جای ضربه نهند و قرص کهربا یک مثقال با شیره تخم خرفه
بریان کرده دهند و باشد که این ضمادی فصد نفع دهد فصل ۱۸ در جمود الدم واللبن یعنی بسته شدن
خون و شیر در معده بدانکه هرگاه باشد که خون از عضوی بمعده ریزد و مندفع نگردد و بسبب
ضعف حرارت بماند و همچنان باشد که شیر بنوشند و بواسطه بردیا باستعمال چیزی منجمد

علاج رگ زنند و بعده در ابتدا انچه در ورم گذشت بکار برند و دوغ ترش گاو سیاه
باقدری طباشیر و گل سرخ و تخم خیارین دهند که مفید ست و تبور مقیحه را بعد انچه
در ورم گذشت از حلا بعده اندمال تدارک توان کرد و هیچگاه از تنقیه غفلت نباید کرد
گاهی منقی دهند و گاهی مدمل و بهر تلیین خیار سنبر با شیره کاسنی نافع ست و اگر طبع
نرم بود قرص طباشیر قابض و پست جو مفید فصل ۱۴ در نفخه یعنی دم شدن شکم و
سبب این یا سوء مزاج سافج بارد ست یا فساد طعام یا اجتماع اخلاط در معده علامات
علاجش از ضعف هضم و سوء مزاج که گذشت بجویند و خیر بوا و رگلاب جوشانیده نافع ست
فصل ۱۵ در جشار و تثاؤب و تمطی یعنی آروغ و فازه و خمیازه و اسباب این هر سه
کثرت بخار ست و تولد ریح در معده و بدن و علاجش تنقیه و تجوید هضم ست و بادیان
باریک سائیده همراه گلقند آمیخته بخورانند که سود دارد و مشک خوردن با و تمام بدن
بر می آرد و مصطگی باعسل بدستور فصل ۱۶ در قی و تهوع و غثیان و تقلب نفس قی آنست
که چیزی از معده از راه دهن برآید و تهوع آنکه حرکت برقی شود اما چیزی بر نیاید و غثیان
حالتی ست باعث برقی پس اگر همیشه بود تقلب نفس خوانند و غثیان را غثی نیز نامند
علاج حسب الخلط تنقیه باید کرد و در تنقیه بقی سکنجبین و آب نیمگرم نوشیده نفع تمام
دارد بشرطیکه مانع نبود و اگر ماده از عضو دیگر بمعده آمده باشد تنقیه و اصلاح آن عضو
نیز باید کرد و قی که بر سبیل بحران باشد نباید نمود و دوا دوید که قی صفراوی زائل کند آملہ
کهر باتم هندی خرفه طباشیر پست جو تنها یا مرکب دهند دوید که قی بلغمی زائل سازد
و معده را قوت دهد عود قرنفل مصطگی پودینه خشک هر یک دو درم کوفته بیخته
یک درم با ده درم گلقند بدهند ضماد که قی سوداوی را مفید ست لاون الکیل الملک

تبدیر یکه بهر بلغم گذشت تدارک نمایند و خوردن برف نیز عطش می آرد در سبب اطبا
اختلاف دارند بالجمله شربت لیمون مزیل آنست و آب گرم جرعه جرعه خوردن مفید و کذلک
نسیار چیزهاست که خوردن آن عطش می آرد و حسب مزاج آن تسکین توان کرد فصل ۱۱
اندر ورم معده و وی از هر ماده که بود با در دو بود یا تپ غایت آنکه اگر از خار بود تپ و درد
باشدت باشد و اگر بار و بود خفت و دیگر آثار که مخصوص بهر واحداست پیدا باشد علاج
در خار نصد کنند و از مسهل قوی و قی احتراز نمایند و اگر طبع قبض بود مغز فلوس با طبیخ عنب الثعلب
و تخم هندی و گل سرخ بدهند و در ابتدا صندل و ماء الشعیر ضماد سازند و بعد سه روز آرد جو و خطمی
و زرورد با گلاب ضماد نمایند و در بارد نخستین بنفشج کوشند حسب المادة و خاکستر درخت
انگور و سعد و ادخر و سنبل بسر که آمیخته پیگرم ضماد نمایند و اگر تبلیین حاجت آید مغز فلوس
در طبیخ زوفا بنوشانند و در سودا وی صلابت لازم ست و آن اگر بی حرارت بود در روغن
بید انجیر در مغز فلوس آمیزند و سه روز بدهند که نفع تمام دارد و اگر مزمن شود قرص سنبل
باید داد فصل ۱۲ در دبیلة المعده هرگاه مادة تحلیل نرود جمع شود و ریم گردد آنرا بدین
نام خوانند پس اگر آماس گرم بوده باشد خراج نیز نامند و نشان بختن مادة معده علامت
انفجار او همانست که در ذات الجنب و ریه گذشت علاج چون مادة روی بجمع آرد حلبه
و تخم مرو و بادام تلخ بکوبند و بروغن بید انجیر بسرشند و ضماد نمایند تا پخته شود و بعده
اگر خود منفجر شود فبها و گرنه آب گرم نوشانند و دبیله را منفجر سازند تا بشگافد و بعد انفجار
شیر و ماء العسل با جلاب شکر دهند تا پاک کند و پس از پاک شدن کندر و دم الاخوین و جلنار
و کهربا و گل ارمنی بکوبند و بخورانند تا به کند فصل ۱۳ در قروح و بثور معده نشان وی غلبه
در دست به تناول چیزی ترش و بیرو فرق در آنکه در فم معده است یا در قعرش از محل و مظاهر

وتاقوت نباشد زنهار جرآت در تنقیه نکنند بالجمله تعدیل وتقویت معده ملاک امر دانند

فصل ۹ در رجوع المعشی واین آنست که آدمی راصبر برجوع نبود واگر غذا نیابد بیهوش افتد علاجش غذا مهیا داشتن ست وتقویت فم معده کوشیدن باغتذای نان در آب انار میخوش وآب سیب تر کرده **فصل ۱۰** در عطش مفرط یعنی غلبهٔ تشنگی واین دوگونه است صادق وکاذب صادق آنست که برای اطفای حرارت وعوض رطوبت طبع رارغبت بآب شود ونشان وی انتفاع بشرب آب سرد ست وآثار حرارت ویبوست پیدا بودن وکاذب آنست که بلغم شور یا بلغم جصی یاسودای احتراقی درمعده جمع آید پس طبیعت جهت غسل مواد مذکور طلب آب نماید ونشان وی عدم انتفاع ازآب سرد نوشیدن ست وحس مادهٔ مزه دهن متغیر بودن وخاصهٔ ویست که اگر بر عطش مصابرت کنند وآب ننوشند تشنگی فرو نشیند علاج آنجاکه آثار حرارت بود تشخیص نمایند که حرارت درمعده است یا درجگر یا درسینه یا درشش یا دردل پس به تبرید آن عضو کوشند وبدانند که حرارت شش وسینه ودل راا ستنشاق هوای سرد ومشمومات بارد نفع بیشتر دارد وحرارت معده وجگر رانوشیدن آب دراثر اسرع تر وبهمین فرق میکنند که حرارت دراعضای نفس ست یا دراعضای غذا انجاکه آثار مواد بارد بود بآب گرم وسکنجبین قی فرمایند وآب بادیان دهند وگوشت مرغ د نخود آب خوراتند وثوم یعنی سیر همراه عسل خوراندن مجرب ست اما در بلغم شور که بسبب حرارت باشد بغیر از آب بادیان چیزی گرم دیگر نتوان داد وهرچه که شایبهٔ یبوست بود بتر طیب کوشند وروغن بادام انفع المرطبات ست وانچه بسبب تپ یاورم جگر افتد معالجهٔ تپ یاورم بایدکرد فائده بسیار باشد که بعد برآمدن خون بسیار خشکی مفرط پدید آید بواسطهٔ غلبه صفرا یا بواسطه خوردن ماهی پیدا شود جهت لزوجت اول رابتدبیر حرارت وثانی را

۱۲ طب اکبر

ماده در اکثر خود بنجو ذرائل میگردد و استخوان کبوتر سیچه بریان کرده خائیدن و آب او فرو بردن
آرزوی تباه خصوص که بر گل باشد و ور میکند از حوائل و غیر حوائل و استخوان دراج و تدرو
و بچه مرغ خانگی هر واحد بریان کرده همان عمل دارد و نانخواه وزیره خائیدن و آب او
خوردن نافع ست فصل ۷ در شهوت کلبی و این علتی ست که آدمی سیر نشود و سبب
این اگر سوء مزاج بارد مکتف غیر مفرط باشد که بر فم معده بافتد قلت عطش و کثرت نفخ گواهی
دهد و علاجش تسخین فم معده است بخائیدن نانخواه و جزآن و مالیدن جوز بوا و قرنفل و
بر فم معده پس اگر با ماده بلغم بود تنقیه او مقدم دارند و اگر از سود اما شد که از سپرز بیشتر
بر فم معده ریزد دلذع شدید و حرقت فم معده در حالت خلو پدید آید و تا غذا نخورند سوزش
نایستد و علاجش تنقیه سوداست و از دست راست باسلیق یا اسلیم کشودن و مجمعه
ناری بر سپرز گذاشتن و اگر حرارت با شد که در معده و جمیع اندام افتد بسببی از اسباب
نشان او تقدم سبب ست و علاجش ازاله آن و اگر بلغمی که از دماغ بر سر معده
ریزد و در اینجا ترش گردد ترشی آروغ و تقدم نزله گواه آنست و علاجش منع نزله نمودن
و اگر دیدان در معده ورود ه باشد که هر چه آدمی بخورد آنرا ببرد و غذا با عضا نرسد
علامت و علاجش از فصل دیدان جویند فصل ۸ در جوع البقر و این را بیونانی بولیموس
گویند و وی مرضیست که گرسنگی اصلا نشود حتی که بیک لقمه خوردن هم طبع اکراه کند و مع
ذلک سائر اعضا گرسنه یعنی محتاج بغذا باشد تسمیه وی بجوع از نیجهت ست و الا جوع که عبارت
از انعصار فم معده است چنانچه گفته شد در اینجا ضد آن متحقق ست و دلیل بر گرسنگی اعضا
هزال بدن و سقوط قوتست بی سبب و مرضی دیگر و چون دیر بماند غشی می آرد علاج
در حالت غشی تبدا بیرا فاقت کوشند بنوعیکه در غشی گذشت بعده حسب سبب معالجه نمایند

ومادی وجزآن ظاهرست امانچه از نارنجین سودا بر سر معده واقع شود بنابر وقوع سده
در مجرای وانچه از بطلان حس واقع شود بنابر وقوع آفت در دماغ سلامتی افعال معده
بران گواهی دهد وفرق بینهما آنست که انچه از نارنجین سودا باشد چون ترشی خورانند
اشتها پدید آید بخلاف بطلان حس که از ترشی هیچ ظاهر نشود فائده هرگاه اعضا
محتاج بغذا میشوند از رگها میخواهند بر سبیل امتصاص ورگها همچنان از جگر و جگر از
ماساریقا وماساریقا از معده وچون فم معده ذکی الحس ست متاثر میشود ازین درخواست امتصاص
وهمدرین اثنا سودا از سپرز بر سر معده میریزد وبسبب عفوصت وحموضت خبر دار
میگرداند ودرهم مینماید اجزاے آنرا و این حالت عبارتست از گرسنگی پس هرگاه درامرے
ازین امور فتور راه یافت قصور در گرسنگی ظهور نماید علاج در سادج تعدیل ودر مادے
تنقیه ودر تکثیف مسام تفتیح باستحمام ودر ضعف جگر تقویت ودر سده منفذ وسپرز ومعده
تنقیه سپرز وتدبیر عظم طحال ودر بطلان حسی تقویت دماغ نمایند زیرا که عصبی از دماغ
برفم معده آمده است فائده گاه باشد که فلت خون در بدن وترک عادات وغم وهم و
جزآن باعث فتور شهوت شود وتدبیر آن باستعمال انچه مناسب ست توان کرد واگر دیدان
امعا مسقط شهوت شده باشند بعلاج آن کوشند وکذلک از هر وجهی که باشد حسب سبب
تدارک نمایند ذکر ادویه مشتهیه سکنجبین سفرجلی وشربت لیمون ونعناع سنبر لسبر که وسیاریا سرکه و
ماهی شور وانار ترش وشربت پودینه ومانند آن فصل ۶ در فساد شهوت یعنی آرزوی
چیزهای ناخوردنی چون گل وامثال آن چنانچه حاملهارا مے افتد واین را وحم نیز گویند
زنی را دیدم که بخوردن پنبه وکاغذ رغبت داشت بالجمله سبب این اجتماع خلط فاسد
است در معده وعلاجش تنقیه آن اما در حوامل بطبع باید گذاشت که بعد سه

لے تولد در سادج تعدیل باید کرد
دربسوء مزاج حار تعدیل کنند بسرد
ودربارد بمنجنات وناقع تمرهندی خورند
کلاوس تکمید کردن واگر خلط اوری
یا بلغ در معده حاصل آید وبطلان حس
نباید بهم آنکه طبیعت بدفع وی متوجه
باشد واز دوا خواست غذا بانما ید
آنست که در معده نوع علاج تنقیه معده کنند از
وقی انچه در معده حاصل شود علامت وی آنست
خلط موجب بقی واسهال واگر بالفعل
در معده حاصل نباشد وبیمار بخورد آن چیزی
که بالفعل گرم باشد وبیمار را اعجاب باشد وبعد آن آرام
خوردن اگر

ضعف حسب مزاج حبس نماند و قشر لیمون در دهن داشتن حابس ست و آنجا که تشنگی و حرارت باشد تریاق فاروق و دیگر گرمیها زنهار ندهند و این چند چیز در همه جا یاوه دارند بدانکه هیضه از هر سبب که باشد بیمار را هیچ حرکت ندهند و هر چه بعد اماند نخورانند مگر وقت ضرورت و خفقه دارند اگر چه خواب نیاید که درین علت هیچ تدبیری به از ساکن ماندن و ناخوردن نیست و جمله تدابیر منومه بکار برند شاید که خواب آید و بعد از سکون هیضه تا که قوت بحال آید غذا کمتر و لطیف تر دهند فائده نغالطه در عوام افتاده که هر گاه آخر شب قریب بصبح قی کنند از ان سخت می ترسند و بلا تحاشا تریاق فاروق و قرنفل و امثال آن گرمیها سید هند و به نپ و بحرارت مبتلا میگردانند پوشیده نماند که قسمی ست از قی که آنرا زنگاری گویند و حدوث وی مهلک ست و غشی و ضعف لازمه آنست خواه شب واقع شود خواه روز و اگر در اثنای غثیان آب سرد نوشیده شود تقلیل سمیت وی میکند بالجمله قی که در صبح افتد اگر اثری از غشی و جزآن داشته باشد تریاق فاروق مناسب است والا هیچ ندهند و بر طبع گذارند و تا سه پهر غذا ندهند و آنجا که غشی افتاده باشد بارو غن کنجد به جوز بویه سائیده بر بدن مالیدن نیگرم اثر تمام دارد فصل ۵ در نقصان و بطلان شهوت طعام سبب هر دو واحد ست لیکن اگر ضعیف ست کمی در اشتهائے می آرد و اگر قویست اصلا آرزوی طعام نمیماند و اسباب وی بسیار ست یکے سوء مزاج ساذج حار یا بارد که در فم معده افتد دوم اجتماع اخلاط در معده سوم امتلای بدن از اخلاط خام و بدان سبب تقاضا نکردن اعضا غذا را از جگر چهارم کثافت مسام در شتی جلد که مانع تحلیل شود پنجم آنکه جگر ضعیف شود یا دردی یا در ماسار یقا سده افتد ششم آنکه در منفذ یکه میان سپرز و فم معده واقع ست سده افتد هفتم آنکه حس فم معده باطل شود و علامات ساذج

نشان ریحی خفت از آروغ ست واز دیگر آثار معرا بودن ونشان صفرا وسودا مکرر گذشت و سوزش سر معده در سوداوی می باشد علاج در ریحی تنقیه وتقویت نمایند ودر صفراوی تعدیل وتنقیه وفصد اسیلم ازدست راست ودر سوداوی اگر کثرت ماده بود تنقیه وفصد اسیلم ازچپ کنند واگر ذکای حس معده سبب بود تخدیر وتغلیظ نمایند **فصل ۳ در ضعف الهضم وسوء الهضم وتخمه واسباب هر سه واحد ست** لیکن اگر سبب ضعیف ست ضعف هضم آرد واگر قویست تخمه واگر متوسط ست سوء هضم یعنے فساد هضم ونشان ضعف هضم آنست که غذا تا دیر در معده بماند پس منحدر شود بر سبیل عادت هضم یافته ونشان سوء هضم آنست که غذا هضم تمام نیابد وبا فساد بود وتخمه آنست که اصلا هاضمه در غذا تصرف نکرده باشد وهمچنان برآید لقی یا اسهال **علاج** حسب سبب تدارک کنند **فائده** هرگاه ماندن طعام در شکم کمتر از دوازده ساعت باشد یا فزون تر از بیست ودو ساعت تندرستی نباشد وبداند که سکنجبین سفرجلی که مقداری زنجبیل سوده در وے آمیزند همه علتهای معده را که بسیار گرم نباشد نفع میدهد در یک من سکنجبین یک اوقیه زنجبیل میکنند وحسب حاجت میدهند **فصل ۴ در هیضه** واین مرضیست که مواد فاسد غیر منهضم از بدن معده آید وباسهال وقی برآید بشدت تمام وباشد که قی نیاید وهمگی ماده باسهال مفرط گراید لیکن از غشیان خالی نباشد واگرچه این مرض حادست وخطر دارد لیکن افراط اسهال وشدت ضعف وسقوط نبض وظهور تشنج درین چندان مخوف نیست تدبیر نیک زود همه عوارض زائل میگردد خصوص در اطفال حاصل آنکه معالج دلیر باید تا از صعوبت اعراض نترسد علاج از هر سبب که باشد جهد کنند تا مادهٔ فاسد بتمامه برآید لقی یا باسهال وزود بند نکنند بلکه اگر دانند که بفراغت نمی آید مدد کنند بمقیات ومسهلات مناسبه وغذا خوف

وهفته های موافقه ۱۲

ضعف جاذبه آنست که طعام از معده دیر فرو گذارد ودر گرانی محسوس شود ودر سینه وعلامت ضعف قوت ماسکه آنست که طعام زود فرو گذارد وعلامت ضعف قوت هاضمه آنست که طعام زود بگندد وعلامت ضعف قوت دافعه آنست که طعام از معده دیر برآید ودر آخر ترش کند وعلامت ضعف قوت ممسکه آنست که طعام از معده زود برآید ودر آخر ترش کند وعلامت ضعف قوت ماسکه آنست که طعام از معده زود برآید ودر آخر ترش کند وعلامت ضعف قوت ممسکه آنست که طعام از معده زود برآید ودر آخر ترش کند

بیان اطعمه

وسبب وصنف وطعام های لطیف چون گوشت مرغ وبیضه وماهی وزود هضم شدن وخلط نیکو دادن وطعام های غلیظ چون گوشت گاو وشتر وماهی دیر هضم شدن وخلط بد دادن

بعد استقرار غذا در قعر معده در دیجانب سپرز پیدا شدن گواهی دهد علاج تکمید کنند و خیر بوا در گلاب بجوشانند و نبوشانند و پودینه خائیدن فرمایند تا آروغ آید و کمونی دهند و اگر باد غلیظ باشد مسهل بلغم خورانند و تجویف هضم در جمله لازم شناسند و مجمره ناری بر معده نهادن فوراً اثر سپید هد فائده سکنجبین با آب یا گلاب آمیخته در اکثر اثر تمام سپید هد او جاع معده را از هر سبب که باشد و بدانند که بسیار باشد که مادهٔ مرر و بلغم رقیق یا بلغم شور بود و چیزے خنک داده شود و بنا بر منع تحلیل سکونی دران دهد و گمان افتد که ماده حار بود و همچنان بسیار باشد که مادهٔ مرر و حار بود چیزی گرم خورده شود و بنا بر تحلیل انجره و کسر ریاح سکون پدید آید و توهم شود که مادهٔ بارد بود و این هر دو مغالطه است آخر ضرر رسید هد پس واجبست که بآثار دیگر تحقیق نمایند و بهمچنین منافع کاذبه مغرور و مفتون نشوند و اگر خوردن طعام بود که ایذاد هد معده را بکمیت یا بکیفیت لاذعه علاجش استفراغ آنست بقی پس آنجا که کثرت مقدار سبب بوده باشد چند روز تقلیل غذا کنند و در آنجا که کیفیت سبب بوده باشد غذای صالح الکیفیه دهند و اگر ضعیفے معده بوده باشد علاش غلبهٔ در دست بعد غذا خوردن و ساکن نشود مگر بقی یا اسهال علاج مقویات معده دهند و نوشادر نافع ست و اگر موجب ضعف اجتماع مواد بود تنقیه آن نمایند و قرص کوکب نفع تمام دارد و همچنین قرص انیسون و اگر قوت حس معده بود علامت او ظهور در دست بهر اندک سبب چون بخار طعام و تناول طعام و انصباب سودا از سپرز بر معده و آب سرد نوشیدن و مع ذلک در فعل معده فتوری بنودن علاج در تغلیظ روح و تخدیر عضو کوشند تبشرب آب کوکنار و تناول کله پائچه و نوعیست از درد معده که در نهار و خلو معده پدید آید و بغذا ساکن شود و این سه گونه است یکی آنکه باد غلیظ غلبه کند شکم تهی بواسطه تحلیل رطوبات از جوع و تولد باد ازان دوم آنکه صفرا بسبب خلو از جگر معده را زند سوم آنکه سودا از سپرز بر فم معده ریزد در خلو زیاده از انچه باید به کیفیتے حاد مکیف شده

وآب برگ بیدمشک[۱۱] وبسر شند وضماد سازند در ابتدا و بعده انچه مناسب باشد واگر ورم آورده باشد
بعلاج آن کوشند فائده در تدبیر یکه پستان را بزرگ شدن ندهد شب[۱۲] یمانی سوده بروغن
زیت درهاون سرب بسایند وهمیشه طلا نمایند وهرچه در تعظیم الانتیمین باید تدبیر انست
باب ۱۳ در امراض معده فصل ۱ در سوء مزاج معده علامات حرارت وبرودت
ظاهرست وهمچنان آثار سوء مزاج مادی باهر ولازمهٔ حار سوء مزاج ست که غذاے لطیف و
قلیل المقدار اگر خورده شود فاسد میسازد وبخلاف غلیظ بارد وکثیر که درین چنین ماده خوب
میگوارد وبدانند که تشنگی در بلغم شور نیز میشود وخاصه آنست که از آب گرم نوشیدن
ساکن گردد نه از آب سرد وبخلاف انچه از صفرا بود یا از حرارت سوء مزاج که از آب سرد زائل
شود علاج در سوء مزاج تعدیل ودر مادی تنقیه نمایند حسب ماده وحاجت وبدانند که قی
در اخراج ماده معده اثر تمام دارد واگر از عضوی دیگر ماده بمعده میریزد تنقیه
آن عضو لازم شناسند وبیشتر از دماغ وجگر وسپرز ماده بر معده میریزد ونزلهٔ دماغ وسوء مزاج
جگر یا سپرز گواهی دهد ازان وتصدیق فعال در دماغی وباسلیق ایمن یا از اسهال آن در جگر
اثر مندست وکذلک از ایسر در طحال فائده بسیار باشد که معده پاک وقوی بود ولیکن
در حال گرسنگی ضعیف شود وقبول مواد نماید واین بیشتر کسانی را افتد که در حالت جوع
ونایافتن غذا مضطرب وقریب بغشی شوند تدبیر اینان صباح لقمه ترش خورانیدن ست
ومعده را خالی ناگذاشتن ست ودر سوء مزاج مادی خاصه که ماده در جرم طبقات
معده نافذ شده باشد بهترین مقیات ایارج[۱۳] فیقراست خصوص با شراب[۱۴] افسنتین یا بالهلیله
زرد ماده از عمق معده مستفرغ میسازند فصل ۲ در وجع المعده سبب در واگر سوء مزاج بود
گذشت واگر ورم یا قروح بود علیحده می آید واگر باد بود دارو غ بسیار آید و قراقر ونفخ شکم و

آب سپستان[۱] وسپرز ورده وبیدمشک
آب برگ بیدمشک[۱۱] وبسر شند وضماد سازند
بابونه[۱۲] یمانی سوده بروغن زیت
سوء مزاج معده علامات حرارت وبرودت
ظاهرست وهمچنان آثار سوء مزاج مادی
تنقیه نمایند حسب ماده وحاجت
ایارج[۱۳] فیقرا
افسنتین[۱۴] یا بالهلیله

تجفیف کوشند و مدرات[۵۱] حیض سود دارد و این دوا نافع ست لک[۵۲] و مردار سنگ هر دو بر وزن عسل
برپستان بمالند و زیره بسر که و عدس بسر که پخته و برگ اسبغول کوفته همین عمل کند اما
در غلبه برودت برگ سداب و تخم او و تخم کرنب ضماد نمایند **فصل ۳** در اورام[۵۳] و تمدد پستان
علاج اگر ماده گرم بود سرکه با آب گرم در شانهٔ حیوان کرده تکمید کند و عنب الثعلب کوفته
ضماد[۵۴] نمایند و بعد سه روز آنچه در تجبین اللبن بگوییم ضماد سازند و اگر ماده سرد بود کرفس
کوفته ضماد نمایند و برنهند یا بابونه کوفته با آب بادیان سرشته و دیگر قوانین اورام
مطلق مرعی دارند **فصل ۴** در تجبین اللبن در ثدی یعنی بستن شیر در پستان بدانکه
چون شیر در پستان بند و ورم آرد در اکثر و سبب تجبین یا حرارت مفرط ست که شیر را غلیظ
سازد از تحلیل لطیف یا برودت مفرط که شیر را بیفزاید یا نه برآمدن شیر که بسبب بر نماندن
غلیظ شود علاج حسب سبب تدارک نمایند چنانچه در ورم گذشت و در انجا که نا برآمدن
شیر سبب بود خواه از ضعف امتصاص طفل یا جز آن که اتفاق افتد تدبیرش آب گرم
ریختن است و مکیدن باهستگی تا همه شیر برآید و هرگاه عفونت با تجبین یار شود فساد لون
ورم و لون و طعم شیر بران گواهی دهد تدبیر پزانیدن کنند به تضمید تخم کتان و حلبه و خطمی و تخم او و بابونه
جمله برابر کوفته بیخته با آب چندر یا با آب خالص سرشته در روز دو سه بار این ضماد تجدید نمایند
و بعد بختن اگر بدوای منفجر بشگافند فبها والا با آهن بشگافند **فائده** گاه باشد که شق
خفیف کند و بوضع ریم نرسد و خون صرف برآید و عوام دانند که ورم ریم نکرده پس در چنین وقت
جراح دانا شق نرسد و شق را عمیق کند تا ریم بیرون آید و معالجهٔ جراحت بدانچه در جراحت زبان و
دهان ست بکند که علاج ریشهای نازک یکسانست و هرگاه تقدد و گره در پستان افتد موم را و نهنها
استعمال نمایند **فصل ۵** در رض الثدی یعنی کوفته شدن پستان علاج بنوماش بکوبند

[۵۱] قولہ مدرات حیض سود دارد در دفع استرخاء
[۵۲] لک بضم لام و کاف بفارسی لاک و بہندی
[۵۳] اورام جمع ورم
[۵۴] ضماد طلا کردن

شمرده اند و سبب این مادهٔ رطوبت ست که زیر غشاء که بر دل محیط ست بند شود **علاج** ایارجات[۱۵] دهند و گل سرخ و سنبل و زعفران بآب بادرنجبویه بر سینه ضماد نمایند و ریاضت فرمایند و بهترین تدبیر جهت تحلیل رطوبات دل غضب و خشم ست **فائده** گاه باشد که رطوبت مذکور از حرارت نامعتدله خشک شده بچسپد و نشان وی آنست که دل منبسط نشود و نفس مختلف گردد و قوت ساقط و غضب ظهور کند و تدبیر وی استعمال ملینات و قیروطیات است بر سینه تا ازاله پیس کند پس باستفراغ کوشیدن و در جمله تقویت قلب منظور داشتن و بداند که دل شریفترین اعضاست در علاج او مهلت روا نباید داشت **باب ۱۲** در امراض ثدی یعنی بیماریهای که به پستان تعلق دارد و بدانکه پستان را حکیم مطلق خاصیتی داده که چون خون دران آید سپید شود چنانچه در خصیتین منی شود **فصل ۱** در قلة اللبن یعنی کمی شیر و آنرا سه سبب ست یکی کم شدن خون و دلیل بران کثرت استفراغ خونست یا اطالت مرض دوم کثرت خون زیرا که چون وی بیشتر آید هاضمه ثدی را عاجز در هضم رو نماید سوم فساد خون از سوء مزاج ساذج بود یا مادی و دلائل این از سوء مزاج ظاهر ست **علاج** در کمی خون آنچه خون بیفزاید چون شیر در زردهٔ بیضه و گوشتها و جز آن حسب اقتضای حال بدهند و در افزونی فصد و حجامت نمایند و در فساد اصلاح فرمایند بدستوریکه معلوم ست و بداند که رقت و صفرت و حرقت شیر از صفراست و شدت بیاض و مائیت قوام و حموضت او از بلغم و شدت غلظت و کدورت بیاض او و قلت مقدار بغایت از سودا و آنجا که بلغم با صفرا مرکب باشد شیر شور بود[۵۳] **فائده** هر چه مزید منی ست شیر نیز بیفزاید[۵۴] و شیر حیوانات نوشیدن آنجا که سبب قلت پیوست و نحافت باشد مجربست **فصل ۲** در کثرت در ورلبن و اسباب او و ضد اسباب قلت ست **علاج** م

بتقویت قلب کوشند وبدانکه ورم سرد که در غلاف دل افتد نسبت بدانچه در گوش
او افتد قلیل الشدة ست وغشی وی سکتہ فصل ۵ در علت وخانیه واین آنست که
دریابد بیمار گوید ودو از دل برمے آید ببالا وچون بسیار شود غشی آرد وسور فکر علاج
در ترطیب وتنقیه سوداکوشند فصل ۶ در ضغطة القلب یعنے فشرده شدن دل وعند
حصول اینحالت غشی میشود ولعاب از دهن میرود وباز اندک مدت افاقت رومیدهد
علاج در تعدیل جگر کوشند ومسهل سودا دهند ومفرحات دل ودماغ را تقویت
نمایند وتریاق کبیر را کثیر النفع دانند فصل ۷ در تقشر القلب ودی آنست که بیابد مریض
که دلش میخراشد واز شدت الم بیهوش افتد باز فوراً بهوش آید ووقت بیهوشے تشنج در
روے می افتد جهت درد وعرق بسیار می آید بهر ضعف ماسکه علاج تحقیق سبب نماید
که ماده از دماغ میریزد یا از عضو دیگر حسب ماده تدارک کنند واصلاح غذا نمایند وتنقیه
صفرا در صفراوی وشربت خشخاش بعد تنقیه در نزل نفع تمام مے دارد فصل ۸ در
قذف القلب ودی آنست که پندارد گویا دل بیرون مے آید واین از مادهٔ خونی افتد
یا صفراوی وتغیر لون روی حسب ماده درین وقت لازم ست علاج باسلیق
ازین بکشایند ومسهل صفراوی وگلاب وعرق بید مشک وشربت صندل دهند
کنند واصلاح غذا نمایند ومفرحات دهند فصل ۹ در جذب القلب ودی آنست
که پندارد دل فرو کشیده میشود وسبب این حصول خلط است در مسالیق جگر وگاهے
باشد که باینحالت الم خفیف وحالتے شبیه بغشی نیز افتد علاج حسب الخلط تنقیه کنند قولنج
وجه مریض در اینوقت بر خلط ودلالت کند فصل ۱۰ در اختوا بالرطوبة علی القلب ودی آنست
که پندارد که دل در آب افتاده است وحرکت کند بحرکت اختلاجی وقدما از انواع خفقان

اندانچه قریب باعتدال ست یاقوت و فیروزه وزر و نقره و گاوزبان و انچه گرم ست
در روغ ست وجدوار و مشک و عنبر و زرنباد و ابریشم و زعفران و بهمنین و قرنفل و
عود خام و بادرنجبویه و تخم اوشا هسفرم و تخم اووقاقله و کبابه و پوست ترنج و سافرج
و راسن و انچه سرد ست مروارید ست و کهربا و بسبد و کافور و صندل و طباشیر و گل مختوم
و سیب و کشنیز و از مرکبات مفرحات یاقوتیه و دوار المسک و بهر رطب و یابس ازین
ادویه حار و بارد و هرچه ضد سبب بود بکار توان بست و بدانند که مبالغه در تبرید
دل اگرچه حرارت قوی بود منع از انست که قدما قرص کافوری زعفران در حرارت
دل تجویز نکرده اند با آنکه بتدریق نیز ملحوظ ست چه بمصاحبت زعفران قوت ادویه سرد
زود بدل میرسد و طبیعت حرارت آنرا بتقویت روح صرف مینماید و برودت ادویه
را باصلاح جرم دل فصل ۴ در ورم اذنی القلب یعنی آماس دو گوش دل و پوشیده
نیست که برسد دل دواقرونی ست که نسیم ازان درسے آید و اینهارا اذنی القلب
نامند هرگاه روح باطالت امراض تحلیل میابد غذاکه بدل میرسد علاوه میگردد و خرد عضو
نمیشود و احداث ورم مینماید لهذا گفته اند که این ورم اکثر سرد میباشد چه ورم گرم
در دل بود یا در غلافش یا در اذنش فی الفور میکشد اما ورم سرد که در گوهر دل بود دے
نیز مهلک ست لیکن انچه در غلاف یا در گوش او باشد اصلاح میگیرد اگر زود تدارک
نموده آید والا روز بروز لاغری مے افزاید تاکه بهلاکت می انجامد و نشان وی احساس
ثقل ست در سینه نزدیک لفم معده و در اکثر حالتے شبیه بغشی پیدا شدن و دل منبسط
ناگشتن و چشمها متهیج و روی بغایت زرد بودن علاج طبیخ بابونه و اکلیل و پرسیاوشان
و سبوس گندم بر سینه و فم معده ریزند و کذلک ادویه محلله ضماد نمایند و بالجمله

ع شامل بابونه و اکلیل و تخم نسترن و برگ خطمی و برگ کرنب و نام و زعفران ضماد فرمایند ۱۲ اطب اکبر

یعنی اگر از حرارت بود مبردات مقویه چون صندل و اگر از برودت بود چون مشک و امثال
آن بویانند و کذلک در چکانیدن و ضماد کردن رعایت مزاج نمایند و محروری را گلاب و آب
سرد بر روی و سینه زدن در ابتداء اسرع ست اما اگر سبب غشی اسهال مفرط بود یا برآمدن
خون مفرط و جز آن که موجب برودت بوده باشد گلاب و آب سرد بر روی و سینه وی نزنند و
در اینجا بوی کباب خصوص از مرغ و بوی نان گرم و دوجوشانده اللحم با قدری شراب و تدهین فم
معده بروغن گرم کافیست و در کثرت عرق اطراف بگلاب و آب سرد مالیدن نافع ست
بشرطیکه سبب کثرت انفتاح مسام باشد بواسطهٔ حرارت و هرچون که باشد جهت قبض
عرق برگ مورد خشک کوفته و بخته بر بدن مالیدن و مازو و جز آن قابضات همین اثر دارد
و در وجعی بهر تسکین او فلونیا دهند اگرچه قولنج باشد و آنجا که حالت غشی غثیان یا فواق
بوده باشد قی کنانند و بدانند که قی در اکثر انواع غشی نفع میدهد اما در کثرت عرق نشاید که
مضرت و در لسعی و لدغ تریاق و فاذزهر بدهند و آنجا که سبب غشی اختناق رحم بود بوی عطر
قطعاً نشمانند و در امراض رحم گفته آید که اشیای بد بو شمیدن و چیزهای خوشبو در رحم مالیدن
علاج اینست و مالیدن اطراف در همه اقسام مفید و مفیق انتباه اینهمه تدبیر وقت
بیهوشی بود اما در حالت افاقت تدبیر آنست که حسب سبب تدارک کنند مثلاً در سوء مزاجی تعدیل
و در امتلائی تنقیه و در استفراغی احتباس و آنچه از مشارکت باشد در تنقیه عضو ماؤف کوشند

فائده زردی رنگ و برد اطراف و ضعف نبض لازمهٔ غشی ست و اگر قوی بود چشم نیز باز
نشود و هرچونکه باشد مغشی علیه را که ندا کنند دری یا بد بخلاف مسکوت و فرق بینهما ظاهر ست که
لوازم غشی ست در سکته نباشد و از سبات نیز بهمین وجه تمیز دارد و غشی که از قوت حس دل
افتد باندک سبب پدید آید و خفیف باشد و زود زائل گردد **بیان** ادویه که بدل مقصود

بین الکیفین نمایند و در تعدیل و تنقیه رعایت شدت و خفت سبب و بساطت و ترکیب
آن مع لحاظ لین و قبض طبع مرعی دارند و در جمله از هر چه مقوی دل باشد غافل نباشد و آنجا
که تپ یار شود تدبیر او نیز ملحوظ سازند و تهمل در علاج نکنند که بعد از زمان مشکل میگردد **فصل ۲**
در خفقان یعنی طپش دل و وی چون قوی شود غشی آرد بدانند که این مرض دو گونه است یکی آنکه سبب او
در دل باشد دوم آنکه در عضو دیگر بود چون معده و دماغ و جگر و امعا و رحم و شش و جب و یا در همه
تن و بمشارکت آن دل نیز ایذا یابد و انچه از بسیع و لذع افتد ازین قبیل ست **علاج** در
مشارکی اصلاح عضو ماؤف کنند مع تقویت قلب و در غیر مشارکی تعدیل و تنقیه حسب ماده
بدانچه در کلیات گذشت و انچه از ذکای حس دل باشد تغلیظ حس نمایند و انچه از افراط استفراغهای
معتاد و غیر معتاده شود با دویه و اغذیه مقویه ازاله ضعف نمایند **فائده** کسی را که خفقان گرم بود در
شهر گرم مقام نسازد که سبب کوتاهی عمر ست و اکثر فوائد و آثار مخصوصه بمزاجها در غشی بیاید
و تعلیق سنگ یشب سبز بر فم معده بالخاصیه نفع دارد **فصل ۳** اندر غشی یعنی بیهوشی هر گاه
اسباب خفقان غالب شود و غشی آرد چون وی مفرط گردد هلاک نمایند بدانکه غشی سه گونه است
یکی آنکه روح تحلیل شود دوم آنکه روح محتقن گردد سوم آنکه کمتر متولد گردد و هر چونکه بود ضعف
می آرد اسباب تحلیل روح استفراغ و فرحت و لذت و وجع ست هر کدام که مفرط باشد
و اسباب احتقان امتلای مفرط ست خاصتاً از شراب یا غم یا ترس عظیم ناگهانی و اسباب قلت
تولد روح سوء مزاجهاست که در دل افتد و بدان سبب ضعف در دل شود و روح کمتر متکون
گردد یا غذاهای فاسد که صلاحیت تکون روح کثیر ندا شته باشد **فائده** ماده که بدل آید
یا در گهای او می باشد یا در میان غلاف بالای او در ورم اذنی القلب مفصل بیاید **علاج**
در حالت غشی باید که تضاد سبب و مدد روح و اعانت طبیعت کوشند شتاب و وجوراً

آید ونفع فصد اسیلم از دست محاذی اسرع الظهور ست **فصل ۸** در احتقان مده در صدر
یعنی بند شدن ریم در فضای سینه واین چنان باشد که ورم آنجا که در ریه بود یا جز آن
منفجر شود وریم در فضای که خارج از شش ست گرد آید وبسبب کثافت در شش نه در آید
ورنه بجانب بول وبراز برآید نشان او تقدم اورام عضوی ازین اعضاست وبعد ظهور آثار
مستحیل شدن بمده ومدة نه برآمدن وتب لازم بودن **علاج** طبیخ انجیر وزوفا وسپستان
واصل السوس وپرسیاوشان وموبزبد هند روغن بادام وشکر طبرزد آمیخته تا ماده
رقیق شود پس هرچه نفث را باسانی برآرد دهند ومدرات نیز نبید آماده باشند تا باشد که
ازراه بول برآید ویا ازراه براز پس هرگاه دربول بروز کند هرچه مثانه وگرده را بشوید دهند
وهرگاه دربراز ظهور نماید ملین دهند واگر بهردو جانب میل کند واین نادر بود گاهی
مدر وگاهی ملین دهند **فصل ۹** در جمود الصدر یعنی افسرده شدن وکرخت
شدن سینه واین را برد الصدر نیز گویند از ملاقات مبردات خارجیه یا داخلیه
پدید آید ونشان وی از عدم انبساط وانقباض سینه وتقدم وصول برودت ظاهرست
علاج روغنهای گرم بمالند وجند آمیخته وتکمید بطبیخ ادویه گرم وتضمید بدان لازم دانند
وحلتیت در شراب آمیخته بنوشانند اندک اندک وحشوهای مناسبه وما را لعسل غذا سازند
انتباه بدانکه شراب افیون ودخان اسرب که وقت گداختن او میشود نیز جمود الصدر می آرد
وتدبیر وی استعمال مضادست وتکمید بطبیخ حشائش گرم نافع وروغن زعفران در افیونی مالیدن
سخت نافع وروغن قسط در اسرب لی بس مفید بالجمله وقت تذویب اسرب خود را از وصول دود وی
محترز دارند **باب ۱۱** در امراض قلب یعنی دل **فصل ۱** اندر سوء مزاج قلب بدانکه وی اگر ساده
است تعدیل کافیست واگر بامادة است تنقیه لازم وآنجا که فصد واجب آید ومانعی باشد حجامت

Marked by Google

بدانکه از برابر عظام القص آنجاکه غضروف خنجریست مجابی برآمده است و دو شق شده یکی
بطرف سینه و دیگری مائل بطرف پشت برآمده تا ملتقی الترقوتین رسیده و در آنجا
بهم پیوسته جهت توضیح فرق در ذات الصدر و ذات العرض تشریح این عشا ضرر نمود
فائده شیخ بوعلی در ذات الصدر و شوصه و برسام فرق نمیکند و مترادف میدارد
بالجمله اکثر علامات و علاج این اورام حسب ماده از ورم ریه جویند و مراعات همه قوانین مرعی
دارند و از اختلاف اماکن این اعضا حال هر واحد از احساس و جع در آن پوشیده
نیست و ضماد در ذات الصدر بر سینه باید گذاشت و در ذات العرض میان دو شانه و در جلیه
فرق میان ذات الریه و این اورام آنست که در ذات الریه نبض موجی بود و ضیق النفس
بشدت باشد و زوال عقل لازمه برسام ست لهذا البعضی از سر سام آنرا ممتاز نمیسازند
فائده بسیار باشد که ورم جگر جهت جذب معالیق و احداث تنگی نفس و جز آن مشابه شود
بذات الجنب و فرق بینهما آنست که در ذات الکبد رنگ زرد باشد و سرفه لازم نباشد و جانب
جگر ثقل و الم بود و در اکثر بول غلیظ آید انتباه هرگاه ماده این اورام پخته شود ظهور تخلخلی از
اعتدال قوام و نفث و لون او معلوم ست بزودی در آن کوشند که ماده بنفث پاک شود
قبل از انکه ریم گردد و بهر این کار آب گرم و کشکاب رقیق با شکر و مسکه با عسل و دن صوابست
و بر پهلوی معلول خفتن یاری میدهد بر نفث ملاقات الریه تلک الجنب و نشفها منها
بالاستقصاء فائده ذات الجنب دو گونه است حقیقی و غیر حقیقی حقیقی آنکه ورم باشد
و غیر حقیقی آنکه باد غلیظ در نواحی پهلو و بین الاغشیه بند شود و درد آرد و چونکه محتبس در
اغشیه است بواسطه عدم انتقال مشابه گردد بحقیقی و فرق بینهما از خفت که لازمه ریح است
و عدم لزوم حمی در ریحی و جز آن ظاهر است و تضمید محلات کافی و باشد که بمسهل و فصد حاجت

مشابهت تمام دارد و فرق آنست که بده در آب فرو می نشیند و برآتش بوی بدمیدهد
بخلاف رطوبات **علاج** هرچند که این مرض لادواست اما اگر تدبیر نیک یابد ممکن ست که
بیمار تا دیر بزید و بوعلی گفته که زنی بست و سه سال باین علت بزیست و جالینوس گفته هرکرا
اول روز یافتم که خون ازنش آمد و علاج کردم نغر شد بالجمله تدبیر کلی آنست که بمجرد وقوع
این مرض باسلیق زنند ازان جانب که درد بود و اگر مانعی بود حجامت نمایند و اگر بازله بود قیفال
نیز کشایند و مار الشعیر با سرطان پخته و هرچه در تب دق بباید مناسب ست و بوعلی انچه آزموده خوراند
گلقند ست که همان سال ساخته باشند اما بسیار خوراندن حتی که نان خورش نیز همین سازند
بشرطیکه شکم نیارد **فصل ۷** در اورام که در حجب واغشیه بود و معالیق و عضلات
صدر و مایلیها اقتد و بدانند که هر ورمی ازین اعضا با عتبار محل و با عتبار بساطت و ترکیب
باسمی مخصوص ست چنانچه ذکر باید مطابق جمهور اگر ورم در غشاء مستبطن اضلاع قدام باشد
در حجابیکه حاجز ست در آلات غذا و آلات تنفس باشد **ذات الجنب خالص** گویند
و **ذات الجنب صحیح** نامند و هرچه قام بود با نحشیه مستبطنه **خانقه** نامند خاصه اگر
در عضلها که فیمابین اضلاع واقع اند باشد **ذات الجنب غیر خالص و غیر**
صحیح و ذات الجنب مغالطه گویند و ورم غشاء مستظهر اضلاع را نیز بهمین اسامی
خوانند و اگر در حجابی که در باطن اضلاع خلف ست باشد **شوصه** نامند و بعضی شوصه صحیح
ذات الجنب صحیح را نیز گویند و اگر در حجابی که میان معده و کبد حائل ست باشد **برسام** نامند
و این حجاب غیر حجابی ست که در آلات غذا و آلات تنفس حاجز ست و جمهور این حجاب را دیافراغما
خوانند و بعضی متعرض فی المعده و الکبد را دیافراغما خوانند و اگر در غشائیکه متصل بسینه است
باشد **ذات الصدر** گویند و اگر در غشاء دسینه که متصل پشت ست باشد **ذات العرض** نامند

همیدهند و آب نیم گرم بر سینه و پهلو ریزند تا دم باعتدال آید و در دبایستد و بدانند
حال آماس در هر عضویکه افتد از سه وجه بیرون نیست یا تحلیل شود و ماده پخته شده
بنفث برآید یا ریم کند یا صلب گردد و نشان تحلیل او رام این اما کن خفت اعراض ست
روز بروز و سهولیت نفث و نشان ریم کردن شدت اعراض ست خصوص روزیکه
پخته شود و چون پخته شود تپ و درد ساکن شود اما ثقل بیشتر گردد پس روزیکه آن ورم
بکشاید باز تپ شدت کند و بلرزاند و نشان تصلب ورم خفت اکثر اعراض ست و شدت
ضیق النفس و سرفه خشک و ثقل دنا در باشد که این ورم بعد تصلب بکشاید بالجمله بعد انفجار
اگر مده خوب برآید بهتر و الا مدد دهند بدانچه در نفث المده گذشت و بسیار باشد که پیش از تمامی
نضج بسبب عنیف چون خشم و قی و حرکت و جز آن ورم بکشاید و خون صرف یا با مده خام
برآید و چون چنین اتفاق افتد زود رگ زنند و بعلاج نفث الدم کوشند و انچه بسبب برودت
بود از بلغم ساده یعنی غیر شور باشد یا از سودا نشان بلغمی کثرت لعاب دهن و شدت ثقل و ضیق النفس
و ترهل و جهت و انتفای اعراض حرارت اما تپ در جمله اورام احشا لازم ست لیکن در حار
بشدت پیدا شود و در بارد بخفت و نشان سوداوی سرفه یابس ست و تعسر جذب هوا و افزودن
ضیق نفس بمرور ایام و اگر از استحاله ورم حار که صلب شده باشد تقدم او گواهی دهد علاج
در بلغمی اندر ابتدا آلیین طبخ کنند و در ادعات ضماد نمایند و بعد چند روز که تپ ساکن شود انچه در سعال
بلغمی گذشت از نضج و تنقیه بکار برند و در سوداوی بلعاب تخم کتان و خطمی بر و غن بادام تجرع نمایند
و کذلک شیر و خیران و ملینات ضماد سازند و این کمتر به شود و بدانکه گاه باشد که در ذات الریه
سنگ تولد شود همچون سنگ مثانه و بعده سرفه بایستد و باشد که بسیل انجامد عیاذا بالله منها **فصل**
در سل یعنی قرحه ریه و نشان او وجود تپ دق ست و بروز مده در سرفه و بدانند که مده بار طوبت خام

خواهند داخل نمایند و صاف
شوده روغن بادام افزوده
بنوشند و اگر طبخ نرم بخورند
حسب الامر در هفده اطبا بکار
علاج قوله لملینات ضماد سازند
شکار روغن بنفشه دوم
سفید و لعاب تخم خطمی و
جله و مخ کردان جسب
بهم سرشته بر سینه ضماد
سازند و مثانه بر دیگ بلغم
بکار برند دواء غلوکوزه
فی طب الاکبر ۱۲ ست ۵۳ قوله
سنگ تولد کند اغ اسکندر
گوید کمن دیدم سنگ بزرگ
چون سنگ مثانه در سر فه
افتاد و عقب آن سرفه
ساکن شد و یونس گوید که
من دیدم که سنگها فرو ریخت
باچون سنگ بر آمد بسرفه
شدید و وزن آن هریک سه
قیراط بود و بعد ازان

ام نکرشد و ذات الریه
بسل بازگشت و در سل
هلاک شد ۱۲ طب اکبر
علاج یعنی سل در اول
حالت ست و آنگه
لاعرفی خاصه این
علت ست باسم دارم
گاه گشته ۱۲ طب اکبر

گویند وجد اگفته آید **فصل ۵** در ذات الریه یعنی آماس شش انچه بسبب حرارت بود خواه
ماده او خون بود یا صفرا یا بلغم شور نشان وی لزوم تپ صعب و شدت ضیق النفس و درد
و ثقل سینه و حمرت وجه خاصة رخسارها و تشنگی و شدت و خفت اعراض حسب ماده موجبه
علاج رگ باسلیق زنند و اگر امتلای خون بود نخست صافن زنند پس باسلیق و بعد
فصد بمطبوخ ملین یا حقنه نرم تلیین نمایند و اگر بسبب نزله افتاده باشد قیفال تیز بکشایند
فائده جلیله که در اورام ریه و جنب و معالیق و اغشیه سینه نفع تمام دارد فصد اگر در ابتدا
اتفاق افتد یعنی قبل از سه روز گذشتن باید که از طرف مخالف کنند اما بعد زمان ابتدا که ماده
از انصباب ایستاده باشد از طرف موافق باید کرد یعنی علت اگر براست بود هم از دست
راست رگ زنند و اگر بچپ بود از چپ تا ماده از نفس عضو برآید و بدانند که ورم ریه اگر باین
بود دقت تپ رخساره همانطرف سرخ تر شود و گرانی بطرف ایمن لازم بود و چون بر پهلوی
راست خسپد آب از دهان بیشتر آید و اگر بطرف چپ بود ضد این باشد و آنجا که قوت متحمل باشد
به فصل هر سه روز رگی باید زد حسب تقاضا و بعد فصدها تلیین و حجامت بر سینه نفع دارد
جهت جذب ماده بخارج و پس از تنقیه تضمید روادع در ابتدا او محللات بعد آن باید کرد و ضماد
شوصه در تسکین درد اثر تمام دارد تنبیه چیزیکه درد قبض باشد چون آب کاسنی یا غلیظ باشد
چون دیا توز از نهار ندهند و کذلک آب سرد مگر در ذات الریه که از جنس حمرت باشد و هنگی
دران کوشند که درین امراض که سینه از رطوبت پاک شود و هرگاه برای تپ حاجت
ببرودت دادن شود با شربة موافقه قناعت دارند و آب خیار و آب تربز و آب کدو نیز
مجوز ست زیرا که درینها جلاست نه قرص و درین باب سکنجبین که بسیار ترش نبود سخت
نافع ست و هرگاه نفس بتواتر آید لعاب اسبغول رقیق یا جلاب یعنی شربت قند جرعه جرعه

گرانی و اندوه خاص خون رو دهد
وذکذلک خواص خون رو دهد
وذکذلک بلغم از کسب عفونت برزند
وذکذلک بلغم از کسب عفونت برزند
وذکذلک بلغم از کسب عفونت برزند

گذشت وآنجاکه از سر آید فصد[۵۱] قیفال وحجامت نقره وتمضمض بطبیخ مذکور کنند وآنجاکه از خنجره وقصبه آید بطبیخ مذکور مضمضه کنند وقرص[۵۲] نفث الدم[۵۳] در دهن گیرند وجراحت قصبه متعسر العلاج ست مگر آنکه درغشای درونی بود فقط وآنجاکه از شش آید فصد صافن و باسلیق وحجامت برساق کنند وطبع نرم دارند وحسب حاجت درتعدیل کوشند وعند الحاجة قابضات[۵۴] برسینه نهند بشرطیکه ورم درشش نباشد وآنجاکه از سینه آید فصد باسلیق کنند وقرص نفث الدم نوشند اندک اندک وایضاً برسینه طلا نمایند وجرح سینه زود به می شود وآنجاکه ازمری ومعده وغیرها آید تدبیرش درمحل هریک مذکورست **فائده** نافع ترین ادویه درهمه اقسام نفث الدم شادنه مغسول ست یک مثقال درشیرهٔ برگ خرفه یا لسان الحمل بدهند وبرگ خرفه خائیدن وخوردن مجربست وهرگاه خون درشش بفشرد وسرفه شدید بود بسرکه وگلاب تغرغر کنند واندکی بنوشند واگر سرفه بود صعتر با جسبل لیسانند وخاکستر چوب انجیر باب آمیزند وبنوشانند واگر حاشا نیز آمیزند بهتر وقوی تر بود **فصل**[۵۴] در نفث المده یعنی برآمدن ریم از دهن انچه سببش انفجار ذات الریه یا ذات الجنب باشد یا سیل بود یا دبیله معده بود هریک گفته آید وانچه از حلق وخنجره واجزای دهن آید از خناق ودیگر اورام این جاها ظاهر شود واما انچه از سینه آید جهت انفجار آماس او علاجش تلطیف[۵۵] خلطست بدانچه درسعال یعنی گذشت تا ماده تواند تشریح شد وموم وروغن بابونه وبیه ماکیان باهم سرشته برسینه ضماد نمایند وقطعاً چیزی بارد بالفعل وقابض ندهند وتشرب مطبوخ زوفا وحاشا وانجبر واصل السوس تقع تمام دارد درهمه اورام که درجنب سینه یا درشش افتد وبکشاید این ضابطه یاد دارند **فائده** ماده سینه درشش درآمده ازراه قصبه برمی آید ودیگر بدفع طبعی جهت برآمدن مادهٔ صدر واقع نیست وهرگاه مدهٔ بشش بدرآید وفضای سینه ریخته جمع شود آنرا احتقان المده

---

۵۱ فصد قیفال الخ
واطرافت باجزای خون
وقیت کردن خون
ازدیاد باشد والا ارتخا
پیدا گردد تشریح کنند ایضاً
سینه بود وبطبیخ کرده اند
وهیت آزار وعصاره
شش التیس وبیخ آس
وبیخ لوبیا قابضه چون
جوشانده آب غوره وزعرور
وانتماس آن مغرغره مانند
۵۲ طب اکبر ۵۳ قرص نفث الدم
وصنع عربی ودم الاخوین وطباشیر
وشکاسه وکندر اوقاقیا وگلنار
وعصاره تخم التیس بابونه
وآب لسان الحمل وآب خرفه
بسرشند وقرص نمایند وبجله
دو دانگ دوا دو وعلامت برآمدن
ازشش آنست که
خون ازشش آنست که

بروز نیاید مگر بسرفه ۱۲
طب اکبر ۵۴ قوله قابضات
الخ باید که بعد تعدیل مزاج
ادویه قابضه چون اقاقیا
وکندر ومازو وگلنار ورد
صمغ عربی وگل ارمنی وامثال
از هریک مساوی بستانند و
برسینه طلا نمایند ۱۲ طب اکبر
۵۵ قوله تلطیف خلطست
الخ وپس اندک اندک تلطیف حاصل
شود وجوب پاک

علاجش از بحث ربو که بهر ربو بلغمی گذشت بعمل آرند[۵۱] وانچه از درشتی ریه بود که بسبب غبار
و دخان یا صیحه شدید شود علاجش ترطیب ست بشرب حسوهای مدهن و تدهین ناف ومقعد
بمسکه وانچه تابع مرض بود بمعالجه آن مرض کوشند وانچه از حدوث ثبور در ریه بود سرعت
نبض وحرقت بول ونفع از برودت گواهی دهد وعلاجش فصد ست وحجامت سینه
واسهال صفرا وهرچه در ثبور حلق گذشت وانچه از امتلای معده افتد تدبیرش تنقیه
معده وتقلیل غذاست وانچه از معده سودا بود بسبب حصول او در ریه چیزی سیاه وکبود
در سرفه برآید ودیگر علامات سودا گواهی دهد **علاج** حریره سبوس گندم بقند یا عسل دهند
وبعد نضج اسهال سودا نمایند وغذا نخود وآب از گوشت مرغ یا گوسفند سازند وانچه از وقوع
آب وجز آن در حنجره افتد تا که آن جسم غریب برنیاید سرفه نایستد ومحتاج بتدبیر نیست وگاه باشد
که جسم ثقیل بود برنیاید وبهلاکت کشد ودر نصورت مالیدن سینه وحلق وقی کردن فرمایند
تا باشد که از حنجره وقصبه ریه برآید **فصل ۳** در نفث الدم یعنی برآمدن خون از دهن واین یا از
اجزای دهن آید یا از دماغ یا از اعضای باطن انچه از اجزای دهن آید به تقل برآید وانچه از سر آید
به تخم برآید وسبکی سر بعد برآمدنش ودیگر آثار گواهی دهد وانچه از حنجره وقصبه ریه آید بتخم برآید وکمتر
آید اما در خنجری خون ناب بود وسرفه نباشد ودر قصبی خون کف دار بود یا سرفه دوره
باشد وانچه از سینه خون ناصع وکف دار وسیدرو وبا سرفه باشد وانچه از سینه
آید افسرده وقلیل باشد وبسرفه شدید برآید ومحل جراحت درد کند وچون برنشست خسپد سرفه
ودرد غلبه کند وانچه از مری ومعده باشد وبا از جگر یا از سپرز آید بقی برآید ووجوه آفت در عضو یابد
بر تعین عضو گواهی دهد **علاج** آنجا که از اجزای دهن آید بطبیخ چیزهای قابض چون اسطوخودس
وگل نار ومازو وشب وماندآن مضمضه کنند وآنجا که تعلق به رئه دارد بسبب باشد تدبیرش گذشت

سبب آمدن خون از حنجره وقصبه

حدود خفه تا استسقا بر سینه وقدم

گردن که بیشتر بسبب خرق عروق

شدید باشد که بوجب شرح باید

قصبه وحنجره شود و۱۲ تیز بیشتر بسبب خرق آنها

بسبب آمدن خون از ریه بیشتر

بسبب خارجی ست چون ضربه وتقطع

یا بسبب داخلی ست چون اخلاط

واوزار شدید وبا داخل سبب شود زیرا

خیزه ویرقی که باعث اشتهای کامل سبب شود زیرا

شرح اسباب ۲۵ واگر دوم الاتن

سوختن قرحه تازه بود کند ودم الاتن

از یک سابیده وبیان نفث الدم

دسیدن خون منقطع گردد ۱۲ الطب اکبر

ریه بود دقت آواز و تشنگی و نفع بمرطبات گواهی دهد علاجش ترطیب ست و با بزن مرطب
نشستن نافع تر و شیر بز نوشیدن سودمند تر و انچه از برودت شش بود تضرر از سردی
گواهی دهد علاجش تسخین ست و انچه از باد باشد که در منافذ نفس در آید عدم گرانی و سرفه
بی بلغم و تضرر از چیزهای بادی گواهی دهد علاجش کسر باد ست به تنقیه و تعدیل و شبت
و بابونه بر سینه و پهلو ضماد کردن و فلاسفه خوردن نافع و انچه از ورم شش و حجب و کبد و
جز آن بود عرض مرض باشد و در امراض مذکور بیاید و انچه از خناق بود گذشت و انچه
از استلای معده بود در پری معده خواهد آمد علاجش تنقیه معده است و تقلیل غذا و تجوید
هضم و نوعیست از نیمرض که صعب ترین اقسام ست و تا بیمار سینه راست نکند دم نیاید
و پهلو بر زمین نتواند نهاد و این را انتصاب النفس گویند و سببش یا مادهٔ غلیظ بود یا ورم
که در مجری نفس افتد یا استرخای عضلات سینه تدبیر هر یک گذشت **فصل ۲ در سعال**
یعنی سرفه انچه از سوء مزاج سازج ریه بود نشان هر واحد گذشت و علاجش تعدیل ست
و انچه از خون بود با عظم و گرمی نفس و حمرت وجه باشد و علاجش فصد ست و اگر گرمی در جگر
بود و اطفای او میبرات نمودن و تبقوع تلیین کردن در همه حال مفید و از انچه از رخین ماده
رقیق دماغ بود بی نفث باشد و شب و بعد خواب غلبه کند و علاجش منع نزلاست و تطبیخ
کوکنار غرغره کردن و صمغ عربی در دهن داشتن مفید و انچه از رخین ماده بر شش بود
از دماغ و غلیظ شدن وی در آن و بر آمدن خلط لزج بسرفه شدید و گرانی سینه و عقب
زکام پیدا شدن گواهی میدهد و علاجش طبیخ زوفا و انجیر حلبه و بیخ مهک نوشیدنست و
رب السوس و فلفل و شکر هر سه برابر حب ساخته در دهن گرفتن و انچه از رطوبت شش و سینه بود
بلغم بسیار بسرفه بر آید و لزج باشد و سینه خرخره کند و این بمشایخ و مرطوبین بیشتر افتد و

از نسخه دیگر

در نخته الصوت یعنی گرفتگی آواز و در تغیر و بطلان الصوت یعنی برگردیدن آواز و اصلا
برنیامدن آواز علاج تحقیق سبب نماید که از نزلہ است یا سوء مزاج جنجرہ اگر از نزلہ باشد
شربت خشخاش دہند و بطبیخ کوکنار غرغرہ نمایند تا مادہ را باز دارد و اگر سوء مزاج بود
حسب مزاج تدارک فرمایند فائدہ کبابہ خائیدن آواز درشت را صاف کند و با قلاوہ موز
و خرما و انجیر و چلغوزہ و مغز بادام و منشکر و ماء العسل و تخم کنان ہر واحد از ینہا مصفے صوت
اکلاً باب ۱۰ در امراض ریہ و صدر یعنی بیماریہای شش و سینہ فصل ۱ در ربو یعنی
ضیق النفس و این را بہر نیز گویند و بعضی درین ہر سہ لفظ فرق کنند بالجملہ مرضیست مزمن
ذی ادوار عسر البرء ہر چند زود تدارک نمایند بہتر ست بدانکہ انچہ از بلغم بود و برآمدن بلغم
بسرفہ و حرحرۂ سینہ گواہی دہد علاج بعد نضج و اسہال شربت زوفا با آب گرم آمیختہ بنوشند
صبح و شام و وقت خفتن ہر بار دو تولہ و گاہ گاہ قی لازم دارند طبیخ ترب و عسل نوشیدہ
و گوشت طیور غذا سازند تو ابل خار آمیختہ و عند غلبۂ بلغم تخم کتان نیم کوفتہ و جوشانیدہ
و صاف کردہ با عسل بدہند کہ فوراً تسکین میدہد و بادویۂ گرم سینہ پر دارند
کہ موجب ازمان مرض میشود و سینہ را بروغن پیہ گردۂ بزور و غن تخم کتان کہ موم در ان
آمیختہ باشد چرب دارند و انچہ از بخار قلب بود تواتر و عظم نبض و نفس و عطش گواہی دہد
علاج رگ باسلیق زنند از دست چپ و لعابات دہند و ملینات نوشانند و اطراف بمالند
و انچہ از گرمی سادہ بود کہ بہ تشنج افتد تواتر نبض و عطش گواہی دہد و عظم نبض نباشد علاجش
تعدیل ست بمبردات شربا و طلاء علی الصدر و انچہ از استرخای عضلہای سینہ بود و لین
نبض و نفس بکا یعنی نفس مضاعف گواہی دہد و تا سینہ راست نکند نفس نیاید علاج
روغن نرگس مالند و بعلاج فالج کوشند و طبیخ حلبہ و دارچینی با عسل تجرع نمایند و انچہ از خشکی

میزان الطب

وغرغره درینجا نفع کلی دارد **فصل ۱۲** در تدبیر غریق هرگاه آدمی را از آب برآرند و بهوش بود اما نفس باقی باشد واژگون سازند و شکم نخیش کنند تا آب برآید و فلفل و زنجبیل در سرکه جوشانیده صاف نموده در حلق ریزند تا بهوش آید بعده حریره آرد نخود و شیر دهند تا مزاج شش را صلاحیت دهد و انچه عوام میگویند غریق را تا سه روز در آب بعد غرق حیات میباشد همچون مسکوت را غلط محض ست همین که نفس وی نه بینند حکم موت وی کنند وتعذیب تدبیر نپردازند **فصل ۱۳** در تدبیر مخنوق بوهق یعنی کسیکه گلوی وی بگمند خفه کرده باشند هرگاه نفس باقی باشد فی الفور کمند ببرند پس بنگرند کف در دهن دارد یا نه اگر ندارد رگ قیفال زنند و بحقنه نرم طبع نرم نمایند و پاهارا بجزدل سوده بسیار بمالند وچون بهوش آید بفرمایند که بروغن بنفشه وآب گرم غرغره کنند واگر کف باشد امید نبود **فصل ۱۴** در عسر البلع یعنی بدشواری فرو بردن چیزی انچه بسبب تنگی مجری بود خناق وانطباق مری گویند وگذشت اما انچه بسبب سوء مزاج مری بود علاجش تعدیل[۱] مزاج ست حسب سبب و وضع اضمده درین مرض بین الکتفین باید کرد که مری بطرف پشت نزدیک ست و قصبهٔ شش بطرف سینه **فصل ۱۵** در ورم المری علاج حسب مادهٔ تنقیه نمایند[۲] و تعدیل فرمایند باشربه موافقه **فصل ۱۶** در قروح المری ونشان ریش وی لزوم وجع است در مجلس و بطعام تیز و ترش ضرر یافتن اگرچه اندک بود وعدم تضرر بطعام چرب اگرچه لقمهٔ بزرگ خورده شود بخلاف ورم که درینجا عکس این باشد وبهمین فرق میکنند در ورم و قرحه بدانکه قرحه اکثر بعد انفجار ورم مری افتد و گاه بی ورم نیز افتد از مادهٔ حاده علاج موم سپید و روغن گل بگدازند و جرعه جرعه بنوشند بعد ازانکه دو سه روز ماء العسل با شیر و شکر نوشیده باشند و قرحه پاک شده باشد **فصل ۱۷**

---

۱ و در تعدیل مزاج الخ

۲ یعنی اگر مزاج گرم باشد خیارشنبر و شراب بنفشه و شیره خرفه و لعاب اسپغول بکار آید و اگر سرد باشد شیره بیخ کاسنی و گشنیز و بعضی اوقات شیره بیخ کاهو و غرغره کند و صندل و کافور چهاره کاهو و غرغره کند و صندل و کافور و در روغن بنفشه و موم بمالند و اگر سوء مزاج سرد باشد روغن بنفشه و روغن بادام و شراب بادرنجبویه و طبیخ انیسون و مصطگی و سنبل آمیخته نوشند و طبیخ را زیانه دارد و اگر صفراوی باشد غرغره کنند و شراب بنفشه و روغن بنفشه و روغن خیری و طلا نمایند و روغن خیری و روغن شیر و روغن قسط بمالند و اگر رطب باشد شراب بنفشه و روغن بادام بمالند و اگر یابس باشد روغن بنفشه و روغن بادام بمالند و بطبیخ بهمین و در دیا بیس و بطبیخ و انجدان غرغره کنند و بلیله و انجدان در روغن بنفشه و روغن نارین در روغن بادام بمالند و اگر یابس باشد روغن بنفشه و روغن بادام بمالند و اگر رطب باشد شراب بنفشه و روغن بادام بمالند

شیرازان رطب و بهمانند با هم انچه شرح باید نوشند و شیر تازه ۶ ۶ ۶ باید کرد و روغن تخم کدو ی شیرین و بادام شیرین و بنفشه و رگ خطمی با یکدیگر بیامیزند و انچه طلا باید ساخت در روغن بنفشه و روغن تخم کدو بالند و طلا کنند

---

۱ و در تعدیل مزاج الخ

۲ یعنی اگر مزاج گرم باشد خیارشنبر و شراب بنفشه و شیره خرفه و لعاب اسپغول بکار آید و اگر سرد باشد شیره بیخ کاسنی و گشنیز و بعضی اوقات شیره بیخ کاهو و غرغره کند و صندل و کافور چهاره کاهو و غرغره کند و صندل و کافور و در روغن بنفشه و موم بمالند و اگر سوء مزاج سرد باشد روغن بنفشه و روغن بادام و شراب بادرنجبویه و طبیخ انیسون و مصطگی و سنبل آمیخته نوشند و طبیخ را زیانه دارد و اگر صفراوی باشد غرغره کنند و شراب بنفشه و روغن بنفشه و روغن خیری و طلا نمایند و روغن خیری و روغن شیر و روغن قسط بمالند و اگر رطب باشد شراب بنفشه و روغن بادام بمالند و اگر یابس باشد روغن بنفشه و روغن بادام بمالند و بطبیخ بهمین و در دیا بیس و بطبیخ و انجدان غرغره کنند و بلیله و انجدان در روغن بنفشه و روغن نارین در روغن بادام بمالند و اگر یابس باشد شراب بنفشه و روغن بادام بمالند

شیرازان رطب و بهمانند با هم انچه شرح باید نوشند و شیر تازه ۶ ۶ ۶ باید کرد و روغن تخم کدو ی شیرین و بادام شیرین و بنفشه و رگ خطمی با یکدیگر بیامیزند و انچه طلا باید ساخت در روغن بنفشه و روغن تخم کدو بالند و طلا کنند

مسهل دهند تا برآید فائده در شرب آب احتیاط لازم است بی دیدن بدون پالائیدن
نوشند فصل ۶ در بلع الابرة یعنی فرو بردن سوزن و ایذای این طاهرست علاج
سنگ مقناطیس سوده بیک مثقال فاشق شراب انگوری ناشتا بنوشند و بعد نیم ساعت نخودی
مسهل دهند و بعد خروج جهت صلاح معده مدبره لایق بود توان کرد حسب حاجت
فصل ۷ در تشبث شوک یعنی تعلق خارماهی و جز آن در حلق و بند شدن طعام و مانند آن
درآن علاج اگر برآمدن ممکن بود بیرون آرند والا اگر چیزی لغزنده بود چون تخم انبه دست بگردن
وبین الکتفین همیز شند تا برآید یا بمعده افتد و اگر خار یا استخوان بود لقمه بزرگ خورانند تا باشد که فرو
رود و اگر نه انجیر خشک در رشته محکم بسته و اندکی خائیده فرو برند و سر رشته بدست خود دارند
پس یکبارگی بیرون کشند انجیر را تا خار برآرد اگر خراش در گلو شده باشد بعد برآمدن
بلعابها و حسوها اصلاح کنند فصل ۸ در انطباق المری یعنی بهم آمدن مجرای غذا و
علامت وی آنست که چیزی سبک چون آب و شوربا اصلا فرو نشود اما لقمه ثقیل و
بزرگ بفراغت خورده شود بیدرد علاج تنقیه بلغم نمایند و بطبیخ انیسون و کندر و سنبل و
بهمن و مصطگی تجرع نمایند بیگرم و زیرزنج مجمره نازی نهند یا پاکی زده جند و سکبینج مالند فصل ۹
در استرخای نجره یعنی سستی حلقوم و نشان وی نفس نیامدن سبت یا بعسر آمدن علاج
آنچه در انطباق المری گذشت بکنند که سبب این و آن واحدست فصل ۱۰ در حکاک المری
یعنی خاریدن مری علاج قی نمایند و بسر که تند غرغر نمایند و شیر و شکر تجرع نمایند فصل ۱۱
در اختلاج و ارتعاش قصبة الریه اختلاج بریدن ست و ارتعاش لرزیدن نشان اختلاج
او آنست که گاه گاه تردد و تعقد در کلام افتد و نشان ارتعاش آنست که دائم کلام لرزان
آید چنانچه در بعضے پیران مشهودست علاج بدانچه در رعشه و اختلاج عامست تدارک کنند

فائده آنجاکه بلع متعذر بود بر مهره دومین گردن مجمه نهاده بکند که مری قدری میکشاید وبلع چیزی رقیق متمکن میگردد وانجاکه تنفس ممتنع شود خنجره را باید شگافت بطریقیکه در مطولات مذکورست **فصل ۴** در بثور حار محرق که در حلق ومری وقصبه ریه پیدا آید علامت بثور مری شدت درد ست در محل مری عند مرور غذا خاصته که طعام ترش وتیز بود ونشان بثور حلق وقصبهٔ ریه از دیاد وجع است عند التکلم وخائیدن وازدود وغبار رسیدن نه در وقت مرور غذا **علاج** فصد کنند وآب فواکه تلیین کنند واز آب پرهیز کنند واغذیه غیر ذی حدت وغیر ذی خشونت خورند وهرگاه بدانند بثور پخته خواهد شد تنضیج وبعد انفجار بجلا کوشند چنانچه درخناق گذشت ودر بثور حلق غرغرهٔ خناقی بتشیر میکرده باشند **فصل ۵** در تعلق علق بحلق یعنی در آدخین ویوچه بدانند که بسا آنهاست که در وی یوچها خرد میباشد وچون آنرا کسی ببوشد آن دیوچه درون حلق یا درون قصبه یا مری بیاویزد یا بکام برآید سوی بینی ودر آنجا آویزد بالجمله انچه درون مولود ومنظور نشود واز غم وبقراری توان یافت که غیر ازین مکروهی نباشد وگاه گاه خون رقیق از دهن اندازد بی سبب دیگر اما انچه در قصبه آویزد یکدم از سرفه خالی نباشد وانچه بمجرهٔ بینی آویخته باشد بکام آید بستگی دماغ پیدا بود **علاج** آنرا که بتوان دید بمنقاش گرفته برآرند چنانچه سر اودر آنجا نماند لهذا گفته اند که از منقاش کردن علق نخیش کنند وزمانی گرفته دارند تا دهن او که در عضو متعلق ست سست شود وجدا گردد وپس بیرون آرند واگر بآلت نتوان گرفت یعنی درون باشد گل سیاه در خریطه اندازند ودهن بیمار بدان پر نمایند تا زلو جدا شود وگل درون آویزد زیرا که مالوف اوست پس بیرون آرند واگر بکام برآمده باشد شونیز وعصاره قثاء الحمار وخربق در سر که پخته در بینی چکانند وهرگاه دیوچه حین جدا کردن بمعده افتد زود قی کنانند والا

شود و وضع محاجم و ارسال علق بر آن سود دارد تا ماده از نفس عضو برآید و در دموی حجامت
ساقین مفید ست و چون سه روز از امراض بگذرد مغز فلوس در شیر گاؤ حل کرده و صاف
نموده غرغره نمایند که نافع ست و هرگاه مریض ضعیف شده باشد و طبیب بر سر او رسد
تا ضرورت نه بیند بفصد مبادرت نکند و هرگاه مادهٔ خناق پخته شود و خود نشگافد از بوره
و حلتیت و خرخط لطیف که در شیر تازه و روغنهای گرم آمیخته باشند غرغره کنند تا بشگافد
و بعد شگافتن بشیر که با شهد ممزوج بود غرغره فرمایند تا ریم پاک شود و درین هنگام بحریره
که از آب سبوس گندم و روغن بادام و شکر ساخته باشند اغتذا فرمایند **فائده** در درد گلو
دوای سر در ظاهر گلو نباید نهاد بلکه چون تنقیه شده باشد روغن و نطرون و خردل با آب
سائیده بر گلو طلا نمایند تا ماده از باطن بظاهر گراید و بمری و قصبهٔ ریه نریزد و وضع محاجم
زیر زنخ لهذا ستوده اند و در بلغمی نیز بچفه طبع بکشایند یا با دویهٔ مشروبه و با آب ترب و سکنجبین
عسلی غرغره نمایند و اگر علت صعب بود رگ زیر زبان زنند و بر قفا و زیر زنخ محاجم نهند و در
سودا وی رگ باسلیق زنند و شگاف و شیع نمایند و حسب حاجت خون بگیرند و بدانچه در بلغمی گذشت
طبع ملائم کنند و بشیر و مغز فلوس لغز غرغره نمایند و حلبه و بابونه و برگ کرنب کوفته بپخته بر روغن
نرگس و پیه بط آمیزند و بر خارج حلق ضماد کنند **فائده** نوعیست از خناق که آنرا خناق
کلبی گویند و این شدیدترین اقسام ست و مریض مانند سگ دهن میکشاید و زبان
می برآرد و سبب این اگر ورم عضلات حلق بود حسب حاجت تدبیر و تنقیه نمایند چنانچه
گفته شد و اگر ز وال قوات بود دبازالهٔ سبب زوال فقار کوشند بدانچه لائق بود و نوعیست از
خناق مسمی به ذبحه و اصعب ترین اقسام ست و عدم قدرت بر تکلم و بلع و برآمدن انچه بنوشند
بتکلف از راه بینی خاصهٔ امنیق و هرگاه زیر گلو سرخی پدید آید نشان محمود ست و تدبیر همانست که گذشت

برگوشت زائد گذارند تا بروید **باب ۹** در امراض حلق و لهات و مری و قصبهٔ
ریه حلق مشهور ست لهات ملازه یعنی جسمی که آویزانست در حلق مری مجرای آب و طعام
و قصبهٔ ریه مجرای نفس **فصل ۱** در ورم اللهات یعنی آماس ملازه **علاج** حسب ماده
تنقیه نمایند و بعده تغرغر فرمایند دردموی و صفراوی بسرکه و گلاب و عصاره عنب الثعلب
و اشتال آن و در بلغمی بمری و سکنجبین خرد دل آمیخته و در سوداوی بمغز فلوس در شیر تازه حل نموده
فصل ۲ در استرخاء اللهات یعنی ملازه ست شود و فرو تراید و این را سقوط اللهات نیز
گویند **علاج** اگر خونی بود رگ زنند و بسرکه و گلاب مضمضه نمایند و گل سرخ و صندل و
گلنار و کافور بمالند و اگر بلغمی بود بعد تنقیه غرغره کنند بماء العسل و شب و شاخ گوزن سوخته
و نوشادر باریک سائیده بکفچه میل نهاده ملازه را برداارند و بر تارک سر سریش بگداخته در سرکه
اسبغل آمیخته بگذارند یا سپیدی بیضهٔ مرغ تا ملازه را بالا کشد و مازو بسرکه سائیده بر تارک
طفل نهاوند مثیل ملازه افتاده است و همچنان گل سرشوی سوخته و با سرکه سرشته
و تا ضرورت قوی باشد ملازه نباید برید خواه با آهن خواه بدواء استیصال نباید کرد که ابطال
بعض مخارج حروف مینماید از بیخ بریدن ملازه **فصل ۳** در خناق یعنی در نفس زدن یا در چیزے
فرو بردن یا در هر دو فتور افتد بسبب حدوث آفتی در حلق **علاج** در دموی و صفراوی
نخست رگ قیفال زنند و رگیکه زیر زبانست و باید که خون اندک اندک بدفعات گیرند و اگر
امتلای خون بسیار بود و ضعف نباشد یکبار خون حسب تقاضای معتدل المقدار گیرند بعده
اگر حاجت آید اندک اندک گیرند و بعد فصد تلیین نمایند اگر طبع قبض بود پس از تنقیه از آب سماق
و دیگر مبردات غرغره باید کرد و جهت تعدیل اشربهٔ مطفیه باید خورانید و به آش جواقتصار باید ورزید
اگر سرفه نبود حموضات بکار توان بست شربا و غرغره و هر گاه ورم بطرف خارج ظاهر

چون دندانهای دیگر سائیده شود وی دراز نماید تدبیر او قطع آنست بآلت مخصوص این کار

فصل ۹ در حکة الاسنان یعنی خارش دندان و درین حالت باز نمیتواند ماند بیمار در برهم سائیدن دندان و خائیدن اشیا **علاج** تنقیهٔ بدن و دماغ کنند و از تیز و ترش و شور پرهیز ند و بسر که که در وی بیخ حماض مطبوخ بود مضمضه نمایند **فصل ۱۰** در صریر الاسنان فی النوم یعنی برهم سائیدن دندان در خواب **علاج** اگر استلا بود تنقیهٔ دماغ کنند و روغن قسط برگردن مالند والا تعدیل کافیست **فائده** در بیان تدبیر یکه دندان کودکان بآسانی برآید مسکه و مغز ساق گاو بر کله بمالند و مالیدن شیر سگ مجرب است برلثه و کذلک عسل و از خائیدن باز دارند که محل مادهٔ تکونست و عصارهٔ عنب الثعلب و روغن گل بهم آمیخته نیگرم بمالند و با انگشت آلوده بر بن دندان مالند دردی که در روئیدن دندان میشود باز دارد **فصل ۱۱** در ورم لثه یعنی آماس گوشت بن دندان **علاج** حسب مادهٔ تنقیه نمایند و تمضمض فرمایند **فصل ۱۲** در لثه دامیه یعنی برآمدن خون از لثه **علاج** اگر سببش ضعف قوت غاذیه لثه بود مازو و عدس سوخته و طباشیر بمالند و اگر سببش غلبهٔ خون بود رگ زنند و بمبردات تمضمض نمایند

فصل ۱۳ در قرحه و ناصور لثه هرگاه جراحت گوشت چرک کند قرحه گویند و بعد چهل روز ناصور نامند **علاج** آنچه در قلاع الفم گذشت بعمل آرند و در ناصور داغ دهند بمیل باریک

فصل ۱۴ در نقصان و استرخای لثه بدانکه کم شدن و سست گشتن گوشت دندان باعث تحریک دندان میشود **علاج** گل سرخ و جفت بلوط و گلنار و حب الآس چهار درم خرنوب بطی و سماق و عاقرقرحا هر یک پنجدرم باریک تر نموده بر لثه گذارند

فصل ۱۵ در گوشت زائدکه بر لثه برآید و بیشتر در ضرس آخرین افتد بعد ورم **علاج** مروزاج سبز هر یک باریک سائیده

چون دندانهای دیگر سائیده شود وی دراز نماید تدبیر او قطع آنست بآلت مخصوص این کار

فصل ۹ در حکة الاسنان یعنی خارش دندان و درین حالت باز نمیتواند ماند بیمار در برهم سائیدن دندان و خائیدن اشیا **علاج** تنقیهٔ بدن و دماغ کنند و از تیز و ترش و شور پرهیز ند و بسر که که در وی بیخ حماض مطبوخ بود مضمضه نمایند **فصل ۱۰** در صریر الاسنان فی النوم یعنی برهم سائیدن دندان در خواب **علاج** اگر استلا بود تنقیهٔ دماغ کنند و روغن قسط برگردن مالند والا تعدیل کافیست **فائده** در بیان تدبیر یکه دندان کودکان بآسانی برآید مسکه و مغز ساق گاو بر کله بمالند و مالیدن شیر سگ مجرب است برلثه و کذلک عسل و از خائیدن باز دارند که محل مادهٔ تکونست و عصارهٔ عنب الثعلب و روغن گل بهم آمیخته نیگرم بمالند و با انگشت آلوده بر بن دندان مالند دردی که در روئیدن دندان میشود باز دارد **فصل ۱۱** در ورم لثه یعنی آماس گوشت بن دندان **علاج** حسب مادهٔ تنقیه نمایند و تمضمض فرمایند **فصل ۱۲** در لثه دامیه یعنی برآمدن خون از لثه **علاج** اگر سببش ضعف قوت غاذیه لثه بود مازو و عدس سوخته و طباشیر بمالند و اگر سببش غلبهٔ خون بود رگ زنند و بمبردات تمضمض نمایند

فصل ۱۳ در قرحه و ناصور لثه هرگاه جراحت گوشت چرک کند قرحه گویند و بعد چهل روز ناصور نامند **علاج** آنچه در قلاع الفم گذشت بعمل آرند و در ناصور داغ دهند بمیل باریک

فصل ۱۴ در نقصان و استرخای لثه بدانکه کم شدن و سست گشتن گوشت دندان باعث تحریک دندان میشود **علاج** گل سرخ و جفت بلوط و گلنار و حب الآس چهار درم خرنوب بطی و سماق و عاقرقرحا هر یک پنجدرم باریک تر نموده بر لثه گذارند

فصل ۱۵ در گوشت زائدکه بر لثه برآید و بیشتر در ضرس آخرین افتد بعد ورم **علاج** مروزاج سبز هر یک باریک سائیده

بسیار دارد و این نیز قسمے از ضرس ست و تدبیر او قدیر ایشان است فصل ۴ در تاکل و نقبت
و ثقب استان یعنے خورده شدن و بوسیدن و سوراخ دار گشتن دندان علاج تنقیه دماغ
کنند و حضض مازو و عاقرقرحا سنون سازند و انچه از افنای رطوبت اصلی باشد بهزال
دندان واسبا . ذبول پیدا شود و این زوال نمیگیرد اما جهت بطوء اثر ذبول تر طیب باید کرد
فصل ۵ در حفر یعنے چیزی مانند سفال در بیخ دندان متکون میشود و زود وده نگردد و
این را قلح نیز نامند علاج تنقیه مادهٔ غالبه نمایند پس به آلت آهنی آنرا بزدایند و بعده
سنون نمک و زبد البحر و سیح سوخته بمالند تا لقبه را در کند و دیگر متکون نشدن ندهد
فصل ۶ در تغیر رنگ دندان صفرت و سیاهی و بادنجانی نشان سودا و حصبی نشان
بلغم غلیظ علاج حسب ماده تنقیه نمایند پس در صفرت آرد عدس با سرکه و در سودا بیخ کبر و
روغن گل و در بیاض روغن مصطگی باید مالید فصل ۷ در تحرک استان یعنی جنبش دندان
علاج انچه در صبیان و شیخان افتد با قضای طبیعت مزاحم او نشود اما انچه از اسباب
غریبه افتد تدارک او باید کرد حسب سبب و بیشتر از غلبهٔ رطوبت و جوش خون و فساد لثه
باشد فصد قیفال و چهار رگ و حجامت ذقن و ارسال علق بر لثه نفع تمام دارد و سنونهٔ
مقوی نافع ست و هر گاه دوا سود ندهد و حاجت بکندن آید نخست آن را از بیخ سست
کنند بدین طریق که بن دندان را بمضغ بیازارند پس برگ انجیر باریک کوفته با شیر انجیر
خام بمالند دو سه روز این عمل کرده بگذارند که بلا تصدیع منقلع خواهد شد فصل ۸
در تزاید السن یعنی آگنده شدن یا دراز شدن دندان علاج اگر غلبهٔ
خون بود درگ زنند و مسهل دهند و این با درد سے باشد و اگر بلغمے بود بے درد
باشد مسهل بلغم باید داد و اگر زیادتے حقیقة نباشد بلکه دندانے صلب بود

ف ۱ یا بدو سبب است یکی آنکه عرض شود دوم آنکه عرض
ف ۲ است علاج حسب المقام و شب یمانی
ف ۳ فرو رفتن دندان گیرند و آنهای گیرند
ف ۴ مالیدن گرم و فرو دی بیضه بیان کرده
ف ۵ نهاده دارند و با نخهان چنگ کنند
ف ۶ اگر سردی مستولی شود دندان
ف ۷ یابادی و دیادی شیره الفلم دانند
ف ۸ دندان بجهد باشد که چون آنرا در دندان
ف ۹ گنند و کوبند و با سرکه بسرشند و گرم
ف ۱۰ کنند و بعد از گرم شدن بر دندان
ف ۱۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۲۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۳۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۴۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۵۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۶۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۷۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۸۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۱ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۲ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۳ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۴ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۵ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۶ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۷ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۸ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۹۹ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن
ف ۱۰۰ دندان نهند بین عمل کند و بعد از گرم شدن

یا گلاب ۵۱ و در بارد و بطبیخ برنج کابلی ۵۲ مضمض کنند و در مادی بحسب مادہ تنقیہ نمایند پس تعدیل
وانچہ در پری معدہ بیفزایند از فساد مادۂ معدہ بود تنقیۂ معدہ و تجویدِ ہضم فرمایند و کشنیز
در طعام بیشتر دارند و قی منع ست درین قسم انچہ منتقل بود از بادی باشد تنقیہ باد
نمودن و بطبیخ بادیان و انیسون و زیرہ تمضمض کردن ہمگی مر انچہ از تولد
کرم باشد تقدم تعقب گواہی دہد تحم کندنا و بزر البنج و تخم پیاز با موم آمیختہ در آتش
سوزند و بواسطۂ نی دودان بدندان رسانند فائدہ عرق گوگرد بر دندان گذاشتن فوراً
دفع درد میکند باید کہ بدیگر دندان نرسد کہ ضرر دارد و تکمید کلہ در بارد و کذلک بسبل زیر آہن
داغ نہادن سود تمام دارد و داغ کمر باید کرد تا انچہ سود دہد احتیاط کنند تا داغ
بدیگر مواضع نرسد و انچہ از جنبیدن بود اگر جنبش کمتر بود بعلاج استقامت کوشند
و اگر بیشتر بود بجز کندن ہیچ علاجی نیست لیکن در کندن نخست بیخ او را سست کنند
پس بر کنند تا بچشم ضرر نرسد ہد دوائی کہ تسکین درد کند عاقرقرحا افیون قشار کندر بابونہ
ساختہ با شیر زنان سرشتہ بر دندان نہند **فصل ۲** در ضرس یعنی کند شدن دندان سبب
اگر تناول چیزی ز محت یا بسیار ترش بود علاج در حار مزاج خائیدن برگ و شاخ خرفہ
با تخم او و کباب گرم و یانان گرم بدندان گرفتن ست و در بارد مزاج مغز بادام تلخ و مغز جوز ہندی
خائیدن و انچہ از باطن بود آروغ ترش و ترشی دہن و بسیاری بزاق گواہی دہد علاجش
تنقیہ بلغم است خاصہ بلغمی زیرا کہ چون وجع ندارد کثرت ریزش مادہ متصور نیست و برآمدن
مادہ فم معدہ بلغمی و اسہال ست **فصل ۳** در ذہاب مارالاسنان یعنی رفتن آب دندان
و مراد آنست کہ دندان از ملاقات اطعمہ ایذا یابد و بر مضغ اشیا قادر نبود علاج بہ تنقیہ و تعدیل
کوشند و طحال بریان ساختہ بر دندان نہادن در بارد و بر وغن گل و کافور تمضمض در حار نفع

بصور کماد گرم ۱۲

سرشته ضماد نمایند که مجربست هر دوائی که بر لب نهند بالای وی پوست درونی تخم مرغ
بچسپانند **فصل ۳** در اختلاج الشفة یعنی پریدن لب علاج اگر سببش در آمدن
خون بود در رگهای لب و مستحیل بریاح شدن رگ قیفال زنند و غذا کم خورند و تفتیح
مسام نمایند و اگر باد غلیظ باشد انچه در اختلاج مطلق گذشت بکار برند و انچه از
مشارکت معده بود یا غثیان و فواق باشد و مقدمهٔ قی بود بقی دفع شود و انچه از دماغ
بود مقدمهٔ نقوه و صرع باشد تدبیر وی پرهیزست و بمنع حدوث امراض مترقبه
کوشیدن **فصل ۴** در تقلص الشفة یعنی خرد شدن و کشیده شدن لب علاج
انچه از تشنج امتلائی بود تنقیه کنند و روغنهای گرم مالند و انچه از تشنج یابس
افتد تدارک نپذیرد و در اطفال انچه مولودی بود در ایام طفولیت بکشیدن و راست
بستن باشد که اصلاح گیرد **فصل ۵** در بواسیر الشفة یعنی فزونی که در لب زیرین
پدید آید علاج تنقیهٔ خون سودا نمایند و بمراهم اصلاح فرمایند **فصل ۶**
در ورم الشفة یعنی آماس لب علاج حسب الخلط تنقیه نمایند و اضمده مناسبه
بکار برند و حضض با شیره عنب الثعلب طلا کردن اثر تمام دارد **فصل ۷** در ثبور لب و علاجش نیز تنقیه است **فصل ۸** در قروح
لب علاج بمراهم پردازند **فصل ۹** در اکلهٔ لب علاج انچه در اکلهٔ الفم گذشت
بکار برند **فائده** هرگاه سوی مزاج بر لب افتد علامات وی دریافته تدارک نمایند **باب ۸**
در امراض اسنان و لثه یعنی دندان و بن دندان **فصل ۱** در وجع الاسنان یعنی
درد دندان انچه از گرمی بود بآب سرد ساکن شود در اکثر و انچه از سردی
بود بآب گرم رسیدن البته بایستد علاج اگر سوی مزاج ساده بود در حار سرکه

است که زود پراگنده شود علاج انچه در قلاع گفتیم از تنقیه وزدائیدن رطوبت فاسد
بعل آرند و بعد باز ایستادن قرحه از انتشار فلد قیون بگذارند یا سوریجان تا پاک کند و هر گاه
ازین ادویه حرقت شود بالعبه مضمضه نمایند و یا بشیر تازه شکر آمیخته فصل ۱۶ در کثرت
سیلان لعاب از دهن خواه در بیداری بود خواه در خواب یا از حرارت و رطوبت معده
یا از برودت و رطوبت معده بود انچه از حرارتست در خلو معده زیاده شود و انچه از برودت
است در پری معده و ایضاً ضعف هضم و ترشی دهن و لزوجت لعاب گواهی دهد علاج
تنقیه معده نمایند از خلط موجب و در حار کاسنی تازه با قدری نمک نیکوب بخایند و آب
او بلع نمایند و در بارد کندر و مصطگی مضغ فرمایند فصل ۱۷ در بخر الفم یعنی بدبوی دهن
علاج اگر سبب در اجزای دهن باشد تنظیف او نمایند و اگر از دماغ همی آید یا
معده تنقیه دماغ و معده نمایند و حب المسک پیوسته در دهن دارند و هر مسواک کردن
ملازم باشند و تمضمض بروغن گل یا کنجد گاه گاهی صبحگاهی در ازاله بخر غیر قو
مجربست فصل ۱۸ در ورم الحنک یعنی آماس کام و این یا از خون افتد یا از
خونی سرخ و با در دباشد و بلغمی سفید و بی درد علاج حسب ماده تنقیه فرما
و غرغره که در قلاع گذشت موافق خلط بکار برند باب ۷ در امراض شفت
لب فصل ۱ در بیاض الشفت یعنی سپیدی لب و این غیر برص ست علا
تنقیه بلغم نمایند و اغذیه غلیظ بگذارند و روغن یاسمین یا خیری در بینی چکانند فصل
در تشقق و تقشر و جفاف که بر لب افتد و معنی این الفاظ در باب امراض دهن گذ
علاج انچه در باب امراض دهن گفته ایم بعل بندند و محل تشقق از
محفوظ دارند و مازو و اسفیداج و نشاسته و کتیرا کوفته و بخته در پیه ماکیا

وقت تناول یا بدون آن وسبب این غلبهٔ خلطی از اخلاط است وطعم بران دال علاج
تنقیه خلط غالب نمایند بفصد یا باسهال وبعده غرغره فرمایند بسکنجبین فصل ۱۱ در بطلان
ذوق یعنی هیچ مزه محسوس نشود وگاه باشد که حس لمس نیز باطل شود واز حرارت وبرودت
زبان منفعل نگردد وسبب این علت نفوذ مادهٔ رطب ست درجرم عصب علاج بعد
نضج وتنقیهٔ دماغ غرغره فرمایند بطبیخ عاقرقرحا ومویزج وخردل اگر حرارت نباشد
والا گل سرخ وسماق بجوشانند ودر طبیخ او سکنجبین یا مری آمیزند وتغرغر کنند فصل ۱۲
در تقشر زبان ودهان یعنی پوستهاے باریک جدا شود از دهن وزبان چون بخربق
بیشتر جدا میگردد علاج بعد فصد واسهال صفرا آس وگل سرخ وگلنار
در سرکه بجوشانند ومضمضه کنند فصل ۱۳ در بثور الفم یعنی دانهاے خرد که
در دهن برآید علاج رگ زنند ومسهل دهند وبسرکه که در وکشنیز وعدس وبرگ
عنب الثعلب جوشانیده باشند تمضمض نمایند فصل ۱۴ در قلاع یعنی جراحت ریش
دهن که از مادهٔ باطنی بود علاج حسب مادهٔ تنقیه کنند بعده اگر دموی باشد یا صفراوی
غرغره کنند بدانچه در شبور گفتم وطبا شیر وگلنار وکافور باریک ساخته زور سازند
وآنجا که قرحه بغایت بد بود بسرکه ونمک تمضمض نمایند تا رطوبت زدوده شود واگر از لذع
سرکه تبر سند زعفران بجاے سرکه آمیزند واگر از بلغمی بود بامیران وهلیله وعاقرقرحا
در سرکه جوشانند ومضمضه کنند واگر سوداوی بود برگ حنا بخایند وتغرغر ساق گاو
بالند وگاهے جهت تقویت محل مازو وکشنیز وپوست انار در سرکه بجوشانند ومضمضه
کنند فائده شیر خشت در آب عنب الثعلب حلکرده قلاع صبیان را مالیدن اثر
تمام دارد وبدستور گاو زبان سوخته پاشیدن فصل ۱۵ در اکلهٔ الفم وآن قلاع حبشیه

حسب صفرا وخون بود علاج حسب مادهٔ تنقیه کنند بعده اگر دموی باشد یا صفراوی
غرغره کنند بدانچه در شبور گفتم وطبا شیر وگلنار وکافور باریک ساخته زور سازند
وآنجا که قرحه بغایت بد بود بسرکه ونمک تمضمض نمایند تا رطوبت زدوده شود واگر از لذع
سرکه تبر سند زعفران بجاے سرکه آمیزند واگر از بلغمی بود بامیران وهلیله وعاقرقرحا
در سرکه جوشانند ومضمضه کنند واگر سوداوی بود برگ حنا بخایند وتغرغر ساق گاو
بالند وگاهے جهت تقویت محل مازو وکشنیز وپوست انار در سرکه بجوشانند ومضمضه
کنند فائده شیر خشت در آب عنب الثعلب حلکرده قلاع صبیان را مالیدن اثر
تمام دارد وبدستور گاو زبان سوخته پاشیدن فصل ۱۵ در اکلهٔ الفم وآن قلاع حبشیه

وسپستان در دهن داشتن وانچه دربیسی ست بکار بستن **فصل ۶** در جفاف اللسان
یعنی خشکی زبان **علاج** اگر از گرمی و خشکی بود مرطبات دهند و بمالند ولعاب بهدانه
باب نیلوفر و شکر آمیخته در دهن داشتن اثر تمام دارد و اگر خلط لزج بر سطح زبان گراید و
خشک شود چوب بید در سکنجبین آلوده بر زبان بمالند تا رطوبت عارضه زود دور شود و این قسم
فی الحقیقه بیوست نیست زیرا که جرم زبان سالم ست ولزوجت آب دهن خاصهٔ انیست و
همچنان از مبردات افزودن زیرا که سردی مزید غلظت میگردد **فصل ۷** در حرقة اللسان یعنی
سوزش زبان **علاج** در تبرید کوشند و اگر مادی بود مسهل دهند و کافور ریاحی مالیدن اثر
تمام دارد و از العبه جمیع معجونات هرچه در دهن گیرند زود تجدید نکنند و بدان ملازم باشند **فصل ۸**
در حکة اللسان یعنی خارش زبان **علاج** بعد تنقیه مضمضه کنند بآب گرم و بعده بشیر شکر
آمیخته و بعده بسرکه ورو غن گل و بدانند که هلیلهٔ زرد خاییدن و بر زبان مالیدن در استفراغ
مادهٔ گرم زبان اثر تمام دارد **فصل ۹** در ضفدع اللسان یعنی افزونی سخت غده
مانند که زیر زبان پیدا شود و این از ملغم لزج افتد یا از خون که بعد رنجیدن در بنجا اجزای
لطیف او به تحلیل رود **علاج** بعد تنقیه نوشادر و زاج سوخته و زنگار و مرباسر کهٔ
آمیخته بمالند و اگر دفع نشود دست کاری نمایند و هنگام قطع احتیاط نمایند تا آن
دو شریان که زیر زبانست بریده نشود **فائده** گاه باشد که مادهٔ ضفدع بغایت
متجسد شود و چون پوست بالا بنگافند بمثابه پارهٔ سنگ برآید و دفع گردد و گاه باشد که
فزونی نرم زیر زبان پدید آید و چون بنگافند رطوبت غلیظ برآید و باز جمع آید و تدبیر
آنست که بنگافند و پوست آنرا بمقراض تمام بردارند باحتیاط تا بشریان آسیبی
نرسد **فصل ۱۰** در فساد ذوق و وی آنست که طعمی ناطبعی بهم آید در ذائقه

مترجم بر زبان ۱۲ طب اکبر ۵۳ قولنج در
بترید کوشند ای در جمیع انواع چرخهای بارد
چون بشره خرفه و کشنیز و لعاب اسپغل
و بهدانه در دهن دارند و هر یکی جدا جدا بدین
کنند و مرتوم چنانچه در بادام و مرتوم خرفه
۵۴ کافوریای منسوب بسوی رباح
کنام ملکیست از ملوک هند و اول کسی
است که شناخت اثر آنرا از نفیس ۵۵ نسبه
قوله خارش زبان و علامت وی

مترجم اطب اکبر
که زبان سخت شود و آدمی از خاریدن
زبان بیدان باز نتواند نامند ۱۲ طب اکبر
۵۶ قوله ضفدع اللسان چنانکه این مرض
بانگ هوک میاید لهذا ضفدع گویند
بعضی در وجه تسمیه گفته اند که شکل وی
همانند ضفدع بر روس ۵۷ علاج بعد تنقیه
همانند ۱۲ طب اکبر بشکر قتال زنند
پس او لا جهت تنقیه مگس قتال زنند
اگر خون غالب بود و سهل و هم نیک
اورد پوست نظیر بلغه چون مصطگی و اذخر و قاقله
چون نوشادر و غیره و ان تعال
پوست انار و ورد و بید اکاله
۵۸ طب اکبر و دابیکه
بعد دشکاری یعنی آب دهن
ضفدع بسبب گرد آب مضمضه
گشته و جراحت ازدیاد
نیابد استعمال مرهمان
۱۲ طب اکبر

تخم کتان بهم آمیخته و در انحطاط بطبیخ بابونه و اکلیل الملک و بنفشه و مغز خیار شنبر آمیخته و در بلغمی بعسل تنها یا صعتر و ایارج آمیخته و در سوداوی بطبیخ انجیره و حلبه و روغن بنفشه و مغز فلوس آمیخته و در سوداوی کاسنی و کشنیز اکثر در رهن دارند تا سرطان نگردد از استعمال ادویه حاره و غرغره که در بلغمی و سوداویست مفید بوقتی از ابتدا و انتها و انحطاط نیست بخلاف غرغره گرم و رم گرم و اگر سبب ورم شرب سم بود علاج سم نمایند

فصل ۲ در ثقل اللسان یعنی زبان گرانی کند و ادای حروف چنانچه باید بظهور نیاید و اگر سبب قوی بود اصلا بر تلفظ نگراید **علاج** تفحص سبب نمایند و تدارک آن فرمایند و آنجا که استرخا بود بنگرند که فتور حواس و فساد در دماغ هست یا نه اگر باشد تنقیه دماغ باید کرد و بعده بوج و جزآن زبان را مالند و اگر نباشد آنچه در باب فالج ذکر یافت بعمل نمایند و انچه از گسستن عصب و عقب تشنج استفراغ افتد علاج پذیرد و آنکه عقب سرسام افتد و مزمن شود بدستور اما قبل از ازمان لمح اندرانی و نوشادر مالیدن تا لعاب آرد شفا می بخشد و مجمره ناری زیر زنخ نهادن در استرخائی نفع تمام دارد

فصل ۳ در عظم اللسان یعنی بزرگی زبان و این را ادلاع اللسان نیز گویند اگر از کثرت غلم از دهن بیرون افتد علاج اگر دموی بود در گ زنند و تر شیها مالند تا لعاب آرد و اگر بلغمی بود بعد تنقیه بلغم نمک و سرکه مالند **فصل ۴** در استرخاء اللسان و علاج وی در ثقل گذشت

فصل ۵ در شقاق اللسان یعنی کفیدن زبان **علاج** اگر بسبب غلبه خشکی دماغ باشد مرطبات دهند و قیروطی و روغن بنفشه بمالند و بعد تلیین دماغ کوشند و کف چنار که بریده بهم مالند برمی آید مالیدن نفع تمام دارد و اگر از بخار معده باشد فساد معده گواهی دهد و آثار یبوست دماغ و بیخوابی نبود تدبیر وی تنقیه معده است

علاج سم نمایند و وی در آخر کتاب بیاید ذکر

تعدیل کیفیات کند و لکن بعد از تنقیه

علاج نیز بعد از تنقیه

چون روغن بنفشه و کدو و بادام شیرین و لعاب تخم کتان و دهنی و خطمی و بیدانجیر و بطباسفیدان و خیار شنبر و مغز خربزه و کدو و خربزه کشته و بزرگ

شیرخشت و مغز خربزه و کدو و خربزه کشته و بزرگ

حاجت آید

با قدری فلفل در دهن دارند

و بایجه عقد ثانی زده و مارا شیر نوشته

فساد معده گواهی دهد و علاج

دهن بجوزه خطمی بگیرند

و باید خطمی بر دهن می مالند

وچیزی خوشبو در بینی انداختن **فصل ٨** در رض الانف یعنی کوفته شدن بینی **علاج** اگر خوف ورم بود زود رگ زنند و در جله با صلاح هیأت انف کوشند بنوعی که مانع تنفس نشود یعنی انبوبه بر هم آلوده در بینی گذارند تا دم سهل آید و بعد اصلاح صورت او بدست صبر و مغاث واقاقیا و مرباریک ساخته و باب لسان الحمل سرشته و بر کاغذ نهاده بالای بینی چسپانند **فصل ٩** در عطاس یعنی عطسه بسیار آمدن **علاج** روغن گل خوشبوی در بینی کشند و آب شیرین نیگرم بر سر ریزند و روغن نیگرم در گوش چکانند و دست و پای و چشم و گوش و کام بمالند و اگر کودک را افتد گرده گوسفند بریان کنند و آب چکیدهٔ او در بینی رسانند **فائده** عطسه معتدل دلیل صحت ست و افراط باعث آفت **فصل ١٠** در جفاف الانف **علاج** خشکی بینی اگر از حرارت بود مبردات بکار برند و اگر از یبوست بود مرطبات و دوشیدن شیر از پستان نفع کثیر دارد و اگر تشبث خلط لزج در خیشوم بود تلیین آن نمایند باد بهان و جز آن **فصل ١١** در حکة الانف یعنی خارش بینی **علاج** اگر خارش بسبب رسیدن هوای سرد همیشود تعدیل مزاج دماغ کنند و اطریفل دهند و اگر مقدمهٔ زکام یا نزله یا جدری بود باصلاح آن مرض مترقب کوشند نه بعلاج حکه که عرض ست **فائده** اگر چیزے از خارج در بینی درآید و بند شود در روغن چکانند و بمالند و عطسه آورند تا بیرون افتد و بسیار باشد که از راه حلق برآید بے تصدیع **باب ٦** در امراض لسان و دهان **فصل ١** در ورم لسان یعنی آماس زبان **علاج** حسب سبب تنقیه نمایند و بعده غرغره فرمایند و در دموی و صفراوی تا که سه روز نگذشته بشیرهٔ کاهو و کاسنی و خرفه و عنب الثعلب و بعد سه روز با آب کرنب و عنب الثعلب و لعاب

وبعضی دسعه و عود تنها با مجوع یا پارک

ساخته در بینی او ضعه و باشد کران او در

با شربت آبنوس زند و فیلسازند و در بینی

نشنده فائده آن شربت بکانی شربت حرق

و نشود و اگر بنوشند صفت شربت بکانی

و نقل دیو زبواد و دارچینی و بسپار و

عود و لسان الحمل و بادرنجبویه در

خیط انداز نند در خیصر افگنند تا

و نشو شود ١٢ طب اکبر رض

نقل شراب بکانی مضاعف چگونه کرده شود این بخشروف

بعضی از نقطا از آن قبیل ست ١٢ و از اینجا دانسته

این طور کهیل غلیظ یعنی آگنده در بینی

در آیند و بلندی و پستی راست کنند و از خارج

بپرند بست اه ملاح دهند تا بیات اصلی یابند ١٢

طب اکبر ست غطاس با فتح خ گفتند

خاص در دماغ برای دفع غلظ یا بوذی

دیگر که بدان رسد از داخل یا خارج

باستعانت هوای مستنشق از راه بینی

و دهان ١٢ ق اکبر ست در دو غنهای

سرد در بینی چکانند و از اضمده و اطلیه و

ناطفیه هر چه بارد و رطب بود بکار برند ١٢ الدکانی

میزان الطب

طب اکبر ست با دهان ای بقطیر

او دهان و الصبر در بینی و شربت سرطبات

نام خلط مذکور استمداد از خرچ پیدا کنند لیس

ستخرج سازند این را بفوار غرغره و کلوات

و شقوقات ١٢ طب اکبر ست با کول و مشرب

و مستفع نامند آن خلط را بتیات مناسب

و بعد از تنقیه از صندل و کلاب و روغن گل

و بید انجیر سازند و بیوشند و تا بحال از بدن قصاید

نگاه دارند و بعد از ١٢ طب اکبر

شود اطریفل و غیره سود دارد و چون کند رود حرکت یابد

١٢ بدان که عطسه آورد چون کند رود حرکت یابد

و دخول و غلظ و جمع شدن در بینی اندر کند یا بانبوه

چیزی پیکیزند و سوی دوی را که خالیست

اندر و نشنود و سوی دوی دهان نفس او بکشند

چون عطسه آید بقوت عطسه آن چیز

بیرون افتد و عاقر قرحا و سداب

و شنی و حب عطسه آرد دارمدم

مورد را ازین اشیای حار احتراز

او سلست ١٢ طب اکبر

داشته باشد بموم روغن نرم سازند واگر تحلیل نیابد شرط زنند وبرهم اکال بزدایند
پس بمرهم سپیده مندمل گردانند **فصل ۵** در قروح الانف **علاج** ریش بینی اگر تر بود
رگ زنند ومسهل دهند پس مردارسنگ بروغن گل بمالند واگر خشک بود موم روغن
مالیدن کافیست **فصل ۶** در رُعاف یعنی برآمدن خون از بینی **علاج** باز و وران
واتشین واذنین وثدیین بستن وپس سر حجامت کردن وهمچنان بر جگر مجمره نهادن
اگر خون از سوراخ راست آید وبر سپرز اگر از چپ آید وسرگین تازه خرافشرده
دوسه قطره چکانند وخانهٔ عنکبوت درسیاهی تر کرده ولبنار الرجی آلوده دربینی درآوردن
وسیرش باگل ملتانی بر سر چسپانیدن حبس خون مینماید واگر خون غالب بود رگ زنند
وحسب حال خون برآزمایند اندک اندک یا یک دفعه وبه تغلیظ خون کوشند بشربت
عناب وامثال آن وعدس وبرنج خورانند لیموآمیخته که بغایت مغلظ است **فائده**
اگر رعاف در تپ یا در امراض سرافتد تحقیق نمایند که بحرانیست یا نه اگر بحرانی باشد
زنهار بند نکنند که بفساد عظیم خواهد انداخت مگر وقتیکه خوف غشی باشد واگر بحرانی
نیست حسب حاجت تدارک باید کرد وانتباه هرگاه در امراض دماغی تبرعیف
حاجت شود باآلتی که باین کار مخصوصست درون بینی بخراشد واگر کندش
ومویزج وفرفیون کوفته وبزهرهٔ گاو سرشته فتیله سازند ودربینی درآرند خون روان
کند **فصل ۷** در بحر الانف یعنی بوی بد از بینی آمدن **علاج** اگر سبب وی بثره یا قرحه
بود تدبیر وی کنند بدانچه گذشت واگر از تعفن خلط دماغی بود فساد دماغ گواهی
دهد واگر از تعفن خلط معده بود که بخار ازان بانف آید تباهی معده شاهد بود تدبیر
وی تنقیهٔ دماغ ومعده بود وبسکنجبین در غوره غرغره کردن

ذکر کوه در آوردن ودر بینی نشستن وبیان دستکار این
اردیه سیمتوقیا انجوبه بینی ونشنده بیان
فصل در بیان الطیب
بحرانی زاید شاید کرد مگر وقتیکه سیلان
خون مفرط شود وخوف سقوط قوت باشد
قبل از سقوط قوت رگ فتال زنند الا
که محاذی بحر مسیل دهد چه باید که فصد بایک
کنند وخون بمقادیر بردن آرند وتدبیر شکم
بکار برند ۱۲ اگذاری طب الاکبر ۱۲ ریش
فارسی اسرش ۱۲ گندم وخشک است دوم
۱۲ خون ۱۲ گل ملتانی خاکست صفتی
باین سرخی قندی دسفیدی داند ک
صلب گرم وخشک است ۱۲ خون ۱۲
بهبلا دهد وقطع رطوبات عفن نماید دهده

بشرابه که بسیل وقتل دل بود
دروی پوشانیده باشد غوغره نماید

۱۲ طب اکبر
وعقب آن افاویه بیخ نبیل
وبرزن بایک ساخته دری دهند

در هرب الاذن یعنی گرختین و رنجیدن گوش از آواز قوی **علاج** بتقویت دماغ کوشند
باغذیه و ادویه مقویه و شموم **باب ۵** در امراض انف یعنی بینی بدان که در بینی دو راه
است یکی بدماغ میرود و یکی بحلق **فصل ۱** در خشم یعنی بطلان شامه و سبش
اگر از برآمدن گوشت زائده بود در مجری آنرا ابو اسیر الانف گویند و جدا بباید و اگر حدوث
ورم یا وقوع سده بود از خلط از انچه لازم هر خلط است معلوم میشود و اگر از سوء مزاج
ساذج بود نشان حار و بارد ظاهرست و تا برآمدن مادهٔ ضرر در علاج حسب سبب
تدارک نمایند و انچه بعد امراض حادهٔ افتد بسبب پیوست یا تشنج کمتر علاج
پذیرد **فصل ۲** در فساد شم یعنی در حس بوبائی قوت افتد با وجود آمدن بوی
و این سه گونه است یکی آنکه همه روائح را بیک رایحه بوی کند دوم آنکه از یک چیز
بوهای مختلف شمیده شود سوم آنکه بعضی بوها شمیده شوند و بعضی نه و این از دو وجه
خالی نباشد یا آنکه خوشبوئی محسوس شود فقط و بدبو نه یا برعکس علاج تنقیهٔ
دماغ نمایند و اگر قوه باشد تدارک وی فرمایند و بعده آنچه که خوشبوئی محسوس
می شود فقط جند تبسیط کنند و آنچه که بدبوئی مشموم میشود مشک در بینی چکانند اگر
بیماری در ابتدا بود و بعد از مان در اول مشک و در ثانی جند **فصل ۳** در بواسیر الانف
یعنی گوشت زائده که در بینی برآید **علاج** رگ زنند و زلو نهند و مسهل دهند پس ازان
زنگار و اشنان قصارین مرهر سه برابر مراهم ساخته و فتیله بدان آلوده بر آن گذارند
تا بزداید و اگر سود ندهد قطع نمایند با آهن یا برشته مومین گره دار که از بینی بسوی
حلق در سے آرند و آنرا میکشند تا فرو نی رود و ده شود بعده مرهم اسفیداج
استعمال نمایند **فصل ۴** در بثور الانف **علاج** تنقیه نمایند و آنچه که صلابت

فرهنگ آصفیه

بگیرند تا قوت دفع بگوش مصروف شود و آن چیز مندفع گردد[۵۱] و اگر آب درآید چوب[۵۲] بادیان
قدر وجب گرفته بر یک طرف او پنبه بندند و بر دو غن آلوده برافروزند و طرف دوم
او در گوش باشد آب همه منجذب شود و طریق دیگر در ورود گوش گذشت و دخول حیوان
صغیر را انچه در تولد دیدان در گوش گذشت از قتل و اخراج تدبیر نمایند **فصل ۶**
در طنین و دوی اوازیکه[۵۳] چون آواز آسیا[۱۲] درون گوش میشود اگر سخت و باریک بود طنین و اگر نرم و بزرگ
بود دوی گویند علاج بعد اول و کسر طاء تحقیق سبب نمایند و ازالهٔ آن فرمایند و اگر از دگای حس بود کلابچه
هریسه[۵۴] چون آواز اقیا[۱۲] خورانند **فصل ۷** در انفجار الاذن یعنی برآمدن خون از گوش علاج اگر از استلا
بود فصد کنند و خون بسیار گیرند و اگر بسبب صدمه و ضربه قویه بود خون از فصد اندک گیرند
و هر چونکه باشد بعد فصد ماز و در سر که جوشانند و بچکانند خون بند شود[۵۵] و در بجرانی تا که
خوف غشی نشود بند نکنند و اگر از لسع حیه زراقه[۵۶] افتد بعلاج او که آخر بیاید رجوع نمایند
فصل ۸ در انکسار الاذن یعنی شکستن گوش علاج فصد کنند و تلیین نمایند و صبر
و مغاث و اقاقیا در اینج و حناضما د سازند بجانب[۵۷] تامل کسر تا عضو را بهیات اصلی
آرد **فصل ۹** در انقلاع الاذن یعنی برآمدن گوش از بیخ علاج بعد فصد
تلیین نمایند و گوش را بر موضع او نهاده برفاده و عصابه محکم ببندند و اگر درد باقی
باشد پیه بط گداخته در آب برگ خطمی و آب پوست کدو مالیده بمالند **فصل ۱۰**
در قلاع[۵۸] الاذن یعنی شقاق گوش و این اطفال را بیشتر افتد علاج میان دو شیانه
و بن بیخ گوش حجامت کنند یا زلو چسپانند و آن موضع را بشیر زنان بشویند و مردار سنگ
در قنبیل[۵۹] نرم سائیده بپاشند **فصل ۱۱** در حکة الاذن یعنی خارش گوش علاج
افستین در سرکه بجوشانند و سرکه مطبوخ را بر دو غن بادام تلخ بچکانند **فصل ۱۲**

---

۵۱ از حرکت هوا و فشار بادی
۵۲ چوب بادیان را در این وقت نباید
۵۳ چون آواز آسیا
۵۴ چون آواز اقیا
۵۵ بجانب خارج و اگر بسوی داخل بود ضماد
۵۶ طب اکبر
۵۷ بجانب خارج و اگر بسوی داخل بود ضماد
۵۸ قنبیل بکسر قاف و سکون نون
۵۹ و کسر بای موحده و سکون نون

که آماس درون ثقبه است یا برون اگر درونست فتور در سمع و شدت درد و لزوم تپ
پیدا شد نرود که دوا[۵۱] آل مرکبست با آب کشنیز طلا نمایند درون و برون گوش و شیر از پستان
دوشند تا در دبایستد و اگر نایستد لعاب حلبه با تخم کتان بچکانند تا ریم کند و بیالایند
پخته شده و اگر بیرون ثقبه است ورم بنظری آید و تپ لازم نمیباشد و درد شدید نمی بود
و درین استعمال روادعات منهی ست و عند[۵۲] شدت درد پارچه در آب گرم تر کرده تکمید
توان کرد و نمک گرم نیز بعد دو روز برگ کرنب[۵۳] در روغن[۵۴] زرد کهنه پخته بر ورم نهند
تا تحلیل ماده کند فائده انچه گفته شد بورم گرم مخصوصست اما ورم بارد درون صماخ
بود یا برون بسطل سامعه نمیشود و درد قوی و تپ مادی نمیباشد اما ثقل و تمدد لازم و پست
و روغن ترب چکاندن بعد تنقیه[۵۴] نفع تمام دارد در بارد **فصل ۴** در قرحه[۵۵] گوش و
نشانش تقدم ورم است و برآمدن ریم علاج[۵۶] شهد و انزروت مسحوق در فتیله آلوده
بگذارند تا پاک کند و بعده انزروت و دم الاخوین و کندر فرو نمایند یا بروغن گل آمیزند
و بفتیله بردارند و اگر درد شدید بود خاکستر افیون و قدری جندبیدستر جهت اصلاح افیون
بهم آمیخته فرو رسازند یا بچیزے آمیخته بچکانند **فصل ۵** در طرش و وقر و صمم و نقصان
سمع را طرش و بطلان او را و قر و فقدان صماخ را صمم گویند و گاهے بیکے مرادف
دیگرے آید علاج حسب سبب تدارک کنند و در اینجا تنقیه بتفاریق[۵۷] نمایند اگر تنقیه
مطلوب باشد و انچه روز بحران سے افتد محتاج تدبیر نیست و انچه از کبر سن افتد یا
مولودے بود علاج نپذیرد و طفل را اگر گوش گران شود صعتر و نمک بسایند و یک قطره
در گوش چکانند نفع دهد **فصل ۵** در دخول الحصاة یعنے در آمدن سنگریزه و مانند آن در
گوش علاج روغن در گوش چکانند و عطسه را حرکت دهند و چون خواهد[۵۸] بیاید دهن و بینی

---

۵۱ صفت او چوں بزنہند بالبائے
۵۲ کرنب اکرنب
۵۳ روغن نرد گرم
۵۴ تنقیه
۵۵ قرحه
۵۶ علاج
۵۷ بتفاریق
۵۸ خواهد

نماند واگر تنقیه نفس عضو مطلوب باشد با سلیقون و کحل غریزی کشند **فصل ۲۸** در غده
یعنی زیاده شدن گوشت گوشه چشم که طرف بینی ست **علاج** بعد تنقیه جهت
افنای او شیاف زنگار یا مرهم او نهند واگر سود ندهد قطع نمایند هیچ ظفره و بعد قطع ذرور اصفر
باشد تا ما بقی را بخورد و بعد قطع جهت دفع اذیت زرده بیضه بروغن گل طلا نمایند و بمراهم
مندمل باید کرد بعون الله تعالی **باب ۴** در امراض اذن یعنی گوش باید دانست
که وی عضوی شریف ست زیرا که آلهٔ شنوائی ست وحس شنوائی بر همه حواس
فضیلت دارد کما لا یخفی و گفته اند تا که نخستین تنقیه نشود دوا را در گوش در
امراض مادی بکار نبرند و هر چه در گوش چکانند نیم گرم باید زیرا که بردبا الفعل عصبهٔ
سمع را ضرر دارد **فصل ۱** در وجع الاذن یعنی درد گوش **علاج** اگر درد بسبب
ورم یا قرحه بود بیانش علیحده میکنم واگر بسبب سوء مزاج حار یا بارد بود تنقیه
در مادی و ایضاً در ساذج حار باید کرد و تعدیل در ساذج بارد کافی ست و در مادی
بعد تنقیه نیز واگر سبب دخول کرم یا آب بود اخراج وی نمایند بهر وجه که ممکن بود
و جهیدن بر یک پای دست بر گوش مائل نهاده سر بدان طرف نگون ساخته آب را
و دیگر اشیای سیاله را که در آمده باشند برون کند واگر از اسفنج فتیله سازند و در گوش
مریض نهند بر همان طرف غلطانند زمانی دراز تمام آب را نشف کند واگر بسبب
تولد کرم در گوش بود بنجارد و دغدغه کند و احیانا بر آید **علاج** برگ شفتالو را جوشانیده
آب تازه او گرفته بچکانند یا صبر و سرکه بچکانند تا کرم بمیرند پس از صوف فتیله
سازند و بسر پیش آلوده در گوش دارند و کرم که بدو آویزد برون آرند و آنجا که قرحه باشد
کرم بود تدبیر قرحه کوشند **فصل ۲** در ورم گوش **علاج** بعد تنقیه نظر کنند

علاج تنقیهٔ سودا کنند و شونیز و نمک بسایند و بسر که طلا نمایند و اگر نرود زود بموچینه
گرفته بناخن گیر ببرند و اگر خون بیاید رفتن دهند بعده بر جراحت زالک پاشند تا خون
بایستد **فصل ۲۱** در شری که بر پلک پدید آید علامت وی آنست که پلک بخارد
و آماس کند و بدان ماند که زنبور گزیده است **علاج** رگ زنند و مسهل صفرا دهند
و بشاوند عدسی بمغسول اکتحال نمایند **فصل ۲۲** در نملهٔ پلک و آن شبور خرد سوزانست
که اندک اندک ورم کند و ریش شده پهن گردد **علاج** تنقیه صفرا کنند و حضض و مر طلا نمایند
فصل ۲۳ در سعفهٔ پلک یعنی سبوسه و باشد که ریش کند **علاج** رنگ او اگر اغبر بود مسهل
سودا دهند و اگر سپید بود مسهل بلغم دهند و بعده شیاف امر کشند و اگر کمنه باشد شرطزنند و با شکر
بخارند تا خون برآید و سرمهٔ روشنائی کشند **فصل ۲۴** در سلعهٔ پلک و آن جسیمیست فزونی
از پوست و گوشت جدا **علاج** بعد تنقیه دستکاری کنند **فصل ۲۵** در زرقت و خضرت
جفن یعنی کبودی و سبزی که بر پلک از زخم پدید آید **علاج** اگر جراحت باقی بود فصد کنند
و مسهل دهند و صندل و مردار سنگ بگلاب طلا نمایند و الاسفال بوبرهم سودن آب اندامه
طلا کردن ازالهٔ کبودی مینماید **فصل ۲۶** در غرب یعنی ناصور گوشهٔ چشم که جانب بینی ست
علاج بعد فصد و مسهل شیاف غرب چکانند و در وقت چکانیدن اول باید که قرحه را از
پنبه پاک نمایند و گوشت فاسد بردارند تا نفع دهد و اگر سود ندهد داغ دهند بطریق معروف
و بعد داغ مرهم اسفیداج نهند تا اندمال کند مع تسکین و هرگاه غرب بند شود ورم کند
تخم مرد کوفته بشیر زنان یا خربزه و زعفران قدری آمیزند و گذارند تا سر واکند
فصل ۲۷ در حکه آماق و اجفان یعنی خارش بلا شبور که در گوشهٔ چشم
و در پلک پدید آید **علاج** تنقیه نمایند و کاسنی بکوبند و بیرون گل ضماد

دم الاخوین طلا کنند و شب ... تنقیه ... هر یک یک حصه بنگارند بر حصه گرفته تنقیه
... نمایند و در وقت حاجت در آب حل کرده ... نمایند و در هر اندک مدت مداوای آنجا
... بکنند تا کرمطلوب حاصل شود و الا بکحل ... می چکانند و مرهم اسفیداج مشغول از اقبال آن جفن
... نسخه مرهم اسفیداج یک جزو موم هر دو جزو روغن ... چهار جزو سپید از نیم جزو روغن گل ... مومی کنند و گاهی دراندک گلاب شوند قدری کافور
... گیرند و بسپید دانه آن قدری بیاضند و در روغن ... بگیرند و بسپید دانه آن قدری بیاضند و در روغن ... بگیرند و بسپید دانه آن قدری بیاضند و در روغن ...

خصوص که کناره بیشتر سطبر شود **علاج** در ابتدا مارا لفواکه کافیست و سماق در گلاب خیسانیده آب او بچکانیدن و شب و خرفه و برگ کاسنی بروغن گل ضماد کردن اولی و بعد ازمان و غلظت تنقیه بفصد و مسهل قوی لازم و بعد تنقیه شیاف احمرلین کشند **فصل ۱۴** در قمل الاجفان یعنی سپش که در مژگان افتد آنرا که بسیار خرد بود صیبان و آنرا که بزرگ بود قمقام گویند و آنرا که آگنده باشد قردده خوانند **علاج** بعد تنقیه بدن پلک راپاک سازند از قمل اگر ممکن بود گرفتن بگیرند والا آبیکه شبت و نمک جوشانیده باشند بشویند و میل درزیبق گذارند تا بوی سیماب در وی اثر کند پس باهستگی بر میل دست گردانند تا جزوی از سیماب بآن بماند پس آن میل در پلک کشند بالخاصیه قمل بکشد **فصل ۱۵** در شعیره که در میت بشکل جو در کناره پلک پدید آید **علاج** تنقیه نمایند و در ابتدا روا و ع و بعده شمع گرم و داخلیون بنهند و اگر سود ندهد شعیره را بر کنند بناخن یا بمقراض ببرند و خون برآمدن بدهند زمانی وزود بند نکنند و بعد آن زرور اصفر پاشند **فصل ۱۶** در ثوثه الاجفان و آن فزونیست بر شکل توت اکثر در باطن پلک زیرین میشود **علاج** بعد فصد و مسهل قطع نمایند بالاستیصال و بعد قطع زیره و نمک بخایند و آب او بچکانند **فصل ۱۷** در تجرجن و این از برده غلیظ تر باشد **علاج** تنقیه کنند و بقیروطی نرم نمایند و اگر تجرجن مشابه دمل بود آنرا کدکنامند **فصل ۱۸** در قروح الجفن **علاج** اول عدس و پوست انار و پوست پسته در سرکه بچه صماد نمایند و بعد سقوط خشک ریشه زرده بیضه با زعفران آمیخته گذارند تا مندمل شود **فصل ۱۹** در تهیج اجفان یعنی انتفاخ پلک **علاج** اگر بسبب ضعفی احشا افتد چنانچه در سور القلبیه و جزآن تقویت احشا کنند و اگر از کثرت بلغم افتد تنقیه آن نمایند **فصل ۲۰** در ثولول پلک

در شعر منقلب و شعر زائد موی مژه که واژگون شده در چشم خلد آنرا شعر منقلب گویند
و آنرا که در غیر منبت روید شعر زائد نامند **علاج** بعد تنقیه موی زائد بکنند و آنجا را
بنوشادر بخارند و بعینه مورچه و شیر انجیر و خون کنه سنگ طلا نمایند و کف دریا بلعاب
اسپغول مالیدن منبت را خدر کند و اگر موی منقلب باشد بعسل و لبق بامویهای راست
آنرا بچسپانند تا در چشم نخلد و بعد کندن بن موی را با لتی سوزن مانند داغ دادن آخر العلاج
و خیاطه و تشمیر نیز تدبیر ویست **فصل ۸** در انتشار الاهداب یعنی ریختن **علاج** اگر فساد
غذا باشد بواسطه غلبه سودا تنقیه خلط مفسد نمایند و اگر از ضعف جاذبه آن موضع بود و این
عقب قرانیطس و تنهای گرم افتد تقویت دهند و ترطیب نمایند و با سلیقون و روشنائی
کشند که شدید التقویه اند و اگر از غلبه رطوبت بلغمی بود تنقیه آن نمایند و در تجفیف کوشند
و اگر از سببی دیگر افتد که مانع غذا رسیدن بود ازاله وی کنند **فصل ۹** در بیاض الاهداب
یعنی سپیدی مژه **علاج** بعد تنقیه بلغم برگ لاله دشتی بروغن زیت بمالند و روشنائی
بمیل بر مژه کشند **فصل ۱۰** در جرب الاجفان یعنی فزونیهای خرد با خارش
که در باطن پلک پدید آید **علاج** حسب ماده تنقیه نمایند و بزرور تنفسجی کشند **فصل ۱۱**
در برد و آن رطوبتیست غلیظ ژاله مانند که اکثر بر ظاهر بدن افتد **علاج** بتبخیر وطی
و داخلیون تلیین و تحلیل آن نمایند و الا بدستکاری بردارند **فصل ۱۲** در صلابت جفن
و غلظت آن سختی چون در پلک افتد کشادن و پوشیدن چشم دشوار می شود **علاج**
در نضج و تنقیه سودا کوشند و تلیین موضع و تحلیل ماده نمایند و بانکباب مرخیه و این
راجسار العین نیز خوانند و آنجا که با صلابت الجفن خارش بلا ماده بود مسمی میشود
به یبوست العین **فصل ۱۳** در سلاق یعنی سطبر و سرخ شدن پلک خصوص

باب ۳ در امراض جفن وهب بدانکه جفن بفتح جیم پوشش چشم را گویند یعنی پلک وهب بضم ها موی پلک ست یعنی مژه **فصل ۱** در کنه پلک ونشانش آنست که بعد خواب چنان نماید که ریگ در چشم ست پس از زمانی زائل شود **علاج** بعد تنقیه عام بهر تنقیه پلک مدمعات در چشم کشند چون احمر لین واحمر حاد واستحمام نماید **فصل ۲** در استرخاء الجفن بعد تنقیه وتصعید صبر واقاقیا ومرهر پلک وپیشانی اگر مرض باقی بود علاجش تشمیر ست یعنی بریدن پلک بوجهی که معروف ست ودرگهای درون بینی کشادن نفع دارد **فصل ۳** در التصاق الجفنین یعنی بهم پیوستن هر دو پلک واین بعد رمد یا قرحه یا پس از قطع سبل وناخنه می افتد علاج هر دو را از هم جدا کنند بمیل واگر بحدقه چسپیده باشد باحتیاط تمام بردارند وبعد فتح زیره ونمک خایده آب وی اندازند وپنبه بروغن گل آلوده در میان گذارند وزردهٔ بیضه وروغن گل بر پشت چشم نهند **فصل ۴** در شتره یعنی کوتاه شدن پلک واسباب او ضد اسباب استرخاست ودیگر امور واقعه بر پلک که از قطع غدد وجزان آن افتد علاج درمادی تنقیه کنند پس حسب سبب تشنج میبی باشد یا امتلائی تدارک نمایند ودرانچه از دستکاری افتد بدستکاری رجوع فرمایند **فصل ۵** در شرناق که فزونیست نرم بر ظاهر پلک پدید آید وبدان سبب پلک سطبر شود وپیوسته چشم تر بود علاج تنقیه کنند بعده مدمعات کشند واگر نفع نشود وضرورتی قوی باشد دستکاری نمایند ونافع ترین چیزها پرهیزست حتی که خنازیر وسرطان از پرهیز واقعی تحلیل پذیرد **فصل ۶** در عقده که فزونیست سخت بر پلک بالا پدید آید علاج بقیروطی نرم کنند پس بجهت تحلیل مرهم داخلیون نهند واگر انچه قابل دستکاری یا واجب التنقیه بود بدان توجه نماید **فصل ۷**

نضج وتنقیه بلغم نمایند و با سلیقون در چشم کشند واگر از سببی دیگر بود حسب آن تدارک
کنند واگر از نقصان حرارت غریزی افتد واین مخصوص به پیرانست علاج نپذیرد اما
جهت حفظ مابقی و ازالهٔ رطوبت باشند و کحل جوا[ہر] بکار برند **فصل ۳۱** در ذهاب
بصر در جلوس مظلمه یعنی رفتن بصارت بسبب کثرت نشستن در جای تاریک علاج اگر
نور مکدر شده باشد یا بیضیه سیاه گشته با سلیقون بکشند واد ویه داغدیه ملطفه بکار برند واگر
دفعةً برآمدن از ظلمت باعث بود بر قع آسمان گون بر روی آویزند و بروشنائی آفتاب
ننگرند و تجوید غذا نمایند **فصل ۳۲** در خش یعنی آنکه روزانه بصارت ضعیف شود
واگر این مولود لیست علاج پذیر نیست اما جهت تسوید اجفان وطبقات تا چشم را قوت دهد
دخان روغن بنفشه میکشند **فصل ۳۳** در قمور یعنی کلال وضعف که در بصر افتد از کثرت
نظر کردن ببرف یا بروشنائی علاج خرقه سیاه بروجه آویزند و لباس و فراش همه سیاه
سازند و بشیر در چشم دوشیدن و بادام خاصه تلخ کوفته بر چشم نهادن در قمور نزلی اثر
تمام دارد **فصل ۳۴** در سل العین یعنی لاغری چشم وضعف لازمه امنیت علاج
در ترطیب کوشند واگر سده باشد تنقیه ونضج نیز بعمل آرند **فصل ۳۵** در بغض العین
یعنی دیدن بجانب شعاع خوش نیاید اگر از گرم شدن روح افتد علاجش ترطیب و
تبرید ست واگر بعارضه رمد وجز آن افتد بازالهٔ سبب کوشند **فائده** در بیان معرفت مزاج
چشم بدانکه مزاج اصلی خاصهٔ چشم گرم وترست وگرنه چنان بود مزاج خاصه نباشد ونشان
گرمی چشم سرعت حرکت وظهور رگها وحرارت لمس وحمرت لون اوست ونشان سردی
ضد این ونشان تری چشم بسیاری چرک واشک ست وبزرگی چشم ونشان خشکی ضد این وگرمی
وتری چشم سیاه افزون از همه لونهاست لهذا نزول الماء ودیگر علتهای بخاری در چشم سیاه اکثر

دستکاری باید کرد اما بعد فصد و جلاب تا بی آفت باشد **فائدہ** خیالات چون از ششماہ در گذرد
و نزول مار نشود و آن خیالات موجب نزول المار نمیگردد و بدانند که تخم پنبل باریک ساخته
در چشم کشیدن در ابتدا منع نزول میکند و رگ پس گوش کشادن نیز مانع میشود اما داغ بشرطیکه
بر شریان افتد و نخته بود البته منع نزول المار مینماید بامر الله تعالی و بعد نزول نه دوا سود میدهد
نه داغ مگر قدح یعنی دستکاری و طریقش معروف ست و بعضی جاویده شد که صاحب نزول المار را
صدمه قوی بر سر افتاده و معا باصره بکشاد و اقسام این مرض بسیار ست عامی و بعضی
جسی آسمانجونی منتشر رقیق زجاجی اخضر ابیض بردی اصفر احمر ذهبی ازرق اسود و ارپها
هیچ یکی قابل قدح نیست مگر بعد اصلاح و انچه قابل قدح ست پیدا صاف ست که
از مالش چشم متسع گردد **فصل ۲۸** در سدهٔ عصبیهٔ مجوفه که بے نزول المار بود نشان وے
سالم بودن مردمک ست و مع ذلک بصارت باطل شدن و آثار ورم و ضغطه
نمودن علاج تنقیهٔ دماغ کنند و رگ گوشهٔ چشم زنند و یوچه بر صدغ چسپانند و
قدم بالند و محاجم ناری بر ساق نهند **فصل ۲۹** در زرقه یعنی گربه چشمی انچه اصلی
بود اصلاح نگیرد اما اگر عارضیت خواه در صبی عارض شده باشد خواه بعد آن حسب
سبب تدارک توان کرد و اگر سبب وی رطوبت بود تنقیهٔ بدن و چشم نمایند و اگر
یبوست بود در ترطیب کوشند و نشان زرقهٔ یبسی بطلان بصارت ست و فرق
درین و نزول المار ازرق از تقدم خیال و عدم آن توان کرد و ایضا در یبسی لاغری در
چشم پیدا شود و قدح سود ندهد **فائدہ** زرقه که در صبی شده باشد بعارضه بعد بلوغ
زائل شود و این زرقه را برص العین گویند **فصل ۳۰** در ضعف بصر اگر بواسطهٔ
غلبهٔ خون بود در رگ زنند و تصفیهٔ دم نمایند و توتیا لبوره پرورده بکشند و اگر از بلغم بود

پس چشم کشیده صدمه گرد پیاله میاندود طب اکبر ۵۵
قوله ضغطه بصر حافظ صحت عین و اجبست
گرد انزاع بیخ و دیگر مشاورت مثاول عدس
با فلفل و انزنجان و قدید و گوشتهای دو
ملخهای شور احتراز کنند و چشم را از نهای
گرم و سرد و دود و غبار نگهدارد و نان
گندم بیخمیر مخمر مضر باشد و نظر
دشمن بر دو عرض بنفشه و گلرو کند
روشنائی گل انجوار ا جانا در چشم کشد
۱۲ کفایه منصوری ۱۲

لے قولہ بعد فصد و جلاب
یعنی بعد سه روز از ریاحات و جهار
دهند و همین تا ده روز مقید باشند
علاج ما دامیکه نشود
ازراج علیل و قت او واجب شمارند
استعمال نسخجات و مسهلات ریاحیه
۲ سبب افراط او و بیماده مضر قوی بود اسهال
پیدا نشود و در آخر قوت قوی بود اسهال
بتواتر کند الا نزد تنقیه کبار ابراج نفع
ایطبوخ قطور یون در نهند و ان تنقیه کبار
جنگ چون گوشت یک یک قدد و نیلوفر
و بنفشه و ان خشکاش و اصل آن احتیاط
و اندر طلا مر او را چون خشخاش و صعتر و حلیت
و صاب و با بونه و بابونج و شبت و مصطکی
شقیقه کاهل چیزی محلل و ملطف و مسدد اب
بود در چشم کشند چون شیاف مرارات با اسفیدباج
و انند آن و آنچه از افراط تنقیه قوی بود
اطرفل ابراج تقویت داده بکلیات سودمند
۱۲ طب اکبر ۵۶ و رطب اکبر و فوه بطلان اصلاح
نزول پیش از شش ماه میگذرد و گر ابطال تنقیه
یکسه فقط و همچنان شش الاثین قانون تنقیه
فرموده ۱۲ ۵۳ قوله اگر بعد اصلاح بس بصارت
اصلاح تلطیف نکند

فهرست ابواب

گرتوزند دارا طعم خلطه
چون گوشت گاو و پنیر و عدس و دانستان
و از خوردن در شب و چاع و شراب و استحمام
و از پیاز و گندنا و ابوخ و ماهی پرهیز نمودن
کلمای ملطفه چون شیاف مرارات و دانه
دی در چشم تیکشد ۵۴ طب اکبر ۵۷ قوله
تنقیه بدن و چشم پیش تنقیه باید ابراجات
قویه چون ابراج جالینوس و ابراج لوقا و نیا
کنند و بسخنات عطسه آورند و بهر تبدیل مزاج
بجوهای گرم دهند و غرغره با یک یا چند
در چشم کشند و روغن زعفران با یک یا چند
مخصوص ست و اگر میل را در حنظل پرورده

چون پشه ومگس وجزآن بدانند که این سه گونه است یکے مقدمهٔ نزول الماء دوم بخار معده
با فساد طبقات ورطوبات سوم ذکای حس بصر نشان نزول الماء بقای آنست دائم وهر روز
افزودن وذاکر در یک چشم بودن علاجش با فوائد دیگر در نزول الماء گفته آید ونشان
بخار معده از قلت وکثرت خیال در خلو معده وپری آن وعلامت فساد طبقات ورطوبات
از تلون اجزای چشم وتقدم امراض عین پوشیده نیست علاج تنقیهٔ مادهٔ وتنقیهٔ
اجزای چشم حسب سبب ونشان ذکای حس سلامتی بصارت وذکای دماغ ست
واین فی الحقیقه مرض نیست زیرا که بصارت تیز شده است وبخارهاے بدن واجسام صغیره
که در هوا منبث ست می بیند فی الواقع اما چون بسبب رویت امور غیر متعاد تشویش
میشود جهت تکدر هر لسیه وکله پایچه دهند **فصل ۲۷** در نزول الماء یعنی فرود
آمدن آب در چشم واین رطوبت ست که اندک اندک یا یکبارگی از سر فرود آید ودر ثقبه
عنبیه بایستد پس اگر آب غلیظ باشد وتمام ثقبه را درگیرد بصارت بالکل باطل شود واگر
بعضے از ثقبه مکشوف بود همان قدر دیده شود وآنجا که آب رقیق بود اگرچه همه
ثقبه را درگیرد لیکن منع رویت بتمامه نمیکند بنابر رقت واین قسم را
منتشر رقیق گویند وعلامت نزول الماء بعد نزول تام از تغیر مردمک
وبطلان بصر پوشیده نیست اما در ابتدا از خیالات راسخه روز افزون توان یافت
علاج در ابتدا بے توقف داغ کنند بر شریان بناگوش وداغ پخته
باید تا رگ بسوزد وبعد داغ سه روز حرام مغز بمالند بعده پنبه بروغن کنجد
آمیخته گذارند وهر چند که داغ تبرا ید بهتر باشد واز چیزهاے غلیظ وجماع
پرهیزند وبعد نزول چون یک سال بگذرد وآب از مالیدن چشم متسع همے شود

چون کلیه وشاق مرارات در چشم گشته
وداغ نادری بود وعلاج با سقوط نیفتد
تبدیل کفایت کند ۱۲ طب اکبر
از فندیشه شود ست وبهترین جوید
طبی گذاران ترتیب یابد گندم دوگوشت
مرغ ست کم وتر وگر الغذا وسمن
بران دو گرده وعنوی باده وعصیر
موافق سه فرد وخشونیه ولیس
الاتک ست ودیر هضم وسه دوگوش
وعظم دین بگزین وده بیرد وین

تمران الطب

[illegible]

وشیر خر و شیر دختر دوشیدن انفع و نشان امتلا تقدم صرع ست و جزآن که تشنج امتلائی
لازم ست و علاجش تنقیه و اگر از استرخای عضلات مقله بود بسلامت و علاج استرخا
رجوع نمایند چنانچه در امراض راس گذشت و اگر زوال طبقات و رطوبات بود چشم
متحرک باشد بحرکت اختلاجی و علاجش تنقیهٔ دماغ ست بایارجات و تنقیه معده نمایند
و اگر او را معدن ماده دانند تجویز هضم فرمایند **فصل ۲۴** در اتساع و انتشار بدانند
که اتساع کشاده شدنست خواه عصبهٔ مجوفه کشاده شود خواه ثقبهٔ عنبیه و انتشار
پراگنده شدن نورست در اجزای چشم و این لازمهٔ اتساع عصبه است و اتساع در ثقبهٔ عنبیه
نیباشد و در اکثر با اتساع عصبه اتساع در ثقبه نیز یار میباشد بالجمله اتساع عصبه متعذر البروست
اما اتساع ثقبه را حسب سبب تدارک توان کرد علاج تحقیق سبب نمایند و تدارک فرمایند
مثلاً اگر از ضربه افتد اما لهٔ ماده کنند و اگر از خلط افتد تنقیه نمایند و اگر از زیادتی رطوبت بیضیه
افتد و این بصبیان بیشتر افتد یا از تورم طبقهٔ عنبیه افتد ایضاً تنقیه نمایند و اگر از خشکی
عنبیه افتد علامت و علاجش از ضعف بصر بیشتر جویند **فصل ۲۵** در ضیق یعنی
تنگ شدن ثقبهٔ عنبیه اگرچه بلی ست محمود باشد و باعث قوت بصر و اگر عارضی ست
ضعف بصر می آرد و نظر کنند که سبب رطوبت عنبیه است یا خشکی عنبیه یا قلت بیضیه
یا کیموس ردیه که در ثقبه گراید آثار رطوبت و یبوست از اسباب ماتقدم پوشیده نیست
و نشان قلت بیضیه کوچک شدن چشم ست و مبصرات تشخیص نه نمودن و علامت کیموس
صلب فقدان ثقبه است یعنی مردمک ننماید علاج در یبوست عنبیه و قلت بیضیه ترطیب
و در کثرت رطوبت عنبیه تنقیه و در روائت کیموس تنقیه مع مراعات ترطیب که کیموس صلب را
قابل برآمدن سازد باید کرد **فصل ۲۶** در تخیلات یعنی شکلها و خیالها در چشم آید

لا الاراده
کنند این طور نوشته
خیالات آنکه در
ملتح آنکه نیز
الفته علیظ و جاع
خشن و بدشکل
آزردگی
سازند و پس
تاکل شود
با سلیقون
و گوش
و اعلاب
خرزند
استوانه
کنند و
شاف
آن گیرند
یک درم
جزو دیم
نخود یک
صفت اخلاط
و شاف
شاشه
بخته
ذکر آن قبل
الیق نمودن

سے بود بخلاف شبره که در قرنیه افتد نرم و ذی غمز و با درد سے باشد **فصل ۲۱** در
بثور القرنیه بدانند که قرنیه چهار طبقه دارد و گاهے در جملهٔ آنها بثور حادث میشود
و گاهے در بعضے بالجمله در بعضے قرنیه سپیدی نماید بهمان موضع و در بعضے سیاهی و خش در سطوحات
گفته ایم علاج فصد و مسهل بعمل آرند و ابتدا روا دع و انتها شیاف ابیض کندری
و انحطاط شیاف احمر لین کشند **فصل ۲۲** در مورسرج هرگاه قرنیه بشگافد و
عنبیه از تحت او بیرون گراید بدین نام خوانند عموماً خواه آن بقدر سر مور بود یا زیاده باشد
واگر نه بقدر حجم نامش مختلف نهاده اند چنانچه راس المثلی و راس الذبابی و عنبی و تفاحی
و مسماری و ثولولی و فلکی نیز خوانند علاجش پیش از انکه کناره های شق قرنیه سطبر شود
و در مراجعت سوکو شند و محافظت نمایند از کثرت خرق و اینچنان باشد که شاذنه مغسول و اقلیمیا
نقره و صدف سوخته باریک نمایند و در چشم اندازند و اگر اکسیر این اندازند بهتر باشد و بالای
آن رفاده مدور بقدر خانهٔ چشم بر چشم بگذارند و قطعهٔ اسرب یا اسرب سوهان کرده و در خرقه
نهاده بر نهند و اگر سرمهٔ سیاه باریک سازند و در خرقه کرده بگذارند بهتر باشد و بعصابه محکم
بر بندند و هرگاه کناره های قرنیه منشقه غلظت گرفته باشد علاج سود ندهد لهذا امر مبادرت
نکرده اند در تدبیرش **فصل ۲۳** در حول یعنی هر چیز دو نمودن از هر دو چشم این مرض اگر
مولودی بود علاج نپذیرد اما غیر مولودی انچه باطفال افتد از صرع یا از خوابانیدن و ایه
انرا بریک پهلو یا از صیحه و آواز مهیب که یکبارگی طفل را بجنبش آرد علاجش آنست که چیزے
سرخ بدانجانب که خواهند چشم را بگردانند آویزند تا طفل نظر پیوسته بدان دارد و هیأت چشم
بحال آید انچه بزرگانرا افتد اگر از تشنج عضله مقله بود نظر کنند که سبش بلوست ست یا استلا
نشان بیبی تقدم امراض حاده است و علاجش ترطیب چنانچه به تشنج یابس مقرر ست

میزان الطب

ضعف بصر شود و اشیا غبار آلوده نماید هم بدین نام میخوانند علاج انچه مخصوص به پلک است گفته آید جدا اما انچه بقرنیه مختص ست تدبیرش نضج ست باستعمال لعاب حلبه وکتان وکثرت استحمام وبعده بهت نشف مار قشیشا[۱۵] فضی باریک ساخته کشیدن پس اگر سود ندهد ومانع ابصار بود دستکاری باید کرد والا تعرض نکنند تا آفتی دیگر پیدا نکند وانچه بملتحمه خصوصیت دارد بمعالجه رمد سوداوی دور شود وبطبیخ حلبه واکلیل وبابونه چشم را تکمید کردن نفع دارد **فصل ۱۶** در عشا[۱۵] یعنی شبکوری[۱۵] علاج شهد با آب بادیان در چشم ودار فلفل در جگر بز خاصه که کوهی بود فرو اندر کنند وآنرا برآتش کنند ورطوبتی که ازانجا برآید بمالند ودر چشم کشند که سریع الاثر ست واگر ماده کثیر بود بمسهل وفصد برآرند[۱۵] **فصل ۱۷** در جهر یعنی روز کوری علاج هریسه وکله پائچه وگوشت گاو ونان فطیر خورانند وشیر دختران[۱۵] بر سر مالند ودر بینی چکانند ودر آب سرد چشم بگشایند غوطه زده وشربت عناب نوشند **فصل ۱۸** در صداع حدقه وشقیقه عین واین مرضیست که در عمق چشم ضربان شود ووجع مسلی[۱۵] یا ضاغط بود وگاه ساکن شود وضربان ودردمانند شقیقه سر باز عود کند وآثار رمد هیچ نباشد علاج انچه در شقیقه گفته شد بعینه تدبیر انست ودر تبر شریان صدغ مبادرت نکنند تا آفتی دیگر نیارد **فصل ۱۹** در جحوظ العین یعنی بیرون آمدن چشم نبی ورم علاج تنقیه[۱۵] مادده نمایند وبعده هلیله در چشم کشند وتقلیل غذا نافع ترین چیزهاست **فصل ۲۰** در تورم القرنیه یعنی بلند شدن قرنیه علاج این تنقیه است از خلط غلیظ وبعده ذرور[۱۵] اصفر کشیدن وبآبهای گرم روشستن وبر بخار آن انکباب نمودن وخاصه موآنست که سخت سیه باشد وزیر میل منغرز نشود ومعرا از دمعه وضربان

---

۱۵ شقیقا بالفتح درنوشتن ۱۵ مار قشیشا انست بونانیت ودانا ۱۵ تفاح وشستن سیب وسکون ای اطلاق ۱۵ چیزیست شبیه بشیر وشستن سیب بالفتح اندرون دو بار آنرا بیاشامند وسودا کمی ۱۵ عشا بالقصر وضعیف دابل گردد وخیره ۱۵ قوت ابصر ضعیف شود وصاحب آن شب چیزی نبیند وآن را بفارسی شب کوری ۱۵ قوله وجع مسلی ای درد مثل خایه گاو

---

۱۵ جمال دوقرنیه ۱۵ قوله تنقیه مادده باید کرد بمسهلات وقصد وحجامت ۱۵ قوله ذرور ای دوا که بر چشم پاشند

برآورد و برآرند پس ازان شیر زنان با سپیده بیضهٔ مرغ چکانند تا از مضرت تشبث این
سازد **فصل ۱۳** در ضربه که در چشم افتد سرخی یا ورم آرد علاج رگ زنند و طبخ نرم
دارند بنبوع[۵۱] فواکه و حجامت پس سر نمایند و بعد تنقیه سپیدی و زردی بیضه با روغن گل
بر چشم نهند و پس از زوال درد کبودی اگر بماند کشنیز و فودنج و سنگ پلپل یعنی سنگی که
در خریطهٔ پلپل یابند و زر بنخ طلا نمایند تا کبودی او در شود و اگر به تیغ یا از سنگ تفرق اتصال
افتاده باشد بر ملتمه تدبیرش نیز فصد و تلیین ست در هر اندک مدت و زردهٔ تخم مرغ
نهادن و با صلاح جراحت کوشیدن بنوعیکه در قرحه آید **فصل ۱۴** در قرحهٔ عین
بدانکه ریش در سائر طبقات ممکن الحدوث ست و سالم ترین وی آنست که در ملتمه
بود و کم درد باشد و قرحه ملتمه و قرنیه و عنبیه دیده میشود بخلاف قروح دیگر طبقات
که بجز درد شدید چیزے از آثار قرحه پیدا نمیشود دیگر بعد[۵۲] غلیان (علامات مخصوص دارد ۱۲)
مدهٔ علاج بزودی رگ قیفال زنند و سر مفته[۵۳] خون قدری همیگیرند و طبخ[۵۴] نرم دارند و اگر دردکند
شیر زنان[۵۵] چکانند و اگر زود نشود لعاب[۵۶] حلبه مغسول چکانند یعنی حلبه را
در آب شیرین دو پاس بدارند پس برآرند و در آب دیگر بجوشانند که بست چند باشد
و چون نصف بماند بیالایند غسل او این باشد و بعد از پختن و شگافتن شیر با عسل
آمیخته چکانند تا پاک کند بعده شیاف[۵۷] کندر استعمال نمایند و اگر اثر قرحه بعد اندمال بماند
انچه برای ذهاب آثار قروح وجدری مخصوصست بکار برند و استخوان بوسیده
بگلاب سائیده در ازالهٔ اثر مجربست **فصل ۱۵** در کمنه[۵۸] بدانند که این لفظ مشترک
است گرانی ملک را که از باد باشد و صاحبش چون بیدار شود پندارد که در
چشمش ریگ افتاده است دریم را که پس قرنیه جمع آید و سرخی ملتمه را که باعث

ملک ده عدد آویاه آویخته بخار پلشان

هریکی ده درم تخم بنفشه

صاف کرده بنوشند بخسانند و صباح

دیگر دین نسخه اختلاف ست و

در قادری عناب هم سے دانه فضاست

یک درم مغز بادام شیرین او زده درچای

پستان بزرگ نموده و عناب ده دانه

او زده و تخم بنفشه هر یک ده

درم و زرد آو خشک سی درم

۵۲ گر بعد غلیان سده باین نوع کند

۵۳ طبخ نرم دارند طبخ پلپل و مغز

۵۴ شیر زنان چکانند تا طلب اگر

۵۵ لعاب حلبه مغسول چکانند تا طلب اگر

۵۶ مغسول آب کل الملک شربت کرده چکانند

۵۷ کندر اسفید طلب اگر نیست کندر زرد و در

۵۸ کمنه نقرس

پدید آید و اکثر در سوق افتد علاج تنقیه نماید و بدانند بسیار باشد که ماده و دقه سبک بود
و چون رفائد بگلاب تر کرده بر نهند زائل شود بے تدبیر دیگر **فصل ۱۰** در دمعه یعنی
سیلان اشک اگر از گرمی بود مسهل بکشند و اگر از سردی باشد با سلیقون و اگر از ضعیفی
عضله چشم بود خسته هلیله زرد سوخته و نمک هندی و مازو هر سه مساوی کوفته بیخته
بکشند و آنجا که در هر اندک زمانی قطرات اشک بر آید و منقطع گردد آنرا بوالتین نامند تدبیر او
تنقیه بدن است پس او دیه اشک اور و محلل چون با سلیقون کشیدن **فصل ۱۱** در رمد
عین سبب سوزش چشم اگر ماده گرم بود تنقیه نمایند و اگر بے ماده باشد توتیا در غوره
پرورده بکشند و کاسنی تر بکوبند و بروغن گل ضماد نمایند و کافور انداختن اثر تمام دارد **فصل ۱۲**
در قذی یعنی چیزی در چشم افتادن هر گاه بدانند که چیزی در چشم افتاده قطعاً چشم را
نمالند زیرا که اگر شی درشت بود در چشم فرو آویزد از مالیدن تدبیر آنست که چشم با آب گرم
بشویند و شیر زنان چکانند و انچه مرئی باشد به پنبه یا لته بردارند و اگر غائص بود بدین تدبیر
نه برآید نشاسته باریک سازند و در چشم پر کنند و زمانے بدارند تا قذی در نشاسته
آویزد و از چشم تعلق بگذارد پس بر پنبه بگیرند و اگر قذے جانورے باشد خرد که
اکثر در چشم می افتد و برقرنیه می آویزد باید که طین فارسے سرخ که بفارسے
آنرا گل سرشوی گویند باریک سازند و در چشم اندازند و یکساعت چشم بسته دارند
تا حیوان بدان آلوده شده از حدقه جدا شود پس به پنبه بیرون آرند یا بنوبه که سرش پهلوار
بود بدمند در چشم بعد تکمید چشم با آب گرم بشویند تا حیوان جدا شود و از پهلو سیل
انبوبے بجارند تا لثبث اصلا نماند پس بردارند و اگر ریزه شیشه و مانند آن
تشبث کرده باشد در چشم بآلتے که مخصوص باین کارست یا بهر حیله که توان

سه سرمه سبک بشنه
عین یعنی سیاهی که در میان چشم است
دنیا یا مازو قشنیز از هر یک
سیب درم مر را بدیده
از هر یک درم شیرخشت
زنجبر جلوب هفت دانگ
نمایند صفت سرمه کرده
سرمه را گاهی سردی مزاج بود
مغیرات هلیله کابلی درم کف دیا
یک درم دارفلفل دو درم
خوب درم سرمه چند بار کوفته و
بیخته استعمال نمایند
سرمه توتیا سود مندست ۱۲
طب اکبر سه بوالتین آبزیان
دشمن با عتبار سبب اوست
انجان سبب اوست

بیان الطب

بنا بر آنکه دیده را از بوالتین
در روز اول سبک نست بود ۱۲ طب اکبر
سه غوره لغت فارسیست بمعنے
حصرم یکسر حاد سکون صاد و کسر رای
مهملتین نامند ماهیت آن انگور خام میباشد
بهتر آنست سرد ست در دوم
و خشک در آخر آن ۱۲ عرق سه و
سیاه باشد که قشنیز اصطلاح بود چون بیاید
کنان بر انگشت چند بار فشردن پاک گردانند
بردن باید ۱۲ طب اکبر سه صدف
مثال بهر دو روز گذرد

واگر رطوبت نباشد سبل یابس نامند علاج تنقیه نمایند و بهترین منقیات فصد رگ قیفال
است بعده رگ پیشانی ورگ ماق زدن پس آنجا که سبل رقیق بود شیاف دینار کشند
و در سبل غلیظ شیاف احمر و با سلیقون و در یابس قبل از اکتحال و بعد او استحمام
لازم شناسند و اگر رمد با سبل لاحق شود نه ادویه گرم استعمال نمایند نه ادویه سرد و
برای استفراغ و جذب ماده قناعت کنند و زرده بیضه مرغ بر پشت چشم گذارند که هر دو را
نفع دارد و اگر بدو زائل نشود لقط نمایند یعنی بردارند و بیرند بطریق که معروف ست
نزد کحالان **فصل ۶** در انتفاخ ملتحمه یعنی بر دمیدن ملتحمه و فرق در ورم و انتفاخ
آنست که مادهٔ ورم در جزو عضو سرایت میکند و انتفاخ در خلل عضو پیدا آید و بس
بعضے بر سبیل مجاز ورم را بر انتفاخ نیز اطلاق میکنند بالجمله انتفاخ اگر از ریح باشد
علامتش آنست که دفعةً پدید آید و نخست در گوشه چشم سوزشی مانند آنکه از گزیدن پشه
و یا گس میشود ظاهر گردد و اگر از ملغم باشد بتدریج افتد و درد چندان نکند و چون از
غمز کنند اثر غمز دیر بماند اگر ماده غلیظ بود و اما اگر مائی بود اثر غمز نماند علاج تنقیه
حسب المادة نمایند و تدبیر رمد بار در رجوع نمایند و در ریحی سه روز هیچ دوا نکنند
که در اکثر خود بخود زائل میشود **فصل ۷** در حکة الملتحمه یعنی خاریدن ملتحمه درین بسیار باشد
که پلک نیز سرخ شود یا ریش گردد علاج از طعام شور و تیز پرهیزند و تنقیه
بفصد و مسهل نمایند و جست بر قصب بسایند و سیاهی او در چشم بالند و چشم
را بآب گرم می شسته باشند **فصل ۸** در ثؤلول ملتحمه و آن گوشتے نرم ست
که اکثر در موق اکبر پدید افتد علاج تنقیه فرمایند بدفعات پس دستکاری نمایند
فصل ۹ در دودة ملتحمه و آن ثبور صلب ست سرخ یا سیاه که در چشم

دوسه روز بعد دوا مالیدن بی تنقیه مجوز ست و بهترین اطلیه در رمد گرم حضض مکی ست
با شیر دختران حل کرده در چشم و بالای او طلا کنند و آنجا که درد شدید بود افیون اندکی
نیز ضم نمایند و ذرور چشخام در همه اقسام رمد نفع تمام دارد پس از چند روز استعمال باید کرد
واجتناب از گوشت و هر انچه بخار انگیزد لازم و مانند صفت ذرور چشخام که بهندی
چاکسو گویند مقشر کنند و در سرگین خرختیر یا بدون آن دو حصه بگیرند و از نبات مصری
واز مامیران چینی یک یک حصه و همچون غبار سازند و در چشم اندازند بطریق ذرور
واز عه زوت مدبر با شیر خر اگر بدل مامیران کنند می شاید فائده رمد عظیم که در چشم
اطفال افتد مسمی ست بورد بیج و حجامت پس سر و زلو چسپانیدن بر بناگوش اثر
کلی دارد و ذرور مذکور سود مند فصل ۲ در طرفه وان نقطه خونست که بر ملتحمه افتد
علاج قطره خون بال کبوتر یا بط تنها یا با گل ارمنی آمیخته بچکانند و کندر بسوزند و دود
آن برسانند اما اگر سبب قوی بود نخست رگ زنند و محاجم نهند و مسهل دهند فصل ۳
در ظفره یعنی ناخنه علاج از نمک طبرزد که نمک لاهوری مشهورست میل بسازند فقط هانرا
در چشم روزی چند بار میگردانیده باشند و اگر مادهٔ موجبه کثیر بود قیفال کشانیده و بجب
ایاره تنقیه نمایند و از مولد بلغم پرهیز نمایند و اگر ظفره غلیظ باشد بدستکاری بردارند و بهر این کار
دستکار هشیار در کار ست تا آفتی دیگر لاحق نشود فصل ۴ در بیاض وان سپیدیست
که بر سیاهی چشم افتد از حدوث جسم غریب بر قرنیه علاج کف دریا با آب بسایند و در چشم
رسانند در چند کرت زائل شود و اگر مادهٔ قوی بود تنقیه دماغ باید کرد و لیسیدن بیاض
بزبان ناشتا اثر تمام دارد فصل ۵ در سبل و این مرضیست که رگهای چشم سرخ و متلی
میشوند بتدریج و چشم بخار و پس اشک اگر سیلان کند و پلک تر باشد سبل رطب گویند

عه ان نسخه را از مولف شنیده ام اگر کسی بعد از ما بیند و بنویسد ما را دعا کند

عام کند بجب خلط پس
استوغ خاص کنیفه و دماغ شود توجه
شود بجده و دقیقه مخصوص خاص الخاص ک
چشم شود شغول گردند و بهم پیش
کلی دست چشم برند و دوای علل
نکنند اگر اماس یا صداع صعب یا بود
چشم و اگر چنین نکنند رنج زیادت
بزرگ حاصل شود ۱۲ طب اکبر
وایضاً بهر شکین وجع و نفخ ماده
شاسه هر یک یکدرم در چشم چکانند
بیضهٔ مرغ را سوراخ کرده
بوزنانند تا سفیدی
بیرون آید و سوراخ را
بموم بندند و
بر چشم نهند
فائده قاقله قاقله با برد چشم
نظر کنند تا برد آن ساکن
شود و علامت آنست که
چشم را باز کند و
کتابت را بخواند
و علامت دیگر
آنست که
چون
بر
چشم
نهند
سرد
یابد
و
بیمار
گوید
که
سرد
می
یابم

فائده در ذرور نکورای در چشخام
باید دانست که علاج چشم بچهار قسم منقسم
یکی تبدیل مزاج سوداوی و دوم تنقیه
اده سوم دفع تفرق اتصال چهارم
اصلاح هیئت چشم و زائل کردن
آفت که در ترکیب اجزای چشم افتد
اما تبدیل مزاج بمداومت استعمال ادویه که ضد
غریب بود مثلاً اگر گرم المزاج باشد کاسنی
و آب کاهو و گلاب و سپیدهٔ تخم مرغ
و مانند آن استعمال نماید اگر سرد المزاج باشد
و مانند آن کند و اگر خشک باشد تدبیر مرطبها
بیندیشد اگر تر باشد علاج دیگر
و مانند آن کند و اگر خشک باشد تدبیر مرطبها
و مقوی دماغ سود مند و اگر تر باشد تدبیر مجففها
و مانند آن کند و اگر خشک باشد تدبیر مرطبها
استعمال نماید و همچنین رعایت مزاج
نیز بحسب هر عضو باید کرد
فائده قاقله قاقله با برد چشم
نظر کنند تا برد آن ساکن
شود و علامت آنست که
چشم را باز کند و
کتابت را بخواند
و علامت دیگر
آنست که
چون
بر
چشم
نهند
سرد
یابد
و
بیمار
گوید
که
سرد
می
یابم

فائده در ذرور نکورای در چشخام
باید دانست که علاج چشم بچهار قسم منقسم
یکی تبدیل مزاج سوداوی و دوم تنقیه
اده سوم دفع تفرق اتصال چهارم
اصلاح هیئت چشم و زائل کردن
آفت که در ترکیب اجزای چشم افتد
اما تبدیل مزاج بمداومت استعمال ادویه که ضد
غریب بود مثلاً اگر گرم المزاج باشد کاسنی
و آب کاهو و گلاب و سپیدهٔ تخم مرغ
و مانند آن استعمال نماید اگر سرد المزاج باشد
و مانند آن کند و اگر خشک باشد تدبیر مرطبها
بیندیشد اگر تر باشد علاج دیگر
و مانند آن کند و اگر خشک باشد تدبیر مرطبها
و مقوی دماغ سود مند و اگر تر باشد تدبیر مجففها
و مانند آن کند و اگر خشک باشد تدبیر مرطبها
استعمال نماید و همچنین رعایت مزاج
نیز بحسب هر عضو باید کرد

فائده ماشری وبادشنام که در روی می افتد به تنقیه دفع میگردد و در آخر کتاب در امراض متفرقه گفته آید انشاء الله تعالی **باب ۲** در امراض عین روشن باد که چشم مرکب است از هفت طبقه و سه رطوبت و یک عصبه مجوفه که محل نورست در وسط آمده تا جلیدیه رسیده اشباح که درین رطوبت منطبع میگردند و در عصبه متادی میشوند و باصره درک آن مینماید باذن الله تعالی و دیگر طبقات و رطوبات گرد و پیش پناه مانند واقع اند اکنون بدانکه آنچه مماس هواست ملتحمه است و آنچه مماس ملتحمه است طبقه قرنیه است تا آنجا که سپیدست ملتحمه است و آنجا که سیاه قرنیه هر دو باهم ملتحم شده اند و بعد اینان طبقه عنبیه است و طبقه مذکور رنگین ست و تلون حدقه ازوست والا قرنیه شفاف و سپید واقع شده و در وسط عنبیه ثقبه است جهت خروج نور و عبور اشباح بر جلیدیه و محل حدوث نزول الماء همین ثقبه است و بعد عنبیه رطوبت بیضیه است و پس از بیضیه طبقه عنکبوتیه و پس از عنکبوتیه رطوبت جلیدیه است و بعد او رطوبت زجاجیه پس طبقه شبکیه پس طبقه مشیمیه پس طبقه صلبیه که مماس مقعر کاسه چشم ست بهر طبقه و رطوبت مرضهای کثیر مختص شده انچه نام دارد در اینجا مذکور میشود **فصل ۱** در رمد و آن در ملتحمه ست اگر از خون باشد چشم سرخ و گران و پر درد بود و چرک بسیار آید و اگر از صفرا بود سوزش بسیار کند با درد و چرک بسیار نیاید و اگر از بلغم بود ورم سپیدی زند و منتفخ باشد چرک و اشک بسیار آید و اگر از سودا بود ورم صلابت زند و منتفخ نباشد و چرک هیچ نیاید اما پلک برهم نرسد و چشم گران باشد و باصداع بود و اگر از ریح بود ثقل اصلا نباشد و چرک نبود علاج تنقیه حسب آن ماده نمایند و پیش از فصد و مسهل دوا بچشم نرساند اما آنچه سبب خفیف است خفیف باشد

---

۱ بیاض ۲ مفرح القلوب ۳ بیاض ۴ مفرح القلوب ۵ بیاض ۶ مفرح القلوب ۷ بیاض ۸ مفرح القلوب ۹ بیاض ۱۰ مفرح القلوب ۱۱ بیاض ۱۲ مفرح القلوب

گویا مقدمه حمی ست وحال آنکه تب نیاید وبعد از چندے آنحالت رفع گردد و باشد که عود کند بکرات علاج اگر آنحالت ثابت ماند یا عود میکند تنقیه خون وصفرا باید کرد و تقلیل غذا باید نمود و گرم مزاج را آب سرد نوشیدن و غسل بدان کردن فجاءة نفع میدهد و تخم کشنیز سفوف ساخته با نقوع کرده همراه شکر سود مندست **فصل ۲۴** در حس و این مرضیست که دماغ خارش کند بی درد **علاج** در تبرید و ترطیب کوشند زیرا که مادهٔ این بخار صفراست واگر تعدیل کفایت نکند مسهل صفرا باید داد و آنجا که خون غالب باشد فصد توان کرد **فصل ۲۵** در عصابه و این دردیست که در ابرو پیدا آید و سببش اگر گرمی مزاج بود که دران محل افتد بمجرد طلوع آفتاب شروع کند و غلبه همیکند تا دوپهر پس تا زوال آفتاب این نیز کم میگردد و تمام شب اثرے ازان نباشد باز صبح شروع کند علاجش آنست که کافور در روغن گل حل کرده در بینی چکانند و از خارج به تفتیح مسام کوشند و اگر تصاعد بخار باشد از بدن مریض بر روی افتاده باشد و پیشانی کشیده بود علاجش رعاف آوردن ست بخاریدن درون بینی از چیزی خشن و اگر رعاف نیاید رگ قیفال زنند و سرکه و کافور بویانند و اطراف بمالند **فصل ۲۶** در زکام و نزله بدانکه فضله دماغ اگر از بینی برآید بر طریق مرض آنرا زکام گویند و اگر بجانب حلق ریزد نزله خوانند علامت حرارت رقت و حرقت مادهٔ است و نشان برودت غلظت یا رقت بی حرقت **علاج** بتعدیل مزاج کوشند و در مادی تنقیه نمایند حسب مادهٔ بالجمله در زکام قبل از تنقیه تمام چیزیکه مادهٔ را از برآمدن باز دارد نباید داد و طبع نرم باید داشت و سر پوشیده چه در حار و چه در بارد و در خواب غرق و خفتن بر پشت و خوردن حموضات و لبنیات و لحوم و سرنگون کردن و حرکت عنیف نمودن منع باید کرد و اگر سرفه یا زکام بود در عاف نیز نمایند

گویا مقدمه حمی ست وحال آنکه تب نیاید وبعد از چندے آنحالت رفع گردد و باشد که عود کند بکرات علاج اگر آنحالت ثابت ماند یا عود میکند تنقیه خون وصفرا باید کرد و تقلیل غذا باید نمود و گرم مزاج را آب سرد نوشیدن و غسل بدان کردن فجاءة نفع میدهد و تخم کشنیز سفوف ساخته با نقوع کرده همراه شکر سود مندست **فصل ۲۴** در حس و این مرضیست که دماغ خارش کند بی درد **علاج** در تبرید و ترطیب کوشند زیرا که مادهٔ این بخار صفراست واگر تعدیل کفایت نکند مسهل صفرا باید داد و آنجا که خون غالب باشد فصد توان کرد **فصل ۲۵** در عصابه و این دردیست که در ابرو پیدا آید و سببش اگر گرمی مزاج بود که دران محل افتد بمجرد طلوع آفتاب شروع کند و غلبه همیکند تا دوپهر پس تا زوال آفتاب این نیز کم میگردد و تمام شب اثرے ازان نباشد باز صبح شروع کند علاجش آنست که کافور در روغن گل حل کرده در بینی چکانند و از خارج به تفتیح مسام کوشند و اگر تصاعد بخار باشد از بدن مریض بر روی افتاده باشد و پیشانی کشیده بود علاجش رعاف آوردن ست بخاریدن درون بینی از چیزی خشن و اگر رعاف نیاید رگ قیفال زنند و سرکه و کافور بویانند و اطراف بمالند **فصل ۲۶** در زکام و نزله بدانکه فضله دماغ اگر از بینی برآید بر طریق مرض آنرا زکام گویند و اگر بجانب حلق ریزد نزله خوانند علامت حرارت رقت و حرقت مادهٔ است و نشان برودت غلظت یا رقت بی حرقت **علاج** بتعدیل مزاج کوشند و در مادی تنقیه نمایند حسب مادهٔ بالجمله در زکام قبل از تنقیه تمام چیزیکه مادهٔ را از برآمدن باز دارد نباید داد و طبع نرم باید داشت و سر پوشیده چه در حار و چه در بارد و در خواب غرق و خفتن بر پشت و خوردن حموضات و لبنیات و لحوم و سرنگون کردن و حرکت عنیف نمودن منع باید کرد و اگر سرفه یا زکام بود در عاف نیز نمایند

و در مسی تبر طیب ظاهریه و باطنیه از انچه بهر سور مزاج یا بس در معدلات ذکر یافته و موم
روغن ورد و روغن بنفشه بادام بهم آمیخته بمالند و بشیر زنان استشاق نمایند **فائده**
تشنج که از رسیدن نیش عقرب یا از وقوع قرحه بر عصب یا اگر م اسعا حادث مے شود
تدبیر دفع زهر و اصلاح قرحه و اخراج دیدان و رفع اذیت عصب کوشند و تشنجی که در صرع
افتد عرض آنست چون صرع زائل شود آن نیز زائل میگردد و اگر با وجود کشودن صرع تشنج
بماند روغن گل یا روغن دیگر بحسب حال نیگرم بمالند و بعضے مردم را که وقت فازه دهن
کشاده میماند بسبب تشنج شدن کوزه دهن تدهین کافیست و اگر کفایت نکند بعلاج استلای
باید پرداخت **فصل ۱۹** در تمدد یعنے راست ماندن عضو و این آنست که عصب از زهر دو
جانب کشیده شود **فصل ۲۰** در کزاز یعنے تشنجے که در چنبر گردن افتد و مانع تمایل شود
علاج اینها از مبحث تشنج جویند حسب سبب و در معالجه مبادرت نمایند که اینها قویتر از تشنج اند
فصل ۲۱ در رعشه یعنے لرزیدن عضو اگر از مادهٔ بلغم افتد نسیان و دیگر آثار بلغم پیدا
باشد علاجش تنقیه آنست و اگر از کثرت جماع یا از کثرت شرب شراب باشد ترک سبب
نمایند و در رعشهٔ جماعے شیر تازه نوشیدن و تدهین بدن نمودن و بیضه نیم برشت خوردن
مفیدست **فصل ۲۲** در اختلاج یعنے پریدن عضو و دوام او و در وجه مندر بلقوه
و در شکم بمقدمهٔ صرع و در پهلو بورم سینه و پهلو و در جمیع بدن بسکته و در عضلهٔ
شکم بمقدمهٔ مالیخولیا گفته اند علاج نمک گرم کنند و تکمید نمایند و اگر دور نشود تنقیه
بلغم فرمایند و آنجا که احتباس طمث و نابرامدن خون باعث اختلاج شود از فصد زائل گردد
فوراً **فصل ۲۳** در لوی که ویرا فیجج نیز گویند و این حالی باشد که اعضا گران
و رنگ روے و چشم سرخ شود و فازه و خمیازه بسیار آید و آدمے خود را ہیچ

مادهٔ خون تنقیه دم نمایند و بمعالجهٔ ورم توجه فرمایند **فائده** بطلان حس و حرکت اگر
بعضوی افتد بی تخصیص و قوع آن در نصف طولانی آنرا استرخائی گویند بلفظ مطلق
و فالج باسترخای نصف بدن مختص ست نزد بعضور **فصل ۱۶** در خدر و این مرضیست که
حس عضو باطل یا ناقص شود علاج اگر از غلبهٔ خون باشد فصد کنند و تقلیل غذا نمایند و اگر از
غلبهٔ بلغم باشد تنقیه بلغم نمایند و اگر بسبب یبوست بود علامت و علاجش از تشنج یابس جویند
و اگر سبب ضغطهٔ ورم یا بستن عضو باشد ازاله سبب باید کرد **فصل ۱۷** در لقوه یعنی
کج شدن روی و سبب این علت یا استرخاست یا تشنج که در یک شق وجه افتد نشان استرخا
کدورت حواس است و نقصان ذائقه و فرو هشتن پلک زیرین و کام و نشان تشنج تمدد
پوست پیشانی است و قلت آب دهن علاج در استرخا بعلاج فالج و در تشنج بعلاج
تشنج کوشند **فائده** تا چهار روز بلکه هفت روز نگذرد علاج هیچ نکنند و از غذا باز دارند و از
آب نیز اگر ممکن باشد و در خانهٔ تاریک نشانند و آئینه چینی پیش نظر دارند تا به تکلیف دران
پیوسته همی بینند و جوز بوا در دهن دارند و پوست بیخ کبر در مار العسل جوشانند و تغرغر همی کنند
و اثرا که غلبهٔ خون بود فصد مجوزست و در تدبیر تمهل ننمایند که چون سه ماه بگذرد کجی دور نمیشود
و آئینه چینی عبارتست از آئینه که از نقره و مس و برنج ساخته باشند چون روی دران تکلیف
دیده میشود کثرت نظر دران باعث استقامت معوج میگردد **فصل ۱۸** در تشنج یعنی
درهم کشیدن عضو و این اگر از بلغم باشد تشنج رطب و امتلائی گویند و نشان وی آنست
که یکبارگی افتد و علامات بلغم پیدا بود و اگر بسبب حدوث یبوست باشد تشنج یابس گویند و نشان
وی آنست که بتدریج افتد نخستین استفراغ مفرط یا حمیات حاره یا بیداری و غم
مفرطین اتفاق شده باشد و عضو لاغر شود **علاج** در امتلائی بعلاج فالج کوشند

میشود اغذیهٔ لطیفه و مفرحات مناسبه مزیل آنست و مروارید صلایه کرده با شربت لیمون
و صندل با شربت انارین و امثال آن مفید و اگر رسید[۱۲] سرما بر سر باعث
دوار بود تکمید و تضمید با شیای گرم نمایند و اغذیه که دران توابل گرم باشد بخورانند
فصل ۱۴ در نسیان یعنی فراموشی و این بیشتر از غلبهٔ بلغم بر دماغ و سبب سودا
و بواسطه سوء مزاج حار ساذج نیز عارض میشود علاج در بلغمی و سوداوی تنقیه نمایند بعد تنضیج
خصوص بسحب[۵۱] قوقایا و امثال آن که در تنقیه سر معین ست و معجون فلاسفه[۵۲] و وج مربا
وزنجبیل مربا و کندر با شکر مفید ست و از آب سرد اجتناب لازم و ترطیب بادیان در سوداوی
واجب و در سوء مزاج حار ساذج تعدیل بمبردات و مرطبات کافیست **فصل ۱۵** در
فالج و این مرضیست که نصف بدن در طول بحس و حرکت شود و این بیشتر از رطوبت بلغم
افتد و گاه باشد که از خون حادث شود بواسطه توریم او مبدأ اعصاب را علاج در بلغمی
تا چهار روز ادویه قویه ندهند و از غذا باز ندارند و اگر ممکن بنا شد اندکی آب گوشت بازیره
و دارچینی توان داد و بجای آب برمارا العسل اکتفا باید نمود و بعد روز چهارم منضج بلغم دهند
و نخود آب گوشت کبوتر بچه با دارچینی و فلفل غذا نمایند و پس از نه روز تا چهارده روز که مادهٔ
نضج یافته باشد مسهل وی دهند و بعد از تنقیه بروغن[۵۳] قسط و مانند آن تدهین نمایند
و جوارش[۵۴] بلادری و تریاق کبیر[۵۵] و شرود و یطوس[۵۶] نافع ترین ادویه ست و مشک و کندش
و فلفل و نوشادر بعد تنقیه نفوخ سازند که سریع الاثر ست و آب گرم بر بدن نرسانند که مضر تر
از آب سرد ست و اگر با فالج نیز خون غالب باشد فصد جائز ست و آنجا که فالج با حرارت
باشد ادویه گرم نشاید داد و نخستین ازاله حرارت باید کرد بعده بمعالجهٔ فالج باید
پرداخت و آنجا که سبب فالج وقوع ورم باشد بر مبدأ اعصاب از مادهٔ

---

۱۲ سرسید ۵۱ بسحب ۵۲ فلاسفه ۵۳ بروغن ۵۴ جوارش ۵۵ تریاق ۵۶ شرود و یطوس

ومفرحات خورانند ونوشداروی[۵۱] ونفع تمام دارد وبعد تنقیه در تعدیل کوشند واغذیه لطیفه دهند وتنقیه بکرات نمایند مهلت داده تا ماده برآید وقوت نگاهدارد وازانکه اثر تنقیه وتعدیل دیر ظاهر میشود در امراض سوداویه ملول از تدبیر نشوند وبعد تحقیق سبب تدبیر یکه وزخور آن باشد لازم شناسند که نفع خواهد شد انشاء الله تعالی ودر عشق[۵۲] بهترین تدابیر وصل معشوقست اگر ممکن باشد والا بطریقیکه باز دارنده اندیشهٔ آن باشد متوجه باید بود وجماع را در ازالهٔ عشق اثر تمام ست خاصةً اگر با محبوب بود **فصل ۱۲** در جنون یعنی دیوانگی پوشیده نماند که جنون اقسام ست اگر با غضب وایذا بود مانیا[۵۳] گویند واگر با خنده وبازی وایذا بود دوار الکلب[۵۴] واگر با ترشروئی وفرار از مردم بود قطرب[۵۵] وهر جنونی که باشد مرتبهٔ جنون بالاتر از مرتبهٔ مالیخولیاست وبعضی در اقسام مالیخولیا شمرده اند اما فی الحقیقت وی غیر آنست زیرا که در اسباب جنون احتراق خلط غیر طبعی شرط ست چه خلط طبعی اگر بسوزد مالیخولیا احداث کند نه جنون علاج وی در مالیخولیا گفته شد بکار برند ودر ترطیب بیشتر کوشند وبدوشیدن شیر زنان بر سر ورنجتین آن در بینی ومالیدن روغن بنفشه وبادام بر سر وبدن واستحمام ونطول ساختن آب گرم بر شکم نفع دارد ومعجون[۵۶] نجاح اکثر سود مند بود بعد از نضج تمام **فصل ۱۳** در سدر[۵۷] رود وار هر گاه آدمی برخیزد یا حرکت کند چشم تاریک شود آنرا سدر گویند وچون اشتداد کند وسر بگرداند وهمه چیز در نظر گردنده نماید دوار نامند علاج حسب خلط استفراغ باید کرد پس اگر ماده در دماغ باشد از لزوم آفت در دماغ توان دانست واگر ماده در معده باشد از غثیان ودیگر آفات در معده مهیا بود وهمچنان هر عضوی که مبدء ماده باشد از آفت آن عضو توان یافت وتنقیه عضو مذکور واجب باید دانست وتقویت وی مع تقویت دماغ باید کرد ودوار که از تقاهات

وضع ششم از مقالهٔ دوم در تنقل معجنها

وصف نوشدارو وسکنجبین

آنچه از ترنجبین در مفرحات آید

آنچه از شکر در مفرحات آید

آنچه از عسل در مفرحات آید

آنچه از سکنجبین در مفرحات آید

آنچه از نوشدارو در مفرحات آید

وصف معجون مسهل سدر

سبب الطیب اسماء دون از هر یک سه درم

وزن هر نوع از انواع مفرحات از هر یک سه درم

آنچه نوع یک رطل آنرا در هر نوع از مفرحات

نصف رطل عسل در وی آمیخته باز

چنان شناسند تا غلیظ شود پس فرود آرند

وقتی که سرد شود

وبعد از دو ماه استعمال کند

وآن مشتق است از عشقه که نوعی از اللبلاب

ونشان وی آنست که چون بر درخت پیچد آنرا

خشک سازد وازاینجا این مرض را عشق خوانند

این مرض آنست که چون مردم آنرا خورد

یکچندی پیش از استحکام مرض نیاشامند

۱۲ طب اکبر ۵۳ مانیا زوال قوت نیروان جنون

سببی اگر گویند در ازالهٔ عشق بعضی تا بجون

۱۲ طب اکبر ۵۴ دوار الکلب وازین نوعیست آنرا که چون

۱۲ طب اکبر ۵۵ قطرب

خداوند مانیا گاهی بدخوئی کند وگاهی

مهربانی کند وچاپلوسی نماید سگان

بدین نام خوانند ۱۲ طب اکبر ۵۶ معجون

شیخ پیغمبر نامیدکه قطرب جانوریست خرد بیشه

پشه گیرد سر آب بیرون آید وگهی اندرو دیگ

راست چپا وپیش وپس بی مدیر دیمنی

دهر ساعت غوطه خورند پس ظاهر میشود

وچونکه مبتلا بدین علت بهمین سان حرکات

تحرک میباشد مرض مذکور قطرب گویند

۱۲ طب اکبر ۵۷ سدر از نصف جنون

بلیله آملج هر شش بلیله سیاه یک بلیله کابلی یک بلیله

اسطوخودوس یک درم یک بلیله

زنجبیل دو چندان عسل صاف

نسخهٔ معجون سدر

معجون سدر

گشنیز لازم وقت اکبر

تدابیر و بر تقدیر وقوع ورم تدبیر سرسام صفراوی بلغمی نمایند و حق انیست که ورم لازم
این مرض نیست اما می تواند که از ورم مرکب نیز واقع شود **فصل ۸** در کابوس و این
مرضیست که آدمی در خواب تخیل کند که چیزی گران بران افتاده یا کسی انرا بخش
میکند پس نفس او تنگ شود و آواز بگردد **علاج** اگر خون غالب باشد فصد قیفال و حجامت
ساقین و تقلیل غذا نماید و اگر بلغم یا سودا باشد تنقیه آن باید کرد و در تدبیر این علت
تغافل نکنند که بصرع می انجامد **فصل ۹** در صرع و این مرضیست که آدمی بیهوش
بیفتد و دهن و دست و پای کج و متشنج گردد و اضطراب کند و گرانی سر و سبزی رگها
زیر زبان لازم ویست و بنوبت حادث میگردد و انچه زود زود آید مهلک ست مگر صرعی
که طفل را افتد بسیار باشد که در یک روز هفت بار واقع شود باز زائل گردد چنانچه
دیگر عود نکند **علاج** در وقت ضرورت انچه در غشی گفته اند بکار برند و کرده
در دهن او نهند تا زبان نخاید و اطراف ببندند تا اضطراب نکند و وقت افاقت تنقیه
ماده نمایند حسب الخلط و از میوهای تر و گوشت بز و شیر و امثال آن بپرهیزند و عود صلیب
در گلو آویزند و جوز بکار برند **فصل ۱۰** صرع که اطفال را افتد اکثر آنرا ام الصبیان خوانند
و ریح الصبیان نامند و تدبیر وی نیز حسب ماده باید کرد و افراط در تسخین یا در تبرید بی تحقیق
سبب نباید نمود و دایه را نیز پرهیز باید فرمود و از جماع منع باید فرمود که جماع مفسد شیر ست
و فساد شیر محدث آفات در طفل هر گاه طبع طفل قبض باشد بشافه قبض کشودن اسرع النفع
است در دفع این حالت **فصل ۱۱** در مالیخولیا و این مرضیست که آدمی را از فکر سلیم
و ظن سالم باز دارد بوضعی و روشی متصف سازد که منافی خرد باشد در بعضی
امور و ازین قبیل ست حمق و رعونت و عشق فساق **علاج** حسب الخلط تنقیه نمایند

اقسام مادی بیضداست صفت — اطلیه بکار برند و مالیدن پای در تجفیف — علوسات و سعوطات و غراغر و — پس جهت تنقیه و تعدیل نفس عضو — بخور علاج ان بخشن نی کنند و بسهولت هم نجوزند — طلاء غ نباشد مگر بجای مرد و با در بیوس اگر بجار — فن کبر **۵۲** و گاه باشد که ماده از بیش — جس و از جهت آنکه ی شاد و ۱۲ — **۵۱** کابوس مشتق از کبس بمعنی

وعسل آنچنان تنقیه شد و مدد کنند تا — قی شود و ایارج فیقرا و حب و قایا در تنقیه — سر و بدن بغایت پسندست و اگر ماده — بخار سودا باشد پس از تنقیح مستوغ نافع — ماده بطبیخ افتیمون و دار الجین و بابونه — کنجدات صفرا از جهت قلت و رقت — و لطافت سبب کابوس پیشود نشد ۱۲ — طب اگر **۵۳** و چونکه درین علت بایست — متعرک گردد و آدمی بیفتد لهذا بصرع — نزدیک صرع در لغت سقوط را گویند ۱۲ — طب اگر **۵۴** تنقیه ماده نمایند اگر ماده

بلغمی است بعد از تنقیح تقویت — بدن کند بمسهلات قوی خصوص اندرین حب در — کردن اخراج بلغم خصوص اندرین حب مبرزه — تنقیه و داغ نهایت مفیدست و شحم حنظل و — بخار یقین و حب الیل و شحم حنظل و — عسل بقدر حاجت بگیرند و در عسل — سعوطا بقدر حاجت بگیرند و در عسل — حسب سازند و بعد پختن دلیل از استعمال سعوطات — و منضجات فصل و جذب بدست آرند تا — دهنی و منقیات بکار برند تا آنچه باقی ست مستوغ — طاگر ماده سودا باشد پس از تنقیح مستوغ — از نمامیده و اگر ماده بلغمی باشد تنقیه و تقلیل غذا

بخش کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

مجفف باشد خورانند و اطریفلات سریع الاثرست و آنجا که سبب سبات بخار معده باشد سبوق تخمه وخشخاش در حالت جوع پدید بود و تدبیر وی تنقیه معده است و اطریفل کشنیز نفع تمام دارد و کشنیز خشک کوفته بخیته بالای طعام سودمند بود **فصل ۶** در سهر یعنی بیخوابی و سبب آن غلبهٔ یبوست ست در دماغ ساذج بود یا مادی و مادهٔ سهر آور سوداست و صفرا و بلغم شور نیز علاج در ساذج تبرطیب دماغ کوشند باشربه واغذیه ونطول وسعوط وهمه معدله مرطبه و در مادی حسب مادهٔ تنقیه نمایند و سر که نشاید که بوکنند که سهر افزاست و ادویهٔ خواب انیست شبت تر در زیر بالین نهند و در بلغمی بر سر نیز بچیند و ریحان بگلاب افشانده بوینید و نخاله بیشتر بکار برند و افیون بروغن بنفشه حلکرده برتارک سر مالند **فائده** هرگاه باعث سهر تب باشد یا بخارهای گرم بهترین تدابیر باشویه است و دلک اطراف و از مالیدن روغنها بر سر و بودن و در قطع سبب کوشیدن **فصل ۷** در سبات سهری و این مرض از اجتماع اسباب سبات و سهر حادث شود و بعضی برانند که در میت دماغی مرکب از صفرا و بلغم بالجمله نشان علت مذکور آنست که گاهی خواب طویل باشد و ثقل و کسل و گاهی بیداری مفرط بود و از انکه ورم میگویند هذیان و فتح عین نیز لازم داشته اند هنگام بیداری بهر تقدیر اگر جهت خواب غالب باشد سبات سهری گویند و اگر جهت بیداری غالب باشد سهر سباتی نامند و تعادل هر دو جهت کمتر یافته میشود تا جهت خواب مساوی بود بجهت بیداری و اگر یافته شود مختار اند که سبات را مقدم دارند یا سهر را زیرا که وجه تقدم مرتفع میشود علاج آنچه در سهم و سبات مذکور شده است حسب اجتماع مادتین ادویه نیز مرکب ساخته استعمال نمایند و وقت غلبه بلغم شمومات حاره خفیفه و هنگام غلبهٔ صفرا شمومات باردهٔ بکار برند و کذلک دیگر

علاج در حالت بی شعوری شیاف گرم بکار برند یا حقنه مخرج سودا و روغن خیری[۵۱] و روغن بادام و زنجبیل دران آمیخته بمالند و اگر جند بیدستر آمیزند بهتر باشد و هنگام شعور منضج و مسهل سودا دهند و اشربه و اغذیه گرم و تر بکار برند و پس سر را بموم روغن چرب دارند و آنجا که خون نیز غالب باشد رگ زنند و بر ساقین حجامت نمایند و اگر رگ زنند فراخ باید زد و خون کمتر برآرند و جمود را شخوص[۵۲] و آخذه و مدرکه نیز نامند **فصل ۴** در سکته[۵۳] و این مرضیست که حس و حرکت باطل کند و بیمار بر پشت افتاده بود و بمرده ماند و اگر نفس آمدن نمایان نباشد سبب وی سدده تامه است که در سائر بطون دماغ افتد علاج اگر غلبهٔ خون باشد لامحاله رگ قیفال زنند والا حقنه و شیاف که بلغم برآرد استعمال نمایند[۵۴] و تکمید سر نمایند موی سر تراشیده و نفوخ و سعوط بکار برند و اگر قوی توانند آورد اثر تمام دهد مالیدن و خاریدن و بستن دست و پا نفع دارد و اگر بر تارک سر شرط زنند و سیماب بران مالند یا بش که مستعمل میشود باریک ساخته بران مالند خوبست و بعد افاقت بتعدیل و نضج[۵۵] و تنقیه خلط بلغم کوشند[۵۶] و درین علت هرگاه نفس زدن محسوس نباشد خلاصی ممکن نبود و انچه در وی تنفس نمایان بود آن نیز کمتر علاج پذیرد و فرق در سکته و موت آنست که در حالت سکته عکس در چشم مسکوت دیده میشود و در میت نه و بدانند که مسکوت را تا هفتاد ساعت که سه شبانروز می شود کسری کم دفن نکنند اگرچه امید خلاصی نباشد زیرا که مسکوت درین مدت زنده میباشد گاهی میتواند که بفضل الهی بگشاید اما اگر بدن گنده شود و نفخ کند یا کبود گردد مرده باشد تعذیب بعلاج نباید کرد **فصل ۵** در سبات[۵۷] و آن خوابیست غیر طبعی در غایت گرانی و سبب آن استیلای رطوبت ست بر دماغ خواه سازج بود خواه از مادهٔ بلغم یا خون علاج تعدیل و تنقیه نمایند حسب سبب و سر که بویانند و هر چیز

و برآمدن ریم از بینی یا از گوش در بیماریهای سر محمود دست **فصل ۲** در سرسام یعنی آماس
که در پرده های مغز یا در جرم دماغ واقع شود و وی اگر از خون باشد بیمار خندان بود و اگر از
صفرا باشد بدخو و ترشرو بود و اگر از بلغم باشد حیران و سست بود و اگر از سودا باشد وحشی بود
و سرسام از سودا کمتر افتد و هم علامات که بهر خلط مخصوص ست شاهد برانست و دموی را قرابنطس
و صفراوی را قرابنطس خالص و بلغمی را الشیر غس گویند و باید دانست که در دموی و صفراوی
تب سخت گرم میباشد و در بلغمی و سوداوی کمتر و هذیان و عدم هوش در جمله لازم و علاجش
از مبحث صداع روشن شود و چون تب لازم این مرض ست تدبیر تب نیز مدنظر دارند
و حجامت ساقین با شرط در خونی و بی شرط در غیر خونی نافع ترین تدبیرست و استعمال
نخلجه اسرع در اثر دمالیدن و بستن پایها در جذب بخار بغایت سودمند و در جمیع امراض
دماغیه پاشویه بدستور و بالجمله در سرسام فصد بتعجیل تمام باید کرد حتی اگر شب باشد انتظار
روز نکنند و در صفراوی نیز فصد امر کرده اند جهت آنکه صفرای مسرسم مرکب با خون میباشد
و بعضی محققان در بلغمی و سوداوی نیز فصد تجویز کرده اند اگر مانعی قوی نباشد و در تجربه
نیز مفید آمده اما خون کمتر گیرند **فائده** هذیان و یاوه گوئی و جز آن که از لوازم سرسام
است گاهی بی ورم دماغ نیز ظاهر میشود چنانچه در تپهای نوبت و جز آن
مشهود میشود که وقت شدت مرض اختلال در دماغ می افتد و هنگام راحت هیچ نمیباشد و
اینحالت را سرسام غیر حقیقی گویند زیرا که ورم دماغ را عوارض لازم میباشد تا اقتضای آن و علاج
این سرسام که عارض مرض ست تدبیر مرض اوست و تقویت دماغ کوشیدن **فصل ۳** در جمود
و این مرضیست که یکبارگی واقع شود و آدمی بیحس و حرکت گردد و بماند خفته یا نشسته یا ایستاده بهر شکلی
که بوده باشد وقت حدوث علت و سبب این مادهٔ سوداست که در سوخر دماغ سده آرد یکبارگی

فضول فرمایند و بشراب خشخاش پس مانند
در سوداوی گاودبان و بنفشج و در گ
با در بخویه و پستان بچه شاشند و در بخین
انچه شربت دهند و بعد از نضج بخوب و حقنه
سودا مانند و بهتر دیر و در تلیین مبالغه
حبت تقطیع و تلطیف بخین کبیار رش
بود و بکار برند و در بلغمی بحبت نضج زیاد
و بخم گرفس و انیسون و زنیب و بیخ اذخر و
اسطوخودوس بچه شاشند و بخین عسلی
در سودا انچه شربت دهند پس از نضج متعین
کنند بخوب و حقنه نوافع گذاری طب الاکبر

فصل ۲ در سرسام یعنی آماس

طبیعت ورم دماغ بحران او در یوم چهارم

بالغ

عارضه خالص صفراوی

فصل ۳ در جمود

دال مهمله و ذال معجمه میان این دو سکته

داخل میشود بخلاف صاحب سکته

دماغ و بخار باطل میشود بخلاف صاحب سکته

دماغ و بخار باطل میشود بخلاف صاحب سکته

سرسام بالغ نضجت بر یک

بعد نضج مسهل بلغم خورانند و بیخ بید و انجیر و زنجبیل طلا کردن با آب سائیده سود مند است و اگر از
سود اباشد بتعدیل و انضاج و اسهال دی کوشند و روغن بابونه و بادام طلا نمایند **فائده**
پاشویه در صداع مادی از هر قسم که باشد نافع ترین چیزهاست و در درد سر زنهار سر را
نباید مالید که اگر چه فی الفور سود میدهد اما آخر ضرر بسیار ساند بلکه پایها را باید کوفت و کفها مالند
که نافع ست و اگر سر را بگیرند بدست بی مالیدن و کوفتن باک نیست و بعد تنقیه باهستگی مالیدن
هم مضائقه ندارد **فائده** صداع که از گرمی فقط رسیدن یا از سردی فقط رسیدن عارض
شود بی غلبه خلطی آنرا ساذج گویند و در اینجا حاجت تنقیه نیست تعدیل کافیست اگر از گرمی ست
سردی نوشند و بپوشند و اگر از سردیست گرمی استعمال نمایند و هرگاه صداع با تب باشد
بعلاج تب متوجه شوند و همچنان اگر بسبب مرض دیگر وارد شده باشد تدبیر آن مرض
کوشند و قسمیست از صداع که آنرا شقیقه گویند و آن در نیمه سر میباشد و دیر پایست طریق
علاجش بسبب همانست که در صداع مطلق گذشت و این طلا نفع دارد صمغ عربی یکدرم
افیون نیمدرم زعفران ربع درم باریک ساخته با سپیدهٔ بیضهٔ مرغ یا گلاب بسرشند و بر کاغذ
نهاده بر بناگوش چسپانند خصوص بر رگی که بسیار جهنده باشد و این مرض را زود علاج کنند
که بعد استحکام تصدیع تمام میشود **فائده** عوام در درد سر اکثر مخدرات طلا میسازند چون
افیون و مانند آن و شک نیست که فی الفور نفع میدهد اما بدانند که حکما منع کرده اند که گاهی
بهلاک می انجامد و عند الضرور اگر استعمال نمایند اصلاح میدهند بزعفران یا بابونه که مصلح افیون
است و آنجا که گلاب بر سر ریزند در درد سر باید که بسیار ریزند تا سرد تر دارد و اگر نه چنان
کنند ضرر دارد و هرگاه خون از بینی صاحب صداع برآید بند نکنند که علامت نیک ست
مگر آنکه صداع خونی نباشد و خون بسیار برآید و خوف ضعف شود آنوقت توان بست

بسفائج واسطوخودوس و زنبق و
گاو زبان و بادرنجبویه و الوا و افسنتین

ع تخیل و تمر هندی کافیست اگر صداع بارد

حارنا باب خایه جوش بود چون ملاقات
حرارت و آفتاب و آتش فضل و

بنفشه و کافور و بید مویند و اگر این
بنفشه و کافور و بید مویند و اگر این

آنچه در روغن بنفشه و بنفشه و
کدوی تربت سر و ساخته بر سر زنند

و آنجا که سبب قوی بود سرکه و گلاب در روغن گل
بر تارک سر استعمال نمایند و آنجا که گمان شکر باشد و اگر نه

لازم ست که در نطول روغن بابونه مقدار
بپوشانند و تا جایی قوی باشد سرکه را کار فرمایند

خاصه بر موضع سر و طریق استعمال سرکه و غیره
بر تارک سر آنست که موی آنجا تراشند و بر بندند

پس سرکه چنین احاطه کنند و انگبینها مانند آن
و ادویه در احاطه پر سازند تا نمای شائسته

بدارند و فرق سر همین ست و اگر از اسباب
و اخلیه بود چون متادل اشیای حاره مانند

باب چهل و ان کثیر

طبیعه و فلفل و خمار و دماغ شقل تخم نرگس و
سیر و پیاز علاج آن نیلوفر و صندل و

خضض و ماشیا و قدری کافور در آب خیار
و کدو و کاهو و کشنیز و گلاب و روغن گل

طلا کردن و تمر هندی و عناب تخم خربزه و قرص
آنچه بر سر طلا کنند و قرص اترروت تمام وارد

شراب نیلوفر و نسترن و بنفشه و عناب تخم خربزه و قرص
گرانرنفل و تخم خربزه و کاهو و خربزه و خربزه

نیز مقوی ست **فائدہ** ادویۂ مقویہ سر داول مرقوم شدہ اند و عقب آن گرم وجہت امتیاز دوائے گرم از انجا کہ شروع شدہ اند نخستین دوا بشنگرف مسطور شدہ است **فصل ۹** در اغذیہ کہ بمریضان توان داد حسب حاجت اسفیدباج طعامیست کہ بحروری مزاج نیز دہند و طریقش آنست کہ گوشت را بے مصالح گرم دبی ترشی پزند و شوربای بکار برند و مارالشعیر غذا بسیار موافق ست در امراض حارہ توان داد کہ ہم دواست و ہم غذا طریقش آنست کہ آب چہار چند جو باشد و طبخش معروف است و اگر نخست جو را بریان سازند پس مطبوخ نمایند شکم قبض کند و آنرا مارالشعیر محمص گویند و اگر در مارالشعیر غناب و سپستان و مانند آن چیزہائے حلو بپزند مارالشعیر مدبر نامند آنجا کہ تقویت مطلوب باشد پارچہ گوشت در مارالشعیر توان پخت و قطعًا مارالشعیر باسکنجبین جمع نمایند در معدہ قریص گوشت کہ ہمراہ سرکہ و بقول وا باز یر پزند قریب باعتدال ست مصوص قریصی ست کہ از کبوتر بچہ پختہ باشند زیرباج شوربای گوشت کہ از سرکہ و از فواکہ خشک پزند و بزعفران خوشبو کنند و زیرہ و چیزی شیرین آمیزند امراض مرکبہ را سود دارد **مقالہ سوم** در بیان امراض و علاج آن و این مقالہ مشتمل ست بر چند باب و ہر باب متضمن ست بر چند فصل **باب ۱** در امراض راس یعنی بیماریہائے سر **فصل ۱** در صداع یعنی درد سر و دی اگر از خون باشد فصد قیفال کنند یا پس سر حجامت نمایند و شربت لیمو نوشانند و بعد برآوردن خون اگر طبع قبض باشد بنقوع حامض یا بملین مبارک طبع بکشایند و معدلات خون بکار برند و اگر از صفرا باشد معدلات صفرا دہند و منضجات دی دادہ بمسہلات دی تنقیہ کنند و صندل سفید با آب کشنیز تر طلا سازند و اگر از بلغم باشد تعدیل دی نمایند و با دیان بقدر حاجت جوشانند و شہد آمیختہ بدہند و روغن قسط بر سر مالند و

در بحث فالج مذکور خواہد شد ۱۲

وشربت بنفشہ و شربت خیار شنبر و شربت نیلوفر و شربت کاسنی و شربت عناب و شربت سپستان و شربت تمر ہندی و شربت آلو بخارا و شربت انار و شربت سیب و شربت انگور و شربت سکنجبین و شربت لیمو و شربت سرکہ و شربت آب غوره و شربت آب لیمو و شربت آب انار و شربت آب سیب و شربت آب انگور و شربت آب غوره و شربت آب لیمو و شربت سرکہ و شربت سکنجبین و شربت آب انار و شربت آب سیب و شربت آب انگور و شربت آب غوره و شربت آب لیمو و شربت سرکہ و شربت سکنجبین

باب الطب

فوائد الطب

باب ۱ در امراض راس یعنی بیماریہائے سر

فصل ۱ در صداع یعنی درد سر و دی اگر از خون باشد فصد قیفال کنند یا پس سر حجامت نمایند و شربت لیمو نوشانند و بعد برآوردن خون اگر طبع قبض باشد بنقوع حامض یا بملین مبارک طبع بکشایند و معدلات خون بکار برند و اگر از صفرا باشد معدلات صفرا دہند و منضجات دی دادہ بمسہلات دی تنقیہ کنند و صندل سفید با آب کشنیز تر طلا سازند و اگر از بلغم باشد تعدیل دی نمایند و با دیان بقدر حاجت جوشانند و شہد آمیختہ بدہند و روغن قسط بر سر مالند و

ہر یک دو درم انجیر پنج عدد گلقند ده مثقال ادویه بدستور بجوشانند و گلقند آمیزند و بدهند
سه روز پیهم و سه روز مهلت داده بعد سه روز دیگر دهند تا ادرار تمام کند و مدرات حیض
در ایام حیض باید داد تا موثر تر باشد **فصل ۸** در مقویات اعضاے اربعه یعنی دماغ
و دل و جگر و معده و هر یک جدا گفته شود حسب حاجت برگیرند مقویات دماغ مروارید آمله
بهار به بهار سیب بهار امرود گل سرخ مارالورد و نارنج **بلادر** بندق بالنگو زنجبیل سعد
سنبل الطیب مشک عود عنبر غالیه قرنفل کندر روغن عنبر دماغ حیوانات گوشت کبکان
و دراج و شیر میش مقویات دل و مفرحات آن امرود انار شیرین آمله تمر هندی سیب
صندل طباشیر گل محتوم ریباس بسد کهربا کافور گاوزبان کشنیز خشک گل سرخ
مروارید نیلوفر نارنج **هلیله** یاقوت ورق نقره ورق طلا **قشر ترنج** اسطوخودوس
ابریشم بهمنین بسفائج بالنگو با دروج جدوار دارچینی دروج زرنباد زعفران
سنبل سعد سلیخه شقاقل عود عنبر فرنجمشک قاقله لاجورد لغناع مقویات
جگر کاسنے انار اشنه اظفار الطیب جوز بوا حماما حب بلسان دارچینے غافث
قرفه قرنفل کشوث مصطگے رومے ناردین و بدانند که ضعف جگر بیشتر
از سردی و تری میباشد لهذا ادویه مقویه جگر اکثر حاراند مقویات معده آمله انار دانه
هلیله سماق سفرجل طباشیر گل سرخ هلیله خصوص مربا ذخر پوست
ترنج بالنگو جوز بوا دارچینے زرنباد سعد سلیخه سازج هندی قرفه
قرنفل قاقله کندر کرویا مصطگے مشک عنبر اشیع لغناع عود و بدانند که هر چه
مقوی معده است تقویت مرے دماغ نیز مینماید و هر چه مسهل است مضعف
معده است مگر هلیله و در سنای مکی اختلاف ست بعضے برانند که سنای مکی

سیزان الطب

نماید و شوربای چسرب غذا سازد و طعامهای مختلف خورد پس در حمام یا در خانه
گرم قی کنند اگر هوا سرد باشد اما در وقت قی رفاده بر پشت چشم نهاده بعصابه
بر بندند و راست بنشینند و شکم و کمر بگیرند ملائم و مدد کنند و بعضی گفته اند که قی استاده
و سر فرود داشته کردن اخلاط را از قعر معده برمی آرد بدین هیأت قی بآسانی
می آید و باید که بدو دفع قی کند باندک فصل تا تنقیه معده بتمامه شود اما بعد از قی اگر وقت گرما
باشد و قی کننده گرم مزاج بود چشم و روی بآب سرد بشویند و دهان بآب گرم و سکنجبین قندی
یا آبکامه تغرغر نمایند تا حلق را پاک کند از مادهٔ متصاعده اما در وقت سردی و بردم سرد مزاج
چشم و روی را نیز بآب گرم باید شست و تغرغر به سکنجبین عسلی باید کرد و اگر بآب گرم فرنک کنند
کافیست و بعد از قی چون از غرغره فارغ شود عود بقدر یک مثقال یا مصطگی یک درم با یک ساخته
با شکر آمیخته یا بی شکر بدهند و در آب سیب بسر شند و اگر بجای مصطگی گلقند و اطریفل
صغیر دهند رواست و هرگاه از مقیات شورشی در معده پدید آید نوشیدن شوربای مرغ
فربه آنرا زائل سیکند و اگر فواق رنج دهد آب گرم جرعه جرعه بدهند و عطسه آورند و اگر در سینه
و پهلو درد خیزد و نفخ گیرد روغن گل یا روغن بابونه و مانند آن بمالند و بآب گرم تکمید
نمایند و منافع و مضارّ قی و آنکه شایسته بدانست یا نیست در مطولات و در شرح قانونچه مفصل
گفته ایم و در اینجا بهمین قدر اکتفا کردم پوشیده نماند که در شرائط قی آنچه در ما تقدم گفته شد
بر تقدیر آنست که قی اضطراری نباشد زیرا که در قی اضطراری بلا تمهل قی باید کرد بی آنکه
چیزی نرم خورند یا نه پس اگر قی بنا بر امتلاء معده باشد چندان باید کرد که شکم پاک شود
از طعام فاسد و اگر عیاذا بالله بواسطهٔ شرب سم باشد هر چند معده خالی باشد اما چیزها ے
مناسب چون شیر و روغن و امثال آن که در بحث سم مسطورست بنوشند و قی سهل کنند

بعد از قی اگر وقت گرما باشد و قی کننده گرم مزاج بود چشم و روی را بآب سرد بشویند و دهان بآب گرم و سکنجبین قندی یا آبکامه تغرغر نمایند تا حلق را پاک کند از مادهٔ متصاعده اما در وقت سردی و بردم سرد مزاج چشم و روی را نیز بآب گرم باید شست و تغرغر به سکنجبین عسلی باید کرد و اگر بآب گرم فرنک کنند کافیست و بعد از قی چون از غرغره فارغ شود عود بقدر یک مثقال یا مصطگی یک درم با یک ساخته با شکر آمیخته یا بی شکر بدهند و در آب سیب بسر شند و اگر بجای مصطگی گلقند و اطریفل صغیر دهند رواست و هرگاه از مقیات شورشی در معده پدید آید نوشیدن شوربای مرغ فربه آنرا زائل سیکند و اگر فواق رنج دهد آب گرم جرعه جرعه بدهند و عطسه آورند و اگر در سینه و پهلو درد خیزد و نفخ گیرد روغن گل یا روغن بابونه و مانند آن بمالند و بآب گرم تکمید نمایند و منافع و مضارّ قی و آنکه شایسته بدانست یا نیست در مطولات و در شرح قانونچه مفصل گفته ایم و در اینجا بهمین قدر اکتفا کردم پوشیده نماند که در شرائط قی آنچه در ما تقدم گفته شد بر تقدیر آنست که قی اضطراری نباشد زیرا که در قی اضطراری بلا تمهل قی باید کرد بی آنکه چیزی نرم خورند یا نه پس اگر قی بنا بر امتلاء معده باشد چندان باید کرد که شکم پاک شود از طعام فاسد و اگر عیاذا بالله بواسطهٔ شرب سم باشد هر چند معده خالی باشد اما چیزها ے مناسب چون شیر و روغن و امثال آن که در بحث سم مسطورست بنوشند و قی سهل کنند

هرگاه قولنج افتد تا از شافه اخراج نکرده باشند مسهل نشاید داد و همچنان هر وقت
که اندک قبض محسوس شود و شربت ملین و مسهل خود مهلت میخواهد و از انجا که نیکو ترین تدبیر
شافه است اما تا ضرورت نباشد مباشر این عمل نباید شد که کثرت استعمال شیاف
احداث بواسیر میکند و در اینجا چند شافه مجرب مذکور نموده میشود شافه که قولنج را
بکشاید و طبع را نرم کند و در تپها توان بکار بست گل بنفشه دو درم گل خطمی سه درم سنای
مکی پنج درم نمک هندی یک درم عسل خیار شنبر شکر سرخ هریک ده درم شیاف سازند
و هر شافه در طول شش انگشت مضموم صاحب حاجت باید ساخت تا اثر آن بقولون برسد
شافه که در عقب مسهل استعمال کنند اگر در اسهال تقصیری شده باشد و گرم مزاج
را موافق ست ترنجبین پنج درم صابون رقی و خطمی و نمک طعام هریک دو درم شکر
سرخ پنج درم شیاف سازند شافه که زود عمل کند قطع از صابون بمثل خسته خرما تراشند
و بردارند و اگر بر دو غن گل چرب ساخته بردارند بی اذیت باشد شافه که طفلان و ضعیفان
را سود دهد سوم آب نادیده دو درم نمک و بورق ارمنی هریک نیم درم هر دو را کوفته
در موم بسرشند و شیافها سازند و بر دو غن گل چرب نموده استعمال نمایند و
هرگاه شافه زود برآید اعاده نمایند **فصل ۶** در مقیات چون ادویه قی آور
مذکور میشود نخستین تدابیری که پیش از قی لازم ست بیان نموده مے آید بدانکه هرگاه
خواهند قی کنند باید که یک روز پیشتر ازان غذاے نرم خورند و اگر حرارت و مانعے
دیگر نباشد روغن خوشبو بر بدن بمالند و روز قی چیزی نرم چون اوگرای ماش و برنج بنوشند
و بعد مانعے مقیات بنوشند حسب حاجت قی کنند اما مرطوبی مزاج را حاجت بنوشانیدن
اوگرا نیست بلکه آنرا قی تنها بهتر ست و کسی را که قی باکسان نیاید سه روز بجام رود و تدهین

عسل خیار شنبر عبارت از
رطوبت سماه است که بجهت خیار شنبر و اترا
مرطوبت خیار شنبر میگویند لا
صابون معروف گرم
و خشک در موم و صابون رقی
اگر عوض پیه روغن بتوان
دران انداخت و هرگاه قوام آن
نسبت دیگر افتاده شود لهذا او را صابون رقی
می شود لهذا او را صابون رقی

میزان الطب

تا خرما بتازگی و شیرینی خود باقی ماند
بیان قلوس خیار شنبر و اترا
مرطوبت سماه است که بجهت خیار شنبر و اترا
مرطوبت خیار شنبر میگویند لا
صابون معروف گرم
و خشک در موم و صابون رقی
اگر عوض پیه روغن بتوان
دران انداخت و هرگاه قوام آن
نسبت دیگر افتاده شود لهذا او را صابون رقی
می شود لهذا او را صابون رقی

و معتدل مزاج را تخم ریحان در شربت قند و گلاب و بعد ازین چون ساعتی رود غذای
ملائم نوش کنند و بدانند که مسهل ناقص ضرر تمام دارد همچون فصد ناقص پس اگر قوت
کفایت کند هیم مسهل دهند تا مادهٔ مقصود تمام برآید و اگر ضعف باشد بتفاریق باید داد
یک روز دو روز در میان داده و سبک باید داد تا از کثرت اسهال بدحال نسازد
و هر گاه اسهال افراط کند و قبض مطلوب شود و حرارت و تپ بنا شد ماست و
برنج نیکو چیزست و اگر تپ باشد تخم ریحان بریان ساخته و شیرهٔ خرفهٔ بریان و
بارتنگ بریان دهند و انچه در باب اسهال مذکورست بعمل آرند **مسهلات صفرا**
این ادویه اند هلیله[۱] زرد تمر هندی[۲] ترنجبین[۳] بنفشه افسنتین[۴] سقمونیا[۵] لبلاب[۶] اجاص[۷] شاهتره[۸]
صبر گل سرخ شیر خشت بعضے قوی العمل اند و بعضے ضعیف هر کدام ازینها که
خواهند تنها یا مرکب نموده حسب حاجت و بقدر طاقت بدهند و سقمونیا را تا مشوی
نسازند بعمل نیارند مسهل **مرکب** که باخراج صفرا مخصوص ست پوست هلیله زرد
شش درم آلوسیاه پانزده عدد سپستان بیست دانه شاهتره سنای مکی هر یک ستة درم عناب
نه دانه تخم کاسنی دو درم تخم کشوث یک نیم درم شیر خشت یا ترنجبین یا هر دو حسب حاجت
هر واحد از دو درم تا پانزده درم و کاهیدن و افزودن مقدار ادویه بر رای طبیب
و آنجا که طبع باین دوا نیک نیاید مغز فلوس باید آمیخت خواه مطبوخ ساز ند خواه
نقوع مختار ند و باید که روغن بنفشه یا بادام بقدر یک درم یا زیاده درین مطبوخ
آمیز ند خصوص وقتیکه مغز فلوس ممزوج باشد **فائده** هیچ دوائے
نیست که بجز یک خلط خلطے دیگر از اخلاط ثلثه بردن نیارد و انچه مخصوص گردانند باخراج
صفرا یا بلغم یا سودا بنا بر آنست که وے بیشتر آن خلط را برے آرد **انتباه**

---

۱ شروع بستن کنند و با مفصل فرو دارند
۲ و ایضاً و یک اعضاء نرسیدن آن موضع
۳ عاجز نباشد تا حتی الامکان اصلاح و بین
۴ و تضمید بعده و احتیاط بعضو ها
۵ از زیت چوب آب سیب دیده و آب سرد
۶ ساختن باشد سود مند است و گذاشتن
۷ و گلنار و طباشیر و قوت بخشد آن
۸ شهوات طبیعیه و گذاشتن بعضی
۹ کنک سوده اند شراب آشامیدن
۱۰ و گذاشتن چوبا قدمی خشخاش سوده
۱۱ و گذاشتن ارشاد و شلغم پریان کرده
۱۲ و ضع چوبا شیره و چون غلیظ شود
۱۳ و ضع عرق بریان و ضع
۱۴ و گذاشتن اسفیل بریان و ضع
۱۵ و گل ارمنی بر روغن گل
۱۶ و سرکه سیب و شراب
۱۷ کردن آب سرد و ضع
۱۸ تشنه سرد و ضع
۱۹ نافع الاسهال ست و طبیب
۲۰ بعض و شربت آبوده
۲۱ کرده میخورند شود و بداشته
۲۲ معدهٔ و قابضه میخورند
۲۳ مقدرات حابسات قوی باید داد
۲۴ بلغم زرد را بعد بلغم
۲۵ در اول مشک و در دوم
۲۶ نرمهندی بهندی
۲۷ و مشک در دوم
۲۸ دو بیان نام مشهور
۲۹ شقوقیا
۳۰ گرم ست در دوم و مشک
۳۱ لبلاب سرد و مشک

---

۱۲ عزن ۵ اجاص بلغم
دراول و در دوم ۱۲ عزن ۵ دستور
شقوقیا نافست کبا مصطگی سوده
درکیسه کرده در جوش سیب و بابه
خالی کرده گذارند مرهم اثر بار
بلغم یابند کشیده بگرگرفته در سود
بابه پخته بندند و بگرگرفته در سود
بروی آبوری یا مانوخ سفالی گذارند
تا شوی گردد پس برآورده در سایه
خشک کرده با مصلحات استعمال
نافع ۱۲ عزن

مسهلے کہ مطبوخ باشد یا نقوع بالای وی آب گرم نباید داد کہ عمل باطل میکند اگر
شکم پیچد اندکے آب گرم باید داد و بالاے دیگر مسہلہا چون حبہا و سفوفہا لازم است
کہ آب گرم بدہند تا مدد کند و در اثنای عمل آب سرد منع ست اما اگر تشنگی غلبہ کند آب
تازہ جرعہ جرعہ توان داد اما محرور مزاج را کہ از تشنگی عاجز باشد آب سرد باک نیست ہمچنان
در بعضے ادویہ آب سرد نوشیدن لازم داشتہ اند چنانچہ با شربت گل و ہر چہ در وے
حب الملوک باشد و کذلک بر سفوف و حب کہ از تربد و نمک ساختہ باشند آب سرد
نوشیدن بہتر ست زیرا کہ آب گرم مسہل عمل میگردد درین ترکیب چنانچہ فرسی نوشتہ
و آنرا کہ از خوردن دوا نفرت باشد ہر دو باز و بستہ و بینی گرفتہ بنوشند و بغرغرہ
دہن پاک نمایند و قدری پودینہ بجایند و آنجا کہ رواج تمبول باشد مضغ وی بہترین
اشیاست و خوردن خیربوا بدستور و ہر گاہ ہیچ تدبیر سود ندہد و بدانند کہ مسہل را بقی
خواہد برتافت باید کہ نخستین قصد آنی فرمایند بعدہ دوا نوشانند و اغلب آنست کہ بدین
حیلہ نخواہد برتافت و چون مسہل خوردہ شود خواب نباید کرد و بحلے محفوظ باید نشست
و استنجا بطبخ ریشہ خطمی باید کرد تا مبرز از ضرر مادہ محفوظ باشد و آب استنجا نہ سرد
باید کرد نہ گرم و چون مسہل عمل نکند سنت کہ بالاے وی مسہل دیگر خورند ہمانروز
بلکہ بشافہ مدد کنند اما اگر چیزی مزلق چنانچہ آب آلو یا تمر ہندی ہمراہ قند یا ترنجبین بدہند
باک نیست تا مدد کند و مغز فلوس تیز مجوز ست و مصطگے کوفتہ بنخیتہ یک نیمدرم ہمراہ بنات
آمیختہ در آب گرم مدد تمام کند و ہر گاہ مسہل قوی دادہ باشند و عمل نکند و بیہوشی آرد زود قے
فرمایند و اگر کفایت نکند و مانع نبود فصد باسلیق یا اکحل نمایند کہ زود نفع بخشد و ہر گاہ عمل
کردہ باشد و حرارت در معدہ و امعا پیدا بود لعابین سپستہ یعنے لعاب بہدانہ و اسبغول دہند

اما اگر در ملین دادن هم رعایت منضج خوراندن نمایند بهتر ست ملین مبارک که اکثر امراض باطنیه وظاهریه را مفید ست و با بیشتر مزاجها موافقت دارد حتی که زنان حامله را نیز مید هند و طفلان و پیرانرا بدستور دیها و دوهای احشار[۵۱] الغایت نافع و باهمه مواد موافق بود صفت آن مغز فلوس خیار شنبر[۵۲] بقدر حاجت بگیرند و در گلاب یا آب گرم بمالند و صاف نموده بدهند و آنجا که حرارت باشد با آب کاسنی یا شیرهٔ تخمهای دیگر باید داد و اگر ورم در احشا بود با آب عنب الثعلب[۵۳] باید داد و آنجا که شائبهٔ نضج بود شیرهٔ بادیان و گلقند آمیزند و بهترین چیزها در دفع بوی خیار شنبر بادیان ست و گلاب و هر گاه خواهند که ملین مذکور قوی شود شیر خشت[۵۴] اصیل و ترنجبین اصیل ممزوج سازند و اگر عناب و پستان و گل بنفشه و مویز و گاوزبان و امثال آن حسب حاجت بجوشانند و با طبیخ او مغز فلوس حل کرده دهند اولی ست و گفته شد که چون حرارت قوی تر بود هیچ دوای مطبوخ نباید داد و باید دانست که کسی را که روده وی ضعیف باشد و مهیا بر پیچش بود مغز فلوس را بی روغن بادام زنهار ندهند کذلک زنان حامله و پیر را بی روغن بادام نباید داد تا ایمن باشد از پیچش اما اطفال شیر خواره را چون مغز فلوس دهند حاجت بروغن بادام نیست زیرا که در شیر خوارگی که سطح روده بدان ملاست دارد و مغز فلوس تشبث[۵۵] در جرم وی نمی تواند کرد تا محتاج بروغن باشد و مقدار مغز فلوس در حق مرد کلان که طبعش سخت باشد چهار فلوس عالمگیری ست و هر فلوس چهار درم هر درم سه و نیم ماشه[۵۶] زیاده ازین نباید داد که احتمال ضرر دارد خصوص در معتدل مزاج **فائده** چون مقدمهٔ اسهال مذکور میشود و چند چیز که درین باب نفع دارد مرقوم میگردد بدانکه مسهلی که برای ضرورت قوی دهند چنانچه در قولنج و جزآن آنجا بنضج حاجت نیست و شب و ابر و باد مانع نه و هر

---

۵۱ احشار بفتح حاء مهمله و الف مقصوره سواری جراب

۵۲ خیار شنبر بکسر شین معجمه و فتح نون و ضم راء مهمله و سکون موحده و فتح شین معجمه و سکون نون و ضم راء مهمله و واو ساکنه و راء دیگر بر وزن خربزه میوه ایست مشهور و در جوف آن پرده ایست مشتمل بر تخمهای بسیار که آن را مغز فلوس گویند و در میان پرده اطراف سیاه رنگ و در میان سفید و در وسط آن تخمهای سفید و مغز فلوس عبارت از سفیدی ست

۵۳ عنب الثعلب بکسر عین و فتح نون و ضم باء موحده و سکون عین مهمله و فتح لام و باء موحده و سکون کاف و ضم واو و سکون سین مهمله و فتح لام و باء موحده میوه ایست مشهور و آب آن مستعمل می شود

۵۴ شیر خشت شیخشت که در بلاد خراسان و عراقات بکثرت یافت می شود و آن را بزبان دهات نواح خراسان کشتوز و در سرخس دیگر گویند و تا مدتی نگذرد که آن از فعل صمغیت نخیش است که آن از رقیل صمغیت و منعقدی گردد از قبیل شیم نیست گرم ست در آخر اول و معتدل در رطوبت دیپوست ۱۲ مغز ۵۵ تشبث چسپیدن و در زدن و در آویختن از چیزی

۵۶ ماشه جو می شود ۱۲

اما اگر از سوختن خلطی دیگر شده باشد قدری ازین ادویه بگیرند و با دویه که برای نضج هر خلط
مخصوص ست آمیخته بدهند و بدانند که هر خلط که میسوزد یعنی اجزای رقیق وی
بسبب حرارت خشک میشود و باقی غلیظ شده از نوع خود برمی آید آنرا سودای غیر طبعی
میگویند و مراد از سودای دموی و سودای صفراوی و سودای بلغمی همین ست و سودای طبعی
که بسوزد آن نیز مسمی بسودای غیر طبعی میگردد پس سودا از هر خلط که شده باشد در نضج وی
مراعات آن خلط واجبست **فائده** ماده سودای خالص در پانزده روز نضج میباید باشد که
تقدم و تاخر کند و مراد از نضج اخلاط درین محل آنست که هر خلط درین مدت که مذکور شد برای
هر واحد شناسند آن میشود که مسهل باید داد یعنی قابل انفعال فعل او میگردد نه آنکه ماده مزبور
نضج یافته و قابل تحلیل و دفع طبیعت میشود کما ینبغی چنانچه از امراض مزمنه ظاهر میگردد پس
معلوم شد که اثر منضج بتدریج در ماده ظاهر میشود و ادنی مدت ظهور نضج در ماده آنست
که گفته شد لهذا در امراض که از مواد غلیظ میشود انضاج بدفعات کرده میشود و بعد مسهل
تا که نضج ظاهر نشود مسهل دیگر ندهند و بدانند که انچه از تعیین ایام نضج گفته شد مشروط باستعمال
ادویه منضجه است لیکن لازم نیست که بی دوای منضج نپخته میشود زیرا که حکیم مطلق طبیعت
را قوت تعدیل و انضاج و دفع آن بخشیده است و وی همیشه در کار خود ست لهذا
می بینیم که اکثر امراض بی علاج نیز زائل سے شوند پس علاج بیش از معاون طبع نیست
فتبارک الله احسن الخالقین **فصل ۵** در مسهلات و ملینات بدانکه مسهل آنست
که ماده را از عروق و اعضاے دور فرود آرد و ملین آنکه انچه در فضای معد
و امعا و نواحی آن بود بیرون آرد و در مسهل دادن شرط است که اول منضج دهند
بخلاف ملین که در وی منضج در کار نیست لهذا پیشتر ادویه منضجه تلیین دارند کما لا یخفی

باشد موافق همان دراوزان نیز تقلیل نمایند اگر مرد عظیم الجثه باشد حسب آن تکثیر فرمایند
واین تصرفات بر عقل طبیب ست **فائده** صفرا در سه روز پخته میشود اگر منضج داده شود
بشرطیکه صفرای خالص بود واگر صفرای غیر خالص باشد در پنج روز یا زیاده بران حسب
ماده پخته میگردد منضج بلغم مویز دانه برآورده یازده دانه بادیان نیکوفته دو درم واگر بادیان
رومی بجای بادیان کنند قوی تر باشد اصل السوس که بیخ مهک گویند از پوست
که بالای ویست خراشیده وجوکوب نموده سه درم تخم کاهو نیکوفته دو درم
پرسیاوشان پنج درم انجیر زرد پنج عدد گل سرخ سه درم مطبوخ سازند چنانچه گفته شد
گلقند عسلی هفت درم بآن افزوده تناول کنند واگر سکنجبین نیز ضم کنند بقدر دو تولچه
اعانت تمام کند در نضج اما آنجا که سرفه باشد سکنجبین نباید داد و هرگاه بلغم شور باشد و شوری
بلغم از آمیختن صفرا میشود لهذا بعضے آنرا در صفرا شمرده اند باید که در منضج وی نیز رعایت
کنند و منضجات صفرا با منضجات بلغم مخلوط سازند و این قاعده در جمیع مرکبات یاد دارند
ونخود آب در منضج بلغم وسودا اثر تمام دارد اما آنجا که تپ باشد نتوان داد مگر انگاه که تپ کهنه
شود و هرچه معدل آنست منضج آنست **فائده** بلغم در سه چند ایام نضج صفرا نضج
میباید یعنی در نه روز پخته میشود از دادن دوا بشرطیکه از جمله اقسام غلیظه
وغیر رقیقه باشد والا ممکن ست که در پنج روز پخته شود یا در زیاده از نه روز نضج باید حسب
ماده وکم وزیاده کردن ادویه بر رای طبیب ست منضج سودا اسپستان بیست دانه عناب
دو دانه گاوزبان دو درم بادرنجبویه دو درم بیخ مهک سه درم اسطوخودوس دو درم
پرسیاوشان دو درم بادیان دو درم شاهتره دو درم مطبوخ ساخته بدهند بنوعیکه گفته شد
بقند سفید یا تربنجبین یا گلقند شیرین ساخته واین دوا منضج سودای خالص ست

باید دانست که مزاج هر عضو بحسب ترکیب اجزای آن عضو مختلف میباشد و مزاج هر عضو
بحسب مزاج اعضای دیگر نیز مختلف میباشد و مزاج هر عضو بحسب مزاج اعضای دیگر
مختلف میباشد و مزاج هر عضو بحسب مزاج اعضای دیگر مختلف میباشد و مزاج هر عضو
بحسب مزاج اعضای دیگر

میزان الطب

اخلاط است فی حد ذاته و غلظتی که دران محسوس میشود بعد خروج آن بسبب کثافت
لاحقه است چنانچه در خون نیز مرئیست و سبب این رسیدن سردی هوای بخاری ست مر آنرا
زیرا که گرمی معتدل باعث ترقیق است و برودت موجب کثافت است اگرچه اندک باشد
و باید دانست که خون محتاج بنضج نیست لهذا در تپ خوئی روز اول فصد میکنند اما هرگاه فساد
خون بسبب آمیزش اخلاط دیگر دروی بوده باشد احتیاط آنست که موافق غلبهٔ خلط منضج داده
بعده فصد نمایند تا اخلاط دیگر نیز پخته شده همراه خون تمام برآیند بی تصدیع و ضرری
نرسانند خصوص آنجا که سودا مرکب شود با خون تقدم نضج ضروری ست بعد فصد کردن
منضج صفرا اغاب هفت دانه گل بنفشه دو درم گل نیلوفر دو درم شاهتره دو درم تخم کاسنی
نیم کوفته سه درم بیخ کاسنی نیم کوفته دو درم گل سرخ از پوست سبز که زیر گل میباشد
و از تخم پاک کرده دو درم جمله را یکجا کرده نقوع نمایند یا مطبوخ نقوع آنست که ادویه را
در آبی که موافق نوشیدن بود تر نمایند یک شبانروز پس مالیده و صاف کرده بنوشانند
فقط یا همراه سکنجبین و یا تر نجبین و امثال آن و بدانکه هرچه معدل است منضج است و ذکر منضج
جدا بنابر فوائد چند است که در ضمن آن گفته آید و مطبوخ آنست که ادویه را در آنقدر آب بجوشانند
که بعد سوختن سه حصه آب قدری آب که توان خورد بماند و آنجا که خواهند قوت دوا
تمامتر برآید نخستین نقوع نمایند پس بجوشانند لیکن بدانند که دوا از جوشانیدن گرمی
پیدا میکند پس آنجا که حرارت در مزاج بیشتر بود در نهار مطبوخ نباید داد و هر نقوع و شیرها
و تخمهای سرد که مذکور شد تبرید باید کرد و ازین ادویه بمنضجه هرچه بهم رسد توان داد و از انکه
صفرا اقسام است در نضج وی موافق آن ادویه کم و زیاده توان کرد و انچه از اوزان
ادویه نوشته شد مد نظر بر شخص معتدل العمر و معتدل القیافه است پس اگر مریض طفل

و درین میان محافظت طبع باید کرد تا با عتدال باشد صفت لازق دم الاخوین از زوت شب یمانی قلفطا را قاقیا جلنار صبر کندر هر یک یک درم صمغ عربی دو درم همه را بکوبند و بحریر بیزند و بسپیدهٔ بیضهٔ مرغ بسرشند و باپشم خرگوش یا باخانهٔ عنکبوت که پاک کرده باشند بیالایند و در جراحت فروگذارند و درمیان پوست بامیل درکرده و بالای پوست نیز بگذارند گرداگرد پس ببندند بعصابه و پایها و دست و دوم را بسته دارند تا خون بدان جانب مائل باشد **فصل سوم** در حجامت و ارسال علق بدانند که حجامت و علق کودکان را بجای فصد است و بی ضرورت نشاید کرد و بالا گفته شد که بعد از شصت سال حجامت منع کرده اند و پیش از دو سال نیز جائز نیست و بهتر آنست که روز چهاردهم و پانزدهم از ماه حجامت نکنند و بهترین ایام شانزدهم و هفدهم باشد و بهترین احیان ساعت سوم از روز یعنی یکپاس و نیم برآید و پس از حمام حجامت نکنند مگر کسی که خون او غلیظ باشد که چون از حمام برآید یکساعت بیاساید باید که وضع محاجم نماید و هرگاه در عضوی مادّه جمع آید و کثیر باشد تا که فصد نکرده باشند تنقیه بنفس عضو نباید کرد و حجامت پس سر سر را پاک کند و بر نقره گردون خلیفهٔ المحل باشد اما نسیان آرد بهتر آنست که فرو تر از نقره کنند و میان شانه ها خلیفه بایلیق ست لیکن معده را ضرر دارد و خفقان آرد اندکی بالاتر باید کرد و بر ساق خلیفه صافن است حجامت بلا شرط بهر جذب بخار بکار آید و امالهٔ مادّه نیز نماید اما علق آنجا بکار آید که حجامت نتوان کرد و تحمل شرط زدن نباشد **فصل** در منضجات بدانکه نضج پختن را گویند و پختن خلط آنست که هر خلط باید که بقوام معتدل آید تا نزد تنقیه وی بدو آبا سانی برآید پس خلطی که غلیظ است چون بلغم غلیظ و سودا نضج وی آنست که قوام او از ان غلظت فرو تر آید و خلطی که رقیق است چون صفرا و بلغم مائی نضج وی آنست که میل بغلظت نماید نسبت بر قتی که دارد و صفرا رقیق تر از جمله

باسلیق است و در بعضی بارگ اکحل آمیخته و گفته اند که منفعت وی چون منفعت
قیفال است اما قیاس و تجربه نفع آنرا به نفع باسلیق قرین یافته ابطی برابر خنصر است و آنرا اسلم
نیز گویند بروزن افعل و وی علتهای احشا و امراض سفلی را نافع و اسیلم تصغیر اسلم است
و از ابطی متصل است گویا شعبه آنست و آنرا ما بین بنصر و خنصر میزنند و بعد کشادن دست
در آب گرم میگذارند و از دست راست امراض جگر و از دست چپ امراض طحال و
دل را نافع است و شش را از هر طرف که باشد و چون ازین رگ خون از جگر و دل بیشتر
می آید منع کرده اند که خون ازین رگ بیشتر نباید گرفت صافن بر شتالنگ و قعست
برابر زانگشت حیض بگشاید و جراحت و خارش ران و خصیه و قضیب را سود دهد و
مادّه را از سر فرود آرد مابض زیر زانوست و نافع تر از صافن است و درد احشا و پشت را
مفید بود و درد مقعد و بواسیر و رحم را نافع عرق النسا رگیست گره دار که از بستن پای
معلوم میشود اگر بر ساق پای یا بند بهتر و الا ما بین بنصر و خنصر پشت پای بگشایند از برای
عرق النسا که مرضیست نفع دارد و قریب بنافع صافن است چهار رگ عبارت ازان چهار
رگ است که دو برلب زیر و دو برلب بالا واقع اند در باطن لبها میگشایند از نشتر گرد سرامراض
دهان و لثه را نافع است و دیگر رگهاکه زیر زبان و بر سر بینی و پس گوش و در گوشه چشم
واقع اند چون کمتر میگشایند مفصل مرقوم نکردیم فائده هرگاه نشتر بشریان رسد نشانش
آنست که خون سُرخ خالص برآید و بدقت خارج شود و ضعف دل آناً فاناً ترقی کند چون
چنین شود فوراً سر رگ بگیرند و لازق بران گذارند و رفاده نهاده محکم ببندند و دست
بر بالش بزرگ راست بدارند و اصلا حرکت ندهند و تا ده روز بسته دارند و پس از
ده روز بر رفق باید کرد باز باید بست و همینسان باید کرد تا یقین شود که جراحت محکم بسته شد

درسمیت باعضای رئیس سرایت کرده باشد البته فصد باید کرد و نشان سرایت سمیت باعضای رئیس از اختلال دماغ و ضعف و غشی و امثال آن هویدا است و بیان اوقات فصد و آنکه کرا کنند و کرا نه از مطولات جویند و قول بعضی که علی الاطلاق منع از فصد کرده اند مردود و شنیدنی و اکنون انچه لابد است مذکور میشود کسی را که از فصد غشی می افتاده باشد پیش از فصد شربت لیمو یا شربت انار ترش و مانند آن دهند گلاب آمیخته و بعد از فصد چون اندک خون برآید دست بر جرحت گذارند تا خون بایستد و مفصود را راحت داده و قدری حرکت فرموده بار دیگر همینسان دو سه بار وقفه کرده بگیرند اغلب که غشی نشود و هرگاه بعد فصد غشی افتد بهترین تدابیر افاقه قی کنانیدن است پر مرغ در حلق انداخته و دیگر تدابیر مشهور است و دواء المسک در آب حل کرده در حلق چکانیدن نافع و آنروز که فصد کنند غذای غلیظ ندهند و آنچه در عوام مشهور است که حریره و تمبول بعد فصد بهر کس میدهند و همچنان آنچه در بعضی اطبای جاهل رواج یافته که البته سردی نوشانند خوب نیست اگر گرم مزاج باشد سردی باید داد تا صفرا را که بعد از خون غلبه کرده فرو نشاند و اگر سرد مزاج بود گرمی باید داد تا قوت را مدد و هد و بی حاجت هیچ نباید داد و در نولارگها که بیشتر میزنند مرقوم میگردد قیفال الکحل باسلیق جبل الذراع اسلم ابطی صافن عرق النساء مابض چهار رگ قیفال را سرارو گویند و وی برابر ابهام یعنی نرانگشت است و علتهای سر و درد نافع الکحل را هفت اندام گویند و نهر البدن خوانند و وی برابر سبابه واقع است علتهای همه بدن را مفید باسلیق برابر وسطی است علتهای فرو تر از گردن را که تنورهٔ بدن گویند سود مند و امراض جلین را مفید و بدانند که زیر این شریان است و جهیدنش محسوس می شود و باحتیاط باید کشود تا نیش بشریان نرسد جبل الذراع در بعضی دستها رگ

ازمصالح معلمی عودخام بیست مثقال
دارچینی دنفل سنبل الطیب سنبل الطیب

بستن ساقها و مالیدن کفها در جذب مادّه از سر قائم مقام پاشویه است بلکه در بعضی
وقت ازان نافع تر اما باید که بستن از بن ران آغاز کنند و کشادن از جانب قدم و هنگام
کشادن پای را در آب گرم نهند تا بخار منجذبه باز صعود نکند **فصل** در فصد بدانند که فصد
استفراغ کلی ست یعنی هر قسم خلط درین برمی آید زیرا که خون مرکب از دیگر اخلاط است
یعنی در رگها همچنانکه خون میباشد صفرا و بلغم و سودا نیز میباشد با خون مختلط شده پس
هرگاه رگ زنند هر چه در رگهاست بالضرور مستفرغ میشود و غایت آنکه خون بسیار برمی آید
و دیگر اخلاط کم بخلاف تنقیه دیگر که این نفع ندارد پوشیده نماند که فصد را بهترین استفراغ
مقرر کرده اند برای چند چیز یکی خود گذشت دوم آنکه فصد استفراغ اختیاری است
هرگاه رگ زنند و معلوم کنند که فساد ندارد فی الفور بند میتوان کرد بخلاف مسهل که بعد
شرب آن اگرچه مادّهٔ غیر مقصود برآید حبس نتوان کرد پیش از عمل دوا و اگر کنند
ضرر دهد سوم آنکه فصد محتاج بنضج نیست بخلاف دیگر تنقیه که تقدم نضج دران شرط است
و باید دانست که پیش از دوازده سال فصد منع است بعد ازان تا تمام عمر مجوز بشرط ارتفاع
مانع بخلاف حجامت که بعد شصت سال منع کرده اند **فائده** گاه باشد که غلبهٔ خون محسوس
شود و فصد کنند اما خون کمتر گیرند و بدان سبب مادّه در حرکت آید و تپ آرد و در بعضی وقت
زود فصد باید کرد و هرگاه مسهل دهند و عمل نکند و ضرر وی بدل و دماغ رسد و کرب
و غشی افتد فی الفور فصد باید فرمود اما آنجا که زهر داده باشند یا حیوانات زهردار گزیده باشند
فصد نشاید کرد مگر در لدغ عقرب و زخم مار که قسمی از کژدم است که هنگام رفتن دُم خود برزمین
کشان میرود و از خواص اوست که چون کسی را بگزد از هر بن مو خون روان شود فصد بعد لدغ وی
البته باید کرد و فصد کردن در طاعون اکثر منع کرده اند اما انچه بتجربه رسیده اگر مادهٔ دم کثیر باشد

مرزنگوش شبت صعتر در آب بجوشانند و بعمل آرند خصوص در حمام و اگر ازین با دویه
انکباب سازند صداع ریحی را نفع دهد کما دخشک که با داز عضو تحلیل برد گاو درس و
نمک در تلته بسته گرم نمایند و بر بدن گذارند و ریگ گرم کرده و سبوس گرم کرده و
خشت گرم کرده همین عمل دارد کما در ترکه عضو را نرم کند و تسکین درد نماید نفث
بابونه تخم شبت بجوشانند و آب صاف وی در مشانه گوسپند یا گاو اندازند گرما گرم
بر عضو نهند و اگر اسفنج بدان آب تر کرده بعمل آرند بهتر عمل کند و تدهین و تمریخ و محل
دبرود و ذرور حسب احتیاج از انچه در محل خود ذکر یابد در هر مرض بکار توان بست
بخور که مقوی ذهن و دماغ است و خفقان و غشی و ضعف حواس را نافع است
عود و قسط شیرین صندل سپید هر یک یک درم مشک کافور هر یک نیم درم کوفته
و بیخته بگلاب بسرشند و گلولها سازند و بخور کنند بخور که عرق آرد و چون بیشتر میکرده باشند
غب غیر خالص و تیهای بلغمی را برکند اما بعد پختن ماده پوست بیخ بادیان و تخم آن
بر مجمر سوزند و دود آن بگیرند جامه پیچیده تا عرق آید طلاء ضماد حقنه قیله شافه حمول
فزرجه نیز موافق تقاضای وقت بعمل آرند مزاج مرض و طبع دوا دانسته و هر یک در محل
لائق گفته آید انشاء الله تعالی آبزن که خشکی بدن دور کند و تپ دق را سود دهد کدو
خیارخرفه کاهو تربزگل نیلوفر گل بنفشه جو مقشر حلبه یا هر چه ازینها بهم رسد در آب بجوشانند
و در ظرفیکه چون بیمار دران بنشیند آب او تا بگلو برسد انداخته بیمار را بنشانند و ساعتی
بماند پس بیرون آرند و بر روغن بنفشه یا کدو تدهین نمایند و دیگر آبزنها که برای هر مرض
مخصوص است در همانجا گفته شود انشاء الله تعالی پاشویه که در جذب ماده از سر
اثر تمام دارد و طریقش گفته شد و دستمها در آن داشتن نیز سود دارد فائده

مرزنگوش شبت صعتر ... آبزن ... پاشویه

کرامراض سرد و تر دماغ را سود دارد صبر مرکنجر خضض جند بیدستر زعفران به آب
ریحان یا آب مرزنجوش یا آب فقط بکار برند نفوخیکه مسکوت را بهوش آرد و سدهٔ
دماغ را باکشاید کندش خربق سپید کوفته و بیخته اندک اندک در بینی دمند
وجور که اُم الصبیان را نافع ست صعتر جند بیدستر زیرهٔ کرمانی مساوی در شیر
حل کرده در گلوی طفل ریزند وجور که مصروع را بهوش آرد حلتیت جند بیدستر
سکنجبین عسلی حل کرده بکار برند سنون که ضعف دندان را نافع دارد سورنجان
قرنفل سعد گزمانج پوست هلیلهٔ زرد صندل سپید گل سرخ مساوی بگیرند و بکار برند
واگر حرارت باشد قرنفل داخل نسازند قطور که درد گوش را که از گرمی باشد سود دهد
روغن گل شش درم روغن بادام سه درم سرکه انگوری ده درم بر آتش نرم
جوشانند تا سرکه رود در روغن بماند قدری در گوش چکانند و آنجا که درد مفرط بود
قدری افیون نیز آمیزند قطور که جراحت قضیب و سوزش بول را مفید ست سفیدابه
کندر انزروت صمغ عربی نشاسته دم الاخوین جمله مساوی کوفته بیخته با شیر دختران
در اهلیل چکانند لطول که خواب آورد و سرسام گرم را نفع دهد بنفشه تخم کاهو
هر یک پنج درم پوست خشخاش گل سرخ نیلوفر پوست کدو تربا بونه هر یک ده درم
کشک جو پنجاه درم در پنج من آب بپزند و بعمل آرند لطول که امراض سرد سر را
نفع دهد بابونه اکلیل الملک نام مرزنجوش برنجاسف صعتر ورق الغار جمله
برابر بجوشانند و بر سر ریزند و انکباب سازند فائده در امراض گرم دماغی
مهما امکن بنطول نباید پرداخت مگر بعد تنقیه لطول که ریح را از عضوی
به تحلیل برد بابونه اکلیل الملک برگ کرفس را زیانه تخم کرفس زیرهٔ کرمانی

عبارت از آنست که بهندی ایلوا گویند گرم و خشک در دوم و رطوبت
بهندی عرق بهول یا لعنم نامند گرم است و خشک در آخر دوم و رطوبت
در آخر سوم و خشک است در اول
لعنت عربیست گرم و خشک است در اول
مخفف آنست بهندی بهوت نامند گرم است
در حرارت در بودت و خشک است در دوم
بهکان بخاری شاسفرم بهندی سلطان ایلچی گویند و بعضی بیخ نرگس استعمال نمایند
بهندی تمی گویند و بعضی بیخ نرگس استعمال نمایند
گرم است در اول و خشک در دوم از آخر سوم
معرب مرزنگوش فارسی است بهندی
دونا مرعا نامند گرم است در آخر دوم و خشک در اول
گلش نیز همین حکم دارد بیخش بهمیزنا نامند گرم و خشک
است در آخر سوم و تر در اول و رطوبت
بهندی بکائی گویند گرم و خشک است در سوم
آنرا بهندی پینگ نامند گرم است در اول
بهندی بهرا مر و خشک در آخر دوم سورنجان گرم است
در سوم و خشک در دوم سعد بالغم بهندی
موتها نامند گرم و خشک است در دوم
گلپهی طرفا بهندی جها و گویند و گرمانج

باب الصاد

صبر انزروت صمغ عربی نشاسته دم الاخوین جمله مساوی کوفته بیخته با شیر دختران
در اهلیل چکانند لطول که خواب آورد و سرسام گرم را نفع دهد بنفشه تخم کاهو
هر یک پنج درم پوست خشخاش گل سرخ نیلوفر پوست کدو تربا بونه هر یک ده درم
کشک جو پنجاه درم در پنج من آب بپزند و بعمل آرند لطول که امراض سرد سر را
نفع دهد بابونه اکلیل الملک نام مرزنجوش برنجاسف صعتر ورق الغار جمله
برابر بجوشانند و بر سر ریزند و انکباب سازند فائده در امراض گرم دماغی
مهما امکن بنطول نباید پرداخت مگر بعد تنقیه لطول که ریح را از عضوی
به تحلیل برد بابونه اکلیل الملک برگ کرفس را زیانه تخم کرفس زیرهٔ کرمانی

مولیکه مخصوص بفرج زنان باشد کحل انچه بمیل در چشم کشند برد و ادویهٔ سرد که آنهارا ترتیب کرده باشند و بچشم استعمال نمایند ذرور انکه ادویهٔ خشک رابسایند و در چشم پاشند بخور انکه ادویه رابسوزانند تا بوی آن بدماغ رسد یا دود آن بعضو دهند بطریق مخصوص ضماد انکه چیزی ترکه تندار باشد بر بدن گذارند طلا انکه چیزی ترکه تنک باشد بر بدن گذارند آبزن انکه آبی که در وی ادویه پخته باشند در ظرف کلان اندازند و بیمار را دران نشانند پاشویه انکه در آب گرم یا در آبی که در و سبوس و گل خطمی و گل بنفشه و بابونه و برگ بید و امثال اینها تنها یا مرکب جوشانیده باشند پایهای بیمار بگذارند بنوعیکه تا زانو در آب بود و در تپهای گرم که برای ازالهٔ صداع و بخار دماغ بکار برند باید که سر را بطرف پشت مائل دارند تکیه داده و حجابی درشت در پیش گذارند تا بخار آن بدماغ نرسد که بعضی جا دیده شد که از گرمی بخار وی خلل دماغ و خفقان عارض شده شمومیکه بیماریهای گرم را نفع دارد صندل سفید سائیده شکر که و آب کشنیز تر و گلاب باهم آمیخته بپویند و اگر نخلخه سازند بهتر ست و آنجا که بیخوابی باشد سرکه نباید آمیخت و اگر گرمی بسیار باشد کافور اضافه نمایند و بوئیدن خیار پاره کرده و میوهای دیگر و گلهای سرد اثر تمام دارد و آن راکه بوی کشنیز تر خوش نیاید بجای وی آب تربز یا آب کدوی پخته کنند شمومیکه بیماریهای سر را نفع دارد مشک عنبر دارچینی جند بیدستر قرنفل زعفران شونیز است حسب حاجت هرچه خواهند بکار برند سعوطی بارد که امراض گرم و خشک دماغ را نفع دارد آب کاهو روغن نیلوفر هریک یک جزو شیر دختران دو جزو اگر بجای روغن نیلوفر روغن تخم کدو یا بادام کنند می شاید و آنجا که بی خوابی باشد روغن خشخاش بهتر از همه روغنهاست سعوطی

آب شیر دختران انیکه دختر زائیده اند

بادام

روغن خشخاش

روغن بنفشه

روغن نیلوفر

روغن کاهو

روغن تخم کدو

روغن بادام

روغن گل

روغن بید

روغن بابونه

روغن بنفشه

روغن خشخاش

روغن نیلوفر

روغن کاهو

روغن تخم کدو

روغن بادام

روغن گل

روغن بید

روغن بابونه

زرشک هریک دو درم گاؤزبان پنج درم همراه قند یا سکنجبین بدهند و پیش ازین باید که
تنضج و تنقیه شده باشد تا زود اثر کند و در امراض سوداوی بیشتر روز ها دهند و در مسحث
تپها تدبیر ازاله عفونت گفته آید بتمامه انشاء الله تعالی **فائده** در بیان چیزهای
که تعدیل و اصلاح اخلاط نمایند از همه بدن یا از عضوی واحد بی وارد شدن در معده
و آن اقسام است شموم نخالخه نفوخ سعوط و جور سنون قطور نطول سکوب انکباب
کما تدهین تمریخ کحل برود ذرور نجور طلا ضماد حقنه فتیله شافه حمول فرزجه آبزن
پاشویه و در بنجا معنی هریک گفته آید شموم انچه بویند خشک یا تر نخالخه آنکه چیزی رقیق
خوشبو در شیشه نهند و بویند سعوط انچه در بینی چکانند نفوخ انچه در بینی دمند
جور انچه در حلق چکانند سنون آنکه ادویه سائیده بر دندان مالند قطور انچه
در گوش و دیگر شگافها چکانند نطول انچه از مائعات بر ظاهر بدن ریزند از فاصله
بی توقف و گاهی بر آبزن و انکباب نیز اطلاق کنند سکوب آنکه چیزی سائل از فاصله
بر بدن ریزند بتوقف یعنی اندک ریزند و بایستند و باز ریزند انکباب بخار آب گرم بدن
رسانیدن خود را بجامه پیچیده و سرنگون ساخته چنانچه متعارفست که برای آوردن
عرق میکنند یا بخار ادویه بگوش رسانیدن کما دانکه چیزی گرم بر عضو نهند و چون سرد شود باز
گرم نموده بگذارند خواه آنچیز خشک بود خواه رطوبت ناک تمریخ آنکه چیزی تر بر بدن بمالند
تدهین آنکه روغن مالند حقنه آنکه چیزی سائل در مخنه انداخته در روده رسانند از راه
دبر یا در مثانه یا در رحم رسانند از راه قبل و طریقش معروف است شافه انچه دراز ساخته
در دبر یا در قبل بردارند یا با آب سائیده در چشم کشند فتیله انچه دراز ساخته در دبر یا در قبل نهند
یا در گوش یا در بینی یا در جراحت درآرند حمول آنکه لته را با دویه آلوده در قبل یا در دبر دارند فرزجه

وهرگاه که مادهٔ بلغم عفن شود حسب حاجت انچه در صفرا گفته شد قدری گرفته باین چیزها
مرکب باید ساخت ادویهٔ مرکبهٔ معدلهٔ بلغم معجون فلاسفه معجون رنجبیل معجون سبر
جوارش جالینوس ومانند آن اینهمه وقتی است که بی عفونت یعنی بی تپ باشد اما اگر
تپ بود قرص گل وقرص غافث وسکنجبین بزوری معتدل وحار وگلقند و
شربت بزوری موافق است اما تغیر سودا نیز چگونه است یکی آنکه سودای طبعی زیاده بر مقدار
طبعی شود دوم آنکه از احتراق یعنی سوختن سودا سودا حاصل شود سوم آنکه از احتراق
خون چهارم آنکه از احتراق بلغم پنجم آنکه از احتراق صفرا حاصل شود زیرا که هر خلط که سوخته میشود
سودای غیر طبعی همانست ومعنی سوختن اخلاط آنست که اجزای لطیف ورقیق از خلط
بتحلیل رود ومابقی کثیف گردد بنوعی که از جنس خود برآید نه آنکه سوخته خاکستر گردد و
تحلیل جهت آن گفتیم که اگر خلطی بسبب سردی کثیف گردد باعتبار انجماد اجزاء وی
وی را در عرف عام سودا گویند چنانچه در بلغم حصی وبدانند که اگرچه در حصی وجه تسمیه وی
بحص یعنی گچ باعتبار رنگست نزد اکثر اما بعضی باعتبار قوام نیز جائز داشته اند ادویه
مفردهٔ معدلهٔ سودا اسپستان گاؤزبان تخم خربزه بیخ مهک تخم مرد انجیر مویز
ومانند آن هرچه گرم تر بود پس اگر سودا از خلط گرم پیدا شده باشد سرد تر باید داد چنانچه
خرفه وبهدانه وخیارین ومانند آن والا گرم تر یا تری که معتدل در حرارت وبرودت
باشد ادویهٔ مرکبهٔ معدلهٔ سودا سکنجبین افتیمونی انوشدارو معجون سقراطیا قوی
بوعلی مفرح دلکشا شربت گاؤزبان شربت بالنگو وامثال آن ومکرر گفته شد
که در هر باب رعایت مزاج در گرمی وسردی ملحوظ دارند واگر سودا عفن شود
این مطبوخ نفع دارد تخم خیار تخم کاسنی تخم کشوث هر یک سه درم بیخ مهک

وانچه در دور کردن سیاهی خرفه مبالغه میکنند بجز ضیافت طبع فائده ندارد و کشنیز خشک
در آب تر باید کرد و به نبات شیرین ساخته باید داد که آب وی سریع الاثر است و صندل
بآب سوده میدهند حرارت قوی فرومی نشاند و سپیدار از سرخ بهتر است و کافور بقدر دو جو
حرارت عظیم زائل میکند اما چون بغایت سرد است جز مرد جوان گرم مزاج ندهند و فواکه سرد
چون ترنج و امثال آن و ترشیها همه معدل صفرا اند و بدانند که زنان و طفلان و
خواجه سرایان را سردی بسیار نباید داد ادویهٔ مرکبهٔ مشهوره که در تعدیل صفرا
مخصوص اند قرص طباشیر ملین قرص طباشیر قابض قرص کافور شربت صندل
شربت آلو شربت بنفشه و شربت نیلوفر و امثال آن و بوئیدن و طلا کردن ادویهٔ
سرد نیز معدل است مر صفرا را و مسکن ست حرارت را اما تغیر بلغم نیز بر بنگونه است یکی
آنکه قدری از خون با بلغم آمیزد و آنرا از مزاجش بگرداند و این قسم را بلغم حلو گویند یعنی
بلغم شیرین دوم آنکه صفرا محترقه با بلغم آمیزد و این را بلغم مالح یعنی بلغم شور گویند و طعم
وی نزدیک بصفرا است سوم آنکه حرارت ضعیفه در بلغم اثر کرده باشد و این را
بلغم حامض یعنی بلغم ترش گویند چهارم آنکه قدری از سودا با بلغم آمیزد و این را بلغم عفص
یعنی بلغم زمخت گویند پنجم آنکه جسم آبی بر آن غالب آید و این را بلغم تفه یعنی بی طعم گویند
و وی سرد ترین اقسام بلغم است از غیر طبعی و معدلات بلغم اینست حسب حاجت و هند
ادویهٔ مفرده معدلهٔ بلغم - بادیان انیسون اصل السوس کمون دارچینی قاقله
برنجاسف سنبل الطیب مویز و طریق استعمال هر واحد برای طبیب است مطبوخ در بلغم
بهترست و هرگاه بلغم عفن شده باشد دوای بسیار گرم نباید داد خصوص آنجا که بلغم
شور بود و تخم کشوث در برآوردن بلغم عفن که در رگها باشد مخصوص است

و درین میان محافظت طبع باید کرد تا باعتدال باشد صفت لازق دم الاخوین انزروت
شب یمانی قلقطار اقاقیا جلنار صبر کندر هر یک یک درم صمغ عربی دو درم همه را بکوبند
و بجریر بیزند و بسپیدهٔ بیضهٔ مرغ بسرشند و با پشم خرگوش یا با خانهٔ عنکبوت که پاک کرده باشند
بیالایند و در جراحت فروگذارند و درمیان پوست با میل درکرده و بالای پوست نیز
بگذارند گرداگرد پس ببندند بعصابه و پایها و دست دوم را بسته دارند تا خون بدان جانب
مائل باشد **فصل سوم** در حجامت و ارسال علق بدانند که حجامت و علق کودکان را
بجای فصد است و بی ضرورت نشاید کرد و بالا گفته شد که بعد از شصت سال حجامت
منع کرده اند و پیش از دو سال نیز جائز نیست و بهتر آنست که روز چهاردهم و پانزدهم از ماه حجامت نکنند
و بهترین ایام شانزدهم و هفدهم باشد و بهترین احیان ساعت سوم از روز یعنی یکپاس روز برآمده
و پس از حمام حجامت نکنند مگر کسی که خون او غلیظ باشد که چون از حمام برآید یکساعت بیاساید
باید که وضع محاجم نماید و هر گاه در عضوی مادّه جمع آید و کثیر باشد تا که فصد نکرده باشند تنقیه
بنفس عضو نباید کرد و حجامت پس سر سر را پاک کند و بر نقره گردون خلیفهٔ الحمل باشد اما نسیان آرد
بهتر آنست که فرو تر از نقره کنند و میان شانه ها خلیفه باسلیق ست لیکن معده را صرر دارد و خفقان
آرد اندکی بالاتر باید کرد و بر ساق خلیفه صافن است حجامت بلا شرط بهر جذب بخار بکار آید
و امالهٔ مادّه نیز نماید اما علق آنجا بکار آید که حجامت نتوان کرد و تحمل شرط زدن نباشد **فصل**
در منضجات بدانکه نضج پختن را گویند و پختن خلط آنست که هر خلط باید که بقوام معتدل آید
تا نرد تنقیه وی بدو آبا سانی برآید پس خلطی که غلیظ است چون بلغم غلیظ و سودا نضج وی
آنست که قوام او از ان غلظت فروتر آید و خلطی که رقیق است چون صفرا و بلغم مائی
نضج وی آنست که میل بغلظت نماید نسبت بر قتی که دارد و صفرا رقیق تر از جمله

باسلیق است و در بعضی بارگ الکحل آمیخته و گفته اند که منفعت وی چون منفعت
قیفال است اما قیاس و تجربه نفع آنرا به نفع باسلیق قرین یافته ابطی برابر خنصر است و آنرا اسلم
نیز گویند بروزن افعل و وی علتهای احشا و امراض سفلی را نافع و اسیلم تصغیر اسلم است
و از ابطی متصل است گویا شعبهٔ آنست و آنرا مابین بنصر و خنصر میزنند و بعد گشادن دست
در آب گرم میگذارند و از دست راست امراض جگر و از دست چپ امراض طحال و
دل را نافع است و شش را از هر طرف که باشد و چون ازین رگ خون از جگر و دل بیشتر
می آید منع کرده اند که خون ازین رگ بیشتر نباید گرفت صافن برشتا لنگ و قعست
برابر برزانگشت حیض بگشاید و جراحت و خارش ران و خصیه و قضیب را سود دهد و
مادّه را از سر فرود آرد مابض زیر زانوست و نافع تر از صافن است و درد احشا و پشت را
مفید بود و درد مقعد و بواسیر و رحم را نافع عرق النسا رگیست گره دار که از بستن پای
معلوم میشود اگر بر ساق پای یا بند بهتر و الا مابین بنصر و خنصر پشت پای بگشایند از برای
عرق النسا که مرضیست نفع دارد و قریب بنافع صافن است چهار رگ عبارت ازان چهار
رگ است که دو برلب زیرود و برلب بالا واقع اند در باطن لبها میگشایند از نشتر گرد سرامراض
دهان و لثه را نافع است و دیگر رگهاکه زیر زبان و بر سر بینی و پس گوش و در گوشهٔ چشم
واقع اند چون کمتر میگشایند مفصل مرقوم نکردیم فائده هرگاه نشتر بشریان رسد نشانش
آنست که خون سُرخ خالص برآید و بدقق خارج شود و ضعف دل آناً فاناً ترقی کند چون
چنین شود فوراً سر رگ بگیرند و لازق بران گذارند و رفاده نهاده محکم ببندند و دست
بر بالش بزرگ راست بدارند و اصلا حرکت ندهند و تا ده روز بسته دارند و پس از
ده روز بر رفق باید کرد باز باید بست و همینسان باید کرد تا یقین شود که جراحت محکم بسته شد

چون خون از رگ بیرون شود و چهره دیگرگون صورت
بیمار تباه گردد این رگ با یک بهت و خون ازان غلیظ
و سیاه بیرون آید و بعد ازان رقیق و سرخ شود
بفصد بسیار گردد و مفرح القلوب صفت
پهلوی خود و شریانی و عصبی نیز دهد و سبب
اسم گشنیز مفرح القلوب صفت شنانگ بکسر
اول و فتح لام و سکون نون و کاف فارسی
کردیسان بندگاه پاد ساق و واقع است و
بتازی کعب خوانند و برهان قاطع بعض

درسمیت باعضای رئیس سرایت کرده باشد البته فصد باید کرد ونشان سرایت سمیت باعضای رئیس از اختلال دماغ وضعف وغشی وامثال آن هویداست وبیان اوقات فصد وآنکه کرا کنند وکرا نه از مطولات جویند وقول بعضی که علی الاطلاق منع از فصد کرده اند مردود دانسته واکنون انچه لابد بیست مذکور میشود کسی راکه از فصد غشی می افتاده باشد پیش از فصد شربت لیمو یا شربت انار ترش ومانند آن دهند گلاب آمیخته وبعد از فصد چون اندک خون برآید دست برجهت گذارند تا خون بایستد ومفصود را راحت داده وقدری حرکت فرموده بار دیگر همینسان دو سه بار وقفه کرده بگیرند اغلب که غشی نشود وهرگاه بعد فصد غشی افتد بهترین تدابیر افاقه قی کنانیدن است پر مرغ در حلق انداخته ودیگر تدابیر مشهور است ودوا المسک در آب حل کرده در حلق چکانیدن نافع وآنروز که فصد کنند غذای غلیظ ندهند وانچه در عوام مشهور است که حریره وتمبول بعد فصد بهرکس میدهند وهمچنان انچه در بعضی اطبای جاهل رواج یافته که البته سردی نوشانند خوب نیست اگر گرم مزاج باشد سردی باید داد تا صفرا راکه بعد از خون غلبه کرده فرو نشاند واگر سرد مزاج بود گرمی باید داد تا قوت را مدد دهد وبی حاجت هیچ نباید داد ودرینولا رگهاکه بیشتر میزنند مرقوم میگردد قیفال الکحل باسلیق جبل الذراع اسلم ابطی صافن عرق النساء ماقبض چهار رگ قیفال را سرار گویند ووی برابر ابهام یعنی نرانگشت است وعلتهای سرور وارتافع الکحل را هفت اندام گویند ونهر البدن خوانند ووی برابر سبابه واقع است علتهای همه بدن رامفید باسلیق برابر وسطی است علتهای فروتر از گردن راکه تنورهٔ بدن گویند سودمند وامراض رجلین رامفید وبدانند که زیر این شریان است وجهیدنش محسوس می شود باحتیاط باید کشود تا نیش بشریان نرسد جبل الذراع در بعضی دستها رگ

بسیده گیرا از ابریشم خام سرخ وسپید
بهمه کرده ودر مشک خالص نافع ودر آبشخور
بایستگاه علی الخصوص بهندوستان ودران فصل
بانگشت مرده ودر دوم آبگینه قیفال
بانگشت مرده ودر دوم آبگینه قیفال
بانگشت مرده ودر دوم آبگینه قیفال

بستن ساقها و مالیدن کفها در جذب مادّه از سر قائم مقام پاشویه است بلکه در بعضی
وقت ازان نافع تر اما باید که بستن از بن ران آغاز کنند و کشادن از جانب قدم و هنگام
کشادن پای را در آب گرم نهند تا بخار منجذبه باز صعود نکند فصل در فصد بدانند که فصد
استفراغ کلی ست یعنی هر قسم خلط درین برمی آید زیرا که خون مرکب از دیگر اخلاط است
یعنی در رگها همچنانکه خون میباشد صفرا و بلغم و سودا نیز میباشد با خون مختلط شده پس
هرگاه رگ زنند هر چه در رگهاست بالضرور مستفرغ میشود و غایت آنکه خون بسیار برمی آید
و دیگر اخلاط کم بخلاف تنقیه دیگر که این نفع ندارد پوشیده نماند که فصد را بهترین استفراغ
مقرر کرده اند برای چند چیز یکی خود گذشت دوم آنکه فصد استفراغ اختیاری است
هرگاه رگ زنند و معلوم کنند که فساد ندارد فی الفور بند میتوان کرد بخلاف مسهل که بعد
شرب آن اگرچه مادّهٔ غیر مقصود برآید حبس نتوان کرد پیش از عمل دوا و اگر کنند
ضرر دهد سوم آنکه فصد محتاج بنضج نیست بخلاف دیگر تنقیه که تقدم نضج دران شرط است
و باید دانست که پیش از دوازده سال فصد منع است بعد ازان تا تمام عمر مجوز بشرط ارتفاع
مانع بخلاف حجامت که بعد شصت سال منع کرده اند فائده گاه باشد که غلبهٔ خون محسوس
شود و فصد کنند اما خون کمتر گیرند و بدان سبب مادّه در حرکت آید و تب آرد و در بعضی وقت
زود فصد باید کرد و هرگاه مسهل دهند و عمل نکند و ضرر وی بدل و دماغ رسد و کرب
و غشی افتد فی الفور فصد باید فرمود اما آنجا که زهر داده باشند یا حیوانات زهردار گزیده باشند
فصد نشاید کرد مگر در لدغ عقرب که در آن جزاره گفته که قسمی از کژدم است که هنگام رفتن دُم خود بر زمین
کشان میرود و از خواص اوست که چون کسی را بگزد از هر بن مو خون روان شود فصد بعد لدغ عقرب
البته باید کرد و فصد کردن در طاعون اکثر منع کرده اند اما انچه تجربه رسیده اگر مادهٔ دم کثیر باشد

میزان الطب

در بابت شدید الفور و گذاردن رگ در سرای شبانه
بسبب مخالف بودن خون و ضعف غلبه
سردی در بدن بنا بر نقصان حرارت از اخراج خون
۱۲ گذاردن فی الفور سنه قوت را بعد شصت سال سن
فصد منع کرده از زیرا که بعد شصت سال مرض شروع میشود و بر بدن می آید
استیلا میکند و غلطت در خون پدید می آید و
وقت آن که آنرا بگیرد و پس در نضج طبیعت و بعد ازان
موجب غلظت خون و تحیر طبیعت در دفع الفضلات
۱۲ قوت را بعد شصت سال منع کرده اند
بدل بعضی بعد شصت سال و در بعضی منع
دران کسی را بزیان در بعضی منع
نفع بدل معلوم نیست بعضی معلوم
ما در گذشته فصد کرده و نسخه و نسخه
این مقام است سنه طاعون
و با پدید می آید و ضعف شده باید
لازم است و گذشت و ضعف منع باید
باز رود و گذشت یا بسیار سیاه رود

مرزنگوش شبت صعتر در آب بجوشانند و بعمل آرند خصوص در حمام و اگر ازین ادویه
انکباب سازند صداع ریحی را نفع دهد کما دخشک که باد از عضو تحلیل بردگاو[ر] رس و
نمک[ر] در لته بسته گرم نمایند و بر بدن گذارند و ریگ[ر] گرم کرده و سبوس گرم کرده و
خشت[ر] گرم کرده همین عمل دارد کما در ترکه عضو را نرم کند و تسکین درد نماید نفث
بابونه تخم شبت[ر] بجوشانند و آب صاف وی در مشانه گوسپند یا گاو اندازند گرما گرم
بر عضو نهند و اگر اسفنج بدان آب تر کرده بعمل آرند بهتر عمل کند و تدهین و تمریخ و کحل
و برود و ذرور حسب احتیاج از انچه در محل خود ذکر یابد در هر مرض بکار توان بست
بخور که مقوی ذهن و دماغ است و خفقان و غشی و ضعف حواس را نافع است
عود[ر] قسط[ر] شیرین صندل سپید هر یک یک درم مشک کافور هر یک نیم درم کوفته
و بیخته بگلاب بسرشند و گلولها سازند و بخور کنند بخور که عرق آرد و چون بیشتر میکرده باشند
غب غیر خالص و تپهای بلغمی را برکند اما بعد پختن ماده پوست بیخ بادیان و تخم آن
بر مجمر سوزند و دود آن بگیرند جامه پیچیده تا عرق آید طلاء ضماد حقنه قیله شافه حمول
فرزجه نیز موافق تقاضای وقت بعمل آرند مزاج مرض و طبع دوا دانسته و هر یک در محل
لائق گفته آید انشاء الله تعالی آبزن که خشکی بدن دور کند و تپ دق را سود دهد کدو[ر]
خیار خرفه کاهو تر[ر] بزگل نیلوفر گل بنفشه جو[ر] متقشر جمله یا هر چه ازینها بهم رسد در آب بجوشانند
و در ظرفیکه چون بیمار دران بنشیند آب او تا بگلو برسد انداخته بیمار را بنشانند و ساعتی
بماند پس بیرون آرند و بر و غن بنفشه یا کدو تدهین نمایند و دیگر آبزنها که برای هر مرض
مخصوص است در همانجا گفته شود انشاء الله تعالی پاشویه که در جذب ماده از سر
اثر تمام دارد و طریقش گفته شد و دستها در آن داشتن نیز سود دارد فائده

کرده امراض سرد و تر دماغ را سود دارد صبر مرکند رعضض جند بیدستر زعفران به آب
ریحان یا آب مرزنجوش یا آب فقط بکار برند نفوخیکه مسکوت را بهوش آرد و سدهٔ
دماغ را بکشاید کندش خربق سپید کوفته و بیخته اندک اندک در بینی دمند
وجور که اُم الصبیان را نافع ست صعتر جند بیدستر زیرهٔ کرمانی مساوی در شیر
حل کرده در گلوی طفل ریزند وجور که مصروع را بهوش آرد حلتیت جند بیدستر
سکنجبین عسلی حل کرده بکار برند سنون که ضعف دندان را نفع دارد سورنجان
قرنفل سعد گزمانج یوست بلیله زرد صندل سپید گل سرخ مساوی بگیرند و بکار برند
واگر حرارت باشد قرنفل داخل نسازند قطور که درد گوش را که از گرمی باشد سود دهد
روغن گل شش درم روغن بادام سه درم سرکه انگوری ده درم بر آتش نرم
جوشانند تا سرکه رود در روغن بماند قدری در گوش چکانند و آنجا که درد مفرط بود
قدری افیون نیز آمیزند قطور که جراحت قضیب و سوزش بول را مفید ست سفیدا
کندر انزروت صمغ عربی نشاسته دم الاخوین جمله مساوی کوفته بیخته با شیر دختران
در حلیل چکانند نطول که خواب آورد و سرسام گرم را نفع دهد بنفشه تخم کاهو
هریک پنج درم پوست خشخاش گل سرخ نیلوفر پوست کدو تربا بونه هریک ده د
کشک جو پنجاه درم در پنج من آب بپزند و بعمل آرند نطول که امراض سرد سر
نفع دهد بابونه اکلیل الملک نام مرزنجوش برنجاسف صعتر ورق الغار جمله
برابر بجوشانند و بر سر ریزند و انکباب سازند فائده در امراض گرم د
مهما امکن بنطول نباید پرداخت مگر بعد تنقیه نطول که ریح را از عضو
به تحلیل برد بابونه اکلیل الملک برگ کرفس را زیانه تخم کرفس زیرهٔ کرما

میزان الطب

عبارت از آنست که بهندی آنرا بین نامند
سر دوات در اول در شکست دوم در گل سرخ
بعربی ورد و فارسی گل سرخ و بهندی گلاب
دوم روغن گل طریق ساختن وی در گفتار
یازدهم انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد
آنرا بیرون آرند و در گرمای شدید بدارند
گردد شهد بابونه و روغن گل هریک
سوداوی و بلغمی را نافع ست
دوم آنکه برگ گل تازه را کوفته
نصف آن بابل او روغن گل
نسخه آن بابونه و روغن
روغن طریق گرفتن
نسخه آن بابونه
تلیل نافع ست
پاشیده و گرم کرده
سایه انداخته انگبین
سایه انداخته

همولیکه مخصوص بفرج زن باشد کحل انچه بمیل در چشم کشند برد و ادویهٔ سرد که آنهارا ترتیب
کرده باشند و بچشم استعمال نمایند ذرور انکه ادویهٔ خشک رابسایند و در چشم پاشند
بخور انکه ادویه رابسوزانند تا بوی آن بدماغ رسد یا دود آن بعضو دهند بطریق
مخصوص ضماد انکه چیزی ترکه تندار باشد بر بدن گذارند طلا انکه چیزی ترکه تنک باشد
بر بدن گذارند آبزن آنکه آبی که در وی ادویه پخته باشند در ظرف کلان اندازند
و بیمار را دران نشانند پاشویه انکه در آب گرم یا در آبی که درد سبوس و گل خطمی و گل
بنفشه و بابونه و برگ بید و امثال اینها تنها یا مرکب جوشانیده باشند پاهای بیمار بگذارند
بنوعیکه تا زانو در آب بود و در تپهای گرم که برای ازالهٔ صداع و بخار دماغ بکار برند باید که
سر را بطرف پشت مائل دارند تکیه داده و حجابی درشت در پیش گذارند تا بخار آن بدماغ
نرسد که بعضی جا دیده شد که از گرمی بخار وی خلل دماغ و خفقان عارض شده شمومیکه
بیماریهای گرم را نفع دارد صندل سفید سائیده شکر که و آب کشنیز تر و گلاب باهم آمیخته
ببویند و اگر نخلخه سازند بهتر ست و آنجا که بیخوابی باشد سرکه نباید آمیخت و اگر گرمی بسیار
باشد کافور اضافه نمایند و بوئیدن خیار پاره کرده و میوهای دیگر و گلهای سرد اثر
تمام دارد و آن راکه بوی کشنیز تر خوش نیاید بجای وی آب تر بزیا آب کدوے
پخته کنند شمومیکه بیماریهای سر را نفع دارد مشک عنبر دارچینی جند بیدستر
قرنفل زعفران شونیز است حسب حاجت هرچه خواهند بکار برند سعوطی بارد که
امراض گرم و خشک دماغ را نفع دارد آب کاهو روغن نیلوفر هریک یک جزو
شیر دختران دو جزو اگر بجای روغن نیلوفر روغن تخم کدو یا بادام کنند می شاید
و آنجا که بی خوابی باشد روغن خشخاش بهتر از همه روغنهاست سعوطی

Marginal notes in Persian/Urdu discussing the above recipes

زرشک هریک دو درم گاؤزبان پنج درم همراه قند یا سکنجبین بدهند و پیش ازین باید که
نضج و تنقیه شده باشد تا زود اثر کند و در امراض سودا و ابیشتر روزها دهند و در مبحث
تپها تدبیر ازاله عفونت گفته آید بتمامه انشاء الله تعالی **فائده** در بیان چیزهای
که تعدیل و اصلاح اخلاط نمایند از همه بدن یا از عضوی واحد بی وارد شدن در معده
و آن اقسام است شموم نخالخه نفوخ سعوط و جوز سنون قطور نطول سکوب انکباب
کماد تدهین تمریخ کحل برود ذرور نجور طلا ضماد حقنه فتیله شافه حمول فرزجه آبزن
پاشویه و در اینجا معنی هریک گفته آید **شموم** انچه بویند خشک یا تر **نخالخه** آنکه چیزی رقیق
خوشبو در شیشه نهند و بویند **سعوط** انچه در بینی چکانند **نفوخ** انچه در بینی دمند
جوز انچه در حلق چکانند **سنون** آنکه ادویه سائیده بر دندان مالند **قطور** انچه
در گوش و دیگر شگافها چکانند **نطول** انچه از مائعات بر ظاهر بدن ریزند از فاصله
بی توقف و گاهی بر آبزن و انکباب نیز اطلاق کنند **سکوب** آنکه چیزی سائل از فاصله
بر بدن ریزند بتوقف یعنی اندک ریزند و بایستند و باز ریزند **انکباب** بخار آب گرم بدن
رسانیدن خود را بجامه پیچیده و سرنگون ساخته چنانچه متعارفست که برای آوردن
عرق میکنند یا بخار ادویه بگوش رسانیدن **کماد** آنکه چیزی گرم بر عضو نهند و چون سرد شود باز
گرم نموده بگذارند خواه آنچیز خشک بود خواه رطوبت ناک **تمریخ** آنکه چیزی تر بر بدن بمالند
تدهین آنکه روغن مالند **حقنه** آنکه چیزی سائل در مقعده انداخته در روده رسانند از راه
دبر یا در مثانه یا در رحم رسانند از راه قبل و طریقش معروف است **شافه** انچه دراز ساخته
در دبر یا در قبل بردارند یا با آب سائیده در چشم کشند **فتیله** انچه دراز ساخته در دبر یا در قبل نهند
یا در گوش یا در بینی یا در جراحت درآرند **حمول** آنکه لته را با دویه آلوده در قبل یا در دبر دارند **فرزجه**

وهرگاه که مادهٔ بلغم عفن شود حسب حاجت انچه در صفرا گفته شد قدری گرفته باین چیزها مرکب باید ساخت **ادویهٔ مرکبهٔ معدلهٔ بلغم** معجون فلاسفه معجون رنجبیل معجون سبر جوارش جالینوس ومانند آن اینهمه وقتی است که بی عفونت یعنی بی تپ باشد اما اگر تپ بود قرص گل وقرص غافث وسکنجبین بزوری معتدل وحار وگلقند و شربت بزور موافق است اما تغیر سودا نیز بچگونه است یکی آنکه سودای طبعی زیاده بر مقدار طبعی شود دوم آنکه از احتراق یعنی سوختن سودا سودا حاصل شود سوم آنکه از احتراق خون چهارم آنکه از احتراق بلغم پنجم آنکه از احتراق صفرا حاصل شود زیرا که هر خلط که سوخته میشود سودای غیر طبعی همانست ومعنی سوختن اخلاط آنست که اجزای لطیف ورقیق از خلط تحلیل رود ومابقی کثیف گردد بنوعی که از جنس خود برآید نه آنکه سوخته خاکستر گردد و تحلیل جهت آن گفتیم که اگر خلطی بسبب سردی کثیف گردد واعتبار انجماد اجزاء وی دی را در عرف عام سودا گویند چنانچه در بلغم جصی وبدانند که اگرچه در جصی وجه تسمیه وی بجص یعنی گچ باعتبار رنگست نزد اکثر اما بعضی باعتبار قوام نیز جائز داشته اند **ادویهٔ مفردهٔ معدلهٔ سودا** اسپستان گاؤزبان تخم خربزه بیخ مهک تخم مرد انجبر مویز ومانند آن هرچه گرم تر بود پس اگر سودا از خلط گرم پیدا شده باشد سرد تر باید داد وچنانچه خرفه وبهدانه وخیارین ومانند آن والا گرم تر یا تری که معتدل در حرارت وبرودت باشد **ادویهٔ مرکبهٔ معدلهٔ سودا** سکنجبین افتیمونی انوشدارو معجون سقراطیا قوتی بوعلی مفرح دلکشا شربت گاؤزبان شربت بالنگو وامثال آن ومکرر گفته شد که در هر باب رعایت مزاج در گرمی وسردی ملحوظ دارند واگر سودا عفن شود این مطبوخ نفع دارد تخم خیار تخم کاسنی تخم کشوث هر یک سه درم بیخ مهک

ازان الطب

واینچه در دور کردن سیاهی خرفه مبالغه میکنند بجز ضیافت طبع فائده ندارد و کشنیز خشک
در آب تر باید کرد و به نبات شیرین ساخته باید داد که آب وی سریع الاثر است و صندل
باب سوده میدهند حرارت قوی فرومی نشاند و سپیدار از سرخ بهتر است و کافور بقدر دو جو
حرارت عظیم زائل میکند اما چون بغایت سرد است جز مرد جوان گرم مزاج نهند و فواکه سرد
چون ترنج و امثال آن و ترشیها همه معدل صفرا اند و بدانند که زنان و طفلان و
خواجه سرایان را سردی بسیار نباید داد ادویهٔ مرکبهٔ مشهوره که در تعدیل صفرا
مخصوص اند قرص طباشیر ملین قرص طباشیر قابض قرص کافور شربت صندل
شربت آلو شربت بنفشه و شربت نیلوفر و امثال آن و بوئیدن و طلا کردن ادویهٔ
سرد نیز معدل است مر صفرا را و مسکن ست حرارت را اما تغیر بلغم نیز بر بنگونه است یکی
آنکه قدری از خون با بلغم آمیزد و آنرا از مزاجش بگرداند و این قسم را بلغم حلو گویند یعنی
بلغم شیرین دوم آنکه صفرا محترقه با بلغم آمیزد و این را بلغم مالح یعنی بلغم شور گویند و طبع
وی نزدیک بصفراست سوم آنکه حرارت ضعیفه در بلغم اثر کرده باشد و این را
بلغم حامض یعنی بلغم ترش گویند چهارم آنکه قدری از سودا با بلغم آمیزد و این را بلغم عفص
یعنی بلغم زمخت گویند پنجم آنکه جسم آبی بر آن غالب آید و این را بلغم نفه یعنی بی طعم گویند
و وی سرد ترین اقسام بلغم است از غیر طبعی و معدلات بلغم اینست حسب حاجت و هند
ادویهٔ مفرده معدلهٔ بلغم - بادیان انیسون اصل السوس کمون دارچینی قاقله
برنجاسف سنبل الطیب مویز و طریق استعمال هر واحد برای طبیب است مطبوخ در بلغم
بهترست و هرگاه بلغم عفن شده باشد دوای بسیار گرم نباید داد خصوص آنجا که بلغم
شور بود و تخم کشوث در برآوردن بلغم عفن که در رگها باشد مخصوص است

وی باید کرد بدانچه سرد و خشک باشد چنانچه در جوش خون گفته شد و مراد از جوش
خون که در انجا گفته ایم گرم شدن خون است بی آنکه گنده شود حاصل آنکه گنده شدن را
حرارت لازم است و گرم شدن را عفونت غیر لازم اما تغیر صفرا بر پنجگونه است یکی آنکه
رطوبت رقیق بادی آمیزد دوم آنکه رطوبت غلیظ بادی آمیزد سوم آنکه سودای ناطبعی
قدری با صفرا آمیزد اول را مرهٔ صفرا گویند دوم را اصفرای مجمیه سوم را اصفرای محترقه
(و رنگ این مصنف زرد میشود ۱۲ منه)
چهارم آنکه مرهٔ صفرا و صفرای محترقه باهم مرکب شده باشند و این را اصفرای گرانی گویند
پنجم آنکه مرهٔ صفرا و صفرای محترقه که کثیر الحرارت بوده باشد باهم مرکب شوند و این را اصفرای
زنگاری گویند و فرق در گرانی و زنگاری همین قدر است که حرارت در آن کمتر است
و درین بیشتر و الا فی الحقیقة هر دو واحد اند و معدلات صفرا که نوشته میشود حسب حاجت
توان داد و آنجا که حرارت بیشتر است دوائیکه بسیار سرد است باید داد و روزی دو بار
یا سه بار تبرید باید نمود یا در مقدار باید افزود ادویهٔ مفرده معدلهٔ صفرا
اسبغول بهدانه خرفه کاسنی تخم خیارین کشنیز خشک صندل تخم کاهو کافور حسب حاجت
باید داد بطریقی که برای هر یک مخصوص است مثلاً اگر اسبغول دهند لعاب ازان بگیرند
یا مع تخم بنوشند اما هرگز نباید کوفت که زهر است خوردن اسبغول کوفته در بعضی
مزاج و از بهدانه لعاب بگیرند و آنجا که سرفه باشد بهدانه که از به ترش گرفته باشند
نباید استعمال کرد و از خرفه و کاسنی شیره بگیرند اگر تخم آنها را بکار برند والا از سبزی آنها
آب افشرده بگیرند و کاسنی سبز را با آب نباید شست که اثر وی میرود و اگر آب آزاد دهند
جوش دهند تا پاره شده آب رقیق جدا شود و پس آن آب رقیق ندهند تنها یا به نبات یا ترشی آمیخته
کار تمام مینماید و در تصفیهٔ خون بعدیل است و از خرفه و تخم کاهو و تخم خیارین شیره باید گرفت

ولی باید دانست که صفرای محترقه و صفرای گرانی و صفرای زنگاری بسیار کم میشود
و اکثر صفرا که میشود مرهٔ صفرا و صفرای مجمیه است و صفرای مجمیه بسیار میشود
و صفرای محترقه و صفرای گرانی و صفرای زنگاری کم میشود و صفرای مجمیه
بسیار میشود و صفرای محترقه و صفرای گرانی و صفرای زنگاری کم میشود
و صفرای مجمیه و مرهٔ صفرا بسیار میشود و صفرای محترقه و صفرای گرانی و صفرای زنگاری کم میشود
و صفرای مجمیه و مرهٔ صفرا و صفرای محترقه بسیار میشود و صفرای گرانی و صفرای زنگاری کم میشود
و صفرای مجمیه و مرهٔ صفرا و صفرای محترقه و صفرای گرانی بسیار میشود و صفرای زنگاری کم میشود
و صفرای مجمیه و مرهٔ صفرا و صفرای محترقه و صفرای گرانی و صفرای زنگاری بسیار میشود

بیان لعاب

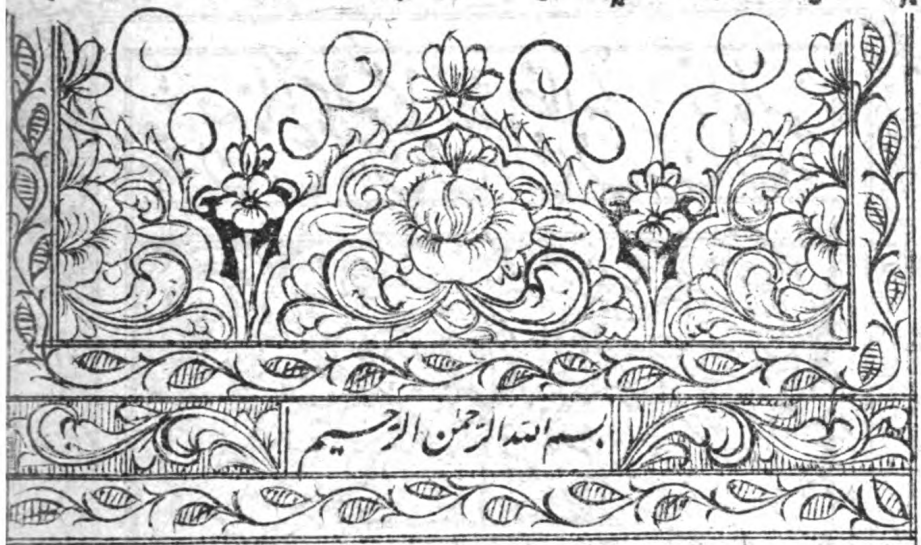
لعاب باشد یا برگ سبز آن چنانچه خواهد تفصیل
کردن مصنف میرساند در سوم ۳ درد دوم ۲ تهمت کاسنی که بعربی بندباکویند
و در دوم ۲ خشک بهمت درد دوم ۲ و آب برگ آن نیز
و در تهمت شود اگر تخم خیارین تخم بنفشه بدهند
و در ادویهٔ مفرده مذکور شد اگر تخم خیارین
و در دوم ۲ و تهمت کشنیز که بعربی کزبره گویند
و در دوم ۲ و تهمت صندل سرخ قسم میباشد سفید و در دوم ۲ و خشک بهمت
و در سوم ۳ و در دوم ۲ و خشک نهمت و آن در دوم ۲ و در سوم ۳ و در دوم ۲ و این هر دو
تخم خشک بهمت و آن در دوم ۲ و خشک نهمت و در سوم ۳ و در دوم ۲ و این هر دو
و خشک بهمت و آن در دوم ۲ و خشک نهمت و در سوم ۳ و در دوم ۲ و این هر دو
و خشک بهمت و آن در دوم ۲ و خشک نهمت و در سوم ۳ و در دوم ۲ و این هر دو

برچهار وجه است یکی آنکه مقداروی زیاده شود دوم آنکه قوام او غلیظ شود سوم آنکه
قوام او رقیق شود چهارم آنکه عفونت گیرد و تعدیل در مقابل تغییر باید و هریک ازان
گفته آید انشاء الله تعالی اما دوید که جوش خون را بنشاند نیست تخم کاسنی تخم کاهو کشنیز
گل سرخ آب لیمون سکنجبین شربت عناب شربت صندل شربت کدر و مانند آن و
هرچه سرد باشد اما دوید که خون غلیظ را اصلاح دهد سکنجبین آب آلو آب بادیان آب
شاهتره مار العسل و هرچه مخرج سوداست غلظت خون را دور میکند و غلظت خون
بیشتر از آمیختن سودا بخون میشود و از آمیزش بلغم غلیظ نیز میشود و آنجا که غلظ خون از بلغم
بود مسهل بلغم دهند و جهت قطع غلظت ترشیها دهند و پس از پختن ماده بلغم و سودا مدرات
باید داد و آنجا که بلغم با خون آمیزد رنگ خون سپیدی زند و اگر سودا با خون آمیزد
سیاهی زند اما دوید که خون رقیق یعنی تنک را اعتدال دهد بدانکه رقت خون
اگر بسبب رطوبت بلغمی بود رنگ خون سپیدی زند و تدبیر وی برآوردن بلغم است
بمسهل وی و هلیلهٔ کابلی در ینباب اثر تمام دارد و برای خشکی رطوبت بالنگو و ریحان
و پرسیاوشان و مانند آن هرچه خشک مائل بگرمی باشد و مالیدن بدن در ریاضت
نمودن نافع است و اگر سبب رقت آمیزش صفرا بود کفهای زرد بالای خون پدید آید
تدبیر وی برآوردن صفراست بمسهلاتش و هلیلهٔ زرد در ینباب اثر تمام دارد و
شربت عناب و آب عدس و همه انچه سرد است و در جوش خون گفته شد نفع دارد
و آب کاسنی مطبوخ که در صفرا گفته آید مفید بود بدانکه عفونت گنده شدن را
گویند و هر خلط که گنده شود تپ او را لازم است و هیچ خلط گنده نشود تا که حرارت
زیاده دران نیامیزد یعنی سبب عفونت حرارت است پس در بخالت اصلاح

میزان الاعراض

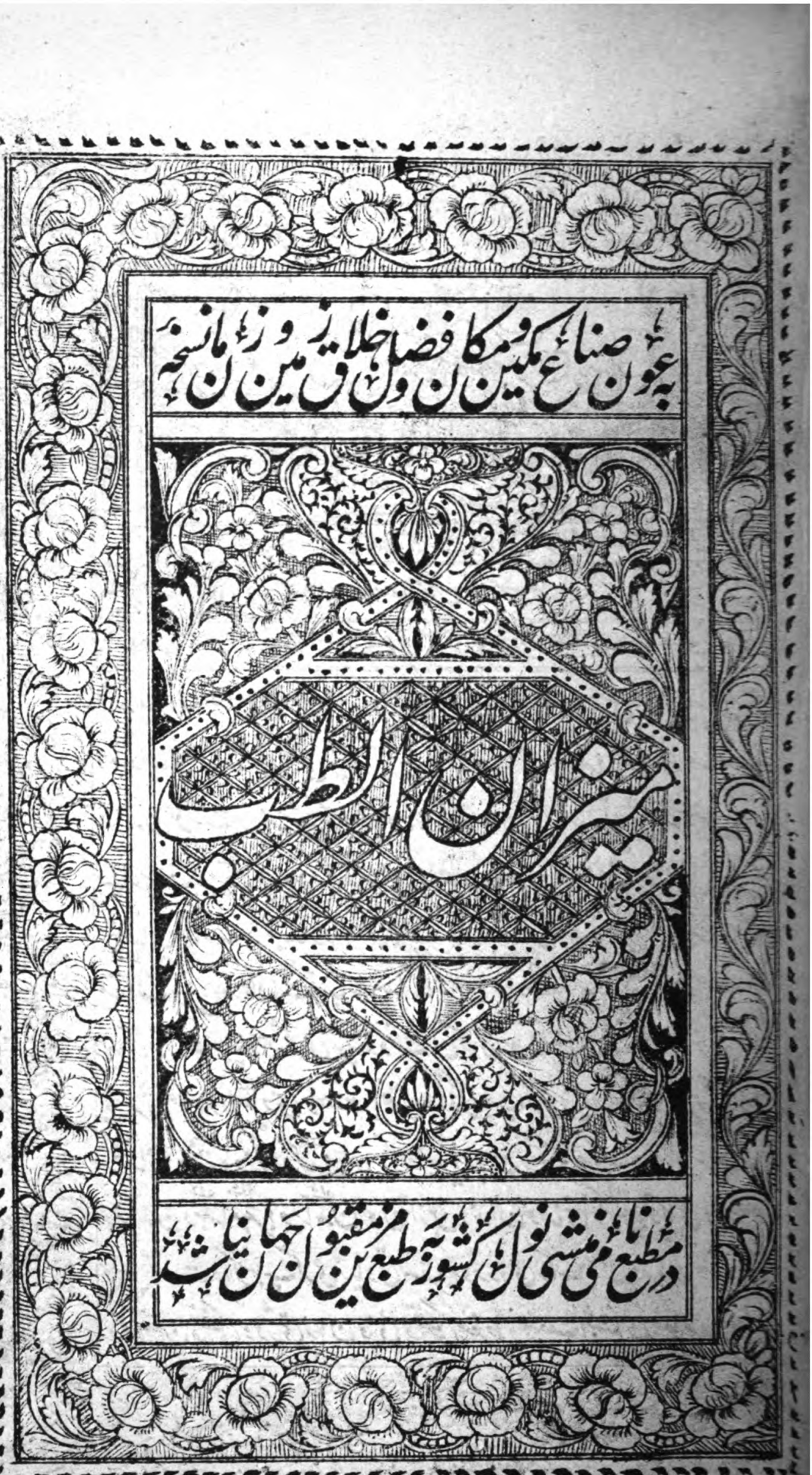
در قولنا در بدن خود فرموده که عضو عضایان مفرد اند
امراض مفرده بالانتیاب و عضو عضایان مفرد منقول و مفرد
خون توان دادو نسخه شربت کدر منقول و مفرد آنست که
ترکیب نیافته مانند آب لیمون
صالح ترست آب از ترشی آب جماض تنج آب لیمون
آب غوره آب بهاراق آب سکنجبین آب کاسنی آب
آب کدو آب بهاراق آب سکنجبین آب کاسنی آب
عناب آب بهی آب انگور سیب آب انار آب
آب بیدمشک آب بادرنجبویه آب گل آب
سکنجبین آب لیمون آب سرکه آب
آب کاسنی آب بادیان آب
آب کاسنی آب بادیان آب

وقشعریره دلیل آنست و برودت را بپارسی سردی گویند و نشان غلبهٔ سردی نابودن تشنگی و سوزش ست و سپیدی یا سیاهی بدن پس اگر سبب سردی زیادتی بلغم باشد سپیدی بدن و نرمی و سستی و سردی پوست و ضعف هضم و آروغ ترش و بسیاری خواب و کندی حواس و برآمدن لعاب دهن و آب بینی رقیق غیر سوزان دلیل آنست و اگر سبب سردی غلبهٔ سودا بود لاغری و سیاهی بدن و غلظت خون و زیادتی فکر و خلهٔ سر و عدهٔ واشتهای کاذب دلیل آنست و نشان غلبهٔ رطوبت یعنی تری سستی عضو است و هر انچه ضد این بود پس اگر رطوبت با حرارت بود آثار آن نیز گفته شد خواه فقط حرارت بود خواه از مادهٔ خون و اگر رطوبت با برودت باشد آثار آن نیز مذکور شد خواه برودت فقط یعنی ساده بود خواه از مادهٔ بلغم و نشان غلبهٔ یبوست یعنی خشکی درشتی و لاغریست و بیرونقی و خشکی بدن پس اگر با مادهٔ صفرا بود علامت صفرا گفته شد و اگر با مادهٔ سودا بود نشان آن نیز گذشت و پوشیده نماند که خلط چهار است خون و بلغم و سودا و صفرا و قوام بدن از اخلاط است و حدوث اکثر امراض از زیادتی و کمی آنهاست خون گرم و تر است و صفرا گرم و خشک و بلغم سرد و تر و سودا سرد و خشک اما باد خانیست سرد که از اخلاط متولد می شود و بیشتر از بلغم و سودا می شود اما در قوام بدن دخلی ندارد بخلاف ارواح اگرچه آن نیز از اخلاط بر سبیل بخار میشود اما بقای حیات بدن موقوف بر آنست و مربی بدن است **مقالهٔ دوم** در بیان ادویهٔ مفرده و مرکبه حسب حاجت و اغذیهٔ مناسب حال و درین مقاله چند فصل ست **فصل اول** در معدلات یعنی ادویه که اخلاط را از طبع و قدر خود متغیر شده باشد بحالت اصلی باز آرد و معدل هر خلط جدا جدا گفته شود انشاء الله تعالی باید دانست که تغیر خون

الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین وعلی آله الطاهرین اما بعد
العبد الجانی محمد ارزانی المسمی به محمد اکبر میگوید که چون اطفال فقیر و دیگر اعزه درصدد
خواندن علم طب بودند مختصریکه صبیان را تعلم آسان بود ببعارتی جز که مشتمل بر فوائد
بسیار است تالیف نمودم و بمیزان الطب موسوم ساختم حکیم مطلق بر سائر
متعلمان مبارک و مفید گرداناد بمنه وکرمه و این مختصر مشتمل ست بر سه مقاله

مقالهٔ اول در علامات کیفیات چهارگانه یعنی حرارت و برودت و رطوبت و یبوست
بدانکه حرارت را بپارسی گرمی گویند و نشان گرمی غلبهٔ تشنگی ست و سوزش و زردی
یا سرخی عضو و از سردی راحت یافتن اما اگر سبب گرمی زیادتی خون بود گرانی سر
و خمیازه و فازه و پینکی و کندی حواس و شیرینی دهن و سرخی رنگ بدن و سرخی زبان
و برآمدن دنبلها و بثرها و برآمدن خون از بن دندان و از بینی و سل و کاهلی و درد اعضا
دلیل آنست و اگر سبب گرمی زیادتی صفرا بود زردی رنگ بدن و زبان و زردی چشم
و تلخی دهن و خشکی و درشتی زبان و بینی و تشنگی مفرط و ضعف اشتهای طعام و غثیان

بعون صناع مکین ومکان فضل خلاق دین ودنیا
میزان الطب
در مطبع نامی منشی نول کشور بطبع مزین مقبول جهان بنا شد

الہاء ہلیلہ زرد ہلیلہ کابلی ۲۳ ہلیلہ سیاہ ۲۳ **الیاء المثناۃ التحتیۃ** یاقوت ۲۸ **فہرست ادویۂ مرکبہ** ۱۴۲ **الالف** ۵
اطریفل ۳۴ انوشدارو ۳۵ اکسیرین ۴۶ ایارج فیقرا ۸۹ اطریفل عذوی ۱۷ **الباء الموحدۃ** باسلیقون ۴۲ برزد بنفسجی ۵۲
بنادق البزور ۱۲۹ **التاء المثناۃ الفوقانیۃ** تریاق ۸۴ **الجیم** جوارش زنجبیل ۷ جوارش بلادر ۳۶ جوارش جالینوس ۹۰
جوارش عود ۱۰۱ جوارش خوزی ۱۲۲ جلاب ۱۶۵ **الحاء المہملۃ** حب قوقایا ۳۶ حب المسک ۴۶ حب راوند ۱۱۱ حب خیران ۱۷۰
حب واصلی ۱۷۰ احسو ۱۷۲ **الدال المہملۃ** دواء المسک ۱۳ دیاقوزا ۱۸۷ دواء الترنجبین ۱۲۸ دوای تربد ۱۶۲ **الذال المعجمۃ**
زرور اصفر ۴۵ **الراء المہملۃ** ۲۰ روغن نیلوفر ۹ روغن تخم کدو ۹ روغن خشخاش ۹ روغن گل ۱۰ روغن بادام ۱۰ روغن خیری ۳۲
روشنائی ۵۲ روغن زعفران ۸۲ روغن مصطگی ۱۰۱ روغن عقرب ۱۳۲ روغن خسک ۱۳۲ روغن قسط ۱۳۶ روغن مورچہ ۱۳۷
روغن ناردین ۱۴۰ روغن سداب ۹۴ روغن گندم ۱۷۲ روغن آملہ ۱۷۶ روغن لاون ۱۷۷ روغن مورد ۱۷۷ روغن ثبت ۱۷۹
الزاء المعجمۃ زرعونی ۱۳۶ **السین المہملۃ** سکنجبین ۴ سکنجبین قیصومی ۷ سیاہی ۵۹ سورنجان ۶۴ اسنون برای استحکام دندان ۶۱
سکنجبین سفرجلی ۹۱ سفوف زلق الامعاء ۱۰۲ سفوف حب الرمان ۱۰۲ سکنجبین بزوری معتدل ۱۰۶ سکنجبین بزوری حار ۱۰۶ سفوف فرح
۱۸ سفوف مقلیاثا ۱۱۹ سفوف الطین ۱۱۹ سکنجبین عنصلی ۱۳۱ **الشین المعجمۃ** ۲۹ شربت عناب ۴ شربت صندل ۴ شربت کدو ۴
شربت آلو ۶ شربت بنفشہ ۶ شربت نیلوفر ۶ شربت بالنگو ۷ شربت لیمو ۱۳ شربت انار ترش ۱۳ شربت گل ۲۰ شیاف دینار ۴۲
شیاف احمر ۴۲ شیاف کندر ۴۴ شیاف ابیض کندری ۴۶ شیاف احمرلین ۴۶ شیاف غرب ۵۴ شیاف زنگار ۵ شربت خشخاش
۴۷ شربت زوفا ۴۷ شربت ریحانی ۶۰ شربت گاوزبان ۸۵ شراب افسنتین ۸۹ شربت دینار ۱۰۶ شربت گل کمرا ۱۱ شربت
بزوری بارد ۱۱۲ شربت بزوری حار ۱۱۲ شربت حب الآس ۱۲۰ شربت انجبار ۱۲۰ شراب فنجنوش ۱۳۸ **الضاد المعجمۃ**
ضماد شوصہ ۷۸ **الطاء المہملۃ** طلاء دوذیما ۱۶۹ **الفاء** ۳ فلدفیون ۶۴ فلونیا ۸۴ فلافلی ۱۲۲ **القاف** ۱۷ قرص طباشیر
ملین ۶ قرص طباشیر قابض ۶ قرص کافور ۶ قرص کوکب ۹۰ قرص انیسون ۹۰ قرص سنبلی ۹۶ قرص ایاوس ۹۸ قرص کحل ۹
قرص کہربا ۹۸ قرص انبر باریس ۱۱۱ قرص مازریون مدبر ۱۱۱ قرص کبر ۱۱۷ قرص کاکنج ۱۲۹ قرص ذبابیطس ۱۲۹ قرص بول الدم ۱۳۰
قیروطی ۱۳۸ قرص گل ۱۶۱ **الکاف** گلقند ۷ اکحل الجواہر ۵۰ کحل غریزی ۵۵ کمونی ۱۰۶ کلکلانج گرم ۱۱۱ کلکلانج سرد ۱۱۱ **المیم** ۲۴
معجون قنبل ۷ معجون بنجاح ۳۵ معجون فلاسفہ ۳۶ مرہم اسفیداج ۴۴ مرہم زنگار ۵۵ مفرح یاقوتی ۸۵ مفرح دلکشا ۸۵ مفرح
شیخ الرئیس ۸۵ مفرح صغیر معتدل ۸۶ مثلث ۱۱۶ مرہم اسود ۱۲۷ معجون لبوب ۱۲۸ معجون ماسک البول ۱۲۹ معجون عقرب ۱۲۹
معجون حجر الیہود ۱۲۹ ماء الاصول حار ۱۳۲ معجون بزوری ۱۳۶ معجون خبث الحدید ۱۳۷ مرہم باسلیقون ۱۴۹ مرہم رسل ۱۵۲
مرہم داخلیون ۱۷۰ مرہم تورہ ۱۸۰ مرہم کافور ۱۸۰ مرہم حل ۱۸۱ **النون** نقوع حامض ۲۹ نقوع فواکہ ۴۴ نرد ۵۶ نوشادر ۹۰

فہرست بعض فوائد متعلقہ حواشی

وجہ خراشیدن اصل السوس ۱ دستور تشویہ سقمونیا ۲۱ طریق غسل لاجورد ۲۳ طریق آب کشک جو ۲۶ طریق
ماء القرع ۲۷ طریق ماء البطیخ ۲۷ طریق ماء العسل ۴۷ طریق ماء اللحم ۱۶۴ طریق مجمرۂ ناری ۹۴ طریق استعمال چوب چینی ۱۵۶

۱۵۷	فصل ۱۰ در حمی یوم	۱۵۸	فصل ۱۱ در حمی غلظی	۱۶۴	فصل ۱۲ در حمی دق		
۱۶۵	فصل ۱۳ در حمی جدری			۱۶۵	فصل		

باب ۲۵

۱۶۵	در ادرام مشتمل بر دوازدہ فصل						
۱۶۵	فصل ۱ در ادرام	۱۷۴	فصل ۲ متعلق بلبون و جلد	۱۷۶	فصل ۳ در انچہ بسوے تعلق دارد		
۱۷۷	فصل ۴ در امراض الطافیر	۱۷۸	فصل ۵ در کثرت مل و ضیمان	۱۸۱	فصل ۶ فی الجراحات		
۱۸۱	فصل ۷ فی القروح	۱۸۲	فصل ۸ در سقط و حزہ	۱۸۲	فصل ۹ در تدبیر بسیوط		
۱۸۳	فصل ۱۰ فی الکسر و الخلع و الوتی و الوہی	۱۸۳	فصل ۱۱ در تدبیر زہر خوردہ	۱۸۳	فصل ۱۲ در معالجہ گزیدن زہر دار		

فہرست ادویہ مفردہ و مرکبہ و کیفیت مزاج ہر یک ادویہ مفردہ

الالف ۲۱ اسبغول ۵ انیسون ۶ اصل السوس ۶ انجیر ۷ اسفنج ۱۱ ازروت ۱۵ اقاقیا ۵ اسطوخودوس ۱۷ افسنتین ۲۱ اجاص ۲۱ افتیمون ۲۳ آملہ ۲۳ اسفاناخ ۲۶ اہلیلج ۲۷ انار شیرین ابریشم ۲۸ اشنہ ۲۸ اظفار الطیب ۲۸ افشنان ۵۸ اسقولوقندریون ۱۱۶ ارزن ۱۲۱ **الباء الموحدۃ** ۲۱ بہدانہ ۵ بادیان برنجاسف بابونہ ۹ برگ بید ۹ پرسیاوشان ۱۷ بادرنجبویہ ۱۷ بالنگو ۲۳ بورۂ ارمنی ۲۴ بورۂ نان ۲۶ بہار بہ ۲۸ بہار سیب ۲۸ بہار المروذ ۲۸ بلاذر ۲۸ بندق ۲۸ بسد ۲۸ ابریشم ۲۸ بہمنین ۲۸ بادروج ۲۸ برنج کابلی ۶۶ بعر الضب ۱۷۹ **التاء المثناۃ الفوقانیۃ** تخم کشوث ۶ تخم خربز ۶ تخم مرو ۷ تخم شبت ۱۰ تربز ۱۰ تنبول ۱۳ ترنجبین ۱۶ تمر ہندی ۲۱ ترمذ ۲۲ تخم گزر الجیم ۶ چندبیدستر ۹ جوز ۱۰ جلنار ۱۱ اجدوار ۲۸ جوز بوا ۲۸ چغار ۱۸۴ **الحاء المہملۃ** حضض ۱۰ حلتیت ۱۰ حب الملوک ۲۰ حب انیل ۱۲ حرمل ۲۲ حجر لاجورد ۲۳ حجر ارمنی ۲۴ حامہ ۲۸ حب بلسان ۲۸ حجر الیہود ۱۳۳ **الخاء المعجمۃ** خرفہ ۵ خیارین ۵ خربق ۱۰ خشت ۱۱ خیارشنبر ۹ خسک دانہ ۲۲ خطمی ۲۴ خسک ۲۷ **الدال المہملۃ** دم الاخوین ۱۵ دماغ حیوانات ۲۸ دراج ۲۸ درونج ۲۸ **الراء المہملۃ** ریحان ۱۰ ارياک ۱۰ اروغن زرد ۲۶ روغن عبہر ۲۸ ریباس ۲۸ **الزاء المعجمۃ** زعفران ۹ زوفای خشک ۲۱ زنجبیل ۲۲ زربناد ۲۸ زاک ۵۴ زفت ۷۰ زرنیخ ۱۱۲ **السین المہملۃ** سنبل الطیب ۵ سپستان ۷ سبوس ۹ سرکہ ۹ سورنجان ۱۰ اسعد ۱۰ استمونیا ۲۱ سنای مکی ۲۳ سداب ۲۷ سلیخہ ۲۷ سانج ہندی ۲۸ سفال ۵۴ سریش ۵۹ سرطان ۸۰ سنگ یشم ۸۳ سرو سلخ الیحیہ ۱۲۵ **الشین المعجمۃ** شونیز ۹ شب یمانی ۵۰ شاہترہ ۶۰ اشکاعی ۷۱ شیرخشت ۱۹ شحم حنظل ۲۲ شکر سفید ۲۳ شبت ۲۶ شیرمش ۲۸ شقاقل ۲۸ شادنہ ۵۴ **الصاد المہملۃ** صندل ۵ صبر ۱ صعتر جمع عربی ۱۵ اصابون ۲۴ **الطاء المہملۃ** طباشیر ۱ **العین المہملۃ** عنبر ۹ عود ۱۰ اعناب ۱۶ اعنب الثعلب ۹ اعسل ۲۶ علک البطم ۱۱۲ **الغین المعجمۃ** غاریقون ۲۲ غالیہ ۲۸ غافث ۲۸ **الفاء** فرنجمشک ۸ افاویا ۲۸ فنجنگشت ۱۱۶ **القاف** قاقلہ ۶ قرنفل ۹ قسط ۱۰ قلقطار ۱۵ اقنطوریون ۲۲ قشر ترنج ۲۸ قرفہ ۲۸ قثاء الحمار ۴۱ **الکاف** ۲۶ کاسنی ۵ کشنیز ۵ کاہو ۶ کمون ۶ گاوزبان ۷ گل خطمی ۹ گل بنفشہ ۹ گلاب ۹ کندر ۱۰ اکندش ۱۰ اکرنارج ۱۰ اگل سرخ ۱۰ اگل ورس ۱۰ کدو ۱۰ گل نیلوفر ۱۶ اکلنج ۲۷ کبابہ ۲۷ گل مختوم ۲۸ کمر یا ۲۸ کرویا ۲۸ کرنب ۵۶ گل ختانی ۵۹ **اللام** لبلاب ۲۱ لوبیا ۲۶ لک ۸۸ لاغیہ ۱۸۴ **المیم** ۲ مویز ۶ مشک ۹ مرد ۱۰ امرنجوش امرود ۱۸ امہیز رج ۲۲ مصطگی ۲۳ ملح نفطی ۲۳ موم ۲۴ مروارسنگ ۲۴ ماکیسان ۲۸ مشک امشیخ ۲۸ **النون** ۶ نمک نان کلاغ ۲۶ نانخواہ ۲۷ نانخ ۲۸ نارویں ۲۸ نوشادر ۱۲۰ **الواو** ورق نقرہ ۲۸ ورق طلا ۲۸

۱۳۵ فصل ۱۳ در بول الفراش
۱۳۵ فصل ۱۴ در بول الدم

باب ۲۰ در امراض مخصوص بمردان مشتمل بر بست و چہار فصل

۱۳۶ فصل ۱ در نقصان باہ از ضعف ظہور حرکت آلت
۱۳۶ فصل ۲ در سرعت انزال
۱۳۸ فصل ۳ در کثرت ضعوت
۱۳۸ فصل ۴ در ورود منی و مذی
۱۳۹ فصل ۵ در منی الدم
۱۳۹ فصل ۶ در کثرت احتلام
۱۳۹ و ۱۴۰ فصل ۷ در دوام قیام قضیب
۱۴۰ فصل ۸ در عذیقہ
۱۴۰ فصل ۹ در ابنہ
۱۴۰ فصل ۱۰ در اورام انثیین
۱۴۰ فصل ۱۱ در تعظیم الانثیین
۱۴۰ فصل ۱۲ در غانونہ
۱۴۱ فصل ۱۳ در رجوع الانثیین
۱۴۱ فصل ۱۴ در نفخ انثیین
۱۴۱ فصل ۱۵ در انقطاع انثیین
۱۴۱ فصل ۱۶ در دوالی العصفن
۱۴۱ فصل ۱۷ در استرخاء العصفن
۱۴۱ فصل ۱۸ در قروح قضیب و نسیہ
۱۴۲ فصل ۱۹ در ورم قضیب
۱۴۲ فصل ۲۰ در حاجیہ و قضیب
۱۴۲ فصل ۲۱ در شقاق قضیب
۱۴۲ فصل ۲۲ در ثالیل و بثور صلب و قضیب
۱۴۲ فصل ۲۳ در سدہ مجاری قضیب
۱۴۲ فصل ۲۴ در اعوجاج قضیب

باب ۲۱ در امراض صفاق و ثرب و مرائی مشتمل بر سہ فصل

۱۴۲ فصل ۱ در قیل
۱۴۴ فصل ۲ در فتق مراق البطن و غیرہ
۱۴۴ فصل ۳ در نفوذ السرہ

باب ۲۲ در امراض مخصوص بزنان مشتمل بر بست و شش فصل

۱۴۴ فصل ۱ در عقر
۱۴۶ فصل ۲ در کثرت اسقاط
۱۴۶ فصل ۳ در عسر ولادت
۱۴۶ فصل ۴ در احتباس مشیمہ و موت جنین
۱۴۷ فصل ۵ در احتباس نفاس
۱۴۷ فصل ۶ در رجا
۱۴۸ فصل ۷ در کثرت طمث
۱۴۸ فصل ۸ در قروح و جروح رحم
۱۴۹ فصل ۹ در شقاق رحم
۱۴۹ فصل ۱۰ در حکہ رحم
۱۴۹ فصل ۱۱ در بواسیر رحم
۱۴۹ فصل ۱۲ در ثالیل رحم
۱۴۹ فصل ۱۳ در ناصور رحم
۱۴۹ فصل ۱۴ در سیلان رحم
۱۵۰ فصل ۱۵ در احتباس طمث
۱۵۰ فصل ۱۶ در سیلان منی زنان
۱۵۰ فصل ۱۷ در رتق
۱۵۱ فصل ۱۸ در ثقوب رحم
۱۵۱ فصل ۱۹ در ادرام رحم
۱۵۲ فصل ۲۰ در ورم رحم
۱۵۲ فصل ۲۱ در سرطان رحم
۱۵۲ فصل ۲۲ در انخناق رحم
۱۵۲ فصل ۲۳ در اجتماع آب در رحم
۱۵۲ فصل ۲۴ در نفخ رحم

باب ۲۳ در امراض اطراف مشتمل بر ہشت فصل

۱۵۳ فصل ۱ در حدبہ
۱۵۳ فصل ۲ در وجع ظہر
۱۵۴ فصل ۳ در وجع خاصرہ
۱۵۴ فصل ۴ در وجع المفاصل
۱۵۶ فصل ۵ در دوالے
۱۵۶ فصل ۶ در دوالی الفیل
۱۵۶ فصل ۷ در وجع العقب
۱۵۷ فصل ۸ در وجع لفت الرجل

باب ۲۴ در حیات مشتمل بر پنج فصل

۱۰۶	فصل ۴ در سدہ ما سار یقا	۱۰۶	فصل ۵ در نفخہ الکبد	۱۰۶	فصل ۶ در وجع الکبد		
۱۰۶	فصل ۷ در شرقہ	۱۰۶	فصل ۸ در ورم کبد	۱۰۷	فصل ۹ در ورم عضلہائے شکم		
۱۰۸	فصل ۱۰ در دبیلہ کبد	۱۰۸	فصل ۱۱ در بثور سطح کبد	۱۰۸	فصل ۱۲ در خفقہ الکبد		
۱۰۸	فصل ۱۳ در حصاۃ الکبد	۱۰۸	فصل ۱۴ در اصفر الکبد	۱۰۸	فصل ۱۵ در قیام کبدی		
۱۰۸	فصل ۱۶ در سوء القنیہ			۱۱۰	فصل ۱۷ در استسقا		

باب ۱۵ در امراض طحال مشتمل بر نہ فصل

۱۱۳	فصل ۱ در برقان	۱۱۵	فصل ۲ در سوء مزاج طحال	۱۱۶	فصل ۳ در ورم طحال		
۱۱۷	فصل ۴ در تقیح الطحال	۱۱۷	فصل ۵ اندر ضعف طحال	۱۱۷	فصل ۶ اندر سدہ طحال		
۱۱۷	فصل ۷ اندر نفخہ الطحال			۱۱۸	فصل ۸ در حجارۃ الطحال		

باب ۱۶ در امراض امعا مشتمل بر نہ فصل

۱۱۸	فصل ۱ در زلق الامعا	۱۱۹	فصل ۲ در اسہال دموی وغیرہ	۱۲۰	فصل ۳ در خروج المدہ		
۱۲۱	فصل ۴ در پیچش	۱۲۱	فصل ۵ در درد امعا	۱۲۲	فصل ۶ در لفخ و قراقر		
۱۲۲	فصل ۷ در قولنج	۱۲۴	فصل ۸ در قبض ماندن شکم	۱۲۴	فصل ۹ اندر کرم شکم		

باب ۱۷ در امراض مقعد مشتمل بر نہ فصل

۱۲۵	فصل ۱ در بواسیر	۱۲۵	فصل ۲ در بواسیر دموی	۱۲۶	فصل ۳ در ناصور مقعد		
۱۲۶	فصل ۴ در ورم مقعد	۱۲۶	فصل ۵ در طفاق مقعد	۱۲۷	فصل ۶ در اسٹر خائے خرج		
۱۲۷	فصل ۷ در خروج المقعد	۱۲۷	فصل ۸ در قروح المقعد	۱۲۷	فصل ۹ در حکۃ المقعد		

باب ۱۸ در امراض کلیہ مشتمل بر دہ فصل

۱۲۷	فصل ۱ در سوء مزاج کلیہ	۱۲۷	فصل ۲ در ہزال الکلیہ	۱۲۸	فصل ۳ در ضعف الکلیہ		
۱۲۸	فصل ۴ در ریح الکلیہ	۱۲۸	فصل ۵ در وجع الکلیہ	۱۲۸	فصل ۶ در ورم کلیہ		
۱۲۹	فصل ۷ در قروح الکلیہ	۱۲۹	فصل ۸ در جرب الکلیہ	۱۲۹	فصل ۹ در ذیابیطس		
		۱۲۹	فصل ۱۰ در حصاۃ و رمل گردہ				

باب ۱۹ در امراض مثانہ مشتمل بر چہار دہ فصل

۱۲۹	فصل ۱ در ورم مثانہ	۱۳۰	فصل ۲ در قروح مثانہ	۱۳۰	فصل ۳ در جرب مثانہ		
۱۳۱	فصل ۴ در جمد الدم فی المثانہ	۱۳۱	فصل ۵ در وجع مثانہ	۱۳۱	فصل ۶ در قطع مثانہ		
۱۳۲	فصل ۷ در انتفاخ مثانہ	۱۳۲	فصل ۸ در حصاۃ المثانہ	۱۳۳	فصل ۹ در حرقت بول		
۱۳۳	فصل ۱۰ در احتباس بول	۱۳۵	فصل ۱۱ در تقطیر بول	۱۳۵	فصل ۱۲ در سلس البول		

۷۳	فصل ۱۶ در فروح المرے		۷۳	فصل ۱۷ در بحۃ الصوت			
۷۴	**باب ۱۰ در امراض ریہ و صدر مشتمل بر نہ فصل**						
۷۴	فصل ۱ در ضیق نفس	۷۵	۷۶	فصل ۲ در سرفہ	۷۶	فصل ۳ در نفث الدم	
۷۷	فصل ۴ در نفس المدہ	۷۸	۷۹	فصل ۵ در ذات الریہ	۷۹	فصل ۶ در سل	
۸۰	فصل ۷ در اورام مجوب	۸۲	۸۲	فصل ۸ در اخشان مدہ در صدر	۸۲	فصل ۹ در جمود الصدر	
۸۲	**باب ۱۱ در امراض قلب مشتمل بر دہ فصل**						
۸۲	فصل ۱ اندر سوداوی مزاج قلب	۸۳	۸۳	فصل ۲ در خفقان	۸۳	فصل ۳ اندر غشی	
۸۵	فصل ۴ در ورم اوانی القلب	۸۶	۸۶	فصل ۵ در علت دخانیہ	۸۶	فصل ۶ در ضغطۃ القلب	
۸۶	فصل ۷ در تقشر القلب	۸۶	۸۶	فصل ۸ در قذف القلب	۸۶	فصل ۹ در تقلب القلب	
		۸۶		فصل ۱۰ در حتواء الرطوبۃ حدہ القلب			
۸۷	**باب ۱۲ در امراض پستان مشتمل بر پنج فصل**						
۸۷	فصل ۱ در قلۃ اللبن	۸۷	۸۸	فصل ۲ در کثرت در و لبن	۸۸	فصل ۳ در اورام و در د پستان	
۸۸	فصل ۴ در تحبن اللبن		۸۸		۸۸	فصل ۵ در رض الثدے	
۸۹	**باب ۱۳ در امراض معدہ مشتمل بر سی و یک فصل**						
۸۹	فصل ۱ در سوء مزاج معدہ	۸۹	۸۹	فصل ۲ در وجع المعدہ	۹۱	فصل ۳ در ضعف العضم	
۹۱	فصل ۴ در ہیضہ	۹۲	۹۳	فصل ۵ در نقصان و بطلان شہوت طعام	۹۳	فصل ۶ در فساد شہوت	
۹۴	فصل ۷ در شہوت کلبی	۹۴	۹۵	فصل ۸ در وجع البقر	۹۵	فصل ۹ در وجع المقشی	
۹۵	فصل ۱۰ در عطش مفرط	۹۶	۹۶	فصل ۱۱ در ورم معدہ	۹۶	فصل ۱۲ در دبیلۃ المعدہ	
۹۶	فصل ۱۳ در فروح و ثبور معدہ	۹۷	۹۷	فصل ۱۴ در نفخہ	۹۷	فصل ۱۵ در جشار و تثاوب و تمطی	
۹۷	فصل ۱۶ در قی و تموع و غثیان	۹۸	۹۸	فصل ۱۷ در سنے الدم	۹۸	فصل ۱۸ در جمود الدم	
۹۹	فصل ۱۹ در فواق	۱۰۰	۱۰۰	فصل ۲۰ در انقلاب المعدہ	۱۰۰	فصل ۲۱ در تلق المعدہ	
۱۰۰	فصل ۲۲ در اختلاج المعدہ	۱۰۰	۱۰۰	فصل ۲۳ در وجع الفواد	۱۰۰	فصل ۲۴ در تلق المعدہ	
۱۰۰	فصل ۲۵ در استرخاے معدہ	۱۰۱	۱۰۱	فصل ۲۶ در تہلہل نسج معدہ	۱۰۱	فصل ۲۷ در تشنج معدہ	
۱۰۱	فصل ۲۸ در جساء المعدہ	۱۰۲	۱۰۲	فصل ۲۹ در جساوت عضلات	۱۰۲	فصل ۳۰ در ذرب و خلفہ	
		۱۰۳		فصل ۳۱ در ضعف معدہ			
۱۰۳	**باب ۱۴ در امراض کبد مشتمل بر ہفتدہ فصل**						
۱۰۳	فصل ۱ در سوء مزاج جگر	۱۰۴	۱۰۵	فصل ۲ در ضعف کبد	۱۰۵	فصل ۳ در سدۂ کبد	

۵۸	فصل ۴ در تبور الانف	۵۹	فصل ۵ در قروح الانف	۵۹	فصل ۶ در رغاف		
۵۹	فصل ۷ در حجر الانف	۶۰	فصل ۹ در رض الانف	۶۰	فصل ۹ در عطسہ		
۶۰	فصل ۱۰ در جفاف الانف			۶۰	فصل ۱۱ در حکۃ الانف		
۶۰	**باب ۶** در امراض لسان و دہان مشتمل بر ہیجدہ فصل						
۶۰	فصل ۱ در ورم لسان	۶۱	فصل ۴ در ثقل اللسان	۶۱	فصل ۱۳ در عظم اللسان		
۶۱	فصل ۴ در استرخاے اللسان	۶۱	فصل ۵ در شقاق اللسان	۶۲	فصل ۷ در جفاف اللسان		
۶۲	فصل ۸ در حرقۃ اللسان	۶۲	فصل ۹ در حکۃ اللسان	۶۲	فصل ۹ در شقوع اللسان		
۶۲	فصل ۱۰ در فساد ذوق	۶۳	فصل ۱۱ در بطلان ذوق	۶۳	فصل ۱۲ در تقشر زبان		
۶۳	فصل ۱۳ در بثور الفم	۶۳	فصل ۱۴ در قرش دہن	۶۳	فصل ۱۵ در آکلۃ الفم		
۶۴	فصل ۱۶ در کثرت لعاب دہن	۶۴	فصل ۱۷ در بخر الفم	۶۴	فصل ۱۸ در ورم الحنک		
۶۴	**باب ۷** در امراض شفت یعنی لب مشتمل بر نہ فصل						
۶۴	فصل ۱ در بیان سپیدی لب	۶۴	فصل ۲ در تشقق و تقشر لب	۶۵	فصل ۳ در اختلاج الشفۃ یعنی پریدن لب		
۶۵	فصل ۴ در خوردہ شدن و کشیدہ شدن لب	۶۵	فصل ۵ در ابو اسیر الشفۃ	۶۵	فصل ۶ در ورم الشفۃ یعنی آماس لب		
۶۵	فصل ۷ در بثور لب	۶۵	فصل ۸ در قروح لب	۶۵	فصل ۹ در آکلہ لب		
۶۵	**باب ۸** در امراض دندان و بن دندان مشتمل بر شانزدہ فصل دفائدہ						
۶۵	فصل ۱ در درد دندان	۶۶	فصل ۲ در کند شدن دندان	۶۶	فصل ۳ در دہاب ماء الاسنان		
۶۷	فصل ۴ در خوردہ شدن و سورانہ و ارشلان دندان	۶۷	فصل ۵ در حفر	۶۷	فصل ۶ در تغیر رنگ دندان		
۶۷	فصل ۷ در جنبش دندان	۶۷	فصل ۸ در دراز شدن دندان	۶۸	فصل ۹ در خارش دندان		
۶۸	فصل ۱۰ بر ہم سودن دندان بخواب	۶۸	فصل ۱۱ بآسانی برامدن دندان لودک	۶۸	فصل ۱۲ در ورم لثہ		
۶۸	فصل ۱۳ برآمدن خون از لثہ	۶۸	فصل ۱۴ در قرحہ و ناسورلثہ	۶۸	فصل ۱۵ در قصان و استرخاے لثہ		
		۶۸	فصل ۱۶ در زائد شدن گوشت بر لثہ				
۶۹	**باب ۹** در امراض حلق و لہات و مری مشتمل بر ہفدہ فصل						
۶۹	فصل ۱ در ورم لہات	۶۹	فصل ۲ در استرخاے لہات	۶۹	فصل ۳ در خناق		
۷۱	فصل ۴ در تبور حار محرق	۷۱	فصل ۵ در تعلق علق بحاق	۷۲	فصل ۶ در ابلع الابرہ		
۷۲	فصل ۷ در تعلق خار ماہی	۷۲	فصل ۸ در انطباق المری	۷۲	فصل ۹ در استرخاے حنجرہ		
۷۳	فصل ۱۰ در خار بدن مری	۷۲	فصل ۱۱ در اختلاج و ارتعاش قصبہ ریہ	۷۳	فصل ۱۲ در تدبیر غرق		
۷۳	فصل ۱۳ در تدبیر مخنوق	۷۳	فصل ۱۴ در عسر البلع	۷۳	فصل ۱۵ در ورم المری		

۴۵	فصل ۱۹ در بیرون آمدن چشم	۴۵	فصل ۳۰ در بلند شدن قرنیہ	۴۶	فصل ۴۱ در تبور القرنیہ		
۴۶	فصل ۲۰ در سورسرخ	۴۶	فصل ۳۱ در حول	۴۷	فصل ۴۲ در التساع و انتشار		
۴۷	فصل ۲۱ در عتیق	۴۷	فصل ۳۲ در تخیلات	۴۸	فصل ۴۳ در نزول الماء		
۴۹	فصل ۲۲ در سدہ عصبہ مجوفہ	۴۸	فصل ۳۳ در گربہ چشمی	۴۹	فصل ۴۴ در ضعف بصر		
۵۰	فصل ۲۳ در ذباب بصر	۵۰	فصل ۳۴ در خفش	۵۰	فصل ۴۵ در تور		
۵۰	فصل ۲۴ در لاغری چشم			۵۰	فصل ۴۶ در نقص العین		

باب ۳
در امراض جفن و مواد مشتمل بر بست و ہشت فصل

۵۱	فصل ۱ در کمنہ پلک	۵۱	فصل ۲ در استرخای الجفن	۵۱	فصل ۳ در التصاق الجفن		
۵۱	فصل ۴ در کوتاہ شدن پلک	۵۱	فصل ۵ در شرناق	۵۱	فصل ۶ در عقدہ		
۵۲	فصل ۷ در شعر منقلب	۵۲	فصل ۸ در انتشار الاہداب	۵۲	فصل ۹ در بیاض الاہداب		
۵۲	فصل ۱۰ در جرب الاجفان	۵۲	فصل ۱۱ در برد	۵۲	فصل ۱۲ در صلابت جفن		
۵۲	فصل ۱۳ در سلاق	۵۳	فصل ۱۴ در خل الاجفان	۵۳	فصل ۱۵ در حصیرہ		
۵۳	فصل ۱۶ در قوبہ الاجفان	۵۳	فصل ۱۷ در تجر جفن	۵۳	فصل ۱۸ در قروح الجفن		
۵۳	فصل ۱۹ در ہیج الاجفان	۵۳	فصل ۲۰ در قولول	۵۴	فصل ۲۱ در ثعری		
۵۴	فصل ۲۲ در نملہ پلک	۵۴	فصل ۲۳ در سعفہ پلک	۵۴	فصل ۲۴ در سلعہ پلک		
۵۴	فصل ۲۵ در زرف و نصرت جفن	۵۴	فصل ۲۶ در ناسور گوشہ چشم	۵۴	فصل ۲۷ در حکہ اماق و اجفان		
		۵۵	فصل ۲۸ در زیادہ شدن گوشت گوشہ چشم				

باب ۴
در امراض اذن یعنی گوش مشتمل بر دوازدہ فصل

۵۵	فصل ۱ در وجع الاذن	۵۵	فصل ۲ در ورم گوش	۵۶	فصل ۳ در قرحہ گوش		
۵۶	فصل ۴ در طرش و دوغر وغیرہ	۵۶	فصل ۵ در دخول ہمامہ	۵۷	فصل ۶ در طنین و دوی		
۵۷	فصل ۷ در انفجار الاذن	۵۷	فصل ۸ در انکسار الاذن	۵۷	فصل ۹ در انقلاع الاذن		
۵۷	فصل ۱۰ در شقاق گوش	۵۷	فصل ۱۱ در حکہ الاذن	۵۷ و ۵۸	فصل ۱۲ در جرب الاذن		

باب ۵
در امراض انف مشتمل بر یازدہ فصل

۵۸	فصل ۱ در بطلان شامہ	۵۸	فصل ۲ در فساد شم	۵۸	فصل ۳ در بواسیر الانف		

فهرست میزان الطب فارسی

مقالهٔ اول
در علامات کیفیات چهارگانه

مقالهٔ دوم
در بیان ادویه مفرده و مرکبه و اغذیه مشتمل بر نه فصل

	صفحه		صفحه		صفحه
فصل ۱ در ادویه مفرده و مرکبه معدله اخلاط و مصلحات آنها	۱۲	فصل ۴ در فصد	۱۵	فصل ۷ در حجامت و ارسال علق	
فصل ۲ در منضجات	۱۸	فصل ۵ در مسهلات و ملینات صفرا و بلغم و سوداء	۲۴	فصل ۸ در تنقیات	
فصل ۳ در مدرات	۲۸	فصل ۶ در مقویات دماغ و جگر و دل و معده	۲۹	فصل ۹ در اغذیه	

مقالهٔ سوم
در بیان امراض و علاج آن مشتمل بر چند ابواب

باب ۱
در امراض سر مشتمل بر بیست و شش فصل

فصل ۱ در صداع	۳۱	فصل ۸ در سرسام	۳۱	فصل ۱۵ در جمود	
فصل ۲ در سکته	۳۲	فصل ۹ در سبات	۳۳	فصل ۱۶ در بیخوابی	
فصل ۳ در سباب سهری و سهرسباتی	۳۴	فصل ۱۰ در کابوس	۳۴	فصل ۱۷ در صرع	
فصل ۴ صرع اطفال	۳۴	فصل ۱۱ در ماليخوليا	۳۵	فصل ۱۸ در جنون	
فصل ۵ در سدر و دوار	۳۶	فصل ۱۲ در نسیان	۳۶	فصل ۱۹ در فالج	
فصل ۶ در خدر	۳۷	فصل ۱۳ در لقوه	۳۷	فصل ۲۰ در تشنج	
فصل ۷ در تمدد	۳۸	فصل ۱۴ در کزاز	۳۸	فصل ۲۱ در رعشه	
فصل ۲۲ در اختلاج	۳۸	فصل ۲۳ در لوسے	۳۹	فصل ۲۴ در خارش و داغ	
فصل ۲۵ در عصابه			۳۹	فصل ۲۶ در زکام	

باب ۲
در امراض عین مشتمل بر سی و پنج فصل

فصل ۱ در رمد	۴۱	فصل ۱۰ در طرفه	۴۱	فصل ۱۹ در ناخنه	
فصل ۲ در بیاض	۴۱	فصل ۵ در سبل	۴۲	فصل ۲۰ در انتفاخ ملتحمه	
فصل ۳ در حمرهٔ ملتحمه	۴۲	فصل ۶ در ثؤله ملتحمه	۴۲	فصل ۲۱ در ورد ملتحمه	
فصل ۴ در سیلان اشک	۴۳	فصل ۱۱ در حرقت عین	۴۳	فصل ۲۲ در رقدی	
فصل ۱۳ در شرخ چشم	۴۴	فصل ۱۲ در قرحهٔ عین	۴۴	فصل ۲۳ در کمنه	
فصل ۱۴ در سفیدوری	۴۵	فصل ۱۷ در روز کوری	۴۵	فصل ۱۸ در صداع حدقه و شقیقه عین	

INDIAN INSTITUTE OXFORD

اطلاع۔ اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہو جسکی فہرست مطبوعہ ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہو جسکے معاینہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہو اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحے جو سادے ہین انمین بعض کتب طب فارسی و اردو کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہو اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب طب فارسی

مجموعۂ الفاظ الادویہ۔ یہ مجموعہ نوادر کتب سے ہو شامل اوپر چار کتاب کے اول الفاظ الادویہ تصنیف حکیم نورالدین مرحوم کہ جو مفردات طبیہ مین بڑے پایۂ اعتبار کی کتاب ہو اور متداول ہو اسمین ہر ایک دوا کی طبیعت اور خواص اور بدل اور قدر شربت بہت تصریح سے لکھا ہو دوسرے ہندادوم میزان الادویہ مصنفہ حکیم تابع محمد کہ بیان مفردات طبیہ مین ہم روش الفاظ الادویہ کے ہو اور سوم فرہنگ نصیریہ معروف بحل مخزن الادویہ مولفہ حکیم نصیر مغفور کہ جسمین نام دواؤن کو بترتیب حروف تہجی ہندی زبان کو مقدم کیا ہو برعکس رسالہ ناصر المعالجین کہ اسمین عربی لغت کو مقدم کیا ہو اس سے عوام کو واسطے استخراج نام ہر دوا کے بہت سہولت ہو اور واسطے مزید فائدۂ عوام کے رسالہ چہارم انیس المعالجین مصنفہ حکیم نورالدین کہ یہ رسالہ معالجات ہر قسم امراض مین نہایت کارآمد اور مفید کتاب ہو کہ شائقین نقد جان سے خرید فرماتے ہین۔

اکسیر اعظم۔ چار جلد مین جامع کلیات و معالجات طب ہو مولفہ حکیم محمد اعظم خان المخاطب بحکیم ناظم جہان۔

ملخص فصول بقراطی۔ مشہور کتاب بقراط کی جسکی تلخیص مولوی غلام حسنین نے فرمائی۔

خلاصۃ التجارب۔ مجربات طبیہ حکیم علوی خان مدونہ حکیم بہارالدولہ بہادر۔

ایضاً۔ مطبوعۂ جدید۔

مجربات اکبری۔ منشی تصنیف حکیم محمد اکبر خان معروف بحکیم ارزانی۔

تکشیف الحکمت۔ مصنفہ حکیم سلیم الدین خان۔

کفایۂ منصوری۔ مع رسالۂ چوب چینی مشہور کتاب معالجہ و تشریح مین مصنفہ حکیم منصور بن حکیم محمد یوسف۔

ضیاء الابصار۔ مصنفہ حکیم محمود خان۔

مجربات رضائی۔ معالجۂ امراض ضعف باہ و مشابہ مین مولفہ حکیم سید رضا حسین۔

دستور العلاج۔ مصنفہ حکیم سلطان علی خراسانی بڑے نامی حکیم کی۔

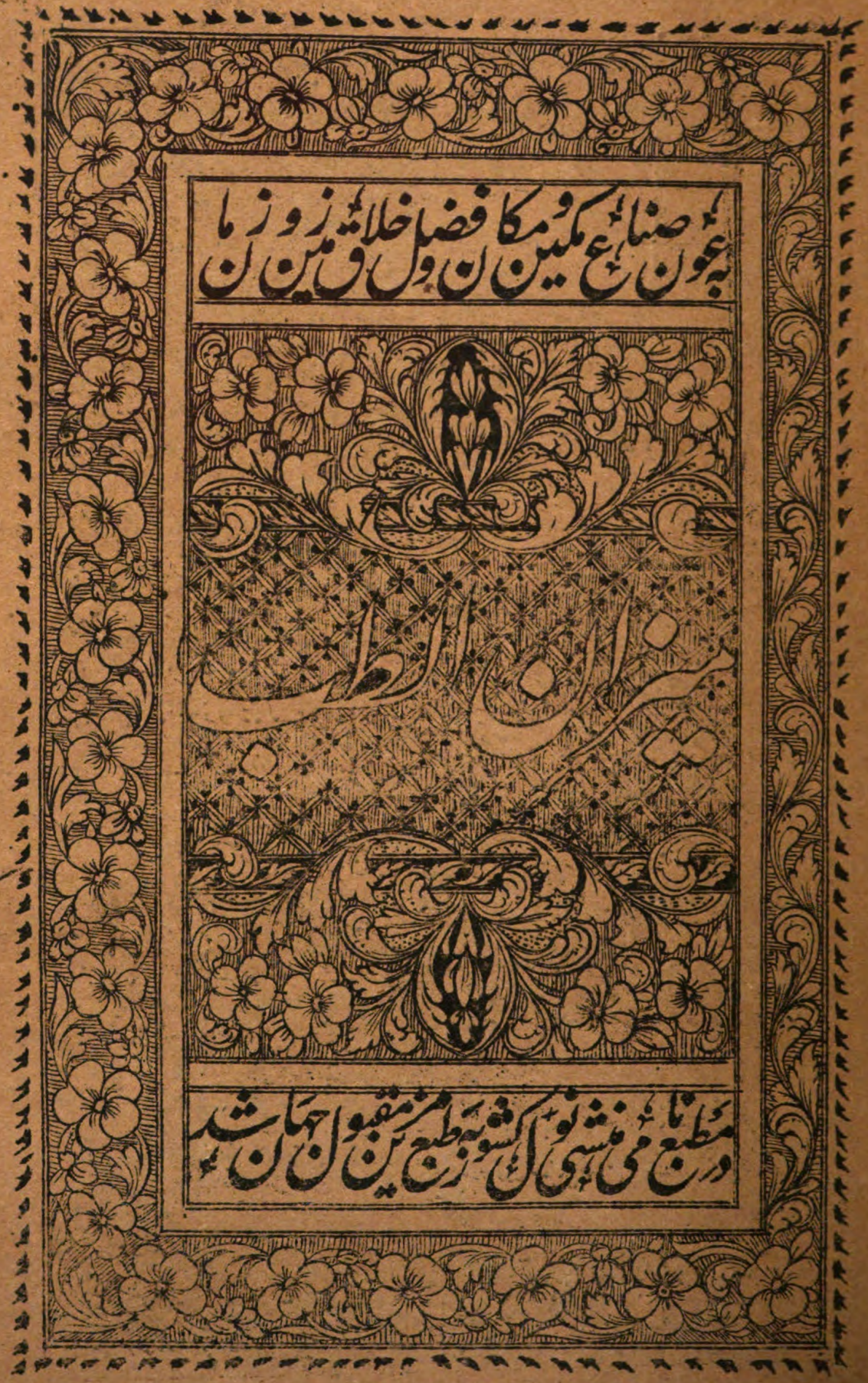
انیس الاطبا۔ مصنفہ مولوی محمد صادق علی۔

مطب علوی خان۔ نسخے نادر ممتحن کا مجموعہ از حکیم علوی خان۔

مفرح القلوب۔ مصنفہ حکیم محمد اکبر ارزانی۔

عجالۂ نافعہ۔ مصنفہ حکیم محمد شریف خان۔

Inganuteta

به عون صناع مکین و مکان فضل خلاق مین زور زمان
منشیان الواط
در مطبع تا می منشی نول کشور بطبع مزین مقبول جهان شد

Mīzān al-ṭibb.

Muh Akbar

1864

49 D99

~~49 D 5~~

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Newul Kishore.

